Handläggning av ungdomsmål

– en utvärdering av 1995 års ungdomsmålsreform

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR

SOU 1999:108

Betänkande av
Utredningen om handläggning av ungdomsmål

Ref Hkt B
Occ 5600

Statens offentliga utredningar
1999:108
Justitiedepartementet

Handläggning av ungdomsmål

– en utvärdering av 1995 års ungdomsmålsreform

Betänkande av Utredningen om handläggning av ungdomsmål
Göteborg 1999

SOU och Ds som ingår i 1999 års nummerserie kan köpas från Fakta Info Direkt. För remissutsändningar av SOU och Ds som ingår i 1999 års nummerserie svarar Fakta Info Direkt på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress: Fakta Info Direkt, Kundservice
Box 6430, 113 82 Stockholm
Tel: 08-587 671 00, Fax: 08-587 671 71
E-post order@faktainfo.se

Svara på remiss. Hur och varför. Statsrådsberedningen, 1993.
– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som skall svara på remiss.

Broschyren kan beställas hos:
Information Rosenbad
Regeringskansliet
103 33 Stockholm
Fax: 08-405 42 95
Telefon: 08-405 47 29

ISBN 91-7610-831-7
ISSN 0375-250X

Elanders Gotab, Stockholm 1999

Till statsrådet och chefen för Justitiedepartementet

Regeringen beslutade den 16 april 1998 att tillkalla en särskild utredare med uppgift att undersöka hur de nya reglerna om handläggning av ungdomsmål som trädde i kraft den 1 mars 1995 har tillämpats, om de syften som avsågs med de nya reglerna har uppnåtts och vilka effekter i övrigt de nya reglerna har haft på förfarandet hos polis, åklagare och domstol samt inom socialtjänsten.

Hovrättslagmannen Staffan Levén förordnades som särskild utredare fr.o.m. den 15 april 1998.

Som experter i utredningen förordnades fr.o.m. den 18 juni 1998 avdelningsdirektören Ingelöv Bruder (t.o.m. den 30 juni 1999), projektchefen Stina Holmberg, kriminalkommissarien Bo Hägglund, forskaren Peter Lindström, advokaten Tomas Rothpfeffer och chefsåklagaren Erik Sternbeck samt fr.o.m. den 1 juli 1999 chefsjuristen Birgitta Holmgren.

Hovrättsassessorn Karin Jungerfelt förordnades som sekreterare i utredningen fr.o.m. den 1 maj 1998.

Utredningen har antagit namnet Utredningen om handläggning av ungdomsmål (Ju 1998:01).

Utredningen får härmed överlämna betänkandet Handläggning av ungdomsmål – en utvärdering av 1995 års ungdomsmålsreform (SOU 1999:108)

Utredningens uppdrag är härmed slutfört.

Göteborg i september 1999

Staffan Levén

/Karin Jungerfelt

Innehåll

Sammanfattning **9**

Författningsförslag **17**

1 Utredningens uppdrag och arbete **21**

1.1 Utredningsuppdraget 21
1.2 Utredningens arbete 23

2 Bakgrund och gällande rätt **25**

2.1 Bakgrund 25
2.2 Gällande rätt 27

3 1995 års ungdomsmålsreform **33**

3.1 Reformens syften 33
3.2 Utredningsförfarandet 33
3.2.1 Specialisering 33
3.2.2 Förundersökningsledningen 34
3.2.3 Tidsfrister för förundersökning och åtalsbeslut 34
3.2.4 Vårdnadshavares medverkan 35
3.2.5 Socialnämndens medverkan 36
3.3 Personutredningen 36
3.3.1 Inhämtande av yttrande från frivårdsmyndighet och socialnämnd 36
3.4 Åtalsunderlåtelse 38
3.4.1 Betydelsen av att den unge vill göra rätt för sig 38
3.4.2 Åtalsunderlåtelse vid återfall i brott 38
3.4.3 Underrättelse om beslut om åtalsunderlåtelse och strafföreläggande 38
3.5 Förfarandet i domstol 40
3.5.1 Domstolarnas organisation och sammansättning i ungdomsmål 40
3.5.2 Tidsfrist för hållande av huvudförhandling 41

3.5.3 Vårdnadshavares medverkan 41
3.5.4 Avkunnande av dom 41
3.6 Offentlig försvarare 42
3.7 Kostnader 42
3.8 Domstolsverkets enkätundersökning om reformen 42

4 Utredningens enkätundersökning m.m. 45

4.1 Inledning 45
4.2 Allmänt 45
4.2.1 Polisen 45
4.2.2 Åklagarna 46
4.2.3 Tingsrätterna 47
4.2.4 Socialtjänsten 47
4.2.5 Advokaterna 48
4.2.6 Sammanfattning 49
4.3 Organisations- och samarbetsfrågor 49
4.4 Handläggningstiden 56
4.4.1 Inledning 56
4.4.2 Utredningens enkätundersökning 57
4.4.3 Undersökning av handläggningstiden genomförd av Brottsförebyggande rådet 64
4.5 Specialiseringen 65
4.6 Vårdnadshavares medverkan 70
4.7 Socialtjänstens medverkan 75
4.8 Muntligt avkunnande av dom och personliga sammanträffanden 81
4.9 Socialtjänstens yttranden 86
4.10 Frågor kring åtalsunderlåtelse 90
4.10.1 Utredningens enkätundersökning 90
4.10.2 Uppgifter om åtalsunderlåtelse från Brottsförebyggande rådet 92
4.11 Offentliga försvarare 93
4.12 Övriga frågor 94

5 Utredningens överväganden och förslag 97

5.1 Inledning 97
5.2 Organisations- och samarbetsfrågor 98
5.2.1 Allmänt 98
5.2.2 Organisationsfrågor 98
5.2.3 Förundersökningsledningen 103
5.2.4 Samma polisman och åklagare 105
5.2.5 Samarbetsfrågor 106

5.2.6 Ungdoms- eller jourdomstolar ... 109
5.3 Handläggningstiden ... 110
5.4 Specialiseringen ... 116
5.5 Vårdnadshavarnas medverkan ... 122
5.5.1 Allmänt ... 122
5.5.2 Medverkan vid polisförhör ... 122
5.5.3 Medverkan vid delgivning av beslut om åtalsunderlåtelse och strafföreläggande ... 124
5.5.4 Medverkan vid huvudförhandlingen m.m. ... 125
5.5.5 Medverkan vid socialtjänstens utredning ... 128
5.6 Socialtjänstens medverkan ... 128
5.6.1 Allmänt ... 128
5.6.2 Polisförhör ... 129
5.6.3 Underrättelse om beslut om åtalsunderlåtelse ... 130
5.6.4 Huvudförhandlingen ... 132
5.7 Muntligt avkunnande och personliga sammanträffanden ... 133
5.7.1 Avkunnande av dom ... 133
5.7.2 Personliga sammanträffanden för underrättelse om beslut om åtalsunderlåtelse och strafföreläggande ... 135
5.8 Socialtjänstens yttranden ... 137
5.9 Frågor om åtalsunderlåtelse ... 140
5.10 Offentliga försvarare ... 143
5.11 Övriga frågor ... 145
5.11.1 Yttranden från frivårdsmyndigheten ... 145
5.11.2 Registrering av beslut om åtalsunderlåtelse ... 146
5.11.3 Vad har 1995 års ungdomsmålsreform inneburit resursmässigt? ... 147

6 Brottsmisstänkta barn under 15 år ... 149

6.1 Inledning ... 149
6.2 Gällande rätt ... 150
6.2.1 Allmänt ... 150
6.2.2 Förutsättningar för utredning ... 150
6.2.3 Förfarandet ... 153
6.2.4 Socialtjänstens medverkan ... 155
6.2.5 Gripande ... 156
6.2.6 Övriga tvångsmedel ... 157
6.2.7 Dokumentation till socialtjänsten ... 157
6.2.8 Bevistalan ... 158
6.3 Utredningens överväganden och förslag ... 159

6.3.1 Allmänt ... 159
6.3.2 Krav på skyndsamhet ... 161
6.3.3 Polisens möjligheter att vidta inledande utredningsåtgärder ... 161
6.3.4 Åklagares och polismäns lämplighet m.m ... 163
6.3.5 Vårdnadshavares medverkan ... 164
6.3.6 Ledningen av utredning enligt 31 § LUL ... 165
6.3.7 Tvångsmedel ... 167
6.3.8 Registrering ... 167
6.3.9 Sekretessfrågor ... 169

7 Ekonomiska konsekvenser m.m. ... 171

8 Författningskommentar ... 173

8.1 Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare ... 173
8.2 Författningsändringarnas ikraftträdande ... 177

Bilagor:

1 Kommittédirektiv ... 179
2 Enkäten till polisen ... 193
3 Enkäten till åklagarna ... 209
4 Enkäten till tingsrätterna ... 229
5 Enkäten till socialtjänsten ... 243
6 Enkäten till advokaterna ... 255
7 Handläggningstider i ungdomsmål – före och efter reformen 1995 ... 261

Sammanfattning

Uppdraget

Utredningen har haft i uppdrag att undersöka hur de nya regler om handläggning av ungdomsmål som trädde i kraft den 1 mars 1995 har tillämpats, om de syften som avsågs med de nya reglerna har uppnåtts och vilka effekter i övrigt de nya reglerna har haft på förfarandet hos polis, åklagare och domstol samt inom socialtjänsten.

I enlighet med direktiven har utredningen i huvudsak genomfört sitt uppdrag genom enkätundersökningar hos polis, åklagare, socialtjänst och vid domstol. Även ett större antal advokater har genom Sveriges advokatsamfund fått besvara en enkät.

1995 års ungdomsmålsreform

De grundläggande avsikterna med de bestämmelser som infördes år 1995 var att förkorta tiden mellan brott och reaktion samt att skapa förutsättningar för ett förbättrat samarbete mellan de myndigheter som berörs när ungdomar misstänks för brott. En viktig ambition var vidare att skapa förutsättningar för bättre kontakter med den unge och dennes föräldrar eller andra fostrare. Det yttersta syftet med reformen var att den skulle ha en viss brottsförebyggande effekt.

Bland de nya reglerna i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL) kan nämnas att en tidsfrist om fyra veckor infördes inom vilken förundersökningen för de något mer allvarliga ungdomsmålen skulle vara avslutad. Det infördes vidare bestämmelser om att de polismän, åklagare och domare som handlade ungdomsmål skulle, med avseende på intresse och fallenhet, vara särskilt lämpade för detta. En annan nyhet var att den unge vid återfall som huvudregel skulle få träffa samma polisman och åklagare. Vidare utökades de mål där åklagaren skall leda förundersökningen och åklagare fick också möjlighet att begära in yttranden från socialtjänsten under förundersökningen. För att främja vårdnadshavarnas medverkan under rättsprocessen infördes regler om att dessa i normalfallet skall

kallas till de polisförhör som hålls med den unge liksom i de flesta fall till huvudförhandlingen. Även socialtjänstens medverkan främjades genom att socialnämnden skall underrättas i flertalet fall när en person under 18 år är skäligen misstänkt för ett brott. Slutligen kan nämnas att reglerna om åtalsunderlåtelse ändrades bl.a. på så sätt att vid bedömningen om något allmänt intresse åsidosätts särskilt skall beaktas om den unge tidigare har gjort sig skyldig till brott.

Enkätresultatet

Sammanfattningsvis kan sägas att utfallet av enkätundersökningen till övervägande del visar ett positivt resultat av reformen. Enligt de flesta enkätsvaren är kvaliteten på handläggningen av ungdomsmål tillräckligt hög och har förändrats i positiv riktning efter 1995 års ungdomsmålsreform. Svaren tyder bl.a. på att samarbetet mellan de berörda myndigheterna har förbättrats, att handläggningstiderna har förkortats och att specialiseringen har höjt kvaliteten på handläggningen.

Vissa brister har dock påpekats i enkätsvaren. Bristerna är främst hänförliga till socialtjänstens handläggning och yttranden. Andra vanligt förekommande anmärkningar är att den tidsfrist som gäller för förundersökningen innebär problem för handläggningen. Från domstolarna har också omfattande kritik riktats mot kravet att ungdomsmålen bara skall handläggas av särskilt lämpade domare.

Utredningens överväganden och förslag

Organisationsfrågor

Ungdomsmålen handläggs normalt inom de olika närpolisområdena. En sådan organisation kan enligt utredningen ha både för- och nackdelar jämfört med om handläggningen sker på särskilda ungdomsrotlar eller liknande. Utredningen anser att det är viktigt att Brottsförebyggande rådet, som har fått regeringens uppdrag att granska närpolisreformen, särskilt undersöker om och – i så fall – på vilket sätt handläggningen av ungdomsmål har påverkats av den reformen.

När det gäller åklagarnas organisation visar utredningens enkät att ungdomsmålen i de flesta fall lottas på särskilda åklagare. Enligt utredningen har åklagarna en nyckelposition vad gäller handläggningen av ungdomsmål; de är i många fall förundersökningsledare och de har kontakter med övriga berörda myndigheter. Det är således väsentligt att åklagarnas organisation är anpassad till detta. Utredningen menar att

det är en fördel om handläggningen av ungdomsmålen är koncentrerad till vissa åklagare.

Enligt enkätsvaren från de flesta tingsrätter handläggs ungdomsmålen på särskilda rotlar. Det är dock relativt många tingsrätter som har angett att man inte har någon särskild organisation för handläggning av ungdomsmål. Utredningen anser att det är en fördel om handläggningen av ungdomsmål koncentreras till en viss eller vissa rotlar.

Svaren på utredningens enkät visar att socialtjänstens organisation för handläggning av ungdomsmål skiljer sig mycket över landet. Det synes dock vara vanligt med särskilda ungdomshandläggare antingen organiserade i en särskild enhet eller spridda i organisationen. Utredningen anser inte att det är lämpligt att författningsvis reglera hur socialtjänsten skall vara organiserad, utan organisationen bör anpassas efter de lokala förhållandena.

Förundersökningsledningen

Utredningens enkätundersökning tyder på att det är ovanligt att åklagaren är förundersökningsledare i andra ungdomsmål än de mål där det föreskrivs enligt lag. Även om det kan finnas fördelar med att åklagaren leder förundersökningen finner utredningen inte skäl att föreslå någon utvidgning eller annan ändring av regleringen rörande i vilken omfattning åklagaren skall vara förundersökningsledare.

Samma polis och åklagare

Enligt utredningens mening finns det uppenbara fördelar med att den unge får träffa samma polisman och åklagare vid återfall i brott och att det därför är viktigt att polis och åklagare har en organisation som möjliggör detta i så stor utsträckning som möjligt. Eftersom enkätundersökningen visar på brister i detta hänseende hos åklagarna anser utredningen att åklagarmyndigheterna bör se över sin organisation och sitt lottningssystem för att se om förhållandena kan förbättras.

Samarbetsfrågor

Det är enligt utredningen mycket viktigt att samarbetet mellan de berörda myndigheterna fungerar för att handläggningen av ungdomsmålen skall vara effektiv. Sammantaget visar enkätresultatet att samarbetet har blivit bättre efter 1995 års ungdomsmålsreform. Det bör dock enligt utredningen kunna förbättras ytterligare. Utredningen

menar att frågan om samarbete inte lämpar sig för författningsreglering utan att myndigheterna i stället bör finna lokala lösningar som passar förhållandena på orten. Att tillskapa samverkansgrupper med representanter för de berörda myndigheterna är enligt utredningen ett bra sätt att förbättra samarbetet. Det är viktigt att även domstolarna deltar i samarbetet.

Ungdoms- och jourdomstolar

Utredningen anser att särskilda ungdomsdomstolar eller jourdomstolar som handlägger ungdomsmål inte bör inrättas.

Handläggningstiden

Både utredningens enkätundersökning och en undersökning som Brottsförebyggande rådet har genomfört visar på att handläggningstiderna har minskat efter 1995 års ungdomsmålsreform. Reformens syfte att minska handläggningstiderna synes således ha uppfyllts. Enkätsvaren tyder även på att tidsfristen för förundersökningen i sig har lett till en snabbare handläggning. Det har framförts en del kritik mot denna tidsfrist, men med tanke på att tidsfristen nyligen har utvidgats från fyra till sex veckor finner utredningen inte skäl att föreslå någon ändring. Ett sätt att underlätta att tidsfristen hålls kan vara att bevakningsrutinerna för ungdomsmål hos åklagarna förbättras.

Specialiseringen

Allmänt tyder enkätsvaren på att specialiseringen har höjt kvaliteten på handläggningen av ungdomsmål. Utredningen anser att det är en fördel med specialiserade handläggare av ungdomsmål. För att specialiseringen skall få avsedd effekt är det emellertid viktig att personalen vid de olika myndigheterna får adekvat utbildning och även fortbildning. Med beaktande av den omfattande kritik som framförts från domstolarna föreslår utredningen för de lagfarna domarnas del att kravet på särskild lämplighet ersätts med en bestämmelse om att de domare som handlägger ungdomsmål skall vara särskilt förordnade till detta. Enligt utredningen finns det inte tillräckliga skäl att behålla kravet på att de nämndemän som tjänstgör i ungdomsmål skall vara särskilt lämpade för detta. Utredningens förslag innebär att handläggningen av ungdomsmål i domstol alltjämt kommer att vara koncentrerad till vissa domare och

speciallottas på särskilda rotlar, dvs. specialiseringen bibehålls inom domstolarna.

Vårdnadshavarnas medverkan

Enkätundersökningen tyder på att den unges vårdnadshavare i stor utsträckning medverkar vid polisförhör. Enligt utredningens mening är denna medverkan tillräcklig. Utredningen finner således inte skäl att förena vårdnadshavarens kallelse med vite eller någon annan sanktion. För att ytterligare främja närvaron anser utredningen att formerna för hur underrättelser respektive kallelser till vårdnadshavare skall ske stramas upp. Det ankommer på Rikspolisstyrelsen att ge anvisningar om detta.

Även vid sammanträffanden för delgivning av beslut om åtalsunderlåtelse och strafföreläggande medverkar den unges vårdnadshavare i mycket stor utsträckning enligt enkätsvaren. Det saknas enligt utredningen även i dessa fall skäl att förena vårdnadshavarens kallelse med någon sanktion.

Enkätresultatet visar vidare att vårdnadshavare medverkar i stor omfattning vid huvudförhandlingen. Utredningen anser att det av underrättelsen och kallelsen till vårdnadshavaren bör framgå att det vid behov finns möjlighet att anlita tolk för dessa. En liknande upplysning bör också finnas i polisens och åklagarnas underrättelser och kallelser till vårdnadshavare.

Slutligen tyder enkätresultatet på att vårdnadshavarna medverkar i mycket stor utsträckning även vid socialtjänstens utredning. Det finns därför inte skäl att föreslå några ändringar för att ytterligare öka vårdnadshavarnas medverkan.

Socialtjänstens medverkan

Enligt enkätundersökningen varierar omfattningen av socialtjänstens närvaro vid polisförhören. Det finns enligt utredningen uppenbara fördelar med att företrädare för socialtjänsten är närvarande under förhören med den unge. Med tanke på de skiftande lokala förutsättningarna anser utredningen att de berörda myndigheterna bör träffa lokala överenskommelser i syfte att underlätta socialtjänstens närvaro.

Enligt utredningens mening är det angeläget att socialtjänsten medverkar vid delgivningen av beslut om åtalsunderlåtelse om åklagaren vid bedömningen om åtalsunderlåtelse skall meddelas har utgått från att socialtjänsten vidtar åtgärder beträffande den unge. För att främja

socialtjänstens medverkan i dessa fall bör Riksåklagaren ge tydligare anvisningar om formerna för kallelserna till socialtjänsten. Vidare bör de berörda myndigheterna genom överenskommelser söka underlätta socialtjänstens medverkan.

Utredningen anser att det finns många fördelar med att en företrädare för socialtjänsten medverkar under huvudförhandlingen i de fall socialtjänsten har avgett yttrande rörande den unges personliga förhållanden. Framför allt bidrar en sådan medverkan till ett bättre underlag i påföljdsfrågan. För att främja denna medverkan föreslår utredningen att domstolen underrättar socialtjänsten om tidpunkten för huvudförhandlingen i de fall socialtjänsten har lämnat eller skall lämna sådant yttrande.

Muntligt avkunnande och personliga sammanträffanden

Utfallet av enkäterna visar att det för den unges insikt om sin brottslighet är mycket positivt att domar avkunnas i direkt anslutning till huvudförhandlingen. I de fall domen inte kan avkunnas direkt bör domstolen, särskilt vid allvarlig eller omfattande brottslighet, överväga att hålla ett särskilt sammanträde för att avkunna domen.

Det är enligt utredningens mening väsentligt att beslut om åtalsunderlåtelse och strafföreläggande delges den unge vid ett personligt sammanträffande, vilket enligt enkätresultatet också sker. Utredningen anser att bestämmelserna om underrättelse av beslut om åtalsunderlåtelse och strafföreläggande fungerar tillfredsställande och enligt lagstiftarens intentioner.

Socialtjänstens yttranden

I enkätsvaren har riktats en del kritik främst mot innehållet i socialtjänstens yttranden och den korta tid socialtjänsten har på sig för att upprätta yttrandena. Utredningen menar att de nya regler som sedan den 1 januari 1999 gäller för socialtjänstens yttranden bör medföra att yttrandenas innehåll förbättras och att socialtjänsten får något längre tid på sig för sin utredning.

Frågor om åtalsunderlåtelse

Enkätresultatet och statistik från Riksåklagaren tyder på att det är stora skillnader i rättstillämpningen när det gäller att meddela åtalsunderlåtelse. Utredningen anser att Riksåklagaren bör utfärda nya allmänna

råd för att åstadkomma en mer enhetlig rättstillämpning. I övrigt visar enkätresultatet att de bestämmelser om åtalsunderlåtelse som infördes genom 1995 års ungdomsmålsreform tillämpas på det sätt som lagstiftaren har avsett.

Offentliga försvarare

Enligt utredningens mening är det inte helt tillfredsställande att det saknas en särreglering om offentliga försvarare i LUL som omfattar förundersökningsstadiet. Utredningen föreslår därför en ändring som innebär att offentlig försvarare skall förordnas under förundersökningen för misstänkta under 18 år om det inte är uppenbart att den unge saknar behov av försvarare.

Övriga frågor

Utredningen har inte funnit något som tyder på att det finns behov av att yttranden från frivårdsmyndigheten inhämtas i större utsträckning än vad som för närvarande sker.

Med beaktande av de ändringar avseende registrering av åtalsunderlåtelse som skall träda i kraft vid årsskiftet 1999/2000 har utredningen inte funnit skäl att överväga denna fråga.

Enligt utredningen kan den minskade handläggningstiden och den kvalitetshöjning av handläggningen som har skett tyda på ett något mer effektivt resursutnyttjande.

Brottsmisstänkta barn under 15 år

Utredningen anser att det är viktigt att handläggningen av ärenden som gäller brott begångna av barn under 15 år kan ske snabbt och med tillbörlig hänsyn till barnet. Det måste också ställas stora krav på rättssäkerhet under handläggningen. Det har framförts till utredningen att lagstiftningen rörande dessa ärenden inte är tillräckligt tydlig och att tillämpningen skiljer sig åt mellan olika polismyndigheter. Utredningen anser att det ankommer på Rikspolisstyrelsen att söka åstadkomma en mer enhetlig rättstillämpning. Rikspolisstyrelsen bör därför i samråd med Riksåklagaren utfärda nya allmänna råd. Utredningen anser vidare att lagstiftningen skulle behöva en större översyn än vad utredningen har haft möjlighet att göra. Utredningen anser att det är särskilt väsentligt att det utreds närmare i vilken omfattning polisen skall utreda brott som har begåtts av barn under 15 år. En annan viktig fråga som

närmare bör utredas är i vilken utsträckning tvångsmedel skall få användas mot brottsmisstänkta barn som inte har fyllt 15 år.

För att understryka vikten av att ärenden som rör brottsmisstänkta barn handläggs snabbt föreslår utredningen att det införs en särskild regel om att en utredning i vilken någon misstänks för att ha begått ett brott före 15 års ålder skall bedrivas med särskild skyndsamhet.

Eftersom det förekommer situationer där det är viktigt att polisen skyndsamt kan vidta vissa inledande utredningsåtgärder, föreslår utredningen en ändring i den bestämmelse som anger att polisen i vissa fall endast får hålla förhör med den unge innan socialnämnden har yttrat sig om betydelsen av en utredning. Den föreslagna ändringen innebär att polisen vid behov får vidta även andra inledande utredningsåtgärder innan socialtjänstens har avgett sitt yttrande om det finns särskilda skäl.

Vidare föreslår utredningen att en utredning som gäller brott begångna av barn under 15 år skall ledas av särskilt lämpade åklagare eller polismän. Utredningen föreslår även att det skall införas regler om att ett barn under 15 år som misstänks för brott vid återfall om möjligt skall få träffa samma polisman och åklagare.

För att tydliggöra vikten av vårdnadshavarnas medverkan föreslår utredningen att dessa skall kallas till förhör med den som är under 15 år, om detta inte är till skada för utredningen eller det av annan anledning finns särskilda skäl mot det.

Utredningen finner, efter att ha konstaterat att de "vanliga" bestämmelserna om förundersökningsledning i rättegångsbalken gäller för utredningar om brott begångna av barn under 15 år, inte skäl att ytterligare behandla den frågan.

Utredningen anser att bestämmelser om registrering av minderåriga för närvarande inte bör införas och finner inte heller skäl att göra ytterligare överväganden i frågan.

Ekonomiska konsekvenser m.m.

Utredningens förslag torde inte innebära några nämnvärda kostnadsökningar. Förslagen kan komma att ha en viss brottsförebyggande effekt.

Ikraftträdande

Utredningens förslag bör kunna träda i kraft den 1 januari 2001.

Författningsförslag

Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Härigenom föreskrivs att 24, 25, 26, 31, 32 och 33 §§ lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	24 §[1]
För en *tilltalad* som inte har fyllt arton år skall offentlig försvarare förordnas, om det inte är uppenbart att *han* saknar behov av försvarare.	För en *misstänkt* som inte har fyllt arton år skall offentlig försvarare förordnas, om det inte är uppenbart att *den misstänkte* saknar behov av försvarare.
	25 §[2]
Mål i tingsrätt och hovrätt mot den som inte har fyllt tjugoett år skall, om det inte möter hinder, handläggas av lagfarna domare som, *med avseende på intresse och fallenhet för arbete med unga lagöverträdare, är särskilt lämpade för uppgiften. Detsamma skall gälla i fråga om*	Mål i tingsrätt och hovrätt mot den som inte har fyllt tjugoett år skall, om det inte möter hinder, handläggas av lagfarna domare som *är särskilt förordnade för det.*

[1] Senaste lydelse 1994:1760.
[2] Senaste lydelse 1994:1760.

nämndemän som anlitas för tjänstgöring i sådana mål.

I mål som rör brott på vilket endast böter kan följa får andra än dem som avses i första stycket anlitas.

26 §[3]

När åtal väcks mot den som inte har fyllt arton år, skall tingsrätten underrätta vårdnadshavaren eller annan som svarar för den unges vård och fostran om åtalet och tidpunkten för huvudförhandlingen, om det inte finns särskilda skäl mot det.	När åtal väcks mot den som inte har fyllt arton år, skall tingsrätten underrätta vårdnadshavaren eller annan som svarar för den unges vård och fostran om åtalet och tidpunkten för huvudförhandlingen, om det inte finns särskilda skäl mot det. *Om yttrande som avses i 11 § skall lämnas eller har lämnats, skall tingsrätten underrätta socialnämnden om tidpunkten för huvudförhandlingen.*

Om åtalet avser ett brott på vilket fängelse kan följa, skall vårdnadshavaren eller annan som avses i första stycket, höras i målet, om det kan ske och det inte finns särskilda skäl mot det.

Vårdnadshavare eller annan som hörs enligt andra stycket har rätt till ersättning och förskott enligt vad som är föreskrivet om vittne. Ersättningen skall betalas av staten.

31 §[4]

Kan någon misstänkas för att före femton års ålder ha begått ett brott får utredning rörande brottet inledas

1. om en utredning kan antas ha betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser med avseende på den unge,
2. om det behövs för att klarlägga om någon som har fyllt femton år har tagit del i brottet,
3. om det behövs för att efterforska gods som har åtkommits genom brottet, eller
4. om det annars är av särskild vikt att en utredning äger rum.

Har den unge inte fyllt tolv år får utredning inledas endast om det finns synnerliga skäl.

Den unges vårdnadshavare *och socialnämnden* skall	Den unges vårdnadshavare *eller annan som svarar för den*

[3] Senaste lydelse 1994:1760.
[4] Senaste lydelse 1994:1760.

omedelbart underrättas om att en utredning har inletts. Underrättelse *till vårdnadshavaren får dock underlåtas,* om det finns särskilda skäl mot en underrättelse.

unges vård och fostran skall omedelbart underrättas om att en utredning har inletts. Underrättelse *behöver dock inte lämnas,* om det finns särskilda skäl mot en underrättelse. *Även socialnämnden skall omedelbart underrättas. Vårdnadshavaren eller annan som svarar för den unges vård och fostran skall vidare kallas till förhör som hålls med den unge, om detta inte är till skada för utredningen eller det av annan anledning finns särskilda skäl mot det.*

32 §[5]

Bestämmelserna om förundersökning i 23 kap. 3 §, 4 §, 6–12 §§, 13 § första stycket och andra stycket andra och tredje meningarna, 14 §, 17 §, 18 § andra stycket, 19 §, 21 § och 24 § rättegångsbalken skall i tillämpliga delar gälla beträffande sådan utredning som avses i 31 §.

En utredning som avses i 31 § skall bedrivas med särskild skyndsamhet.

Utredningen skall, om det inte möter hinder, ledas av en åklagare eller polisman som, med avseende på intresse och fallenhet för arbete med unga lagöverträdare, är särskilt lämpad för uppgiften.

Har den unge tidigare varit föremål för utredning enligt 31 §, skall om möjligt samma åklagare och polismän anlitas för den nya utredningen.

[5] Senaste lydelse 1994:1760.

33 §[6]

Under utredning som avses i 31 § skall, om det inte möter hinder, företrädare för socialtjänsten närvara vid förhör med den unge.

Innan socialnämnden har yttrat sig om betydelsen av en utredning enligt 31 § första stycket 1, får utredningen inte omfatta annan åtgärd än förhör med den unge. Om brottsmisstanken kvarstår efter förhöret, skall protokoll över *detta* omgående sändas till socialnämnden.	Innan socialnämnden har yttrat sig om betydelsen av en utredning enligt 31 § första stycket 1, får utredningen inte omfatta annan åtgärd än förhör med den unge. *Om det finns särskilda skäl får dock även andra åtgärder vidtas.* Om brottsmisstanken kvarstår efter förhöret *med den unge och efter andra vidtagna åtgärder,* skall protokoll över *dessa* omgående sändas till socialnämnden.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2001.

[6] Senaste lydelse 1994:1760.

1 Utredningens uppdrag och arbete

1.1 Utredningsuppdraget

Utredningen skall enligt direktiven, se bilaga 1, undersöka hur de nya reglerna om handläggning av ungdomsmål som trädde i kraft den 1 mars 1995 har tillämpats, om de syften som avsågs med de nya reglerna har uppnåtts och vilka effekter i övrigt de nya reglerna har haft på förfarandet hos polis, åklagare och domstol samt inom socialtjänsten.

I direktiven anges att avsikten med 1995 års ungdomsmålsreform främst var att förkorta tiden mellan brott och reaktion för unga lagöverträdare samt att förbättra kvaliteten på utredning och lagföring när ungdomar misstänks för brott. Mot bakgrund av reformens väl definierade syften, men även med hänsyn till den kritik som har riktats mot vissa delar av reformen, är det enligt direktiven viktigt att ta reda på hur den nya ordningen har fungerat och om de mål som eftersträvades har uppnåtts.

Utredningen skall enligt direktiven utvärdera förfarandereglerna vid handläggningen av ungdomsmål hos polis och åklagare, vid domstol samt inom socialtjänsten. Utvärderingen skall ta sikte på vilken betydelse reformen har haft för arbetet med de unga lagöverträdarna.

I direktiven anges vidare att utredningen skall undersöka och analysera om de åsyftade resultaten har uppnåtts när de gäller handläggningstid och kvalitet på arbetet, hur de nya reglerna har tillämpats och vilka svårigheter som finns vid tillämpningen. Utvärderingen skall också innefatta en undersökning och analys av hur reformen har påverkat de berörda myndigheternas arbete i övrigt.

Enligt direktiven bör uppdraget genomföras i huvudsak genom enkätundersökningar hos polis, åklagare, socialtjänst och vid domstol. Om utredningen bedömer det lämpligt kan undersökningarna följas upp med besök på myndigheterna. Vidare bör enkätundersökningarna enligt direktiven även omfatta advokater som har erfarenhet som offentliga försvarare av ungdomar.

I direktiven anges att utredningen särskilt skall undersöka hur långa handläggningstiderna av ungdomsmål normalt är, om tidsfristen i 4 § LUL överskrids och i så fall hur ofta och varför. Undersökningen bör också omfatta frågan om handläggningen av ungdomsmål är snabbare än tidigare och vad som kan anses vara en tillräckligt snabb handläggning utifrån synpunkten att tiden mellan brott och reaktion inte bör vara alltför lång.

Vidare skall undersökningen enligt direktiven omfatta frågan om kvaliteten på handläggningen är tillräckligt hög och om den har förändrats sedan reformen trädde i kraft. Bl.a. bör undersökningen belysa tillämpningen av bestämmelserna om specialiserade handläggare, åklagare och domare enligt 2 och 25 §§ LUL samt bestämmelsen i 2 § andra stycket LUL om att samma polisman eller åklagare skall anlitas när den unge tidigare har varit föremål för förundersökning eller utredning. Utredningen bör också analysera hur dessa bestämmelser påverkar kontakterna mellan de aktuella myndigheterna å ena sidan och de unga och deras vårdnadshavare å andra sidan, liksom förhållandet mellan de inblandade myndigheterna.

I direktiven anges vidare att utredningen skall undersöka i vilken utsträckning personliga sammanträffanden för att meddela beslut om åtalsunderlåtelse och strafföreläggande förekommer, tidpunkten för sådana sammanträden samt i vilka situationer möjligheten att underlåta ett sammanträffande används. Utredningen skall också undersöka hur bestämmelsen i 30 § LUL om att domar i ungdomsmål skall avkunnas muntligen vid huvudförhandlingen tillämpas. Utredningen bör också, i den utsträckning det är möjligt, undersöka om avkunnandet av fällande domar samt det personliga sammanträffandet vid meddelande av beslut om åtalsunderlåtelse och strafföreläggande har betydelse för de ungas insikter om sina brott. Enligt direktiven skall utredningen även undersöka i vilken utsträckning den unges vilja att gottgöra målsägande har beaktats vid beslut om åtalsunderlåtelse.

Enligt direktiven bör utredningen, i den omfattning som det befinns lämpligt och möjligt, undersöka hur antalet beslut om åtalsunderlåtelse förhåller sig till antalet beslut att väcka åtal. Särskilt bör undersökas hur den nya bestämmelsen i 17 § LUL som begränsar möjligheten att meddela åtalsunderlåtelse vid återfall i brott har tillämpats och om den har påverkat andelen beslut om åtalsunderlåtelse. Utredningen bör också undersöka om förekomsten av medling har påverkat beslut om åtalsunderlåtelse.

Vidare skall utredningen enligt direktiven undersöka i vilken utsträckning socialtjänsten och vårdnadshavare eller andra fostrare medverkar under lagföringen och om denna medverkan är tillräcklig.

Dessutom anges i direktiven att utredningen skall undersöka vilka effekter i övrigt de nya reglerar har haft på förfarandet vid polis- och åklagarmyndigheter, vid domstolarna och inom socialtjänsten, vilka andra problem som har förekommit och vad som kan förbättras eller ändras. En särskild fråga som enligt direktiven bör belysas är vilken betydelse lagreglernas innehåll har i förhållande till myndigheternas organisation och arbetssätt. Det bör även belysas vad de nya reglerna har inneburit resursmässigt för dessa myndigheter.

Slutligen bör utredningen enligt direktiven i den omfattning den finner befogad undersöka och analysera hur reglerna för utredning av brott begångna av dem som inte har fyllt 15 år (31–37 §§ LUL) förhåller sig till de regler som gäller för straffmyndiga ungdomar. Slutligen kan utredningen även i övrigt ta upp frågor som bedöms ha ett samband med handläggning av ungdomsmål.

1.2 Utredningens arbete

Utredningens arbete inleddes den 1 maj 1998.

Utredningen har haft sammanträden med experterna vid fyra tillfällen.

En stor del av utredningens arbete har i enlighet med direktiven bestått i att genomföra en enkätundersökning. Enkäter har skickats till polismyndigheter, åklagarmyndigheter, domstolar, socialtjänst och advokater. En sammanställning av enkätsvaren återfinns i bilagorna 2–6 och i kapitel 4.

Utredningens sekreterare har besökt Polismyndigheten i Göteborg den 8 juni 1998, Göteborgs tingsrätt den 10 juni 1998, Åklagarmyndigheten i Göteborg den 15 juni 1998 samt socialkontoren i Tynnered och Hjällbo den 22 respektive 25 juni 1998. Vidare har sekreteraren tillsammans med utredningens expert Bo Hägglund besökt Polismyndigheterna i Göteborg och Stockholm den 24 respektive 27 november 1998. Den särskilda utredaren och sekreteraren har sammanträffat med företrädare för Justitiedepartementet den 24 mars 1999.

Samråd enligt direktiven med Brottsförebyggande rådet, Domstolsverket, Rikspolisstyrelsen, Riksåklagaren, Socialstyrelsen och Sveriges advokatsamfund har skett genom experternas medverkan.

Enligt direktiven skulle utredningen beakta det arbete som utförs av den kommitté som har i uppdrag att bl.a. göra en översyn av sekretesslagen (1980:100), i den del som rör frågor om sekretess vid samarbete med ungdomsbrott (Ju 1999:06, dir 1998:32). Denna kommitté har dock ännu inte utfört något arbete i den del som utredningen har att beakta.

Utredningen har beaktat det arbete som bedrivits i Utredningen om medling vid ungdomsbrott (Ju 1998:02, dir. 1998:30).

2 Bakgrund och gällande rätt

2.1 Bakgrund

Enligt kriminalstatistiken är antalet misstänkta ungdomar i åldersgruppen 15 - 17 år relativt konstant för varje år från år 1980 t.o.m. 1997. Det är vissa variationer mellan åren, men i stora drag är det varken någon ned- eller någon uppåtgående trend. År 1980 misstänktes 14 371 ungdomar för brott, vilket utgör cirka 4 procent av den totala befolkningen i den åldersgruppen det året. Motsvarande siffror för år 1990 är 11 129 ungdomar (cirka 3 procent) och för år 1997 12 553 ungdomar (cirka 4 procent).

Det totala antalet lagföringar av ungdomar i åldersgruppen 15 - 17 år följer en svagt nedåtgående trend över tidsperioden 1980 till 1998, men samvarierar annars tydligt med antalet ungdomar som misstänks för brott. År 1980 registerades 21 930 lagföringar av ungdomar. Motsvarande siffror för åren 1990 och 1998 är 17 059 respektive 14 672. Att antalet lagföringar ligger på en högre nivå än antalet misstänkta beror på att statistiken över misstänkta endast räknar samma person en gång under året, även om denne misstänks för flera brott och vid flera tillfällen, medan lagföringsstatistiken räknar antalet lagföringstillfällen. Eftersom varje år vissa ungdomar misstänks och lagförs för brott flera gånger under året blir siffrorna olika.

Av kriminalstatistiken kan man även utläsa antalet misstänkta ungdomar i åldersgruppen 15 - 17 år med avseende på olika brottstyper. Den vanligaste brottstypen som dessa ungdomar misstänks för är olika tillgreppsbrott (8 kap. brottsbalken). Av samtliga misstänkta i åldersgruppen misstänktes år 1980 cirka 48 procent för tillgreppsbrott. Motsvarande siffror för åren 1990 och 1997 är 54 respektive 56 procent. Andra större brottskategorier för misstänkta ungdomar är brott mot liv och hälsa (3 kap. brottsbalken), skadegörelsebrott (12 kap. brottsbalken) samt trafikbrott. Delas statistiken upp på mer specifika brottstyper är snatteri det vanligaste brottet, följt av misshandel (ej grov) och skadegörelse.

Unga lagöverträdare har sedan länge särbehandlats i svensk rätt och handläggningen av ungdomsmål har reglerats av särskilda bestämmelser. Lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL) trädde i kraft den 1 januari 1965. LUL ersatte 1944 års lag om eftergift av åtal mot vissa underåriga och 1946 års lag med vissa bestämmelser om mål rörande brott av underårig (jfr prop.1964:10 s. 153 ff.).

LUL har sedan den infördes ändrats vid flera tillfällen, bl.a. i samband med tillkomsten av socialtjänstlagen (1980:620). Beträffande reglerna om utredning om brott av barn under 15 år skedde vissa ändringar som trädde i kraft den 1 januari 1985 (jfr prop.1983/84:187). Bl.a. vidgades polisens befogenheter att utreda brott av barn som inte har fyllt 15 år.

Den 1 juli 1988 trädde omfattande ändringar i kraft. Till grund för ändringarna låg departementspromemorian Ändrade regler om åtalsunderlåtelse för unga lagöverträdare, m.m. (Ds Ju 1987:11). I propositionen (prop. 1987/88:135 s. 1) angavs att ändringarna i LUL skulle medverka till att ungdomar som begår brott möter en snabbare och mer markerad reaktion från samhällets sida, men att unga lagöverträdare även fortsättningsvis i allmänhet inte skall åtalas utan i stället efter beslut om åtalsunderlåtelse bli föremål för åtgärder inom socialtjänsten. Flera av ändringarna gällde reglerna om åtalsunderlåtelse. En ändring var att åklagaren i första hand skulle pröva frågan om åtalsunderlåtelse enligt reglerna i LUL. Reglerna i 20 kap. 7 § rättegångsbalken skulle tillämpas först i andra hand. En åtalsunderlåtelse skulle också förenas med ett uttryckligt skötsamhetskrav för den unge. Vidare infördes en bestämmelse om att vid bedömningen av om ett beslut om åtalsunderlåtelse skall återkallas särskilt skall beaktas om den unge har gjort sig skyldig till ny brottslighet inom sex månader från beslutet. En annan nyhet var att det i lagtexten uttryckligen angavs att åklagaren vid sin bedömning av om åtalsunderlåtelse skall meddelas skall väga in den unges vilja att ersätta målsäganden för skada som uppkommit genom brottet eller att på annat sätt gottgöra denne. Andra ändringar som infördes var att vårdnadshavaren skulle underrättas om någon som inte fyllt 18 år misstänktes för brott, att polisen gavs en uttrycklig rätt att under vissa förutsättningar anmoda ungdomar mellan 15 och 18 år att vidta åtgärder för att avhjälpa eller begränsa skada på egendom på grund av brott samt att åklagarna gavs vidgade befogenheter att utfärda strafföreläggande vid brott av ungdomar mellan 15 och 18 år.

Nästa reform av LUL är den som utredningen skall utvärdera, nämligen 1995 års ungdomsmålsreform. Bakgrunden till reformen var en utvärdering av 1988 års ändringar rörande unga lagöverträdare och

en försöksverksamhet med snabbare handläggning för dessa (se förordningen [1988:217] om försöksverksamhet med snabbare utredningar rörande unga lagöverträdare) som utfördes av Brottsförebyggande rådet och redovisades den 2 juli 1990 samt Ungdomsbrottskommitténs betänkande Reaktion mot ungdomsbrott (SOU 1993:35). Innehållet i reformen beskrivs i kapitel 3.

LUL har nyligen ändrats. Ändringarna trädde i kraft den 1 januari 1999. Tidsfristen inom vilken förundersökningar mot den som inte har fyllt 18 år och som gäller brott för vilket är föreskrivet fängelse i mer än sex månader har förlängts från fyra till sex veckor. Även regleringen av socialtjänstens yttranden ändrades vid samma tillfälle (se prop. 1997/98:96 s. 145 ff. och 215).

2.2 Gällande rätt

I detta avsnitt behandlas kortfattat de regler i LUL som gäller för misstänkta, straffmyndiga ungdomar som inte har fyllt 21 år. När det gäller gällande rätt avseende barn under 15 år hänvisas till avsnitt 6.2.

I 1 § LUL anges att i lagen finns särskilda bestämmelser om handläggningen hos polis, åklagare och domstol av mål och ärenden om brott där den misstänkte inte har fyllt 21 år. I den mån det inte finns någon särreglering gäller rättegångsbalkens regler och andra bestämmelser.

När det gäller ledningen av förundersökningen sägs i 2 § första stycket LUL att en förundersökning mot den som är under 18 år normalt skall ledas av polis eller åklagare som med avseende på intresse och fallenhet för arbete med unga lagöverträdare är särskilt lämpade för uppgiften. Vidare föreskrivs i 3 § LUL att åklagaren skall vara förundersökningsledare i mål där den som inte har fyllt 18 år är skäligen misstänkt för ett brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader.

I 2 § andra stycket LUL sägs att om den unge återkommer efter att ha begått nya brott, om möjligt samma polismän och åklagare skall tilldelas den nya förundersökningen.

För förundersökningar mot ungdomar gäller särskilda skyndsamhetskrav. Enligt 4 § LUL skall en förundersökning mot den som är under 18 år och som avser brott för vilket är föreskrivet mer än sex månaders fängelse bedrivas med särskild skyndsamhet. Förundersökningen skall vara avslutad och beslut i åtalsfrågan fattat så snart det kan ske och senast inom sex veckor (fram till den 1 januari 1999 var tidsfristen fyra veckor) från dagen för delgivningen av brottsmisstanken. Denna tidsfrist får överskridas endast om det är nödvändigt

med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller andra särskilda omständigheter.

I 5 § LUL föreskrivs att föräldrar eller andra fostrare omedelbart skall underrättas, när den som är under 18 år är skäligen misstänkt för ett brott, samt kallas till polisförhör med den unge, om det inte är till men för utredningen eller det annars finns särskilda skäl emot det.

Även socialnämnden skall enligt 6 § LUL genast underrättas om någon som inte har fyllt 18 år är skäligen misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa. Vidare sägs i 7 § LUL att företrädare för socialnämnden i dessa fall om möjligt skall närvara vid förhör med den unge, om det kan ske utan men för utredningen.

I LUL finns en särskild bestämmelse om förundersökningsbegränsning. Om den unge misstänks för att ha begått ett brott efter att ett beslut om åtalsunderlåtelse har meddelats får åklagaren enligt 8 § LUL besluta att inte inleda förundersökning eller lägga ned en påbörjad förundersökning om det senare brottet. Åklagaren får dock inte meddela ett sådant beslut om något väsentligt allmänt eller enskilt intresse åsidosätts genom att förundersökningen inte äger rum.

9 § LUL innehåller en bestämmelse som gäller ungdomar som är intagna i s.k. § 12-hem, dvs. de särskilda ungdomshem som avses i 12 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Om någon som är intagen i ett sådant hem misstänks för att ha begått brott som hör under allmänt åtal innan vården vid hemmet har avslutats, skall åklagaren pröva om åtal lämpligen bör ske. Föreståndaren för hemmet skall höras innan åklagaren avgör åtalsfrågan.

LUL innehåller vidare särregler beträffande personutredningen. Åklagaren får enligt 10 § LUL, innan talan har väckts vid domstol, inhämta yttrande från frivårdsmyndigheten enligt 1 § lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m. i fråga om den som inte har fyllt 18 år. Enligt 11 § LUL skall åklagaren innan han fattar beslut i åtalsfrågan inhämta yttrande från socialnämnden om den misstänkte är under 18 år och han har erkänt brottet eller om det annars finns särskild misstanke att han har begått brottet. Ett sådant yttrande behöver dock inte inhämtas om brottet är ringa, om det är uppenbart att det finns förutsättningar för åtalsunderlåtelse eller om det annars är uppenbart obehövligt. Yttrandet skall innehålla en redogörelse för vilka åtgärder som nämnden tidigare har vidtagit i fråga om den unge. Vidare skall yttrandet innehålla en plan för de åtgärder som nämnden avser att vidta beträffande den unge. Arten, omfattningen och varaktigheten av de åtgärder som nämnden avser att vidta skall framgå av planen. Om åklagaren begär det eller om nämnden finner det nödvändigt skall yttrandet även innehålla en redogörelse för den unges personliga utveckling och hans levnadsomständigheter i övrigt. Socialnämnden

skall även utan samband med ett yttrande lämna åklagaren de upplysningar som denne begär om den unge.

Enligt 12 § skall åklagaren i sin begäran om yttrande ange inom vilken tid yttrandet skall lämnas. Om det är lämpligt kan han ge socialnämnden anvisningar om hur yttrandet kan begränsas. Kan nämnden inte lämna yttrandet inom den föreskrivna tiden får åklagaren medge att yttrandet lämnas senare. När beslut om åtalsunderlåtelse skall meddelas kan yttrandet om det är nödvändigt för att hålla tidsfristen få lämnas muntligen.

I 13 § LUL föreskrivs att en polisman får anmoda den som har eller kan antas ha fyllt 15 men inte 18 år att så snart som möjligt vidta åtgärder för att avhjälpa eller begränsa skada på grund av brott. Detta gäller om den unge ha erkänt brottet eller om det annars med hänsyn till omständigheterna är uppenbart att han har begått brottet. En sådan anmodan får dock ske endast om det är lämpligt med hänsyn till omständigheterna. Målsägandens samtycke skall inhämtas innan anmodan sker om det inte är uppenbart obehövligt.

14 § LUL innehåller regler om kvarhållande av ungdomar under 18 år. Har någon som inte har fyllt 18 år gripits och åklagaren beslutar att inte anhålla honom får polismannen hålla kvar honom för att kunna skyndsamt överlämna honom till hans föräldrar, annan vårdnadshavare, en tjänsteman inom socialtjänsten eller någon annan lämplig vuxen person. Detta gäller dock endast om åklagaren har funnit att den unge fortfarande är skäligen misstänkt för brott. För samma ändamål får polismyndigheten hålla kvar den som inte har fyllt 18 år om han har medtagits till förhör och skäligen är misstänkt för brott. Den unge får dock inte i något fall hållas kvar längre tid än tre timmar efter åklagarens beslut respektive förhöret. Den som är över 15 år får därvid tas i förvar om det är nödvändigt med hänsyn till ordning eller säkerhet.

Vidare finns i LUL en särreglering om möjligheterna för åklagaren att utfärda strafföreläggande för brott som begåtts av ungdomar under 18 år. Enligt 15 § LUL får åklagaren utfärda strafföreläggande för brott som har begåtts av någon som inte har fyllt 18 år även om böter inte ingår i straffskalan om det kan antas att den unge, om åtal hade väckts, skulle ha dömts endast till böter. Åklagaren skall beakta de särskilda regler enligt vilka rätten kan döma till lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet.

LUL innehåller särskilda bestämmelser om åtalsunderlåtelse. I 16 § LUL föreskrivs att om någon har begått ett brott innan han har fyllt 18 år får åklagaren besluta om åtalsunderlåtelse.

I första hand skall LUL:s regler om åtalsunderlåtelse tillämpas, men det finns bestämmelser om åtalsunderlåtelse även i 20 kap. 7 § rätte-

gångsbalken. När det gäller åtalsunderlåtelse sedan åtal har väckts skall dock 20 kap. 7 a § rättegångsbalken tillämpas.

17 § LUL reglerar förutsättningarna för åklagaren att besluta om åtalsunderlåtelse. Åtalsunderlåtelse får beslutas om den unge blir föremål för vissa åtgärder, nämligen vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen (1980:620), vård eller annan åtgärd enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga eller annan åtgärd som innebär att den unge får hjälp eller stöd. Det skall dock med skäl kunna antas att det genom vård eller andra åtgärder vidtas vad som är lämpligast för den unge. Åklagaren får vidare besluta om åtalsunderlåtelse om det är uppenbart att brottet skett av okynne eller förhastande. Vid bedömningen om åtalsunderlåtelse skall meddelas skall åklagaren särskilt beakta den unges vilja att ersätta målsäganden för skada som har uppkommit genom brottet, att avhjälpa eller begränsa skadan eller att på annat sätt gottgöra målsäganden. Det anges också att åtalsunderlåtelse inte får beslutas om något väsentligt allmänt eller enskilt intresse åsidosätts. Vid bedömningen om något allmänt intresse åsidosätts skall särskilt beaktas om den unge tidigare har gjort sig skyldig till brott.

Enligt 18 § LUL skall den unge underrättas om ett beslut om åtalsunderlåtelse vid ett personligt sammanträffande med åklagaren inom två veckor från beslutet. Den unges vårdnadshavare eller annan fostrare skall kallas till sammanträdet om det inte möter hinder eller annars finns särskilda skäl mot det. Även företrädare för socialnämnden bör ges tillfälle att närvara. Om det är uppenbart att ett sammanträffande inte kan ske inom två veckor får det äga rum senare. Kan ett personligt sammanträffande inte genomföras får underrättelsen till de unge ske skriftligen. Vid ett sådant sammanträde skall åklagaren enligt 19 § LUL särskilt förklara innebörden av beslutet om åtalsunderlåtelse och de skötsamhetskrav som beslutet är förenat med och klargöra vilka följderna kan bli av fortsatta lagöverträdelser. Dessa bestämmelser gäller enligt 20 § LUL i tillämpliga delar även beslut om åtalsunderlåtelse som meddelas med stöd av 20 kap. 7 § rättegångsbalken, om beslutet avser brott som någon har begått innan han har fyllt 18 år.

Även underrättelse om ett beslut om strafföreläggande skall enligt 1 § första stycket förordningen (1994:1763) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare som huvudregel lämnas till den som är under 18 år vid ett personligt sammanträffande. Om möjligt skall vårdnadshavaren närvara. Är det inte möjligt med ett personligt sammanträffande eller om brottet är ringa får underrättelsen ske skriftligt. I förordningens 1 § andra stycket anges att underrättelsen om beslutet skall ske vid ett personligt sammanträffande om åklagaren utfärdar ett strafföreläggande med stöd av 48 kap. 4 § rättegångsbalken,

som avser villkorlig dom eller villkorlig dom i förening med böter, innan den misstänkte har fyllt 21 år.

Enligt 21 § LUL skall socialnämnden underrättas om beslut om åtalsunderlåtelse om åklagaren förutsätter någon åtgärd från nämndens sida.

22 § LUL anger att den som fått åtalsunderlåtelse enligt lagen skall iaktta skötsamhet. Vidare kan ett beslut om åtalsunderlåtelse återkallas om särskilda omständigheter föranleder det. Vid bedömningen om återkallelse skall ske skall särskilt beaktas om den unge har återfallit i brott inom sex månader från beslutet om åtalsunderlåtelse.

I 23 § LUL finns en särskild bestämmelse om häktning. Enligt denna får den som inte har fyllt 18 år häktas endast om det finns synnerliga skäl.

Enligt 24 § har en tilltalad som är under 18 år rätt till offentlig försvarare om det inte är uppenbart att han saknar behov av försvarare.

LUL innehåller också ett antal bestämmelser om rättegången. Enligt 25 § LUL skall mål som avser den som inte har fyllt 21 år i tingsrätt och hovrätt handläggas av domare som med avseende på intresse och fallenhet för arbete med unga lagöverträdare är särskilt lämpade för uppgiften. Detsamma gäller för nämndemän i dessa mål. I mål som rör brott där endast böter kan följa får dock andra domare och nämndemän anlitas. I 4 § förordningen (1994:1763) med bestämmelser om unga lagöverträdare föreskrivs vidare att särskilda ungdomsrotlar skall inrättas för mål som skall handläggas enligt 25 § LUL. Detta gäller dock inte för hovrätter eller mindre tingsrätter, om det skulle vara olägenheter med att inrätta ungdomsrotlar.

När åtal väcks mot den som är under 18 år skall tingsrätten enligt 26 § LUL underrätta vårdnadshavare eller annan som svarar för den unges vård och fostran om åtalet och tidpunkten för huvudförhandlingen om det inte finns särskilda skäl mot det. Avser åtalet ett brott på vilket kan följa fängelse skall vårdnadshavaren eller annan fostrare höras om det kan ske och det inte finns särskilda skäl emot det. De som hörs har rätt till ersättning enligt samma regler som gäller för vittnen.

I 27 § LUL anges att mål mot den som inte har fyllt 21 år skall, om målet avser ett brott på vilket fängelse kan följa, om möjligt sättas ut till handläggning i sådan ordning att målet inte tilldrar sig uppmärksamhet. Om offentlighet vid förhandlingen i mål mot den som inte har fyllt 21 år är till uppenbar olägenhet till följd av den uppmärksamhet den unge kan antas bli föremål för, får rätten förordna att målet skall handläggas inom stängda dörrar. Om rätten anser att ett sådant förordnande bör meddelas och är också någon som har fyllt 21 år tilltalad i målet skall rätten, om det kan ske utan att utredningen avsevärt försvåras, handlägga åtalet mot den som är under 21 år som ett särskilt mål. Rätten får,

trots ett sådant förordnande om stängda dörrar, medge att den tilltalades anhöriga, liksom annan vars närvaro kan väntas bli till nytta, får närvara vid handläggningen.

Enligt 28 § LUL får rätten överlämna åt socialnämnden att föranstalta om vård inom socialtjänsten endast om det finns ett sådant yttrande från socialnämnden som avses i 11 § LUL. Om det inte finns särskilda skäl krävs ett sådant yttrande också för att rätten skall få döma den som inte har fyllt 21 år till fängelse i mer än tre månader.

I 29 § LUL anges att mål mot den som inte har fyllt 21 år alltid skall behandlas skyndsamt. Vidare skall huvudförhandlingen i mål med en tilltalad under 18 år hållas inom två veckor från det att åtal väcks, om åtalet avser ett brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader. Om rätten inhämtar yttrande från socialnämnden skall nämnden yttra sig inom en sådan tid att den angivna tidsfristen kan hållas. Om ärendets beskaffenhet föranleder det får yttrandet med rättens medgivande lämnas senare.

Bestämmelserna i LUL såvitt avser ungdomar över 15 år avslutas med en regel i 30 § LUL om att domar i mål mot den som inte har fyllt 21 år skall avkunnas muntligen vid huvudförhandlingen om det inte möter synnerliga hinder.

3 1995 års ungdomsmålsreform

I detta kapitel redogörs kortfattat för 1995 års ungdomsmålsreform. Kapitlet avslutas med en kort sammanfattning av en enkätundersökning som genomfördes av Domstolsverket kort tid efter att reformen hade trätt i kraft. Den närmare innebörden av reformens olika bestämmelser redovisas mer ingående i kapitel 5 i samband med utredningens överväganden.

3.1 Reformens syften

De grundläggande avsikterna med de bestämmelser som infördes år 1995 var att förkorta tiden mellan brott och reaktion samt att skapa förutsättningar för ett förbättrat samarbete mellan de myndigheter som berörs när ungdomar misstänks för brott. En viktig ambition var vidare att skapa förutsättningar för bättre kontakter med den unge och dennes föräldrar eller andra fostrare. Reformens yttersta syfte var att ha en viss brottsförebyggande effekt.

3.2 Utredningsförfarandet

3.2.1 Specialisering

I och med 1995 års ungdomsmålsreform infördes en bestämmelse som innebär att en förundersökning mot den som är under 18 år normalt skall ledas av polis eller åklagare som med avseende på intresse och fallenhet för arbete med unga lagöverträdare är särskilt lämpade för uppgiften (2 § första stycket LUL). Vidare anges i andra stycket att om den unge återkommer, efter att ha begått nya brott, om möjligt samma polismän och åklagare skall tilldelas den nya förundersökningen.

I förarbetena (prop. 1994/95:12 s. 53) anges att en specialisering skapar en god grund för ett bra samarbete mellan myndigheterna. Specialiseringen ger en ökad personkännedom som kan underlätta det praktiska samarbetet och bana väg för ett arbete som präglas av

initiativrikedom och flexibilitet. Vidare kan ökad kunskap om de andra yrkesgruppernas arbete och den lagstiftning som styr de olika verksamheterna förbättra samarbetet genom att förståelsen och respekten för deras arbete blir större. En självklar fördel sägs också vara att handläggarna får en erfarenhet som innebär att de blir särskilt kunniga och skickliga på att hantera ungdomsmålen. Vidare anges att en specialisering kan ge positiva effekter även utåt i förhållande till den unge och dennes föräldrar.

Enligt förarbetena (prop. 1994/95:12 s 56 f.) var det önskvärt att en specialisering genomförs även inom socialtjänsten och frivården. Något författningsförslag lämnades dock inte.

3.2.2 Förundersökningsledningen

Genom reformen infördes regeln att åklagaren skall vara förundersökningsledare i mål där den som inte har fyllt 18 år är skäligen misstänkt för ett brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader (3 § LUL).

I propositionen (prop. 1994/95:12 s. 59 f.) sägs att det finns en rad fördelar med att åklagaren är förundersökningsledare i ungdomsmål som avser inte helt bagatellartade brott. Bl.a. anges att åklagarens processrättsliga kunskaper samt hans erfarenhet av bevisvärdering och av brottsmålsprocessen i stort är av stor betydelse för utredningens inriktning och uppläggning, att om åklagaren kontinuerligt följer utredningen han snabbt kan fatta beslut i åtalsfrågan och att åklagaren är mer lämpad att avgöra i vilken utsträckning det krävs ytterligare utredning för att säkra bevisning för en fällande dom och att fatta beslut om att avgränsa förundersökningen.

3.2.3 Tidsfrister för förundersökning och åtalsbeslut

Det allmänna skyndsamhetskravet för handläggningen av ungdomsmål som tidigare gällt hos polis och åklagare kompletterades genom reformen med en tidsfrist beträffande vissa mål. Enligt 4 § LUL skall en förundersökning mot den som är under 18 år och som avser brott för vilket är föreskrivet mer än sex månaders fängelse bedrivas med särskild skyndsamhet och förundersökningen skall vara avslutad och beslut i åtalsfrågan fattat så snart det kan ske och senast inom fyra veckor (fr.o.m. den 1 januari 1999 har tidsfristen utökats till sex veckor) från dagen för delgivningen av brottsmisstanken. Denna

tidsfrist får överskridas endast om det är nödvändigt med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller andra särskilda omständigheter.

Enligt förarbetena (prop. 1994/95:12 s. 63) är det väsentligt att lagföringen av unga lagöverträdare sker snabbt och mot den bakgrunden infördes en tidsfrist för handläggningen av ungdomsmål hos polis och åklagare. Det uttalas dock även att själva lagföringen och särskilt förundersökningen beträffande ungdomar har ett kriminalpolitiskt egenvärde som till viss del kan gå förlorat om tiden mellan brottet och reaktionen är alltför kort. Av främst praktiska skäl skulle tidsfristen inte gälla i samtliga förundersökningar mot ungdomar under 18 år utan begränsades till att gälla vid brott med fängelse i straffskalan.

Som nämnts ovan har tidsfristen förlängts till sex veckor den 1 januari 1999. Skälet till att tidsfristen förlängdes var att det ställs större krav på socialtjänsten i förhållande till vad som gällt tidigare (se prop. 1997/98:96 s. 145 ff.) genom att dess yttranden skall vara utförligare och innehålla en vårdplan (se vidare nedan under avsnitt 3.3.1).

3.2.4 Vårdnadshavares medverkan

Ett av reformens syften var att ytterligare involvera den unges vårdnadshavare i rättsprocessen. Bestämmelsen att vårdnadshavare eller andra fostrare omedelbart skall underrättas när den som är under 18 år är skäligen misstänkt för ett brott kompletterades med en regel om att de även skall kallas till polisförhör med den unge, om det inte är till men för utredningen eller det annars finns särskilda skäl emot det (5 § LUL).

Förarbetena (prop. 1994/95:12 s. 64 f.) uttalar att det är viktigt att på ett tidigt stadium i en brottsutredning engagera föräldrar eller andra fostrare och få dem att medverka i arbetet med att komma till rätta med brottsligheten. Att de kallas till de polisförhör som hålls med den unge kan enligt förarbetena vara ett sätt att öka deras medverkan. I förarbetena sägs att den unge bör tillfrågas om sin inställning till att vårdnadshavaren är närvarande, men att det bör finnas starka skäl för att gå med på den unges önskan att slippa vårdnadshavares närvaro vid förhöret. Det uttalas vidare att, om den unge inte är särskilt talför vid förhöret, man kan låta vårdnadshavarna lämna rummet eftersom det viktiga är att de finns tillgängliga och kan bilda sig en uppfattning om vad som har hänt.

3.2.5 Socialnämndens medverkan

Reformen innehöll också bestämmelser som syftade till att öka socialtjänstens medverkan under rättsprocessen. Socialnämnden skall genast underrättas om någon som inte har fyllt 18 år är skäligen misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa (6 § LUL). Vidare skall företrädare för socialnämnden i dessa fall om möjligt närvara vid förhör med den unge, om det kan ske utan men för utredningen (7 § LUL).

Enligt propositionen (1994/95:12 s. 66 f.) är det av flera skäl viktigt att socialnämnden blir underrättad i ett tidigt skede när en ung person är misstänkt för brott. Bl.a. ökar möjligheterna för företrädare för socialtjänsten att medverka under brottsutredningarna, liksom förutsättningarna för att snabbt genomföra en utredning om den unges levnadsomständigheter. Vidare får socialnämnden möjlighet att på ett tidigt stadium få i gång olika stödåtgärder. I förarbetena anges även att det är angeläget att också på andra sätt utöka socialnämndens medverkan när en ung människa har begått ett brott. Företrädare för socialnämnden bör därför i normalfallet närvara vid förhör som hålls med den unge.

3.3 Personutredningen

3.3.1 Inhämtande av yttrande från frivårdsmyndighet och socialnämnd

Reformen innehöll ett antal bestämmelser som gällde personutredningen beträffande den unge. Syftet var framför allt att åstadkomma en snabbare handläggning.

Åklagaren får, innan talan har väckts vid domstol, inhämta yttrande från frivårdsmyndigheten enligt 1 § lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m. i fråga om den som inte har fyllt 18 år (10 § LUL).

Enligt propositionen (prop. 1994/95:12 s. 70 ff.) är den bästa förutsättningen för att uppnå en snabbare handläggning av ungdomsmålen att förundersökning och personutredning bedrivs parallellt. Bestämmelsen innebär ingen ändring när det gäller domstols behörighet att besluta om personutredning under pågående förundersökning. Genom att åklagaren ges rätt att besluta om inhämtande av yttranden kan han fatta beslut i åtalsfrågan omedelbart vid förundersökningens avslutande och målen behöver inte fördröjas i domstolen. I förarbetena anges att en allmän utgångspunkt bör vara att beslut om att hämta in yttrande bör fattas så snart det är möjligt.

Åklagaren skall innan han fattar beslut i åtalsfrågan inhämta yttrande från socialnämnden om den misstänkte är under 18 år och han har erkänt brottet eller om det annars finns särskild misstanke att han har begått brottet. Ett yttrande behöver dock inte inhämtas om brottet är ringa, om det är uppenbart att det finns förutsättningar för åtalsunderlåtelse eller om det annars är uppenbart obehövligt. Yttrandet skall avse frågan om nämnden har vidtagit eller avser att vidta någon åtgärd beträffande den unge och om en sådan åtgärd enligt nämndens mening är den lämpligaste för honom. Om åklagaren begär det eller om nämnden finner det nödvändigt skall yttrandet även innehålla en redogörelse för den unges personliga utveckling och hans levnadsomständigheter i övrigt (11 § första och andra stycket LUL).

11 § andra stycket LUL har nyligen ändrats. Enligt den nya bestämmelsen skall yttrandet innehålla en redogörelse för vilka åtgärder som nämnden tidigare har vidtagit i fråga om den unge. Vidare skall yttrandet innehålla en plan för de åtgärder som nämnden avser att vidta beträffande den unge. Arten, omfattningen och varaktigheten av de åtgärder som nämnden avser att vidta skall framgå av planen. Ändringen trädde i kraft den 1 januari 1999 (se prop. 1997/98:96 s. 145 ff. och 215).

Åklagaren skall i sin begäran om yttrande ange inom vilken tid yttrandet skall lämnas. Om det är lämpligt kan han ge socialnämnden anvisningar om hur yttrandet kan begränsas. Kan nämnden inte lämna yttrandet inom den föreskrivna tiden får åklagaren medge att yttrandet lämnas senare. När åtalsunderlåtelse meddelas kan yttrandet i undantagsfall få lämnas muntligen (12 § LUL).

I förarbetena (prop. 1994/95:12 s. 99) anges att åklagaren genom bestämmelsen får möjlighet att anpassa tiden för yttrandet så att förundersökning och personutredning kan beräknas bli klara samtidigt och att nämnden sällan torde få kortare tid än två veckor på sig. Muntligt yttrande bör endast avges i undantagsfall och förutsätter enligt propositionen att åklagaren under hand har fått besked om vad yttrandet kommer att innehålla.

3.4 Åtalsunderlåtelse

3.4.1 Betydelsen av att den unge vill göra rätt för sig

Det skedde även genom reformen vissa ändringar i reglerna om åtalsunderlåtelse. Vid bedömningen om åtalsunderlåtelse skall meddelas skall åklagaren särskilt beakta den unges vilja att ersätta målsäganden för skada som har uppkommit genom brottet, att avhjälpa eller begränsa skadan eller att på annat sätt gottgöra målsäganden (17 § tredje stycket LUL).

I förarbetena (prop. 1994/95:12 s. 78) anges att det är av stor vikt att unga lagöverträdare konfronteras med följderna av sina handlingar. För att uppmuntra den unge att ta ansvar för sina handlingar uttalas i propositionen att det är rimligt att åklagaren, när han prövar frågan om åtalsunderlåtelse, får beakta att den unge på olika sätt har försökt gottgöra målsäganden, t.ex. genom att ha deltagit i medling eller bett målsäganden om ursäkt. Dessa omständigheter bör dock enligt propositionen inte vara av avgörande betydelse för om ett beslut om åtalsunderlåtelse skall meddelas.

3.4.2 Åtalsunderlåtelse vid återfall i brott

En annan ändring i reglerna om åtalsunderlåtelse var att vid bedömningen om något allmänt intresse åsidosätts särskilt skall beaktas om den unge tidigare har gjort sig skyldig till brott. Sedan tidigare gällde att åtalsunderlåtelse inte får beslutas om något väsentligt allmänt eller enskilt intresse åsidosätts (17 § fjärde stycket LUL).

Enligt propostionen (prop. 1994/95:12 s. 76 f.) är det särskilt väsentligt att åtalsunderlåtelse inte beviljas vid fortsatt brottslighet, eftersom det är viktigt att ungdomar som begår brott ställs till ansvar för detta och får ta konsekvenserna av sitt handlande.

3.4.3 Underrättelse om beslut om åtalsunderlåtelse och strafföreläggande

Reformen innehöll vidare bestämmelser om att den unge skall delges beslut om åtalsunderlåtelse och strafföreläggande vid ett personligt sammanträffande med åklagaren.

Den unge skall underrättas om ett beslut om åtalsunderlåtelse vid ett personligt sammanträffande med åklagaren inom två veckor från

beslutet. Den unges vårdnadshavare eller annan fostrare skall kallas till sammanträdet om det inte möter hinder eller annars finns särskilda skäl mot det. Även företrädare för socialnämnden bör ges tillfälle att närvara. Om det är uppenbart att ett sammanträffande inte kan ske inom två veckor får det äga rum senare. Kan ett personligt sammanträffande inte genomföras får underrättelsen till de unge ske skriftligen (18 § LUL).

Vid ett personligt sammanträffande för att meddela beslut om åtalsunderlåtelse skall åklagaren särskilt förklara innebörden av beslutet om åtalsunderlåtelse och de skötsamhetskrav som beslutet är förenat med och klargöra vilka följderna kan bli av fortsatta lagöverträdelser (19 § LUL).

Vad som sägs i 18 och 19 §§ LUL gäller i tillämpliga delar även beslut om åtalsunderlåtelse som meddelas med stöd av 20 kap. 7 § rättegångsbalken, om beslutet avser brott som någon har begått innan han har fyllt 18 år (20 § LUL).

Regeringen uttalar i propositionen (prop. 1994/95:12 s. 80 f.) att det är viktigt att den unge får del av beslutet om åtalsunderlåtelse på ett sådant sätt att åtalsunderlåtelsen framstår som en allvarligt menad varning från samhällets sida. Som huvudregel skall den unge därför underrättas om beslutet vid ett sammanträffande mellan åklagaren, den unge och dennes vårdnadshavare eller annan fostrare. Även företrädare för socialnämnden bör ges tillfälle att närvara vid det sammanträde där den unge underrättas om beslutet. Detta anses särskilt betydelsefullt i de fall då åklagaren förutsätter att någon åtgärd vidtas från socialtjänstens sida. Enligt propositionen är en tidsfrist för meddelande av beslutet ett värdefullt instrument för att åstadkomma en snabb och effektiv lagföring av unga lagöverträdare.

Även underrättelse om ett beslut om strafföreläggande skall som huvudregel lämnas till den som är under 18 år vid ett personligt sammanträffande (15 § LUL och 1 § första stycket förordningen (1994:1763) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare). Om möjligt skall vårdnadshavaren närvara. Är det inte möjligt med ett personligt sammanträffande eller om brottet är ringa får underrättelsen ske skriftligt.

I förordningens 1 § andra stycket anges att om åklagaren utfärdar ett strafföreläggande med stöd av 48 kap. 4 § rättegångsbalken som avser villkorlig dom eller villkorlig dom i förening med böter innan den misstänkte har fyllt 21 år, underrättelsen om beslutet skall ske vid ett personligt sammanträffande.

3.5 Förfarandet i domstol

3.5.1 Domstolarnas organisation och sammansättning i ungdomsmål

Genom reformen infördes regler om specialisering vid handläggningen av ungdomsmål i domstol.

Mål som avser dem som inte har fyllt 21 år skall i tingsrätt och hovrätt handläggas av domare som med avseende på intresse och fallenhet för arbete med unga lagöverträdare är särskilt lämpade för uppgiften. Detsamma gäller för nämndemän i dessa mål. I mål som rör brott där endast böter kan följa får dock andra domare och nämndemän anlitas (25 § LUL).

Enligt 4 § förordningen (1994:1763) med bestämmelser om unga lagöverträdare skall särskilda ungdomsrotlar inrättas för mål som skall handläggas enligt 25 § LUL. Detta gäller dock inte för hovrätter eller mindre tingsrätter, om det skulle vara olägenheter med att inrätta ungdomsrotlar.

I förarbetena (prop. 1994/95:12 s. 83) anges att det finns en rad fördelar med att det vid domstolarna finns särskilda domare som handlägger ungdomsmål. En sådan domare får särskild kunskap och stor erfarenhet av ungdomsmål. Det sägs också att det är särskilt viktigt att ordföranden vinnlägger sig om att vara klar, tydlig och pedagogisk. Vidare är det av stor betydelse att såväl ordföranden som rättens övriga ledamöter är väl insatta i kriminella ungdomars problem för att finna den adekvata påföljden. Ytterligare en fördel med ett begränsat antal domare i ungdomsmål är att det kan vara lättare att låta dessa få särskild utbildning i olika frågor som har med ungdomar att göra. Slutligen anges att fördelarna med personkontinuitet, dvs. att den unge om han återkommer efter att ha begått nya brott möter samma person, gäller också i fråga om domare.

Vad gäller bestämmelsen att det skall inrättas särskilda ungdomsrotlar sägs i propositionen (s. 85) att förutsättningarna för att klara en såväl snabb som kvalificerad hantering torde öka om målen samlas på en eller flera ungdomsrotlar. Det anges också att de argument som regeringen har gett uttryck vad gäller specialiseringen av polis och åklagare (se ovan) i stora delar även har bärkraft när det gäller handläggningen i domstol.

3.5.2 Tidsfrist för hållande av huvudförhandling

Huvudförhandlingen i mål med en tilltalad under 18 år skall hållas inom två veckor från det att åtal väcks, om åtalet avser ett brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader (29 § andra stycket LUL).

Bestämmelsen innebar en skärpning av tidsfristen till att omfatta mål om åtal för brott för vilket är föreskrivet fängelse i mer än sex månader. Tidigare hade tidsfristen gällt åtal för brott för vilket det var föreskrivet fängelse i mer än ett år (se prop. 1994/95:12 s. 87 f.).

3.5.3 Vårdnadshavares medverkan

Som tidigare nämnts var ett av reformens syften att öka vårdnadshavarnas medverkan under rättsprocessen.

När åtal väcks mot den som är under 18 år skall tingsrätten underrätta vårdnadshavare eller annan som svarar för den unges vård och fostran om åtalet och tidpunkten för huvudförhandlingen om det inte finns särskilda skäl mot det. Avser åtalet ett brott på vilket kan följa fängelse skall vårdnadshavaren eller annan fostrare höras om det kan ske och det inte finns särskilda skäl mot det. De som hörs har rätt till ersättning enligt samma regler som gäller för vittnen (26 § LUL).

Bestämmelsens syfte är enligt förarbetena (prop. 1994/95:12 s. 88 f.) att engagera föräldrarna i arbetet med de unga lagöverträdarna och skapa förutsättningar för att dessa skall inställa sig till huvudförhandlingen. Enligt propositionen skall domstolen avstå från att kalla vårdnadshavaren om det, med hänsyn till upplysningar som har lämnats till rätten, kan antas att dennes närvaro kommer att vara till mer skada än nytta. Också om det av någon annan anledning inte är möjligt att höra vårdnadshavaren bör det vara möjligt för domstolen att avstå från kallelse. Vårdnadshavarens utevaro bör inte, annat än om det av speciella skäl är nödvändigt att höra denne, utgöra hinder mot att hålla huvudförhandling.

3.5.4 Avkunnande av dom

Genom reformen infördes bestämmelsen att domar i mål mot den som inte har fyllt 21 år skall avkunnas muntligen vid huvudförhandlingen om det inte möter synnerliga hinder (30 § LUL).

Enligt propositionen (prop. 1994/95:12 s. 90) är det särskilt viktigt att domen, om den innebär att den unge fälls till ansvar, avkunnas när

denne är närvarande. Domen kan förväntas göra ett starkare intryck på den unge om han får ta del av den muntligt och medan han har rättegången i färskt minne. Vidare har rättens ordförande då också möjlighet att närmare förklara domens innebörd för den unge och även att framhålla betydelsen av att denne iakttar vad som kan vara föreskrivet i domen.

3.6 Offentlig försvarare

Slutligen innebar reformen en ändring i den särskilda bestämmelse i LUL som reglerar underårigas rätt till offentlig försvarare. En tilltalad som är under 18 år har rätt till offentlig försvarare om det inte är uppenbart att han saknar behov av försvarare (24 § LUL).

Bestämmelsen ändrades mot bakgrund av att FN:s kommitté för övervakning av barnets rättigheter fann det otillfredsställande att frågan om försvarare enligt den dåvarande bestämmelsen i LUL var beroende av påföljdens karaktär eller de sociala myndigheternas välvilja (se prop. 1994/95:12 s. 92 ff.).

3.7 Kostnader

Enligt propositionen (prop. 1994/95:12 s. 94) skulle 1995 års ungdomsmålsreform inte innebära några kostnadsökningar. Den kostnadsökning som kan föranledas av att vårdnadshavare och andra i större utsträckning skall kallas till domstol och få rätt till ersättning för sin inställelse skulle rymmas inom ramen för befintliga resurser.

3.8 Domstolsverkets enkätundersökning om reformen

När 1995 års ungdomsmålsreform hade varit i kraft i drygt sex månader gjorde Domstolsverket en enkätundersökning för att följa upp tillämpningen. Enkäten skickades till 32 tingsrätter.

Tingsrätternas synpunkter var skiftande. Vid cirka hälften av de tillfrågade tingsrätterna lottades ungdomsmålen särskilt. Flertalet tingsrätter svarade att reformen inte inneburit några ändringar i arbetsordningen. Endast vid sju av tingsrätterna uppgav man att lottningen av ungdomsmål på särskilt lämpade domare haft återverkningar på tingsrättens arbetsfördelning i övrigt. Vidare svarade sju av

tingsrätterna att det uppstått merarbete för kanslipersonalen på grund av att vårdnadshavaren skall underrättas. När det gällde handläggningstiden ansåg tio tingsrätter att denna hade förkortats. Ingen av tingsrätterna hade ställt in någon huvudförhandling på grund av vårdnadshavarens utevaro. Tretton av tingsrätterna svarade att dom hade avkunnats senare än vid huvudförhandling. Särskilda ungdomsrotlar hade inrättats vid fjorton domstolar. Detta fick enligt några domstolar återverkningar på domstolarnas övriga arbete. Såväl ungdomsrotlarna som andra rotlar fick en ökad arbetsbelastning och handläggningstiden för övriga mål förlängdes. Förutsebarheten blev också lidande och planeringen blev ryckigare än den tidigare varit. Tre av tingsrätterna uppgav att handläggningen genom inrättande av särskilda ungdomsrotlar hade blivit snabbare och en tingsrätt uppgav att lottningen till en ungdomsrotel hade fått till följd ett mer enhetligt påföljdsval.

Flertalet tingsrätter svarade i Domstolsverkets enkät att det inte förelåg något behov av förändringar i den nuvarande organisationen. De domstolar som efterlyste förändringar var genomgående sådana som hade inrättat särskilda ungdomsrotlar. Bland övriga var en vanlig kommentar att det inte finns något behov av särskild ungdomsdomare inom den ordinarie tingsrättsorganisationen. Det gällde särskilt mindre tingsrätter där rotelinnehavarna ändå måste dela alla arbetsuppgifter mellan sig. Eventuella brister borde åtgärdas med utbildning. I ett enkätsvar anfördes, att bestämmelsen om särskilt lämpade ungdomsdomare närmast har ett löjets skimmer över sig och att det inte går att bestämma kriterier över vilka egenskaper som gör en enskild domare mer lämpad än en annan att handlägga ungdomsmål. Flera tingsrätter ansåg att regeln om avkunnande av dom i 30 § LUL borde mjukas upp. En tingsrätt efterfrågade mer detaljerade regler om vad socialnämndens yttrande skall innehålla, särskilt beträffande förslag till åtgärder, och en uttrycklig lagregel om skyldighet för tjänsteman hos socialnämnden att på kallelse från domstol komma till huvudförhandling om tingsrätten bedömer att så erfordras.

4 Utredningens enkätundersökning m.m.

4.1 Inledning

Enligt direktiven har utredningen haft att i huvudsak genomföra sitt uppdrag genom enkätundersökningar hos polis, åklagare, socialtjänst och vid domstol. Enkäter har skickats till 18 polismyndigheter, 24 åklagarkammare, 28 tingsrätter och 29 kommuner. Enkäterna har ställts till polis, åklagare, tingsrätt och socialtjänst på samma ort. Svarsfrekvensen har varit mycket hög. Vidare har en enkät genom Sveriges advokatsamfund distribuerats till ett stort antal advokater. I detta fall har svarsfrekvensen varit lägre, men svar har inkommit från 28 advokater.

Sammanställningar av enkätsvaren finns fogade till betänkandet som bilagorna 2–6.

I det följande avsnittet 4.2 redogörs för de övergripande resultaten av enkätundersökningen vad gäller främst handläggningens kvalitet. Därefter redovisas enkätresultaten ämnesvis. Med hänsyn till hur utredningens uppgift utformats redovisas resultaten utförligt. En mer kortfattad redovisning återfinns i kapitel 5 i de avseenden som resultaten har föranlett överväganden och förslag.

4.2 Allmänt

4.2.1 Polisen

Som nämnts inledningsvis skickades enkäten till 18 polismyndigheter. Samtliga har inkommit med svar. I enkäten angavs att utredningen främst var intresserad av förhållandena på vissa orter.

De allra flesta polismyndigheter har svarat att kvaliteten på ungdomsmålens handläggning är tillräckligt hög. Vissa har dock riktat

anmärkningar mot kvaliteten på socialtjänstens handläggning av ungdomsmålen, som man bl.a. menar är ojämn och alltför skiftande. En del polismyndigheter har angett att kvaliteten inte är tillräckligt hög. Det har bl.a. påpekats att den tidsfrist som föreskrivs i 4 § LUL i vissa fall påverkar handläggningens kvalitet negativt.

När det gäller frågan om kvaliteten på handläggningen har förändrats efter 1995 års ungdomsmålsreform har flertalet polismyndigheter svarat att den har förändrats på ett positivt sätt. Bl.a. har påpekats att specialiseringen inom polis- och åklagarväsendet har höjt kvaliteten. Annat som har anförts är att ungdomsmålen numera prioriteras och att deras status har höjts. Det har också anmärkts att medvetenheten om ungdomsbrott och ungdomsbrottslingar har höjts.

Det flesta polismyndigheterna har vidare svarat att det inte har uppkommit några problem i anledning av de nya bestämmelserna. Av de myndigheter som har besvarat frågan om kvaliteten förändrats jakande har nästan samtliga tagit upp frågor som är hänförliga till tidsfristen. Det har bl.a. anmärkts att det är svårt att hålla tidsfristen, att tidsfristen är stressande och kan leda till sämre utredningar samt att det förekommer att man avvaktar med att delge den unge misstanke för att undvika att tidsfristen börjar löpa.

4.2.2 Åklagarna

Enkäten skickades till 24 åklagarkammare. Svar har inkommit från 23 av dessa.

Flertalet åklagarkammare har svarat att kvaliteten på handläggningen av ungdomsmål är tillräckligt hög. Detta synes gälla särskilt för handläggningen hos åklagarmyndigheterna och domstolarna. Flera kammare har dock angett att kvaliteten är varierande. Det har också påpekats av några kammare att tidsfristen i 4 § LUL är för kort för att kunna upprätthålla en hög kvalitet. Flera kammare har vidare anfört att det finns brister i polisens och socialtjänstens handläggning av ungdomsmålen. Vad gäller polisen har anmärkts bl.a. att polisutredningarna inte är av tillräckligt hög kvalitet. Beträffande socialtjänsten är de vanligaste anmärkningarna att dess yttranden inte håller önskad kvalitet och att handläggningen är mycket varierande.

På frågan om 1995 års ungdomsmålsreform har förändrat handläggningens kvalitet har flertalet kammare angett att reformen har påverkat handläggningens kvalitet i positiv riktning. Det har anmärkts att handläggningen har blivit snabbare, att specialiseringen har lett till en kompetenshöjning och att samarbetet mellan berörda myndigheter har förbättrats. Nästan lika många kammare har dock svarat att

reformen inte har inneburit någon förändring eller att den i vissa avseenden har medfört att kvaliteten har försämrats.

När det gäller frågan om det har uppstått några problem i anledning av de nya bestämmelserna har det stora flertalet kammare svarat att det är svårt att hålla tidsfristen i 4 § LUL, vilket leder till en stressig arbetssituation.

4.2.3 Tingsrätterna

Av de 28 tingsrätter som fick enkäten har samtliga utom en inkommit med svar.

De flesta tingsrätterna har svarat att kvaliteten på handläggningen av ungdomsmål är tillräckligt hög. De brister som har påpekats gäller främst socialtjänstens yttranden.

Flertalet av tingsrätterna har angett att kvaliteten på handläggningen har förändrats i positiv riktning efter 1995 års ungdomsmålsreform. Att handläggningen går snabbare och att specialiseringen har höjt kvaliteten är påpekanden som har gjorts. Annat som har anförts är att handläggningen av ungdomsmålen har blivit mer enhetlig, att målen handläggs med större engagemang och att medvetenheten om de särskilda krav som ungdomsmålen ställer har höjts. Det är emellertid nästan lika många tingsrätter som har svarat att kvaliteten inte har förändrats efter reformen.

Frågan om det har uppstått några problem i anledning av de nya bestämmelserna har de flesta tingsrätter besvarat nekande. Det är dock relativt många tingsrätter som har anfört att de nya reglerna har inneburit vissa problem. Bl.a. har anmärkts att det har blivit svårare att planera arbetet, att det blir många extra ting och att det är svårt att ha en särskild ungdomsrotel på mindre tingsrätter.

4.2.4 Socialtjänsten

Enkäten gick ut till socialtjänsten i 29 kommuner. Beträffande de tre största kommunerna skickades enkäten till sju olika stadsdelar. Sammantaget har 29 kommuner resp. stadsdelar inkommit med svar, vilket innebär att två kommuner och två stadsdelar inte har besvarat enkäten.

Även om flertalet har svarat att kvaliteten på handläggningen av ungdomsmål är tillräckligt hög, har nästan lika många anfört att det finns brister och att kvaliteten borde vara högre. Det som främst har framförts är att socialtjänsten borde få längre tid på sig för att upprätta

fullgoda yttranden. Andra brister som har anmärkts är bl.a. att det behövs ytterligare specialisering och att samarbetet mellan de berörda myndigheterna bör förbättras.

När det gäller frågan om kvaliteten på handläggningen har förändrats efter 1995 års ungdomsmålsreform har ungefär hälften svarat att den har förändrats på ett positivt sätt. Att handläggningstiden har minskat, att samarbetet har förbättrats och att specialiseringen har inneburit en kvalitetshöjning är vanliga svar som har lämnats. Ungefär lika många har dock angett att kvaliteten inte har förändrats efter reformen eller lämnat frågan obesvarad.

De som besvarat frågan om reformen har medfört några förändringar i övrigt har i de flesta fall varit positiva. Bl.a. har anförts att kontakterna med den unge och dennes vårdnadshavare har förbättrats samt att den unge tidigare blir aktuell hos socialtjänsten. Från ett par håll har dock angetts att det har skett en försämring av handläggningen. Det har bl.a. anmärkts att åklagaren och tingsrätten numera får ett sämre underlag för sina beslut på grund av att socialtjänsten har så kort tid på sig att avge sina yttranden.

På frågan om 1995 års ungdomsmålsreform har inneburit några förändringar vad gäller möjligheterna till insatser med anledning av brottet har mer än hälften besvarat frågan nekande eller inte besvarat den överhuvudtaget. De som svarat har anfört att reaktionerna på kriminalitet nu är snabbare och tydligare, att man har tillgång till mer varierade åtgärder, att det är lättare att motivera den unge och dennes familj när det inte gått alltför lång tid sedan brottet samt att man tydligt anger när man inte kan göra mer för den unge.

4.2.5 Advokaterna

Genom Sveriges Advokatsamfund distribuerades enkäten till 75 advokater med brottmål/straffrätt som inriktning. Enkäten besvarades av 28 advokater.

De flesta advokaterna har svarat att man anser att kvaliteten på handläggningen av ungdomsmål är tillräckligt hög och att kvaliteten har blivit bättre efter reformen, framför allt att handläggningen numera går snabbare. Flera advokater har dock anfört att kvaliteten inte är tillräckligt hög. Det har bl.a. påpekats att handläggningen fortfarande tar för lång tid, att informationen till den unge och dennes vårdnadshavare är för dålig samt att den unge alltför ofta hörs utan offentlig försvarare. Det är också flera advokater som har svarat att 1995 års ungdomsmålsreform inte har inneburit någon förändring av handläggningen.

De flesta advokaterna har svarat att reformen inte har medfört några förändringar i övrigt och att de nya bestämmelserna inte har inneburit några problem.

4.2.6 Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan sägas att utfallet av enkätundersökningen till övervägande del är positivt. Enligt de flesta enkätsvaren är kvaliteten på handläggningen av ungdomsmål tillräckligt hög och har förändrats i positiv riktning efter 1995 års ungdomsmålsreform.

Vissa brister har dock påpekats i samband med att frågorna om handläggningens kvalitet har besvarats. Bristerna är främst hänförliga till socialtjänstens handläggning och yttranden. Kritiken har framförts från polis, åklagare och tingsrätter. Även svaren från socialtjänsten är mer negativa än svaren från de övriga svarsgrupperna.

Andra vanligt förekommande anmärkningar är att tidsfristen innebär problem för handläggningen. Detta har anmärkts främst från polis och åklagare, men även från socialtjänsten.

4.3 Organisations- och samarbetsfrågor

Frågor som gäller organisation och samarbete har i enkäterna ställts till polismyndigheterna, åklagarkamrarna, tingsrätterna och socialtjänsten. I enkätsvaren från advokaterna har framförts en synpunkt som gäller tingsrätternas organisation, nämligen att det vore bra med särskilda ungdomsdomstolar. Enkätresultatet som gäller frågan om specialiseringen, som anknyter till organisationsfrågorna, behandlas i avsnitt 4.5.

Polisen

Utredningen har i enkäten bett om en beskrivning av myndighetens organisation för att handlägga ungdomsmål, dvs. ärenden där den misstänkte är över 15 år men inte har fyllt 21 år.

Det klart vanligaste svaret är att huvuddelen av ungdomsmålen handläggs inom närpolisorganisationen. Flera myndigheter har dock svarat att ungdomsmålen handläggs av en särskild ungdomsgrupp eller liknande. Det har påpekats från ett par myndigheter att ungdomsmålen tidigare handlades av en särskild ungdomsgrupp men att denna har upphört och att målen nu handläggs av närpolisen. Det kan nämnas att

flera myndigheter har anmärkt att mål som gäller åldergruppen 18–20 år inte betraktas som ungdomsmål utan handläggs i vanlig ordning.

När det gäller frågan om 1995 års ungdomsmålsreform har haft någon betydelse för myndighetens organisation och/eller arbetsformer har de flesta myndigheterna angett att så är fallet. De vanligaste svaren är att särskilda ungdomsutredare har utsetts och att närpolisen har tagit över handläggningen av ungdomsmål. Relativt många myndigheter har dock svarat att reformen inte har haft någon betydelse.

Flertalet myndigheter har svarat att det inte förekommer några dokument som anger förhållningssätt (policyfrågor), arbetsformer m.m. på området. Några myndigheter har dock hänvisat till att ungdomsmålen behandlas i verksamhetsplanen och ett par andra har angett att det upprättats områdesföreskrifter. Det har också från ett par myndigheter anförts att frågorna regleras i lokala överenskommelser med åklagarmyndigheten.

Utredningen har i enkäten frågat hur bestämmelsen i 2 § andra stycket LUL om att samma polisman om möjligt skall tilldelas den nya förundersökningen om den unge återkommer efter att ha begått nya brott tillämpas. De stora flertalet av polismyndigheterna har svarat att bestämmelsen beaktas i möjligaste mån. Det har anmärkts att ledigheter och arbetsbelastning kan medföra att den unge som återfallit i brott får träffa en annan polisman än tidigare. Vidare har det påpekats att det blir i det närmaste automatiskt så att den unge får träffa samma polisman när brottet utreds i det närpolisområde där den unge bor.

Nästan samtliga myndigheter har anfört att man tillämpar bestämmelsen på samma sätt oavsett vilken typ av brott som återfallet avser. En myndighet har svarat att det skall vara samma förhörsledare om det är fråga om ett allvarligt brott.

Utredningen har vidare frågat vilka fördelar/nackdelar det finns med att den unge får träffa samma polisman. Vad gäller fördelar har de flesta myndigheter uppgett att det är en fördel att man lär känna den unge och kan bygga upp ett förtroende. Flera myndigheter har också anmärkt att det är en fördel att man lär känna föräldrarna och kan den unges bakgrund. Andra fördelar som har påpekats är att utredningsarbetet underlättas, att det blir en enhetlig bedömning, att man känner till den unges umgänge, att man känner till tidigare och pågående åtgärder beträffande den unge samt att man får en bra helhetsbild av den unge och dennes situation.

Flera myndigheter har anfört att det endast finns fördelar med att den unge får träffa samma polisman vid återfall. Några har svarat att det bara finns fördelar med bestämmelsen om det är en god relation mellan den unge och polismannen.

Det är färre myndigheter som har svarat att det finns nackdelar än som angett att det finns fördelar. Det vanligaste svaret vad gäller nackdelar är att det kan ha skurit sig mellan den unge och polismannen. Några myndigheter har anfört att förhållandet kan bli alltför personligt. Att polismannen kan ha kommit på kant med den unges vårdnadshavare är också en nackdel som ett par myndigheter har påpekat. Slutligen har en myndighet angett att det kan vara svårt för den unge att erkänna nya brott om han eller hon träffar samma polisman vid återfall.

En annan fråga som utredningen har ställt är i vilken utsträckning åklagaren är förundersökningsledare bortsett från de ungdomsmål där det föreskrivs i 3 § LUL att åklagaren alltid skall leda förundersökningen. De flesta polismyndigheter har svarat att det sällan eller mycket sällan förekommer att åklagaren leder förundersökningar utöver de fall som föreskrivs enligt lag. Några myndigheter har angett att så aldrig sker.

Att åklagaren i sådana fall leder undersökningen förekommer enligt svaren främst när det är fråga om allvarligare brott eller om det följer av en överenskommelse mellan polis och åklagare om fördelning av mål. Enligt andra svar kan det förekomma när åtalsprövning behövs, när tvångsåtgärder har vidtagits, när ett pågående ärende avseende samma ungdom redan är lottat på åklagaren samt när den unge är under 15 år och misstänkt för ett grovt brott.

Beträffande samarbetsfrågor har nästan samtliga polismyndigheter svarat att samarbetet med åklagarna har förbättrats eller utökats efter 1995 års reform. Endast ett par myndigheter har anfört att det inte skett någon förändring.

Vad gäller samarbetet med domstolen har nästan samtliga svarat att detta inte har förändrats. Det har påpekats att det inte förekommer något egentligt samarbete med domstolen.

När det gäller socialtjänsten har flertalet polismyndigheter angett att det skett en förbättring. Enligt en del myndigheter är emellertid samarbetet med socialtjänsten oförändrat.

Av de polismyndigheter som har besvarat frågan allmänt har de flesta svarat att samarbetet fungerade bra även före reformen och att denna inte medfört någon förändring. Nästan lika många myndigheter har dock anfört att samarbetet har utökats eller förbättrats och ett par av dessa menar att det skett en markant förbättring.

Det har också lämnats synpunkter av polisen när det gäller organisations- och samarbetsfrågor. En synpunkt som ofta framförts är att handläggningen av ungdomsmål bör koncentreras till en ungdomsrotel eller liknande med samlad kompetens. Det har också påpekats att kontakterna mellan de berörda myndigheterna har

förbättrats, men att samverkansformerna mellan polis och åklagare behöver utvecklas i de fall åklagaren är förundersökningsledare. Det har vidare anmärkts att, även om det har skapats bättre rutiner för handläggningen, dessa bör utvecklas ytterligare. Andra synpunkter som har lämnats är att det bör inrättas särskilda ungdomsdomstolar eller liknande för att minska handläggningstiden för ungdomsmålen.

Åklagarna

När det gäller åklagarnas organisation för att handlägga ungdomsmål lottas ungdomsmålen vid de flesta åklagarkammare som har besvarat enkäten på särskilda åklagare. I vissa fall vid de större myndigheterna är det en särskild kammare som handlägger ungdomsmålen. Flera kammare har anfört att den särskilda lottningen endast gäller ungdomar som inte har fyllt 18 år och att de mål som gäller åldersgruppen 18–20 år lottas som vanligt.

Några kammare har svarat att samtliga åklagare vid kammaren handlägger ungdomsmålen och att man således inte har utsett några särskilda ungdomsåklagare. Ett par kammare har anfört att man har försökt med ett system med särskilda ungdomsåklagare, men av olika skäl återgått till att lotta ungdomsmålen på samtliga åklagare. Vid några kammare är det olika om det är särskilda åklagare eller inte beroende på vilket forum åklagarna stämmer in vid.

Flertalet kammare har svarat att 1995 års ungdomsmålsreform har haft betydelse på det sättet att man utsett särskilda ungdomsåklagare. Några har vidare framfört att man numera har ökade kontakter och en större samordning med polis och socialtjänst.

Utredningen har frågat hur bestämmelsen i 2 § andra stycket LUL om att samma åklagare om möjligt skall tilldelas den nya förundersökningen om den unge återkommer efter att ha begått nya brott tillämpas. Flertalet kammare har uppgett att bestämmelsen tillämpas helt eller delvis, dvs. att återkommande ärenden om möjligt lottas på samma åklagare. Ett par kammare har angett att man har geografisk lottning, vilket i praktiken innebär att det blir samma åklagare som handlägger det nya ärendet. En kammare har påpekat att bestämmelsen ibland frångås för att undvika en sned arbetsbelastning mellan åklagarna. Nästan lika många kammare som svarat att bestämmelsen tillämpas helt eller delvis har dock angett att den inte tillämpas.

När det gäller frågan vilka fördelar/nackdelar det finns med att den unge får träffa samma åklagare har i princip samtliga åklagarkammare svarat att det finns fördelar med att den unge får träffa samma åklagare vid återfall i brott. Det vanligaste svaret är att det är en fördel att känna

till den unge och dennes bakgrund och att detta ger en bättre grund för beslut i åtalsfrågorna. Andra fördelar som har påpekats är att det ger ett ökat tryck på den unge att sköta sig, att handläggningen går snabbare och att det leder till ökad rättssäkerhet.

Vad gäller eventuella nackdelar har flera kammare svarat att det inte finns några sådana. Av dem som angett att det kan föreligga nackdelar har några anfört att det kan uppfattas som om åklagaren förföljer den unge eller att den unge uppfattar åklagarens uppgifter och åtgärder som personliga i stället för ett tjänsteåliggande. Andra nackdelar med att träffa samma åklagare vid återfall som har framförts är att den unge kan komma på kant med åklagaren, att det kan leda till en sned arbetsfördelning, att åklagaren kan ha en förutfattad mening om den unge samt att den unge kan vara hotfull.

Utredningen har frågat i vilken utsträckning åklagaren är förundersökningsledare bortsett från de mål där det enligt 3 § LUL föreskrivs att åklagaren alltid skall leda förundersökningen. Enligt de flesta svaren är åklagaren förundersökningsledare endast undantagsvis i mål där det inte föreskrivs enligt lag. Flera kammare har svarat att åklagaren är förundersökningsledare om denne redan är inlottad på personen i fråga. Det har också uppgetts att åklagaren har förundersökningsledarskapet vid gängbrottslighet. Endast en kammare har angett att åklagaren alltid leder förundersökningen i mål där den misstänkte är under 18 år.

När det gäller samarbetet har nästan samtliga åklagarkammare svarat att samarbetet förändrats på ett positivt sätt efter reformen. Framför allt synes kontakterna med polisen och socialtjänsten ha utökats och förbättrats. Det har framförts att man har fått större förståelse för varandras arbete och bättre personkännedom. Några åklagarkammare har angett att man har samverkansträffar eller liknande möten med de berörda myndigheterna. Endast ett fåtal åklagarkammare har anfört att det inte skett någon förändring i samarbetet.

Det har också framförts synpunkter från åklagarna när det gäller organisations- och samarbetsfrågor. Den vanligaste synpunkten är att det bör finnas särskilda ungdomsrotlar eller liknande inom polisen. Det har bl.a. framförts att handläggningens kvalitet har försämrats och att det har blivit svårare att informera polisen sedan handläggningen flyttats över till närpolisorganisationen. En annan anmärkning som har gjorts är att handläggningens kvalitet varierar mellan olika närpolisområden. Det har vidare framförts att särskilda ungdomsdomstolar bör inrättas och att domstolarna bör ha samma beredskap för ungdomsmål som man har för häktningsfrågor. En annan synpunkt som har lämnats är att handläggningsrutinerna bör stramas upp. Vad gäller samarbete har det påpekats att samarbetet har förbättrats, men också att det bör förbättras ytterligare. En anmärkning

som har gjorts är att socialtjänstens organisation bör förbättras för att underlätta samverkan mellan myndigheterna.

Tingsrätterna

Vad gäller tingsrätternas organisation för att handlägga ungdomsmål har de flesta tingsrätter svarat att ungdomsmålen lottas på särskilda rotlar. Relativt många tingsrätter har dock anfört att de inte har någon särskild organisation för handläggning av ungdomsmål eller att dessa mål lottas på samtliga rotlar, i ett par fall med undantag av fiskalsroteln. De tre största tingsrätterna har uppgett att ungdomsmålen handläggs på en viss eller vissa avdelningar.

I princip lika många tingsrätter har svarat att 1995 års ungdomsmålsreform har haft betydelse för domstolens organisation och/eller arbetsformer som att den inte har haft det. De som har svarat att den har haft betydelse anför i de flesta fall att förändringen är att ungdomsmålen numera speciallottas.

Utredningen har i enkäten frågat om den utvidgning av de ungdomsmål som omfattas av tidsfristen som skedde i och med 1995 års ungdomsmålsreform har påverkat domstolens arbete. Flertalet av tingsrätterna har besvarat frågan nekande. Av de domstolar som menar att utvidgningen påverkat arbetet har de flesta angett att det gör arbetet svårare att planera. I övrigt har de tingsrätter som anser att arbetet påverkats anfört att pliktmålen har blivit fler, att det är en större tidspress, att andra förhandlingar måste ställas in, att det uppstått problem för kanslierna, att fler extra ting måste hållas och att det måste finnas ett visst beredskapsutrymme för att kunna sätta ut ungdomsmål.

När det gäller samarbetet har den klart övervägande delen av tingsrätterna svarat att kontakterna med polis, åklagare och socialtjänst inte har förändrats efter reformen. Några tingsrätter har anfört att man numera har färre kontakter med socialtjänsten medan ett par menar att denna kontakt har utökats. Vidare har några tingsrätter framhållit att kontakterna med åklagarna har förbättrats eller i vart fall blivit tätare. Någon tingsrätt har påpekat att det har bildats en samrådsgrupp som består av samtliga berörda intressenter.

Även tingsrätterna har lämnat synpunkter som gäller organisationen. En anmärkning är att polisens handläggning av ungdomsmål bör koncentreras till särskilda enheter. Vidare har anmärkts att det har blivit svårare att planera arbetet. Ett annat påpekande som gjorts är att det finns en risk att systemet med särskilda ungdomsdomare är svårt att förena med en förändrad domstolsorganisation med t.ex. storrotlar. Det har vidare framförts att det bör införas jourdomstolar.

Socialtjänsten

När det gäller beskrivningarna av hur verksamheten och arbetet för att handlägga ungdomsmål, dvs. ärenden där den unge som är misstänkt för brott är över 15 år men inte har fyllt 21 år, är organiserat skiljer sig svaren från de olika socialtjänsterna mycket åt. Av svaren framgår dock att det är relativt vanligt med särskilda ungdomsgrupper eller liknande för samtliga ärenden som rör ungdomar, vanligen i åldersgruppen 13–20 år. Det synes vidare av svaren vara vanligt att man inom socialtjänsten har särskilda handläggare för ungdomsmål utan att dessa är organiserade i en särskild ungdomsgrupp. I stället finns dessa handläggare spridda i organisationen. I något fall har angetts att man tidigare har haft en ungdomsgrupp men att de handläggare som arbetade där placerats ut på olika områden. Enligt ett par svar har man särskilda socialsekreterare knutna till polisens ungdomsfunktion, vilka brukar vara med vid polisförhören med den unge.

Flertalet av svaren från socialtjänsten anger att 1995 års ungdomsmålsreform har haft betydelse för arbetet med ungdomsmålen. Det vanligaste svaret är att handläggningstiden har minskat. Andra vanliga svar är att socialtjänsten får kännedom om att den unge är misstänkt för brott tidigare, att samverkan mellan de berörda myndigheterna har blivit bättre och att socialtjänsten har skapat fler åtgärder för unga lagöverträdare.

Relativt många har dock besvarat frågan om reformen har haft betydelse för arbetet nekande. Flera av dessa har emellertid angett att deras organisation och arbetssätt redan före reformen var anpassade till denna.

I flertalet av socialtjänsternas svar har angetts att samarbetet har förändrats i positiv riktning efter reformen. Det har nämnts bl.a. att specialiseringen har förbättrat samarbetet mellan de inblandade myndigheterna och att personkännedomen har blivit större. De flesta har ansett att samarbetet med främst polisen har blivit bättre, men det har nämnts i flera svar att samarbetet har ökat även med åklagarna. I något svar har dock uttalats att samarbetet med polisen har försämrats sedan dess ungdomsrotel upphörde. Vidare har påpekats att vårdnadshavarna efter reformen har blivit mer involverade i handläggningen. Samarbetet med domstolen synes enligt svaren inte ha förändrats i någon större utsträckning. Det bör också nämnas att det i flera svar har angetts att det inte är någon skillnad beträffande samarbetet före och efter reformen.

Socialtjänsten har i enkätsvaren lämnat en del synpunkter både vad gäller organisation och samarbete. Det har framförts att kvaliteten på polisens handläggning har sjunkit sedan polisens ungdomsrotel

upphörde och handläggningen av ungdomsmålen lades ut på närpolisen. Även i övrigt har anmärkts att polisens omorganisation i samband med närpolisreformen har inneburit vissa problem. Vidare har anförts att det bör inrättas speciella jourdomstolar för att minska tiden mellan brott och reaktion. Den vanligaste synpunkten när det gäller samarbete är att det behöver utvecklas och förbättras mellan de berörda myndigheterna. Det har dock också påpekats att samarbetet har förbättrats efter 1995 års reform.

4.4 Handläggningstiden

4.4.1 Inledning

Utredningen har ställt frågor om handläggningstiden i samtliga enkäter. När enkäterna skickades ut och besvarades var tidsfristen i 4 § LUL fyra veckor, dvs. förundersökning skulle vara avslutad och beslut i åtalsfrågan fattat så snart det kunde ske och senaste fyra veckor från det att den unge delgivits misstanke om brott om den unge var under 18 år och det för brottet var föreskrivet fängelse i mer än sex månader. Sedan den 1 januari 1999 är denna tidsfrist sex veckor. Tidsfristen får överskridas endast om det är nödvändigt med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller andra särskilda omständigheter.

För domstolens handläggning gäller enligt 29 § första stycket LUL att mål mot den som inte har fyllt 21 år alltid skall behandlas skyndsamt. Enligt andra stycket skall de tidsfrister som är föreskrivna i mål där den tilltalade är häktad gälla när det väcks åtal mot den som inte har fyllt 18 år för ett brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader. I stället för inom en vecka från det att åtal väcktes skall i tingsrätt huvudförhandling i dessa ungdomsmål dock hållas inom två veckor.

De ungdomsmål där tidsfristerna i 4 § och 29 § andra stycket LUL gäller kommer fortsättningsvis att benämnas "fristmål". Andra ungdomsmål, dvs. mål som gäller åldersgruppen 18–20 år samt de under 18 år som misstänks för lindrigare brott än vad som anges ovan, benämns "övriga ungdomsmål".

Efter redovisningen av enkätresultaten redogörs för en undersökning om handläggningstiden som Brottsförebyggande rådet har genomfört.

4.4.2 Utredningens enkätundersökning

Polisen

Utredningen har i enkäten frågat hur lång polisens handläggningstid regelmässigt är för ungdomsmål. För fristmål varierar svaren mellan en vecka och tre månader. De vanligaste svaret är att handläggningstiden ligger mellan två och fyra veckor.

Vad gäller övriga ungdomsmål är de angivna tiderna än mer varierande och ligger mellan tre dagar och ett år. Någon myndighet har angett att handläggningstiden beträffande dessa mål är längre än för fristmålen. Flertalet myndigheter har skilt mellan de mål som avser ungdomar under 18 år och de som gäller åldersgruppen 18–20 år. Flera av dessa har valt att uttala sig endast om målen som gäller dem under 18 år. Det vanligaste svaret här är att handläggningstiden normalt uppgår till cirka en månad. Av dem som uttalat sig om åldersgruppen 18–20 år har någon svarat att handläggningstiden är cirka två månader och en annan att målen handläggs skyndsamt.

Några myndigheter har besvarat frågan allmänt utan att skilja mellan de två kategorierna. Det vanligaste svaret bland dessa är att målen handläggs skyndsamt.

De allra flesta polismyndigheterna har svarat att tidsfristen i 4 § LUL överskrids i liten eller mycket liten omfattning. En del myndigheter har anfört att det förekommer att tidsfristen överskrids, men inte angett i vilken omfattning. En av myndigheterna har svarat att tiden överskrids i omkring 50 procent av ärendena. En annan har uppgett att det är självklart att tidsfristen överskrids.

Vad gäller orsakerna har flertalet av myndigheterna svarat att tidsfristen överskrids i omfattande mål och i mål med flera gärningsmän. Ett annat vanligt svar är att man väntar på rättsintyg, analysbevis eller resultatet av teknisk utredning. Vidare har som orsaker till att tiden överskrids angetts bl.a. att den misstänkte eller andra som skall höras är bortresta, att utredningen är komplicerad, att den misstänkte begår nya brott, att personer som skall höras inte inställer sig, att det är svårt att nå målsägande och vittnen samt att målsägandens ersättningsanspråk dröjer.

Ett par myndigheter har uppgett att åklagares beslut inhämtas om tidsfristen överskrids och ett par andra att förundersökningsledaren hålls underrättad om utredningen drar ut på tiden.

På frågan om polisens handläggningstid för ungdomsmål har förändrats efter reformen år 1995 har vad gäller fristmålen de flesta svarat att handläggningstiden har förkortats efter reformen. Nästan lika många har angett att minskningen är väsentlig. Ett par har anfört att den

har förkortats något. Ett mindre antal myndigheter har svarat att det inte har skett någon förändring av handläggningstiden i fristmålen. Någon myndighet har påpekat att tidsfristen har medfört att dessa mål prioriteras på bekostnad av övriga ungdomsmål.

Beträffande övriga ungdomsmål varierar svaren. Lika många myndigheter som har svarat att handläggningstiden har blivit kortare har svarat att det inte skett någon förändring. Några myndigheter har anfört att handläggningstiden har blivit längre efter reformen medan ett par har angett att den har förkortats i väsentlig grad. Någon myndighet har uppgett att tiden har förkortats beträffande mål med dem som är under 18 år och att den troligen är kortare även för dem mellan 18 och 20 år. En annan slutligen har svarat att det inte har skett någon förändring beträffande åldersgruppen 18–20 år.

Några av myndigheterna har besvarat frågan allmänt utan att särskilja de båda kategorierna och av dessa har i princip lika många svarat att handläggningstiden har blivit kortare som att den inte har blivit det.

Utredningen har i enkäten ställt frågan vad som kan anses vara en tillräckligt snabb handläggning hos polisen med beaktande av att tiden mellan brott och reaktion inte bör vara alltför lång

När det gäller fristmål varierar svaren på vad som kan anses vara en tillräckligt snabb handläggning mellan en vecka och två månader. Det vanligaste svaret är dock fyra veckor eller en månad. Det har påpekats att för utredningar av brott där den misstänkte är under 15 år bör tiden vara densamma.

Även beträffande övriga ungdomsmål är det vanligaste svaret fyra veckor. Några myndigheter har anfört att beträffande dem under 18 år i denna kategori samma handläggningstid som ovan bör gälla. En myndighet har angett att dessa mål bör omfattas av den lagreglerade tidsfristen i 4 § LUL. En annan kommentar är att åldersgruppen 18–20 år behandlas som vuxna och således inte handläggs med förtur. Slutligen har en myndighet anfört att tiderna för dessa ungdomsmål går att minska men att det är en resursfråga.

Det har från polisen framförts allmänna synpunkter som hänför sig till frågan om handläggningstid. Det har anförts att handläggningstiden har blivit kortare och att reaktionen på brottet kommer snabbare. Ett vanligt påpekande är dock att tidsfristen i 4 § LUL kan påverka kvaliteten negativt; den upplevs som stressande och kan leda till sämre utredningar. Andra anmärkningar som rör tidsfristen är att den är svår att hålla, att lindrigare brott blir "liggande" till förmån för dem där tidsfristen gäller och att man avvaktar med att delge den unge misstanke för att undvika att tidsfristen skall börja löpa. En synpunkt är att tidsfristen bör räknas från den tidpunkt då brottet kom till polisens

kännedom i stället för från delgivning av misstanken. Slutligen har det anmärkts att socialtjänsten inte sätter in åtgärder tillräckligt snabbt.

Åklagarna

Utredningen har frågat åklagarna hur lång handläggningstiden regelmässigt är hos polis- (från delgivning av misstanke till slutredovisning till åklagaren) resp. åklagarmyndigheten (från slutredovisning av utredningen från polisen till beslut i åtalsfrågan) för ungdomsmål.

Beträffande fristmålen är svaren varierande. Det vanligaste svaret är dock att tidsfristen kan hållas, i vart fall i inte alltför komplicerade ärenden. Variationerna i tidsangivelserna ligger mellan en vecka och drygt tre månader. Det har också påpekats från flera kammare att tiderna varierar mycket beroende på målets karaktär. Enligt svaren åtgår den största delen av tiden hos polisen medan handläggningen hos åklagaren normalt synes uppgå till cirka en vecka.

Vad gäller övriga ungdomsmål är svaren än mer varierande, tidsangivelserna ligger mellan en vecka och ett år. Handläggningstiden förefaller generellt vara längre än vad som gäller för de mål som nämns ovan. Gemensamt synes vidare vara att de mål som avser ungdomar under 18 år handläggs snabbare än de mål där ungdomarna är 18–20 år. Även här har påpekats att tiderna varierar mycket.

På frågan om tidsfristen i 4 § LUL överskrids har samtliga åklagarkammare svarat att det förekommer att tidsfristen överskrids. Det är dock stora variationer beträffande i vilken omfattning det förekommer. Svaren varierar mellan "mycket sällan" och "nästan regelmässigt".

Vad gäller orsakerna till att tidsfristen överskrids synes de vanligaste skälen vara att målet avser flera misstänkta och omfattande brottslighet. En annan vanlig orsak som har angetts är att yttrandena från socialtjänsten dröjer. Vidare har flera kammare som orsaker till att tidsfristen överskrids anfört att den unge misstänks för nya brott, att polisen inte redovisar utredningen i tid, att det är hög arbetsbelastning och resursbrist hos både polis och åklagare samt att målet är särskilt komplicerat. Andra omständigheter som gör det svårt att hålla tidsfristen är enligt svaren att det kan vara svårt att få tag på den misstänkte, målsägande eller vittnen, att det i målet förekommer flera målsägande och vittnen samt att det behövs viss bevisning som t.ex. utlåtande från Statens Kriminaltekniska Laboratorium eller rättsintyg.

Utredningen bad också åklagarna att beskriva förekommande rutiner för bevakning av tidsfristen. I de flesta svaren har angetts att de enskilda åklagarna själva sköter bevakningen av tidsfristen.

Vad gäller frågan om handläggningstiden för ungdomsmål har förändrats efter reformen år 1995 är det vanligaste svaret från åklagarna när det gäller fristmålen att handläggningstiden har förkortats. Några åklagarkammare har angett att det är fråga om en väsentlig förkortning. Endast en kammare har anfört att handläggningstiden totalt sett inte genomgått någon större förändring.

Beträffande övriga ungdomsmål har de flesta åklagarkammare svarat att handläggningstiden även i dessa mål har förkortats. Flera har dock angett att det endast är fråga om en mindre förkortning. Vidare har flera åklagarkammare uppgett att det för denna grupp av ungdomsmål inte har skett någon förändring av handläggningstiden. Från ett par kammare har det också påpekats att minskningen av handläggningstiden inte gäller mål som avser åldersgruppen 18–20 år.

Utredningen har i enkäten frågat åklagarna vad som kan anses vara en tillräckligt snabb handläggning (både förundersöknings- och domstolsstadiet) med beaktande av att tiden mellan brott och reaktion inte bör vara alltför lång.

För fristmålen varierar svaren på vad som kan anses vara en tillräckligt snabb handläggning mellan en vecka och tre månader. De flesta svaren har angett cirka två månader som en tillräckligt snabb handläggningstid. Relativt många har dock anfört att handläggningstiden bör vara fyra veckor.

När det gäller övriga ungdomsmål varierar svaren än mer. De uppgivna tiderna ligger mellan en vecka och sex månader. Det vanligaste svaret är dock två–tre månader. Från några håll har påpekats att handläggningstiden för dem under 18 år bör vara kortare än för åldergruppen 18–20 år. Det har också anmärkts att det bör införas en yttre tidsgräns även för sistnämnda kategori ungdomsmål. En annan kommentar är att intresset av en snabb reaktion gör sig gällande på samma sätt oberoende av brottets svårhetsgrad.

En åklagarkammare har påpekat att handläggningstiden på grund av arbetsbelastningen hos polisen förlängs genom att polisen avvaktar med att delge den unge misstanke om brott. På så vis börjar inte tidsfristen löpa och tiden mellan brott och reaktion förlängs.

Åklagarna har lämnat allmänna synpunkter när det gäller handläggningstiden. De flesta hänför sig till tidsfristen. Det har anmärkts att den lagstadgade handläggningstiden är för kort för att det skall gå att upprätthålla en hög kvalitet, att tidsfristen bör ändras till en mer rimlig nivå, att det är ett problem att det är tidsfaktorn och inte utredningens behov som styrt regleringen, att socialtjänsten inte kan göra en fullständig utredning och komma med förslag om verksamma åtgärder inom tidsfristen, att ordet "skall" i 4 § LUL bör bytas ut mot "bör", att det klart bör framgå att snabbheten i sig inte är ett självändamål, att

tidsfristen bör räknas från det att det finns en känd misstänkt, att bättre bevakningsrutiner bör införas för tidsfristerna samt att förlängningen av tidsfristen till sex veckor endast kommer att medföra att gränsen mellan antalet utredningar som hålls inom resp. utom lagstadgad tid förskjuts.

Tingsrätterna

Det helt övervägande antalet tingsrätter har svarat att handläggningstiden hos domstolen för fristmålen regelmässigt är 14 dagar. Ett par tingsrätter har angett att en något längre handläggningstid kan förekomma. Vidare har några anfört att handläggningstiden är mindre än 14 dagar.

Vad gäller handläggningstiden hos domstolen för övriga ungdomsmål, som enligt 29 § första stycket LUL alltid skall handläggas skyndsamt, är svaren mycket skiftande. Svaren varierar mellan en handläggningstid på 10–14 dagar till något under sex månader. Enligt de flesta svaren uppgår handläggningstiden till en–två månader.

Utredningen har i enkäten till tingsrätterna frågat om det förekommer att den lagstadgade tidsfristen överskrids.

De allra flesta tingsrätterna har svarat att det är mycket sällan som tidsfristen i 29 § andra stycket LUL överskrids. Ett par tingsrätter har anfört att det inte förekommer över huvud taget. En del har angett att det förekommer att tidsfristen överskrids. Endast en tingsrätt har uppgett att det förekommer i stor utsträckning.

Vad gäller orsakerna till att tiden överskrids anges som den vanligaste orsaken att det är svårt att delge den tilltalade, målsägande eller vittnen kallelse till huvudförhandlingen, främst under sommaren då många är bortresta. En annan vanlig orsak är att socialtjänstens yttranden eller annan personutredning inte är färdig. Vidare är ett vanligt skäl till att huvudförhandling inte kan hållas inom tidsfristen att den offentlige försvararen har förhinder. Andra orsaker som har angetts är bl.a. att den tilltalade är misstänkt för ny brottslighet, att det av arbetsmässiga skäl är svårt att sätta ut målet, att kallade personer inte inställer sig vid förhandlingen samt att det föreligger hinder för en målskamrat och det inte går att döma den unge separat.

När det gäller frågan om domstolens handläggningstid för ungdomsmål har förändrats efter reformen år 1995 har de flesta tingsrätterna angett att domstolens handläggningstid inte har förändrats beträffande fristmålen . En del tingsrätter har dock svarat att dessa ungdomsmål nu handläggs snabbare. Ett par av tingsrätterna har anfört att handläggningstiden möjligen är något kortare.

Vad gäller övriga ungdomsmål har ännu fler tingsrätter svarat att det inte skett någon förändring av handläggningstiden. Några tingsrätter har dock angett att dessa ungdomsmål handläggs snabbare.

Beträffande frågan om handläggningstiden för förundersökningsstadiet har förändrats efter reformen år 1995 har flertalet tingsrätter anfört att handläggningstiden under förundersökningsstadiet har blivit kortare efter reformen när det gäller fristmålen. Ett fåtal tingsrätter har angett att ingen förändring har skett. Endast en tingsrätt har uppgett att handläggningstiden har blivit längre, vilket enligt den tingsrätten kan bero på polisens och åklagarnas omorganisation. En del tingsrätter har anfört att de inte kan besvara frågan.

Även vad gäller övriga ungdomsmål har flertalet tingsrätter svarat att handläggningstiden har minskat. Nästan lika många tingsrätter har dock angett att det inte har skett någon förändring. Också beträffande denna kategori är det en tingsrätt som anfört att handläggningstiden har blivit längre. Slutligen har en del tingsrätter uppgett att de inte kan besvara frågan.

Utredningen har i enkäten ställt frågan till tingsrätterna om vad som kan anses vara en tillräckligt snabb handläggning (även förundersökningsstadiet) med beaktande av att tiden mellan brott och reaktion inte bör vara alltför lång. Vad gäller fristmålen spänner svaren från en till fyra månader. Det vanligaste svaret är två månader. Därefter följer sex veckor, en månad resp. tre månader. Endast en tingsrätt har angett fyra månader som en tillräckligt snabb handläggningstid.

Beträffande övriga ungdomsmål ligger spännvidden mellan en och sex månader. Också här har de flesta tingsrätter angett att två månader kan anses vara en tillräcklig snabb handläggning. De vanligaste svaren därefter är tre, fyra resp. sex månader. Två tingsrätter har anfört att en månad kan anses vara en tillräckligt snabb handläggningstid.

När det gäller allmänna synpunkter från tingsrätterna har det påpekats att det är svårt att få ut fristmålen inom den föreskrivna tiden och att andra förhandlingar måste ställas in. Det har också framförts att tingsrätten bör ha större frihet att bestämma när huvudförhandlingen skall hållas och att en snabb handläggning hos domstolen medför många extra ting och således ökade kostnader. En annan anmärkning som har gjorts är att handläggningstiden för polis och åklagare bör vara mer realistisk. Det har också anmärkts att handläggningstiderna är för långa och att dessa bör minskas främst hos polis och åklagare, men även inom socialtjänsten.

Socialtjänsten

Utredningen har i enkäten frågat om socialtjänstens handläggningstid (från polisens underrättelse om misstanke till yttrande enligt 11 § LUL har lämnats) för ungdomsmål är snabbare nu än före reformen år 1995. När det gäller fristmålen har socialtjänsten på de flesta orter svarat att handläggningstiden har förkortats efter reformen. I några fall har anförts att det inte skett någon förändring.

Även beträffande övriga ungdomsmål har det i de flesta svaren angetts att handläggningstiden har minskat. Socialtjänsten på ett par orter har svarat att det inte är någon skillnad jämfört med före reformen.

Det har också avgetts flera allmänna svar. I den övervägande delen av dessa uttalas att handläggningstiden för alla ungdomsmål har minskat. Även här har det i ett par svar anförts att det inte skett någon förändring av handläggningstiden. I ett svar har påpekats att det inte är socialtjänstens handläggningstid som är det huvudsakliga problemet utan att det är polisutredningen och rättegången som tar lång tid, vilket gör att socialtjänstens insatser kopplade till det aktuella brottet kan vara avslutade innan domen avkunnas.

När det gäller frågan om vad som kan anses vara en tillräckligt snabb handläggning med beaktande av att tiden mellan brott och reaktion inte bör vara alltför lång är svaren varierande.

Beträffande fristmålen varierar svaren mellan en vecka och två månader. De flesta svaren ligger i ett tidsintervall om två till sex veckor. Från ett par håll har framhållits att det är viktigt att en socialutredning görs grundligt för att den skall ha något värde och att det är innehållet i yttrandet som är det viktiga. Socialtjänsten på en ort har svarat att socialtjänsten bör ta första kontakten med den unge och dennes familj inom en vecka.

Även beträffande övriga ungdomsmål varierar svaren och ligger i ett tidsintervall om två veckor till tre månader. De flesta svaren har angett omkring en månad som en rimlig handläggningstid.

Det har också avgetts en del allmänna svar som inte skiljer på de två kategorierna ungdomsmål. I de fall som tider har angetts ligger dessa mellan fyra veckor och två månader. I de allmänna svaren har bl.a. framhållits att handläggningstiden beror på om ärendet är nytt eller om den unge redan är aktuell hos socialtjänsten samt att det är viktigt att den unge och dennes familj snabbt får veta att socialtjänsten har fått kännedom om brottet.

De allmänna synpunkter rörande handläggningstiden som har lämnats från socialtjänsten är att den totala handläggningstiden är för lång, men att den dock har minskat sedan reformen. Det har också

påpekats att polisen kan kringgå skyndsamhetskravet genom att tidsfristen inte räknas från anmälningstillfället.

Advokaterna

Utredningen har frågat advokaterna om handläggningstiden (från delgivning av misstanke till dess tingsrätten meddelar dom) för ungdomsmål har förändrats efter reformen år 1995. Vad gäller fristmålen har det övervägande antalet advokater svarat att handläggningstiden för dessa ungdomsmål har förkortats. Några har påpekat att förkortningen är avsevärd. Lika många har anfört att det endast är fråga om någon förkortning.

Beträffande övriga ungdomsmål har de flesta svarat att handläggningstiden är oförändrad. Ett mindre antal har anfört att handläggningstiden förkortats även för denna grupp av ungdomsmål.

Ett antal advokater har besvarat frågan utan att särskilja de två grupperna av ungdomsmål. I stort sett samtliga av dessa har anfört att handläggningstiden har blivit kortare.

Från advokaterna har anmärkts att handläggningen bör gå ännu snabbare, men också att kravet på snabbhet kan medföra en risk för rättsosäkerhet.

4.4.3 Undersökning av handläggningstiden genomförd av Brottsförebyggande rådet

Brottsförebyggande rådet har genomfört en undersökning om handläggningstiden i ungdomsmål före resp. efter 1995 års ungdomsmålsreform. Rapporten från undersökningen finns fogad till betänkandet som bilaga 7.

Undersökningen har genomförts vid tre polisområden, Karlstad, Norrköping och Uppsala. Samtliga förundersökningsprotokoll från åren 1993 och 1998 som avser misstänkta som vid brottstillfället var 15–17 år har genomgåtts. Det rör sig om sammantaget cirka 1 000 ärenden för respektive år och i cirka två tredjedelar av ärendena har datum för åtalsbeslutet återfunnits. Bortfallet, som kan ha olika förklaringar, är i princip lika stort i de olika mätområdena och för de båda undersökningsåren. Det fördelar sig vidare relativt jämnt för olika brottstyper och förundersökningsledare samt för gärningsmännens ålder.

Det har kontrollerats om det har skett några väsentliga förändringar i inflödet av brott från år 1993 till år 1998. Enligt resultatet har det inte skett några större förändringar vad gäller de fem vanligaste brotten,

vilka är snatteri, misshandel, olika tillgreppsbrott och skadegörelse. Snatteri, som är det vanligast förekommande brottet, har enligt undersökningen stärkt sin ställning som det vanligaste huvudbrottet i ungdomsärendena.

En annan en omständighet som har undersökts är om andelen ungdomar som förekommer i fler än en förundersökning under året har förändrats eftersom detta skulle kunna påverka handläggningstiderna. Enligt resultatet är proportionerna mellan s.k. engångs- resp. flergångsbrottslingar i stort sett den samma mellan de olika undersökningsområdena. Den stora majoriteten, 85–90 procent, förekommer endast i en förundersökning. Vid jämförelsen mellan åren 1993 och 1998 tyder undersökningen på att andelen s.k. flergångsbrottslingar har minskat. Denna förändring är dock så liten att den rimligen inte kan ha haft något avgörande inflytande på handläggningstiderna.

När det gäller frågan om handläggningstiden har minskat efter 1995 års reform visar jämförelsen mellan åren 1993 och 1998 att handläggningstiden har förkortats i samtliga mätområden. Minskningen gäller såväl medel- som medianvärde även som andelen förundersökningar som har tagit längre tid än fyra veckor. Det är emellertid endast i ett undersökningsområde som majoriteten av ärenden avgjordes inom fyraveckorsfristen; i de två andra är handläggningstiden i cirka hälften av ärendena längre än fyra veckor. Enligt undersökningen är, mot bakgrund av att inflödet av brott och brottslingar i vart och ett av mätområdena inte genomgått någon större förändring mellan åren 1993 och 1998, minskningen av handläggningstiderna sannolikt en effekt av 1995 års ungdomsmålsreform.

Vidare har undersökts handläggningstiderna för varje typ av brott. Resultatet visar bl.a. att ärenden som gäller snatteri och missbruk av urkund har kortast handläggningstid

Avslutningsvis dras i undersökningen slutsatsen att 1995 års ungdomsmålsreform har medfört kortare handläggningstider, även om den ökade andelen snatteriärenden något har medverkat till detta. Andelen förundersökningar mot ungdomar som tar längre tid än fyra veckor har minskat från dryga två tredjedelar till knappt hälften. Även andelen förundersökningar som tar längre tid än sex veckor har minskat från drygt hälften till knappt en fjärdedel.

4.5 Specialiseringen

Utredningen har i samtliga enkäter ställt frågor som rör den specialisering inom polis-, åklagar- och domstolsväsendet som genomfördes i samband med 1995 års ungdomsmålsreform, dvs. att särskilt

lämpade polismän, åklagare och domare skall handlägga ungdomsmålen.

Polisen

Utredningen har frågat polismyndigheterna hur bestämmelsen i 2 § första stycket LUL att det skall vara särskilt lämpade polismän som leder förundersökningen i ungdomsmål tillämpas.

Svaren på frågan är varierande. De vanligaste svaret är att de polismän som leder förundersökningen i ungdomsmål har bedömts som lämpliga i samband med rekryteringen eller tjänstetillsättningen. Andra svar är att intresse och fallenhet liksom polismannens erfarenhet har betydelse. Det har också angetts att vissa poliser har tillfrågats om de vill handlägga ungdomsmål. Slutligen har i något fall anförts att vissa polismän har utpekats som ansvariga för ungdomsmålen.

Utredningen har vidare i enkäten frågat om specialiseringen inom polis-, åklagar- och domstolsväsendet har inneburit någon förändring beträffande ungdomsmålens handläggning.

De flesta polismyndigheter har svarat att specialiseringen har haft betydelse för handläggningen. Många har anfört att handläggningen har blivit snabbare. Andra vanliga svar är att handläggningens kvalitet har höjts, att man har fått en bättre kunskap om hela handläggningen samt att samarbetet och kontakterna med andra berörda myndigheter har förbättrats. Det har också påpekats att man har fått bättre rutiner, att uppklarningsprocenten har ökat, att det sker en mer enhetlig bedömning och att man bättre lär känna ungdomarna.

Relativt många myndigheter har dock angett att specialiseringen inte har förändrat ungdomsmålens handläggning.

Det har i enkätsvaren från polisen framförts en del allmänna synpunkter vad gäller frågan om specialisering. Det har uttalats att specialiseringen har höjt kvaliteten på handläggningen och att kunskapen om hela handläggningen har förbättrats. Ett annat påpekande som har gjorts är att specialiseringen behöver utvecklas ytterligare. Andra anmärkningar från polisen är att det behövs ytterligare utbildning och kontinuerlig fortbildning om frågor som rör ungdomsmål.

Åklagarna

Utredningen har frågat åklagarna hur bestämmelsen i 2 § första stycket LUL om att det skall vara särskilt lämpade åklagare som leder förundersökningen i ungdomsmål tillämpas.

Det vanligaste svaret är att det har utsetts särskilda ungdomsåklagare vid myndigheten. De flesta kammare har inte angett vilka kriterier eller liknande som ligger till grund för att utse vissa åklagare. Några kammare har anfört att åklagarnas intresse av att handlägga denna typ av mål är av betydelse. Ett par kammare har påpekat att ungdomsåklagarna med tiden får särskild erfarenhet av ungdomsmål. Från någon kammare har framförts att det är bra om det är en rutinerad åklagare. Slutligen har flera kammare svarat att bestämmelsen inte tillämpas eller att samtliga åklagare anses lika lämpade.

Utredningen har även ställt frågan om specialiseringen inom polis-, åklagar- och domstolsväsendet har inneburit någon förändring beträffande ungdomsmålens handläggning.

Flertalet åklagarkammare har svarat att specialiseringen inneburit en positiv förändring för handläggningen av ungdomsmål. Flera har angett att handläggningstiden har minskat och att kontakterna mellan de olika myndigheterna har ökat och förbättrats. Andra förändringar som har påpekats är att alla inblandade har fått större kunskap om ungdomsmål, att man har fått ökad personkännedom och bättre personkontakter, att målen handläggs med ett större engagemang, att handläggningen sker effektivare, att enhetligheten i rättstillämpningen har ökat, att kvaliteten i handläggningen ökat samt att man har fått bättre rutiner.

Ett relativt stort antal åklagarkammare har svarat att specialiseringen inte inneburit någon förändring eller att den inte har genomförts, i vart fall inte inom alla de berörda myndigheterna.

Från åklagarna har vissa allmänna synpunkter rörande specialiseringen framförts. Det har uttalats att specialiseringen har inneburit en kompetenshöjning, men det har också påtalats att det behövs en kompetenshöjning inom polisen. Vidare har anförts att även de mindre tingsrätterna bör ha särskilda ungdomsdomare. Slutligen har anmärkts att det behövs ut- och fortbildningsinsatser för samtliga personalkategorier.

Tingsrätterna

Även tingsrätterna har fått frågan om specialiseringen inom polis-, åklagar- och domstolsväsendet har inneburit någon förändring beträffande ungdomsmålens handläggning.

Nästan samtliga tingsrätter har svarat att specialiseringen inte har inneburit någon förändring för ungdomsmålens handläggning. De få tingsrätter som svarat att någon förändring skett har anfört bl.a. att det

inneburit en viss effektivisering och att målen numera handläggs med betydligt större engagemang.

När det gäller frågan om hur bestämmelsen i 25 § LUL om att särskilt lämpade domare skall handlägga ungdomsmål tillämpas varierar svaren. De flesta tingsrätterna har svarat att bestämmelsen inte tillämpas, att samtliga domare är lämpliga eller att vissa har utsetts utan att det har angetts några skäl varför. Övriga tingsrätter har i flertalet fall anfört att de domare som har förklarat sig vara intresserade och villiga att handlägga ungdomsmål har utsetts till ungdomsdomare. Några tingsrätter har uppgett att endast ordinarie domare kommer i fråga som ungdomsdomare. En av dessa tingsrätter har framhållit att det rent principiellt bör vara så att samtliga ordinarie domare anses lämpliga att handlägga ungdomsmål. Några tingsrätter har angett att domarens erfarenhet har betydelse vid utseendet av ungdomsdomare. Någon tingsrätt har svarat att praktiska hänsyn styr valet. Slutligen har en tingsrätt anfört att ungdomsdomarna tillhör de yngsta domarna vid domstolen.

Vidare har utredningen i enkäten till tingsrätterna frågat hur de nämndemän som skall tjänstgöra i ungdomsmål väljs ut. De allra flesta tingsrätterna har svarat att inga speciella nämndemän har valts ut eller att alla anses lämpliga eller i vart fall ingen anses olämplig. Vid de tingsrätter där särskilda ungdomsnämnder tillskapats har i de flesta fall nämndemännen fått anmäla sitt intresse för att tjänstgöra i denna typ av mål. I något fall har angetts att lagmannen väljer ut lämpliga nämndemän efter samråd med övriga domare och företrädare för nämndemännen. I ett annat fall har nämndemannaföreningen föreslagit lämpliga nämndemän.

På frågan om domstolen anser sig ha tillgång till tillräckligt många nämndemän som är lämpliga att tjänstgöra i ungdomsmål har nästan samtliga tingsrätter svarat att det finns tillräckligt många lämpliga nämndemän. Det fåtal som besvarat frågan nekande har bl.a. anfört att nämndemannakårens ålderssammansättning är sådan att det inte går att sätta samman någon ungdomsnämnd. En tingsrätt har påpekat att kommunfullmäktige och de politiska partierna inte väljer nämndemän med utgångspunkt i behovet av nämndemän med särskilda förutsättningar för ungdomsmål och i de särskilda kriterier som anges i 4 kap. 7 § fjärde stycket rättegångsbalken, dvs. att det vid val av nämndemän skall eftersträvas att nämndemannakåren får en allsidig sammansättning med hänsyn till ålder, kön och yrke.

Tingsrätterna har lämnat en del allmänna synpunkter som gäller frågan om specialisering. Det har framförts att specialiseringen har höjt kvaliteten på handläggningen. Det har dock främst lämnats synpunkter om olika problem som man anser vara förknippade med specialise-

ringen. En anmärkning som har gjorts är att en nackdel med specialiseringen är att de andra domarna som skall rycka in i t.ex. semestertider inte har ungdomsmålen aktuella för sig, vilket kan ge en kvalitetssänkande effekt. Andra påpekanden som har gjorts är att det är svårt att ordna en särskild ungdomsrotel på de mindre tingsrätterna, att det är svårt att samla en särskild ungdomsnämnd till extra ting, att det är psykiskt påfrestande att döma i enbart ungdomsmål, att det kan vara problem att hitta domare som är särskilt lämpade, att det principiellt kan ifrågasättas varför endast vissa domare skall anses lämpliga samt att det finns en risk att systemet med särskilda ungdomsdomare är svårt att förena med en förändrad domstolsorganisation med t.ex. storrotlar. Slutligen har framförts att systemet med särskilda ungdomsdomare är orealistiskt och inte fyller någon funktion, varför det bör avskaffas.

Socialtjänsten

Utredningen har också frågat socialtjänsten om specialiseringen inom polis-, åklagar- och domstolsväsendet har inneburit någon förändring beträffande ungdomsmålens handläggning. I de flesta fall har socialtjänsten i de olika kommunerna svarat att specialiseringen har förändrat ungdomsmålens handläggning på så sätt att samarbetet har underlättats. I många svar har också angetts att kunskapsnivån bland dem som hanterar ungdomsmål har höjts. I flera fall har vidare framhållits att personkännedomen har ökat samt att respekten och förståelsen för resp. myndighets anvarsområde och arbetssätt har blivit större. Annat som har påpekats är att handläggningen har blivit mer konsekvent och att rutinerna följs, att handläggningstiden har minskat samt att ungdomsmålen numera tas mer på allvar.

Enligt några svar har samarbetet med polisen och kvaliteten på polisens arbete försämrats på grund av omorganisation inom polisen som inneburit att ungdomsrotlar och liknande upphört och handläggningen av ungdomsmålen i stället flyttats ut i närpolisorganisationen.

Enligt ett mindre antal svar har specialiseringen inte inneburit någon förändring och enligt ett svar har den specialisering som fanns upphört i och med att polisens ungdomsrotel upphörde.

Från socialtjänsten har det i enkätsvaren framförts vissa allmänna synpunkter som gäller specialiseringsfrågan. Det har anförts att specialiseringen har inneburit en kvalitetshöjning. En vanlig synpunkt är dock att det behövs ytterligare specialisering för att förbättra handläggningen. Det har anmärkts att polisen har haft svårt att upprätthålla sin specialisering. Det har också ifrågasatts om domstolarna har

genomfört någon specialisering. Slutligen har det från socialtjänsten påpekats att det behövs ytterligare utbildning.

Advokaterna

Advokaterna har i enkäten fått frågan om den specialisering som eftersträvades med 1995 års reform har uppnåtts. Tolv advokater har svarat att de inte märkt någon förändring till följd av specialiseringen. Lika många har angett att de i vart fall i vissa avseenden märkt en sådan förändring. Bland de kommentarer som har lämnats kan nämnas att ungdomsmålen numera tas mer på allvar och att hanteringen av dessa mål är mer effektiv och likformig. Övriga har inte besvarat frågan. Det kan också nämnas att det från advokaterna har framförts att ungdomsdomarna behöver bättre utbildning.

4.6 Vårdnadshavares medverkan

Utredningen har i samtliga enkäter ställt frågor om vårdnadshavarens medverkan under rättsprocessen.

Polisen

När det gäller frågan i vilken omfattning vårdnadshavare eller andra fostrare medverkar under förundersökningen har det stora flertalet av polismyndigheterna svarat att den unges vårdnadshavare medverkar i stor eller mycket stor omfattning vid polisförhör. Några myndigheter har uppgett att vårdnadshavare alltid är närvarande vid förhören. I ett par fall har kommenterats att om vårdnadshavare inte kan eller vill närvara så medverkar företrädare för socialtjänsten. Endast en myndighet har anfört att vårdnadshavare eller andra fostrare inte medverkar särskilt ofta.

Utredningen har i enkäten till polisen frågat om vårdnadshavares eller andra fostrares medverkan under förundersökningen är tillräcklig. Nästan samtliga polismyndigheter har svarat att vårdnadshavarnas medverkan är tillräcklig. Några myndigheter har dock besvarat frågan nekande. Ett par myndigheter har anfört att vårdnadshavarna i större utsträckning borde vara närvarande vid polisförhör. En myndighet har anmärkt att de s.k. vaneförbrytarna alltför sällan har någon vårdnadshavare med sig till förhören.

Svaren på frågan om när och på vilket sätt vårdnadshavare eller andra fostrare underrättas om att den unge är skäligen misstänkt för ett brott varierar. Av de flesta svaren framgår att vårdnadshavarna får underrättelsen i samband med att den unge skriftligen kallas till förhör. Har det skett ett gripande sker underrättelsen dock snarast möjligt, ofta genom ett telefonsamtal eller personligt besök. Enligt en del svar sker underrättelsen som regel per telefon så snart som möjligt. En del myndigheter har svarat att vårdnadshavarna underrättas skriftligen när anmälan har inkommit eller när förundersökningen har inletts. Några myndigheter har anfört att underrättelsen alltid sker per telefon eller genom ett personligt besök. Ett par myndigheter har hänvisat direkt till bestämmelsen i 5 § LUL som säger att underrättelse skall ske omedelbart när någon som inte har fyllt 18 år skäligen är misstänkt för brott, om det inte är till men för utredningen eller annars finns särskilda skäl mot det.

Utredningen har frågat när och på vilket sätt vårdnadshavare eller andra fostrare bereds tillfälle att närvara vid polisförhören. De allra flesta polismyndigheterna har svarat att vårdnadshavaren kallas till förhören tillsammans med den unge. Vanligast synes vara att kallelsen sker skriftligen, men ett par myndigheter har angett att man alltid kallar vårdnadshavaren per telefon. Ett par myndigheter har anfört att man kallar till förhöret i samband med att man underrättar vårdnadshavaren om att den unge är skäligen misstänkt för brott. Vidare har en myndighet svarat att kallelsen till förhöret sker genom personlig kontakt så snart som möjligt. Slutligen har någon myndighet uppgett att utredaren och vårdnadshavarna kommer överens om en tid för förhör.

På frågan vilka fördelar det finns med att vårdnadshavare eller andra fostrare är närvarande vid polisförhör med den unge är det vanligaste svaret att vårdnadshavarna får veta vad den unge har gjort. Ett annat vanligt svar är att vårdnadshavarna utgör ett stöd åt den unge som känner sig tryggare i förhörssituationen. Andra fördelar som har anförts är att vårdnadshavaren får kontakt med polisen, vilket kan vara värdefullt i framtiden, att vårdnadshavaren blir positivt inställd till polisen, att vårdnadshavarnas närvaro bidrar till att den unge talar sanning och att de behöver vara med för sin fortsatta föräldraroll.

Vad gäller nackdelar är det vanligaste svaret från polisen att den unge av olika orsaker inte vågar berätta vad som har hänt. Att vårdnadshavarna lägger sig i förhöret är också ett vanligt svar. Några myndigheter har angett att vårdnadshavaren kan ha en allmänt negativ påverkan på den unge. Ett par myndigheter har anfört att företrädare för socialtjänsten finns med vid förhöret i de fall det bedöms som olämpligt att vårdnadshavarna är närvarande.

Polisen har lämnat ett par allmänna synpunkter som rör vårdnadshavarnas medverkan. Det har framförts att kontakterna och samarbetet med vårdnadshavarna har förbättrats. Vidare har påpekats att underrättelseskyldigheten till vårdnadshavarna kan medföra att de kommer före polisen med förhör eller samtal som den unge kan utnyttja för att på olika sätt försvåra utredningen.

Åklagarna

Utredningen har i enkäten frågat åklagarna i vilken omfattning vårdnadshavare eller andra fostrare medverkar vid sammanträffande där den unge underrättas om beslut om åtalsunderlåtelse och där den unge underrättas om beslut om strafföreläggande samt vid huvudförhandlingen.

Sammanfattningsvis kan sägas att det framgår av svaren att vårdnadshavare eller andra fostrare medverkar i stor utsträckning under lagföringen. Vad gäller sammanträffanden för delgiving av beslut om åtalsunderlåtelse och strafföreläggande har de flesta åklagarkammare svarat att vårdnadshavarna medverkar så gott som alltid eller i stor utsträckning. Några kammare har angett att de alltid medverkar. Även beträffande medverkan vid huvudförhandlingen har anförts att vårdnadshavarna oftast eller så gott som alltid medverkar. Svaren är dock här något mer varierande och kan tyda på att medverkan vid huvudförhandlingen sker i något mindre utsträckning.

I princip samtliga åklagarkammare har anfört att de anser att vårdnadshavarnas medverkan är tillräcklig. Det har dock påpekats att det ofta är de vårdnadshavare som man önskat skulle medverka som inte gör det.

Vidare har utredningen frågat på vilket sätt vårdnadshavare eller andra fostrare bereds tillfälle att närvara vid sammanträffande där den unge underrättas om beslut om åtalsunderlåtelse och där den unge underrättas om beslut om strafföreläggande. Beträffande sammanträffande för delgivning av beslut om både åtalsunderlåtelse och strafföreläggande har flertalet åklagarkammare svarat att de kallar vårdnadshavaren. Övriga kammare har anfört att vårdnadshavare eller andra fostrare underrättas särskilt i samband med att den unge kallas till sammanträffandet.

Utredningen har också frågat åklagarna om vilka fördelar/nackdelar det finns med vårdnadshavares eller andra fostrares närvaro. Vad gäller fördelar har de flesta åklagarkammare angett att det är viktigt att vårdnadshavarna får veta vad som har hänt. Flera har också uppgett att det är en fördel att vårdnadshavarna får reda på innebörden av skötsam-

hetskravet och vilka konsekvenser som återfall i brott kan få. Andra fördelar som har anförts är att vårdnadshavarna får allmän information och tillfälle att ställa frågor, att deras närvaro betonar allvaret i det inträffade, att närvaron stärker vårdnadshavarnas roll som normgivare, att de visar sitt engagemang samt att familjen får tillfälle att tala om det som hänt. En kammare har påpekat att vårdnadshavarna också har ett självständigt intresse att få ta del av de åtgärder som vidtas med den unge.

Flera åklagarkammare har svarat att det bara finns fördelar med vårdnadshavares medverkan. Emellertid har flera kammare svarat att det även finns vissa nackdelar med att vårdnadshavare medverkar. De nackdelar som har framförts är att vårdnadshavarna lägger sig i och tar den unges parti på ett olämpligt sätt, att de bagatelliserar brottet, att den unge kan ha svårt att berätta om brottet och sina alkohol- och drogvanor när vårdnadshavarna är närvarande samt att den unge kan riskera kroppslig bestraffning i hemmet genom att vårdnadshavarna får veta vad som hänt.

Tingsrätterna

På frågan i vilken omfattning vårdnadshavare eller andra fostrare är närvarande vid huvudförhandlingen har de flesta tingsrätter svarat att de är närvarande i stor utsträckning och liknande. En del tingsrätter har angett att de är närvarande relativt ofta. Slutligen har några tingsrätter anfört att vårdnadshavarnas närvaro ligger omkring 50 procent.

Utredningen har vidare i enkäten frågat i vilken omfattning vårdnadshavare eller andra fostrare hörs vid huvudförhandlingen. Flertalet tingsrätter har svarat att vårdnadshavarna alltid bereds tillfälle att yttra sig och då främst när den unges personliga förhållanden genomgås. Nästan lika många tingsrätter har angett att de alltid hörs. Vidare har några tingsrätter uppgett att de hörs relativt ofta. Endast en tingsrätt har anfört att det sker sporadiskt.

När det gäller frågan om vårdnadshavares eller andra fostrares medverkan är tillräcklig har nästan samtliga tingsrätter svarat att deras medverkan är tillräcklig. Någon tingsrätt har påpekat att det nog i vissa fall vore lämpligt att göra deras närvaro mer obligatorisk. En annan tingsrätt har påtalat att det vore önskvärt med klara regler om ersättning till tolk för de vårdnadshavare som inte talar svenska.

Utredningen har ställt frågan om det förekommer att domstolen underlåter att kalla vårdnadshavare eller andra fostrare till huvudförhandlingen. De allra flesta tingsrätterna har svarat att de alltid kallar vårdnadshavare eller andra fostrare. En del tingsrätter har anfört att de i

rena bötesmål endast skickar en underrättelse. Vissa tingsrätter har vidare angett att de kan underlåta kallelse om vårdnadshavaren bor utomlands eller liknande med dyra inställelsekostnader till följd. Slutligen har en tingsrätt svarat att det har förekommit att man kallat endast ena vårdnadshavaren.

Vidare har utredningen frågat tingsrätterna om det förekommer att domstolen ställer in en huvudförhandling på grund av vårdnadshavarens eller fostrarens utevaro. I stort sett samtliga tingsrätter har svarat att det inte har förekommit. Av svaren från de tre domstolar som angett att det förekommer framgår att det är fråga om mycket få tillfällen.

När det gäller frågan vilka fördelar/nackdelar det finns med vårdnadshavares eller andra fostrares närvaro framgår av tingsrätternas svar att de anser att det är mest fördelar med att dessa är närvarande vid huvudförhandlingen. Det vanligaste svaret är att det är bra att vårdnadshavarna får veta vad det är den unge har gjort. Flera tingsrätter har anfört att den unges och familjens situation blir bättre belyst, vilket underlättar påföljdsvalet. Att det är en fördel att vårdnadshavarna visar sitt engagemang och utgör ett stöd för den unge har flera tingsrätter angett liksom att det är viktigt att få veta vårdnadshavarnas inställning till eventuell vård. Någon tingsrätt har uppgett att vårdnadshavarnas närvaro kan påverka den unge och bidra till att denne avhåller sig från fortsatt brottslighet.

De tingsrätter som har anfört att det finns nackdelar med vårdnadshavarnas närvaro har nästan samtliga anfört att deras närvaro kan verka hämmande på den unge och att denne inte vågar berätta vad som egentligen har hänt. En tingsrätt har påpekat att en sedan tidigare dålig relation mellan barn och vårdnadshavare kan försämras och en annan att vårdnadshavarna kan tycka att åtalet och domen är orättvisa.

En allmän synpunkt som i enkätsvaren har framförts från tingsrätterna är att vårdnadshavarna i större utsträckning bör kallas till huvudförhandlingen.

Socialtjänsten

Utredningen har frågat socialtjänsten i vilken omfattning vårdnadshavare eller andra fostrare medverkar under ungdomsmålens handläggning. Av svaren framgår att vårdnadshavare medverkar i mycket stor utsträckning under handläggningen och i de flesta fall anses denna medverkan tillräcklig. Enligt många svar medverkar vårdnadshavarna alltid eller regelmässigt. I något svar har vårdnadshavarnas medverkan uppskattats till 95 procent. Av vissa svar framgår inte i vilken

utsträckning vårdnadshavarna medverkar, men det har angetts att socialtjänstens strävan är att de skall medverka i största möjliga utsträckning. I ett fall har anmärkts att vårdnadshavaren alltid bör vara med, men att tidsfaktorn kan vara ett hinder för detta. Det har i ett svar anförts att vårdnadshavare skulle kunna delta mer aktivt och med ett större ansvar.

Gemensamt för flertalet svar är att vårdnadshavarnas medverkan under handläggningen anses som mycket viktig.

Från socialtjänsten har framförts att vårdnadshavarna har blivit mer aktiva under hela handläggningen och att kontakterna med vårdnadshavarna har förbättrats efter 1995 års ungdomsmålsreform.

Advokaterna

Också advokaterna har fått frågan i vilken omfattning vårdnadshavare eller andra fostrare medverkar under lagföringen. De flesta av advokaterna har angett att vårdnadshavare eller andra fostrare ofta medverkar under lagföringen. Flertalet anser också att denna medverkan är tillräcklig. En del advokater har dock svarat att vårdnadshavarna medverkar i för liten utsträckning eller att deras medverkan är varierande. Dessa advokater tycker att medverkan borde utvidgas. Några har anfört att det borde vara obligatorisk närvaro. Någon har påpekat att vårdnadshavarna borde få mer information om sina rättigheter och om vikten att de medverkar.

Från advokaterna har slutligen framförts att den unge ofta hörs av polisen utan att vårdnadshavaren är närvarande.

4.7 Socialtjänstens medverkan

I samtliga enkäter har utredningen ställt frågor om socialtjänstens medverkan under rättsprocessen.

Polisen

Utredningen har i enkäten frågat polismyndigheterna i vilken omfattning företrädare för socialtjänsten medverkar under förundersökningen. De flesta myndigheter har angett i vilken omfattning företrädare för socialtjänsten är närvarande vid polisförhören med den unge och svaren varierar mellan alltid och i mycket liten omfattning. Det har anmärkts från flera myndigheter att socialtjänsten alltid bereds tillfälle

att närvara vid förhören. Flera myndigheter har påpekat att graden av medverkan från socialtjänsten skiftar mellan olika kommuner, socialdistrikt eller liknande och närpolisområden. Ett par myndigheter har svarat att socialtjänstens företrädare medverkar i större omfattning när det är fråga om allvarligare brott men nästan aldrig i t.ex. snatteriärenden.

De myndigheter som har anfört att det finns en socialsekreterare stationerad hos polisen har samtliga angett att socialtjänsten medverkar i stor omfattning, i vart fall beträffande de ungdomar som omfattas av socialsekreterarens ansvarsområde.

Nästan lika många polismyndigheter har svarat att socialtjänstens medverkan under förundersökningen är tillräcklig som att den inte är det. Något fler myndigheter har dock anfört att medverkan inte är tillräcklig. Dessa myndigheter har främst angett att socialtjänsten bör vara närvarande vid polisförhören i större utsträckning. Ett par myndigheter har påpekat att det vore önskvärt att den unges ordinarie handläggare hos socialtjänsten var närvarande under polisförhören. Ett annat påpekande är att det på kvällstid och vid gripande kan vara svårt att snabbt få tag på någon socialsekreterare. Vidare har anmärkts att ett närmare samarbete mellan polis och socialtjänst skulle kunna leda till tidsvinster. Slutligen har anförts att det vore bra med socialsekreterare som är knutna till polisen.

På frågan när och på vilket sätt underrättelsen till socialnämnden sker om att den unge är skäligen misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa är det vanligaste svaret att en kopia av anmälan skickas till socialtjänsten. Alla myndigheter har inte besvarat frågan när underrättelsen sker, men det mest förekommande svaret här synes vara att så sker så snart som möjligt. Flera myndigheter har svarat att man skickar över en kopia av den kallelse till förhör som går till vårdnadshavarna. Ett annat vanligt svar är att utredaren kontaktar socialtjänsten när denne eller närpolisområdet har fått ärendet. Ett par myndigheter har angett att den socialsekreterare som finns placerad hos polisen tar del av anmälningarna och vidarebefordrar dem till respektive socialkontor. Från ett par myndigheter har uppgetts att underrättelsen skickas så snart förundersökningen har inletts. Någon myndighet har svarat att man genast underrättar socialtjänsten när det är fråga om grövre brott. En annan myndighet har anfört att man vid enklare brott underrättar socialtjänsten när utredningen är klar. Ett par myndigheter har uppgett att man har en särskild blankett för underrättelsen till socialtjänsten. Slutligen har från något håll anförts att man underrättar socialtjänsten i samband med särskilda veckomöten.

Även svaren på frågan när och på vilket sätt företrädare för socialtjänsten bereds tillfälle att närvara vid polisförhör med den unge

varierar. Flera polismyndigheter har svarat att socialtjänsten alltid på något sätt bereds tillfälle att medverka. Vanliga svar är att socialtjänsten kallas i samband med att den unge och vårdnadshavarna kallas till förhöret, att kallelsen till socialtjänsten är en kopia av den kallelse som går ut till vårdnadshavarna samt att socialtjänsten underrättas skriftligen eller per telefon. En myndighet har anfört att polisen har kontakter med företrädare för socialtjänsten under utredningens gång och en annan har svarat att det ofta förs en dialog mellan polis och socialtjänst om när förhör kan hållas. Vidare har en myndighet uppgett att socialtjänsten i förväg meddelar vilka tider under veckan som de inte kan medverka och förhör på dessa tider undviks.

Några myndigheter har angett att man har överenskommelser med socialtjänsten. Enligt en sådan överenskommelse kallas socialtjänsten inte om inte polisen bedömt det som absolut nödvändigt att de är med vid förhöret. Enligt en annan hör socialtjänsten av sig i de fall de vill medverka.

Utredningen har frågat polisen vilka fördelar/nackdelar det finns med att företrädare för socialtjänsten är närvarande vid polisförhör med den unge.

De vanligaste fördelarna som polisen har framfört är att socialtjänsten snabbt blir insatta i ärendet, att de får en bättre bild av den unge och dennes situation samt att de tidigt kan bedöma behovet av insatser och snabbt kan sätta i gång med åtgärder avseende den unge och dennes familj. Andra svar är att socialtjänsten snabbt kan komma i gång med sin egen utredning, att den tidigt får kontakt med den unge och dennes vårdnadshavare samt att dess närvaro utgör ett stöd för den unge. Annat som har påpekats som fördelar är att socialtjänstens företrädare är bra förhörsvittnen samt att deras närvaro markerar samhällets reaktion och visar socialtjänstens intresse.

Många polismyndigheter har svarat att det bara finns fördelar med socialtjänstens närvaro vid polisförhören. Vissa nackdelar har dock påpekats. Några myndigheter har anfört att den unge får svårt att berätta när många vuxna är närvarande och att socialtjänstens närvaro verkar hämmande på den unge. Det har också anmärkts från ett par myndigheter att den unge och dennes vårdnadshavare sedan tidigare kan vara negativt inställda till socialtjänsten, vilket kan påverka förhöret.

Polisen har i enkätsvaren lämnat en del allmänna synpunkter vad gäller socialtjänstens medverkan. Det har anmärkts att kvaliteten på socialtjänstens handläggning är ojämn och skiftar för mycket. Vidare har påpekats att socialtjänsten medverkar i för liten utsträckning och att det bör ställas högre krav på dess medverkan. Annat som har framförts är att det är bra med socialsekreterare placerade hos polisen och att ett

omedelbart samarbete med socialtjänsten ger bra resultat. Slutligen har det från polisen anmärkts att underrättelseskyldigheten till socialtjänsten kan medföra att den kommer före polisen med förhör eller samtal, vilket den unge kan utnyttja för att på olika sätt försvåra utredningen.

Åklagarna

Av svaren från åklagarna på utredningens fråga om i vilken omfattning företrädare för socialtjänsten medverkar under handläggningen av ett ungdomsmål framgår att socialtjänstens medverkan under handläggningen varierar mycket. Vissa kammare har t.ex. angett att representanter regelmässigt är närvarande vid polisförhör med den unge medan andra har svarat att sådana i princip aldrig medverkar. Det klart vanligaste svaret är att socialtjänsten medverkar genom att skriva yttranden. Ser man till svaren i övrigt verkar det som socialtjänstens företrädare oftare är närvarande vid polisförhören än vid sammanträffanden för delgivning av beslut om åtalsunderlåtelse och strafföreläggande samt huvudförhandlingar.

I princip lika många åklagarkammare har svarat att socialtjänstens medverkan är tillräcklig som att den bör utvidgas. När det gäller frågan om hur den skall utvidgas har de flesta kammare anfört att medverkan generellt bör öka. Det har också påpekats att företrädare från socialtjänsten i större utsträckning bör vara närvarande vid huvudförhandlingen. En kammare har anfört att socialtjänsten inte skall medverka i fråga om brottsutredningar och att man bör hålla isär de delar av handläggningen av ett ungdomsmål som utgör brottsutredningen från andra delar som mer kan sorteras in under begreppet personutredning.

Även när det gäller frågan i vilken omfattning socialtjänsten bereds tillfälle att närvara vid de sammanträffanden där den unge underrättas om ett beslut om åtalsunderlåtelse varierar åklagarnas svar. De flesta åklagarkammare har svarat att socialtjänsten alltid kallas till eller underrättas om de sammanträffanden där den unge delges beslut om åtalsunderlåtelse. Ett par kammare har anfört att man kallar socialtjänsten endast i vissa fall. Vidare har någon kammare uppgett att socialtjänsten kallas i liten omfattning. Slutligen har ett par kammare angett att den inte kallas över huvud taget.

Utredningen har i enkäten frågat vilka fördelar/nackdelar det finns med socialtjänstens närvaro. De flesta åklagarkammare har svarat att det finns fördelar med socialtjänstens närvaro. Flera har generellt angett att det inte finns några nackdelar eller enbart fördelar med socialtjänstens närvaro. I svaren anges bl.a. att socialtjänstens närvaro

främjar samarbetet mellan socialtjänsten och åklagarna, att det tydliggörs att socialtjänstens åtgärder och åklagarens beslut kan vara beroende av varandra, att socialtjänsten tidigt får kontakt med den unge, att den snabbt kan komma igång med åtgärder för den unge, att den snabbt blir insatt i ärendet och därför snabbt kan skriva ett yttrande samt att det blir tydligare att socialtjänstens åtgärder är en följd av brottet. Flera kammare har också mer allmänt angett att det är betydelsefullt för socialtjänstens arbete att den är närvarande.

De nackdelar som har framförts är att socialtjänstens företrädare kan ta upp för stor del av delgivningstiden vid sammanträffandena och att det kan ifrågasättas om socialtjänstens närvaro är väl använda resurser. Ett par kammare har också anfört att man inte kan se några fördelar med att socialtjänsten är närvarande.

En synpunkt som framförts från åklagarna är att det bör finnas socialsekreterare på varje enhet inom polisen som handlägger ungdomsmål.

Tingsrätterna

Utredningen har i enkäten till tingsrätterna frågat i vilken omfattning företrädare för socialtjänsten medverkar vid huvudförhandlingen. Enligt det stora flertalet av tingsrätternas svar förekommer det sällan eller mycket sällan att företrädare för socialtjänsten är närvarande vid huvudförhandlingen. Det har av några tingsrätter anförts att socialtjänsten finns representerad då och då. Några tingsrätter har påpekat att närvaron skiljer sig mycket från kommun till kommun. Från något håll har anmärkts att socialtjänsten brukar finnas representerad om det sedan tidigare finns en kontakt mellan den unge och socialtjänsten eller om den unge har särskilt allvarliga problem. Det har också påpekats att det är vanligare att företrädare för socialtjänsten är närvarande om det är fråga om allvarlig brottslighet. Endast två tingsrätter har angett att någon från socialtjänsten generellt är närvarande relativt ofta.

På frågan vilka fördelar/nackdelar det finns med socialtjänstens närvaro har nästan samtliga tingsrätter svarat att det bara finns fördelar med att företrädare för socialtjänsten är närvarande. De fördelar som har framhållits är att närvaron ger möjlighet att få ett yttrande kompletterat och att få fler upplysningar om den unges förhållanden. Vidare har påpekats att domstolen närmare kan få veta vad vården kommer att innebära och om vården kan påbörjas genast efter domen samt att den unge mer inser allvaret i situationen. Från ett par tingsrätter har anmärkts att socialtjänstens närvaro också är till fördel för socialtjänstens eget arbete.

Vad gäller nackdelar har en tingsrätt anfört att socialtjänstens närvaro är resurskrävande utan att vara till nytta i flertalet fall. Slutligen har ett par domstolar svarat att socialtjänstens närvaro saknar betydelse.

De flesta tingsrätter har svarat att socialtjänstens medverkan inte är tillräcklig. Det efterfrågas både bättre och mer utförliga yttranden och högre närvarofrekvens vid huvudförhandlingarna. Dock har nästan lika många domstolar angett att de tycker att dagens medverkan är tillräcklig.

En synpunkt som har framförts är att det bör åligga socialtjänsten att rapportera till tingsrätten hur det går för den unge.

Socialtjänsten

Utredningen har ställt frågan i vilken omfattning företrädare för socialtjänsten medverkar vid polisförhör, sammanträde för meddelande av åtalsunderlåtelse och huvudförhandling.

Svaren beträffande graden av medverkan vid polisförhör är mycket varierande. Enligt flera svar medverkar företrädare för socialtjänsten så gott som alltid vid polisförhören, men enligt i princip lika många svar sker medverkan i liten omfattning eller nästan inte alls. Många har svarat att de medverkar ganska ofta eller så ofta som möjligt. Andra har uppgett att medverkan sker vid behov och i mån av tid. Vissa har angett graden av medverkan i procent och enligt dessa medverkar socialtjänsten i mellan 10 och 95 procent av fallen.

Vad gäller omfattningen av socialtjänstens medverkan vid sammanträde för meddelande av åtalsunderlåtelse är svaren mer entydiga. Det stora flertalet har svarat att företrädare för socialtjänsten medverkar aldrig, nästan aldrig eller sällan. Av dem som har angett en högre medverkansgrad har ett par anfört att de medverkar när den unge är aktuell hos socialtjänsten. I ett svar har påpekats att det är viktigt att närvara när socialtjänsten har bedömt att en viss insats kommer att behövas och påtryckning är av betydelse för att den unge skall genomföra åtgärder.

När det gäller graden av socialtjänstens medverkan vid huvudförhandlingen har socialtjänsten i de flesta fall svarat att de medverkar i liten omfattning. Vanliga svar är att socialtjänsten medverkar sällan eller mycket sällan. Vidare har flera svarat att socialtjänsten aldrig eller nästan aldrig är närvarande vid huvudförhandlingen. I ett par svar har anförts att företrädare för socialtjänsten medverkar ofta eller ganska ofta. Flera har uppgett att man medverkar i de fall yttrande har avgetts eller när medverkan är relevant. Enligt ett par svar har familjernas önskemål om att någon från socialtjänsten skall

vara närvarande betydelse. Andra omständigheter som har angetts vara av betydelse är om ärendet är aktuellt hos socialtjänsten och om socialtjänstens insatser är beroende av domslutet. I något fall har uppgetts att man brukar vara i kontakt med rättens ordförande för att kontrollera om socialtjänstens närvaro behövs och i ett annat fall att man tar kontakt med åklagaren innan huvudförhandlingen.

Beträffande frågan om socialtjänstens medverkan kan anses tillräcklig är det många som valt att lämna frågan obesvarad. De som svarat har i flertalet fall ansett att medverkan bör utvidgas och då främst i samband med polisförhöret. Det har även påpekats att socialtjänstens medverkan vid huvudförhandlingen bör utökas och i ett fall har anförts att det bör lagstiftas om att företrädare för socialtjänsten skall vara närvarande. I många fall har angetts att det saknas personella resurser för att medverka i vidare mån än vad man för närvarande gör.

Nästan lika många som anser att socialtjänstens medverkan bör utvidgas anser dock att den är tillräcklig som den är.

Från socialtjänsten har lämnats några allmänna synpunkter vad gäller dess medverkan under handläggningen. Det har framförts att socialtjänsten behöver mer resurser och att det behövs fler ungdomshandläggare inom socialtjänsten. Ett annat påpekande som har gjorts är att socialtjänsten bör medverka mer, t.ex. vid delgivning av beslut om åtalsunderlåtelse.

Advokaterna

Advokaterna har också fått frågan i vilken omfattning företrädare för socialtjänsten medverkar under lagföringen. Flertalet av advokaterna har uppgett att det är sällan som företrädare för socialtjänsten medverkar och att det ofta sker enbart genom att de avger yttrande. De flesta anser också att socialtjänstens medverkan är otillräcklig och bör utvidgas. Flera påpekar att företrädare för socialtjänsten bör vara närvarande vid huvudförhandlingen. En del advokater anför att denna närvaro bör vara obligatorisk.

4.8 Muntligt avkunnande av dom och personliga sammanträffanden

Utredningen har i enkäterna till åklagarna, tingsrätterna, socialtjänsten och advokaterna ställt frågor som rör bestämmelserna om att domar i ungdomsmål skall avkunnas muntligen vid huvudförhandlingen om det inte möter synnerliga hinder och om att den unge skall underrättas om

ett beslut om åtalsunderlåtelse resp. strafföreläggande vid ett personligt sammanträffande.

Åklagarna

Åklagarna har i enkäten fått frågan i vilken utsträckning domarna avkunnas muntligen i anslutning till huvudförhandlingen och om det i detta avseende är någon skillnad mellan tingsrätt och hovrätt.

Samtliga åklagarkammare har svarat att tingsrätterna i stor eller mycket stor utsträckning avkunnar domarna i anslutning till huvudförhandlingen. Vad gäller hovrätterna har flertalet angett att det där inte är lika vanligt att domarna avkunnas direkt. Relativt många har dock uppgett att det inte föreligger någon skillnad mellan instanserna. Flera kammare har påpekat att det inte är särskilt vanligt att ungdomsmålen överklagas till hovrätten.

När det gäller frågan om domstolarnas muntliga avkunnande av fällande domar betyder något för de ungas insikter om sina brott har de allra flesta åklagarkammare svarat att det muntliga avkunnandet har betydelse. Flera har anfört att det är viktigt att den unge får ett snabbt besked och får domen förklarad för sig. Det har påpekats att avkunnandet och det som ordföranden säger i samband med detta kan få den unge att inse allvaret i det inträffade. Just de allmänna ord som sägs till den unge vid avkunnandet har av flera kammare angetts vara av stor vikt, om det sker på ett bra och pedagogiskt sätt. Några kammare har förklarat att de inte kan besvara frågan, men ingen kammare har besvarat frågan nekande.

Vad gäller frågan i vilken utsträckning den unge underrättas om beslut om åtalsunderlåtelse vid ett personligt sammanträffande har samtliga åklagarkammare svarat att beslut om åtalsunderlåtelse alltid eller nästan alltid meddelas vid ett sådant sammanträffande. Flera kammare har anmärkt att om den unge är intagen i ett s.k. §12-hem personalen vid hemmet kan sköta delgivningen. En kammare har angett att underrättelsen alltid sker vid ett personligt möte när det för brottet är föreskrivet fängelse i mer än sex månader. En annan kammare har uppgett att vid bagatellförseelser och i fall som avser ett brott som ligger före en tidigare personlig delgivning delgivningen kan ske per post.

På frågan i vilken utsträckning den unge underrättas om beslut om strafföreläggande vid ett personligt sammanträffande varierar svaren. Flertalet åklagarkammare har svarat att den unge delges beslut om strafföreläggande vid ett personligt sammanträffande i de fall det utfärdas med stöd av 15 § LUL, dvs. när man har tillämpat de särskilda

straffnedsättningsregler som gäller vid strafföreläggande för ungdomar under 18 år. Flera kammare har hänvisat till 1 § förordningen (1994:1763) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare som anger i vilka fall personlig delgivning skall ske. Vidare har flera kammare angett att det sker ett personligt sammanträffande i de fall det för brottet är föreskrivet fängelse i mer än sex månader. Någon kammare har anfört att personlig delgivning av beslutet sker i samtliga åklagarledda förundersökningar. En annan kammare har uppgett att personlig delgivning inte sker vid trafikbrott, snatteri eller liknande. Slutligen kan nämnas att en kammare har angett att det sällan äger rum ett personligt sammanträffande för att underrätta den unge om beslutet om strafföreläggande medan en annan kammare svarat att det så gott som alltid sker.

Samtliga åklagarkammare har på frågan om hur snart efter beslutet sådana sammanträffanden sker beträffande åtalsunderlåtelse resp. strafföreläggande svarat att man sammanträffar med den unge för att delge beslutet inom två veckor efter det att beslutet har fattats. Flera kammare har angett att beslutet vanligen delges inom en vecka. Några kammare har anfört att det undantagsvis kan förekomma att det går längre tid innan sammanträffandet. I dessa fall beror det på att den unge eller dennes vårdnadshavare har förhinder, att det är skollov och liknande eller att den unge bor långt från kansliorten och delgivningen därför i stället sker i samband med en tingsdag på eller närmare den unges bostadsort.

Utredningen har frågat om det personliga sammanträffandet vid meddelande av beslut om åtalsunderlåtelse och strafföreläggande innebär något för de ungas insikter om sina brott.

Det stora flertalet åklagarkammare har besvarat frågan jakande och menat att det personliga sammanträffandet har betydelse för de ungas insikter om sina brott. Det har framförts att sammanträffandet gör att brottslighetens konsekvenser tydliggörs. Flera har svarat att man brukar förklara vilka konsekvenser fortsatt brottslighet kan få för t.ex. möjligheten att få körkort. Vidare har flera angett att sammanträffandet gör att allvaret i att ha begått ett brott betonas och att det ger tillfälle att förklara hur samhället ser på brottsligheten.

Ett par kammare har anfört att det är svårt att svara på frågan och en av dem har påpekat att det i allmänhet är problemfria ungdomar som erhåller åtalsunderlåtelse och att dessa sällan återfaller i ny brottslighet. Det har också anmärkts att mottagligheten för åklagarens budskap förefaller vara minst hos dem som löper störst risk att återfalla i brott och att det beträffande den icke återfallsbenägna gruppen är överflödigt att inskärpa konsekvenserna av fortsatt brottslighet, men att man i vart fall kan nå marginalgruppen på ett positivt sätt.

Tingsrätterna

På frågan i vilken utsträckning domarna avkunnas muntligen i anslutning till huvudförhandlingen har samtliga tingsrätter svarat att domen avkunnas i anslutning till huvudförhandlingen i mycket stor utsträckning eller liknande.

Utredningen har vidare frågat vilka som är de vanligaste orsakerna till att domarna inte avkunnas i anslutning till huvudförhandlingen. Skälen till att domar inte avkunnas direkt är enligt de flesta tingsrätterna att målen är omfattande med många tilltalade och komplicerade frågeställningar. Några tingsrätter har vidare angett att domen inte avkunnas direkt när förhandlingen dragit ut på tiden och det därför blir alltför knapp tidsmarginal för överläggning. Ett par tingsrätter har anfört att det är behovet av ytterligare överväganden som styr om domen kan avkunnas i anslutning till huvudförhandlingen.

Det helt övervägande flertalet av tingsrätterna har anfört att de inte utnyttjar möjligheten att hålla ett särskilt sammanträde för att avkunna dom. De som besvarat frågan jakande har anfört att detta sker sällan och i omfattande mål.

På frågan om det muntliga avkunnandet av fällande domar verkar betyda något för de ungas insikter om sina brott har nästan samtliga tingsrätter svarat att det har betydelse. Flera påpekar att det inskärper allvaret i domen och att det ger tillfälle att förklara vad domen innebär. Från flera håll anmärks också att de mer allmänna förmaningar som rättens ordförande uttalar har betydelse för de ungas insikter om sina brott. Någon tingsrätt har anfört att avkunnandet har betydelse inte minst för åhörarna som ofta är kamrater till den tilltalade. Endast två tingsrätter har angett att det är tveksamt resp. sällan som det muntliga avkunnandet har någon särskild betydelse.

Socialtjänsten

Utredningen har också frågat socialtjänsten om domstolarnas muntliga avkunnande av fällande domar betyder något för de ungas insikter om sina brott. Enligt de allra flesta svaren har det muntliga avkunnandet betydelse. Många har svarat att det muntliga avkunnandet innebär att det blir allvarligare för den unge och att denne på ett tydligt sätt ställs till svars för sina handlingar. Andra svar är att det tydligare visar samhällets reaktion på brottet, att domen och påföljden blir mer tydlig och påtaglig, att processen blir mer personlig, att den unge bättre förstår domens innehåll samt att det stärker den unges rättsmedvetande. I några fall har det allmänt påpekats att förfarandet med muntligt

avkunnande är positivt och att det ger större effekt än om den unge får ta del av domen skriftligen. En annan synpunkt som har lämnats är att domarens pedagogiska förmåga har stor betydelse.

Endast i två svar har angetts att det muntliga avkunnandet saknar betydelse.

Vidare har utredningen frågat om det personliga sammanträffandet vid meddelande av beslut om åtalsunderlåtelse och strafföreläggande innebär något för de ungas insikter om sina brott.

Av dem som har besvarat frågan har nästan samtliga anfört att det personliga sammanträffandet har betydelse. Även beträffande denna fråga har många svarat att detta förfarande innebär att det blir allvarligare för den unge och att konsekvenserna av brottet blir mer tydliga. Vidare har i svaren angetts att det visar samhällets reaktion, att den unge får veta vad som kan hända vid återfall i brott, att den unge och vårdnadshavarna får tillfälle att ställa frågor, att det förhindrar att den unge återfaller i brott samt att åklagaren kan förklara innebörden av beslutet. I några svar har allmänt framhållits att förfarandet är bra och ger en större effekt än enbart ett skriftligt beslut. Även här har vikten av att beslutet delges på ett pedagogiskt sätt framförts.

Det är endast i ett svar som det har angetts att det personliga sammanträffandet är utan betydelse.

Advokaterna

Advokaterna har fått frågan i vilken omfattning domarna avkunnas muntligen efter huvudförhandlingen i ungdomsmål och om det i detta avseende är någon skillnad mellan tingsrätt och hovrätt.

De allra flesta av advokaterna har svarat att domar i ungdomsmål regelmässigt avkunnas i anslutning till huvudförhandlingen. Flertalet av dessa har anfört att det inte är någon större skillnad i detta hänseende mellan tingsrätt och hovrätt. De advokater som påpekat att det föreligger en skillnad har uppgett att det är vanligare att domen avkunnas direkt i tingsrätt än i hovrätt. Flera advokater har dock framfört att det är sällan som ungdomsmål överklagas till hovrätten.

Slutligen har även advokaterna fått frågan om det muntliga avkunnandet av fällande domar verkar ha någon betydelse för de ungas insikter om sina brott. Det helt övervägande antalet advokater har svarat att det muntliga avkunnandet har betydelse. Det har påpekats att det muntliga avkunnandet har betydelse inte bara för den unge utan även för kamrater, släktingar och andra som är närvarande vid rättegången.

4.9 Socialtjänstens yttranden

I enkäterna till åklagarna, tingsrätterna, socialtjänsten och advokaterna har utredningen ställt frågor om socialtjänstens yttranden.

Åklagarna

Utredningen har i enkäten till åklagarna frågat om innehållet i socialtjänstens yttrande är tillräckligt för bedömningen av åtalsfrågan. Flertalet åklagarkammare har svarat att innehållet i socialtjänstens yttrande oftast är tillräckligt för bedömningen av åtalsfrågan. Ett par kammare har anmärkt att kompletteringar kan inhämtas per telefon.

Nästan lika många kammare har dock anfört att yttrandena många gånger inte ger ett tillräckligt underlag. Det har angetts att yttrandena saknar konkreta förslag på åtgärder som socialtjänsten avser att vidta och att yttrandena är väl kortfattade.

Det kan nämnas att flera kammare har påpekat att man tror att socialtjänstens yttranden kommer att förbättras genom de nya regler i LUL som trädde i kraft den 1 januari 1999.

På frågan i vilket skede av förundersökningen yttranden från socialtjänsten inhämtas har de flesta åklagarkammare svarat att yttrande som regel inhämtas när den unge har delgetts misstanke om brott. Några kammare har svarat att man oftast inte inhämtar yttrande förrän förundersökningen är slutförd. Enligt andra svar inhämtas yttrande bl.a. när skälig misstanke föreligger, så snart den unge är hörd, när en preliminär bevisprövning skett, när förundersökningen kommit en bit på väg samt i samband med beslut i åtalsfrågan.

Utredningen har också frågat i vilken utsträckning yttranden från socialtjänsten inhämtas. Flertalet åklagarkammare har svarat att yttrande som regel inhämtas när det för brottet är föreskrivet mer än sex månaders fängelse. Några kammare har anfört att man inhämtar yttrande när det står klart att åtal skall väckas. En kammare har angett att man begär in yttrande om den unge är aktuell hos socialtjänsten eller om det är fråga om ett allvarligt brott. Någon kammare har uppgett att yttrande inhämtas i alla åklagarledda förundersökningar och en annan att det inhämtas när den unge har återfallit i brott. Slutligen har ett par kammare hänvisat direkt till reglerna i 11 § LUL.

När det gäller frågan vilka överväganden som görs när yttranden från socialtjänsten inte inhämtas är det vanligaste svaret att yttranden inte inhämtas när det är fråga om brott som skall leda till böter. Ett par kammare har tillagt att yttranden i dessa fall dock inhämtas om det är fråga om narkotikabrott eller återfall i brott. Många kammare har också

angett att man inte inhämtar yttrande om brottet skett av okynne eller förhastande. Vidare har flera svarat att man inte begär in yttrande om åtalsunderlåtelse skall meddelas eller om strafföreläggande skall utfärdas. Några kammare har anfört att man underlåter att inhämta yttrande vid återfall om det finns ett färskt yttrande. Vidare har några kammare uppgett att man inte begär in yttrande om det är uppenbart obehövligt. Om den unge nyligen har dömts till skyddstillsyn inhämtas inte yttrande från socialtjänsten enligt en kammare. Slutligen har en kammare svarat att man inte begär in yttrande när det står klar att det inte kan bli fråga om åtalsunderlåtelse eftersom tingsrätten ändå ofta inhämtar yttrande.

På utredningens fråga i vilken utsträckning det ges anvisningar om hur socialtjänstens yttrande kan begränsas har det övervägande antalet åklagarkammare svarat att anvisningar om begränsningar aldrig ges eller ges i liten utsträckning. Flera kammare har dock påpekat att, om det finns ett tidigare yttrande, endast en komplettering begärs. Ett par kammare har hänvisat till att man ger anvisningar enligt Riksåklagarens mall i datasystemet.

Utredningen har vidare ställt frågor om socialtjänstens yttranden normalt inkommer inom den tid som anges i begäran.

Flertalet åklagarkammare har svarat att socialtjänstens yttranden normalt kommer in inom den angivna tiden. Nästan lika många har dock angett att så inte är fallet. Den fördröjning det blir fråga om varierar enligt svaren mellan en och fyra veckor. Den vanligaste orsaken till förseningen är att socialtjänsten inte har lyckats sammanträffa med den unge och dennes familj. Andra vanliga orsaker som uppgetts är stor arbetsbelastning, resurs- och tidsbrist, semester samt sjukdom. Ett par åklagarkammare i två storstadsområden har anfört att det tar tid innan rätt handläggare får ärendet på sitt bord. Som orsaker till förseningar har också angetts att socialnämndens sammanträde avvaktas och att socialtjänsten inte är klar över vilka åtgärder man skall föreslå.

När socialtjänsten inte hinner få klart yttrandet i tid begärs enligt nästan samtliga svar alltid anstånd, ofta per telefon. Skälen för begäran om anstånd anges regelmässigt och normalt bifaller åklagarna socialtjänstens begäran.

På frågan om det förekommer att socialtjänsten avger sina yttranden muntligt har de allra flesta åklagarkammare anfört att det inte förekommer muntliga yttranden. Av de kammare som svarat att det förekommer har nästan samtliga uppgett att detta endast sker undantagsvis i brådskande fall.

Från åklagarna har i enkätsvaren framförts att socialtjänstens yttranden har blivit sämre efter 1995 års ungdomsmålsreform och att de

inte håller tillräckligt hög kvalitet. Det har också påpekats att socialtjänstens handläggning av ungdomsmål är mycket varierande.

Tingsrätterna

Utredningen har frågat tingsrätterna i vilken utsträckning domstolen hämtar in yttranden från socialtjänsten, hur lång tid som normalt ges socialtjänsten för att inkomma med ett yttrande och om denna tidsfrist normalt kan hållas.

Flertalet av tingsrätterna har svarat att yttranden sällan inhämtas eftersom det oftast finns med ett yttrande som åklagaren inhämtat innan målet kommer in till tingsrätten. I de fall tingsrätten inhämtar yttrande är det för det mesta fråga om att det behövs en komplettering. Några tingsrätter har anfört att de inhämtar yttrande om den unge är under 18 år och åtalet gäller ett brott för vilket är föreskrivet fängelse i mer än sex månader. Någon tingsrätt har uppgett att yttrande inhämtas om det kan bli aktuellt med vård inom socialtjänsten. En annan har svarat att man inhämtar yttrande om den tilltalade är över 18 år och redan föremål för socialtjänstens åtgärder. Slutligen har en tingsrätt angett att när det gäller tilltalade över 18 år avgörs det från fall till fall om yttrande skall inhämtas och att det i dessa fall i stället ofta inhämtas personutredning från kriminalvården.

De flesta tingsrätter har anfört att man begär in yttrandet inom en tidsram som gör att tingsrättens tidsfrist enligt 29 § andra stycket LUL kan hållas. Enligt flertalet tingsrätter inkommer socialtjänstens yttrande inom denna tid.

På frågan om det förekommer att socialtjänsten avger sina yttranden muntligt har de flesta tingsrätter svarat att det inte förekommer. I de fall så sker är det mest fråga om att muntligen komplettera ett skriftligt yttrande.

Utredningen har ställt frågan om innehållet i socialtjänstens yttranden ger ett tillräckligt bra underlag för påföljdsbedömningen. I stort sett lika många tingsrätter har svarat att socialtjänstens yttranden ger ett tillräckligt underlag för påföljdsbedömningen som att de inte gör det. De flesta som anser att det föreligger brister anför att det behövs tydligare påföljdsförslag och bättre beskrivningar av vad den planerade vården kommer att innebära. Några tingsrätter har påpekat att man förväntar sig en förbättring genom de nya regler i LUL som trädde i kraft den 1 januari 1999.

Tingsrätterna har lämnat en del allmänna synpunkter på socialtjänstens yttranden. Det har framförts att socialtjänstens yttranden är bristfälliga och att kvaliteten måste höjas. Det har anmärkts att

kvaliteten på yttrandena har sjunkit efter reformen. Att tingsrätten i stor utsträckning inte längre behöver begära in yttranden eftersom detta redan har gjorts av åklagaren är också ett påpekande som har gjorts.

Socialtjänsten

På utredningens fråga vilka arbetsinsatser om normalt krävs för att upprätta ett yttrande varierar svaren. I princip samtliga har angett att man har åtminstone ett sammanträffande med den unge och dennes vårdnadshavare. Många har svarat att man kontaktar skola och liknande för referenser. Genomgång av befintligt aktmaterial och inhämtande av uppgifter från andra myndigheter är också vanliga svar. Vidare har många uppgett att det görs en bedömning och analys av den unges vårdbehov innan yttrandet färdigställs. Flera har också påpekat att det krävs olika administrativa åtgärder i samband med yttrandet liksom att detta kommuniceras med de berörda. Det har i flera fall påpekats att det beror på om den unge är känd hos socialtjänsten sedan tidigare eller ej vilka arbetsinsatser som krävs för att upprätta ett yttrande.

Frågan om hur lång tid det normalt behövs för att upprätta ett yttrande har besvarats något olika. I vissa svar har angetts i timmar vilken arbetsinsats som behövs. De flesta svaren har dock angett den tidsperiod som socialtjänsten behöver för att kunna färdigställa yttrandet. Svaren varierar här mellan en och fem veckor. Det vanligaste svaret är att det normalt behövs två–tre veckor. Det har påpekats att tidsåtgången beror på om den unge är känd för socialtjänsten sedan tidigare eller inte.

Utredningen har frågat hur lång tid socialtjänsten normalt har på sig för att inkomma med yttrande och om socialtjänsten brukar kunna hålla den tiden. Enligt socialtjänsternas svar varierar tiden mellan fyra dagar och fyra veckor. Det vanligaste svaret är cirka två veckor. I ett par svar har påpekats att socialtjänsten får kortare tid på sig om det är tingsrätten som begär in yttrandet än när åklagaren gör det. Nästan samtliga har svarat att man oftast kan avge yttrandet inom den tidsfrist som anges. I ett par fall har det dock angetts att det är vanligt att man måste begära förlängd tid och i ett fall att så sker i cirka hälften av ärendena.

Vad gäller orsakerna till att man måste begära förlängning har de flesta angett att man inte har kunnat få till stånd ett sammanträffande med den unge och dennes familj samt hög arbetsbelastning. Andra orsaker som har angetts är att utredningen är komplicerad, att man väntar på ett utlåtande från barn- och ungdomspsykiatrin, att det är fråga om grövre brott eller gängbrottslighet samt att handläggare blir sjuka eller har semester. I något fall har påpekats att det förekommer att

ett ärende kommer till fel stadsdelsnämnd och att kan ta tid innan ärendet hamnar hos rätt handläggare.

På frågan om det förekommer att yttrandena avges muntligen har de flesta svarat att muntliga yttranden inte förekommer. Två av dem som har svarat att det inte förekommer har dock uppgett att det skriftliga yttrandet kan kompletteras muntligen vid huvudförhandlingen.

Ett fåtal har angett att det vid enstaka tillfällen kan förekomma att ett yttrande avges muntligen. De orsaker som har angetts är att yttrande beträffande den unge har avgetts tidigare, att åklagaren behöver mindre omfattande uppgifter, att det utgör ett komplement vid huvudförhandlingen samt att handläggaren av tidsbrist, sjukdom eller glömska inte kunnat upprätta ett skriftligt yttrande.

Från socialtjänsten har det framförts att det behövs längre tid för att upprätta fullgoda yttranden samt att underlaget för åklagare och domstol har försämrats på grund av att yttranden skall avges så snabbt.

Advokaterna

På frågan om socialtjänstens yttranden håller tillräckligt hög kvalitet har lika många advokater svarat att kvaliteten är tillräckligt hög som att den inte är det. Ett par har angett att kvaliteten varierar. De som har anfört att kvaliteten inte är tillräckligt hög har påpekat bl.a. att yttrandena är för schabloniserade, att det ofta saknas konkreta påföljdsförslag och att föreslagna vårdåtgärder behöver specificeras.

4.10 Frågor kring åtalsunderlåtelse

4.10.1 Utredningens enkätundersökning

I enkäten till åklagarna har utredningen ställt frågor som rör bestämmelserna om åtalsunderlåtelse.

Utredningen har frågat i vilken utsträckning åklagaren beaktar den unges vilja att göra rätt för sig vid beslut om åtalsunderlåtelse. Svaren på frågan är varierande. Några kammare har svarat att den unges vilja att göra rätt för sig har mycket stor betydelse och då framför allt om den unges vilja också visat sig i handling. Andra kammare har anfört att detta beaktas endast i ringa utsträckning. En kammare har angett att vid butikstillgrepp och våldsbrott åtal väcks eller strafföreläggande utfärdas i princip alltid. Det mest förekommande svaret synes vara att den unges vilja att göra rätt för sig beaktas, men att den inte har någon avgörande betydelse utan utgör en omständighet i helhetsbedömningen.

Utredningen har också frågat om den omständigheten att den unge deltagit i medling har påverkat bedömningen vid beslut om åtalsunderlåtelse. Flertalet åklagarkammare har svarat att medlingsverksamhet inte förekommer eller att de saknar erfarenhet av medling. De kammare som besvarat frågan jakande har anfört att den omständigheten att den unge har deltagit i medling ökar förutsättningarna för åtalsunderlåtelse. Ett par av dessa kammare har påpekat att brottslighetens art ändå kan medföra att åtal sker.

Vidare har utredningen frågat åklagarna om bestämmelsen i 17 § fjärde stycket LUL, som begränsar möjligheterna att besluta om åtalsunderlåtelse vid återfall i brott, har påverkat bedömningen vid beslut om åtalsunderlåtelse. Nästan samtliga åklagarkammare har svarat att man har blivit mer restriktiv med att meddela åtalsunderlåtelse efter lagändringen. Flera har uttryckt att det numera ges åtalsunderlåtelse bara en gång och att återfall generellt leder till åtal. Endast två åklagarkammare har anfört att bestämmelsen inte har påverkat bedömningen vid beslut om åtalsunderlåtelse.

I åklagarenkäten har vidare ställts frågan hur antalet beslut om åtalsunderlåtelse förhåller sig till antalet beslut att väcka åtal/utfärda strafföreläggande i ungdomsmål under perioden den 1 juli 1997–30 juni 1998.

De flesta åklagakammare har angett i antal hur många beslut om åtalsunderlåtelse resp. beslut om åtal eller strafföreläggande som kammaren har meddelat. Siffrorna varierar mellan 4,4 procent och 49 procent beträffande åtalsunderlåtelser och mellan 51 procent och 95,6 procent vad gäller beslut om åtal eller strafföreläggande. Svaren visar att det övervägande antalet kammare meddelar betydligt fler beslut om åtal eller strafföreläggande än beslut om åtalsunderlåtelse.

Av de kammare som mer allmänt beskrivit förhållandet har nästan samtliga anfört att antalet beslut att väcka åtal eller utfärda strafföreläggande betydligt överstiger antalet beslut om åtalsunderlåtelse. Två kammare har anfört att förhållandet mellan de olika besluten är relativt jämt.

Slutligen har några kammare angett att frågan inte kan besvaras eller att statistik saknas.

Utredningen har även frågat åklagarna om förhållandet mellan antalet beslut om åtalsunderlåtelse och beslut att väcka åtal/utfärda strafföreläggande har förändrats efter 1995 års ungdomsmålsreform.

Flertalet åklagarkammare har svarat att antalet åtalsunderlåtelser har minskat efter reformen. Några har angett att det är fråga om en kraftig minskning. Det har påpekats att det tidigare inte var ovanligt med åtalsunderlåtelse vid återfall. En kammare har uppgett att antalet hot- och våldsbrott har ökat vilket har betydelse för åtalsfrekvensen.

Några kammare har angett att reformen inte inneburit någon skillnad. Vidare har ett antal kammare inte besvarat frågan med hänvisning till att statistik saknas.

Endast en kammare har anfört att det numera meddelas något fler beslut om åtalsunderlåtelse än före reformen.

Från någon åklagarkammare har framförts att de särskilda reglerna om åtalsunderlåtelse i LUL bör tas bort.

Det kan också nämnas att en synpunkt har lämnats från tingsrätterna, nämligen att antalet åtalsunderlåtelser har minskat vilket gör att tingsrätterna får in fler ungdomsmål.

4.10.2 Uppgifter om åtalsunderlåtelse från Brottsförebyggande rådet

Brottsförebyggande rådet har undersökt påföljdsvalet när det gäller lagförda ungdomar i åldersgruppen 15–17 år de senaste 15 åren.

Enligt rapporten var det fram till mitten av 1980-talet vanligast att ungdomar i åldersgruppen 15–17 år lagfördes genom strafföreläggande eller beslut om åtalsunderlåtelse. Endast beträffande cirka 15 procent av dessa ungdomar väcktes åtal och meddelades dom. Sedan 1980-talets mitt åtalas allt fler ungdomar samtidigt som antalet beslut om åtalsunderlåtelse har minskat. Antalet strafföreläggande ligger på en mer jämn nivå och följer kurvan för samtliga lagförda ungdomar. Det är därför enligt rapporten en rimlig utgångspunkt att den ökade andelen domar är relaterad till minskningen av andelen åtalsunderlåtelser. Samma typ av ärenden som tidigare ledde till åtalsunderlåtelse synes således fr.o.m. mitten av 1980-talet oftare leda till åtal och dom.

Den påföljd som har ökat andelsmässigt när andelen domar har ökat fr.o.m. mitten av 1980-talet är överlämnande till vård inom socialtjänsten. Vidare har andelen bötesdomar minskat. Denna minskning började dock tidigare än ökningen av andelen domar om överlämnande till vård inom socialtjänsten och sammanfaller snarare med en allmän minskning av antalet lagförda ungdomar. En antaglig slutsats är därför enligt rapporten att den ökade andelen åtal vid lagföring av ungdomar har inneburit att påföljden överlämnande till vård inom socialtjänsten allt oftare utdöms av domstolarna.

Det har också undersökts vilka av de lagrum som ger möjlighet att meddela åtalsunderlåtelse som har minskat i användning, dvs. vilken "typ" av åtalsunderlåtelser som har minskat. Dessa uppgifter är dock något svårtolkade eftersom reglerna om åtalsunderlåtelse har ändrats ett flertal gånger under åren.

När det gäller åtalsunderlåtelser som meddelas med stöd av nuvarande 17 § LUL, som innehåller förutsättningar för åtalsunderlåtelse för ungdomar under 18 år, visar statistiken att minskningen av antalet åtalsunderlåtelser började långt tidigare än år 1995, då lagändringen som begränsar möjligheten att meddela åtalsunderlåtelse vid återfall infördes.

Statistiken visar också att antalet meddelade åtalsunderlåtelser enligt 20 kap. 7 § rättegångsbalken, som innehåller allmänna förutsättningar för åtalsunderlåtelse, minskar kraftigt i samband med en lagändring år 1988 som innebar att detta stadgande blev subsidiärt till reglerna om åtalsunderlåtelse i LUL. Denna ändring innebar dock inte något i sak när det gäller möjligheten att meddela åtalsunderlåtelse.

Statistiken över antalet meddelade åtalsunderlåtelser enligt de olika lagrummen visar att antalet minskar när det gäller samtliga lagrum. Möjligen tyder siffrorna på att antalet åtalsunderlåtelser som meddelas med stöd av reglerna i LUL har minskat något mer än antalet meddelade åtalsunderlåtelser enligt 20 kap. 7 § rättegångsbalken.

4.11 Offentliga försvarare

Utredningen har ställt frågor om offentliga försvarare till tingsrätterna och advokaterna.

Utredningen har frågat tingsrätterna i vilken omfattning offentliga försvarare utses i ungdomsmål. Av svaren framgår att så sker i stor omfattning. De flesta tingsrätter har svarat att offentlig försvarare utses regelmässigt eller i mycket stor utsträckning. Vissa av tingsrätterna har angett att man är mer benägen att utse offentlig försvarare om den tilltalade är under 18 år liksom om det för brottet är föreskrivet fängelse i mer än sex månader. Att brottet är erkänt eller förnekat och att det är åberopat muntlig bevisning är också omständigheter som några tingsrätter har uppgett att de väger in i bedömningen. Vidare har en del tingsrätter anfört att offentlig försvarare normalt inte utses i erkända bötesmål.

På frågan om det har skett någon förändring i domstolens praxis att utse offentliga försvarare i ungdomsmål efter 1995 års ungdomsmålsreform har det helt övervägande antalet tingsrätter svarat att det inte skett någon förändring i deras praxis. Ett mindre antal tingsrätter har anfört att offentlig försvarare numera utses i större omfattning än tidigare.

Utredningen har i enkäten till advokaterna frågat om arbetet med ungdomsmål innebär några särskilda svårigheter i förhållande till andra brottmål. Flertalet har svarat att det arbetet innebär vissa svårigheter

jämfört med andra brottmål. Ett vanligt påpekande är att kontakterna med vårdnadshavare kan innebära problem. Flera har framhållit att det krävs mer arbete i ett ungdomsmål bl.a. eftersom genomgången av målet måste ske mer grundligt och pedagogiskt. Det har också anmärkt att tidsfristen kan göra det svårt att skaffa fram egen utredning och bevisning. Nästan lika många advokater anser dock att arbetet med ungdomsmålen inte innebär några särskilda svårigheter.

Det har också lämnats ett par allmänna synpunkter från advokaterna i enkätsvaren. Den vanligaste synpunkten är att offentliga försvarare bör förordnas tidigare i handläggningen. Det har också påpekats att den unge alltför ofta hörs av polisen utan att en offentlig försvarare är närvarande.

4.12 Övriga frågor

Utredningen har till åklagarna ställt frågan i vilken utsträckning yttranden från frivårdsmyndigheten enligt 10 § LUL inhämtas. I stort sett samtliga åklagarkammare har svarat att yttranden från frivårdsmyndigheten aldrig begärs in eller att det sker i mycket liten utsträckning. Enligt svaren förekommer det att sådana yttranden inhämtas när den unge tidigare dömts till skyddstillsyn, när vård inom socialtjänsten inte anses tillräckligt ingripande och när den unge inom kort skall fylla 18 år.

Det har vidare i enkätsvaren i samband med frågorna om handläggningens kvalitet framförts en del synpunkter som inte är direkt hänförliga till de tidigare redovisade ämnesområdena.

Från polisen har framförts anmärkningar som rör polisens resurser. Allmänt har anförts att det behövs mer resurser. Det har också påtalats att det behövs fler ungdomsutredare och fler poliser i yttre tjänst. En annan anmärkning från polisen är att kostnaderna för ett omhändertagande av en ungdomsbrottsling inte bör åvila kommunen. Annat som har påpekats är att straffbarhetsåldern bör sänkas till 13 år och att polisen bör vara skyldig att utreda brott av barn mellan 12 och 15 år.

Åklagarna har anmärkt att kommunernas resurser varierar, vilket kan leda till olika påföljd för jämförbara gärningar. Åklagarna har också påtalat att det är resursbrist inom samtliga myndigheter som handlägger ungdomsmål. Även åklagare har framfört att straffbarhetsåldern bör sänkas. En annan synpunkt från åklagarna är att registreringen av ungdomar som begår brott bör utökas till att avse fler påföljder och även barn under 15 år.

Från tingsrätterna har framförts att tidsbrist och resursbrist hos samtliga inblandade gör att utredningarna i ungdomsmålen inte är så fullständiga som man kunde önska. Det har också påpekats att tingsrätterna bör få tillgång till registerutdrag eller liknande för att se om den unge har gjort sig skyldig till brott som inte framgår av kriminalregisterutdraget.

Slutligen kan nämnas att socialtjänsten har anmärkt att polisen behöver mer resurser för handläggningen av ungdomsmål. En annat påpekande från socialtjänsten är att ungdomsmålen har blivit mer lättarbetade.

5 Utredningens överväganden och förslag

5.1 Inledning

Som utredningen konstaterat i avsnitt 4.2.6 får resultatet av enkätundersökningen anses positivt. Enligt de flesta enkätsvaren är kvaliteten på ungdomsmålshandläggningen tillräckligt hög och den har förbättrats efter 1995 års ungdomsmålsreform. Enkätresultatet tyder dock på att rättstillämpningen i vissa avseenden är något ojämn och skiljer sig mellan olika myndigheter.

De grundläggande syftena med de bestämmelser som infördes år 1995 var att förkorta tiden mellan brott och reaktion samt att skapa förutsättningar för ett förbättrat samarbete mellan de myndigheter som berörs när ungdomar misstänks för brott. En viktig ambition var vidare att skapa förutsättningar för bättre kontakter med den unge och dennes föräldrar eller andra fostrare. Reformens yttersta syfte var att ha en viss brottsförebyggande effekt.

Ser man till enkätresultaten har handläggningstiden för ungdomsmålen minskat. Enkätsvaren tyder också på att samarbetet mellan de berörda myndigheterna har förbättrats. Även ambitionen att skapa förutsättningar för bättre kontakter med den unge och dennes vårdnadshavare synes enligt enkätsvaren ha uppfyllts. Om reformens yttersta syfte, nämligen att ha en viss brottsförebyggande effekt, har uppfyllts har utredningen inte försökt att besvara, eftersom sådana effekter är närmast omöjliga att mäta och i vart fall skulle kräva en forskningsinsats som inte kan göras inom ramen för denna utredning.

Utredningen kommer i detta kapitel att överväga resultatet av de olika frågorna som har ställts i enkäterna. I vissa fall kommer utredningen att ge förslag till ändringar för att ytterligare förbättra handläggningen av ungdomsmålen.

5.2 Organisations- och samarbetsfrågor

5.2.1 Allmänt

Det är viktigt att de myndigheter som handlägger ungdomsmål har en organisation som gör det möjligt med en snabb och rättssäker handläggning. Vidare är det av stor betydelse att myndigheterna har ett fungerande samarbete för att arbetet med ungdomsmålen skall bli effektivt. I detta avsnitt kommer utredningen att behandla organisations- och samarbetsfrågor. Frågan om specialisering, som har ett nära samband med dessa frågor, behandlas i avsnitt 5.4.

5.2.2 Organisationsfrågor

Polisen

Ungdomsmålen handläggs normalt inom de olika närpolisområdena. En sådan organisation kan enligt utredningen ha både för- och nackdelar jämfört med om handläggningen sker på särskilda ungdomsrotlar eller liknande. Utredningen anser att det är viktigt att Brottsförebyggande rådet, som har fått regeringens uppdrag att granska närpolisreformen, särskilt undersöker om och – i så fall – på vilket sätt handläggningen av ungdomsmål har påverkats av den reformen.

Beträffande polisens organisation anförs i förarbetena till 1995 års ungdomsmålsreform (prop. 1994/95:12 s. 54 f.) att organisationen på lokal nivå och fördelningen av arbetsuppgifter inom polismyndigheten lämpar sig mindre väl för en reglering i lag. De regler som ändå kan sägas styra hur polisen skall vara organiserad när det gäller handläggning av ungdomsmål är främst 2 § LUL som föreskriver att det skall vara särskilt lämpade polismän som skall leda förundersökningen och att den unge vid återfall i brott om möjligt skall få träffa samma polisman vid den nya förundersökningen. Organisationen bör också rimligen påverkas av det skyndsamhetskrav som föreskrivs i 4 § LUL samt övriga regler som gäller för handläggningen. Regeringen säger vidare i propositionen att det får ankomma på varje polismyndighet att organisera verksamheten på ett sätt som är avpassat efter de lokala förhållandena. På det sättet uppnår man enligt regeringen att utredningen av ungdomsbrott fungerar tillfredsställande och effektivt.

Enligt enkätsvaren från polisen är det vanligast att ungdomsmålen handläggs inom närpolisorganisationen. De flesta polismyndigheterna har angett att 1995 års ungdomsmålsreform har haft betydelse för organisation och arbetsformer på så sätt att särskilda ungdomsutredare har utsetts och att närpolisen har tagit över handläggningen. Det har i enkätsvaren från främst åklagarna, men även från socialtjänsten, framförts att kvaliteten på polisens handläggning av ungdomsmålen har sjunkit sedan närpolisen övertagit handläggningen.

Enligt utredningens mening synes 1995 års ungdomsmålsreform ha utgått från att handläggningen inom polisen skulle ske inom särskilda ungdomsrotlar eller liknande. Så har inte blivit fallet. Normalt handläggs i stället ungdomsmålen inom de olika närpolisområdena. Det är därmed inte sagt att detta behöver vara en nackdel. Om ungdomsärendena handläggs av närpolisen kommer utredningen att ske där den unge bor. Polismännen lär känna ungdomarna och den sociala kontrollen ökar. Det kan också underlätta kontakterna med socialtjänsten på många platser genom att man verkar inom samma område. Det finns dock risker med att ungdomsmålen handläggs inom närpolisorganisationen. En sådan risk är att den kompetens och överblick över ungdomsbrottsligheten som fanns inom de särskilda enheter som enbart handlade ungdomsmål går förlorad. Det finns också en risk att det blir svårare att överallt i organisationen finna de särskilt lämpade polismän som skall handlägga målen. När handläggningen sprids ut finns det också risk för att samarbetet med kanske främst åklagarmyndigheten försvåras, eftersom personkännedomen torde minska. Det kan också vara svårare att ha samverkansgrupper och liknande när fler personer skall ingå.

Oavsett hur polisens organisation ser ut är det självfallet väsentligt att den gör det möjligt att uppfylla de krav som lagstiftningen ställer om t.ex. handläggningstider. Brottsförebyggande rådet (BRÅ) har i april 1999 fått regeringens uppdrag att granska närpolisreformen och utvärdera polisens arbete mot vardagsbrottsligheten (beslut 1999-04-15, Ju1999/1159). Uppdraget skall slutredovisas den 1 juli 2001. BRÅ har gjort upp en plan efter vilken uppdraget skall genomföras. I denna nämns under rubriken "Polisens utredningar av vardagsbrott" att man skall beskriva omfattningen av närpolisens utredningar av vardagsbrott och analysera kvaliteten i dessa utredningar. Härvid kommer ett särskilt intresse att riktas mot polisens utredningar av brott där ungdomar och minderåriga misstänks. Utredningen anser att det är viktigt att BRÅ särskilt utreder frågorna om handläggningen av ungdomsmål för att undersöka om och – i så fall – på vilket sätt denna påverkats av närpolisreformen. I avvaktan på BRÅ:s utvärdering anser sig utred-

ningen inte böra göra några ytterligare övervägandena om hur polisen bör organisera sin verksamhet för handläggning av ungdomsmål.

Åklagarna

Utredningens enkät visar att ungdomsmålen i de flesta fall lottas på särskilda åklagare. Enligt utredningen har åklagarna en nyckelposition vad gäller handläggningen av ungdomsmål; de är i många fall förundersökningsledare och de har kontakter med övriga berörda myndigheter. Det är således väsentligt att åklagarnas organisation är anpassad till detta. Utredningen menar att det är en fördel om handläggningen av ungdomsmålen är koncentrerad till vissa åklagare.

Vad gäller åklagarnas organisation uttalas i förarbetena (prop. 1994/95:12 s. 55 f.) att det vid varje åklagarmyndighet bör finnas en eller flera "ungdomsåklagare" som särskilt skall handlägga ungdomsmål och att det normala bör vara att man använder sig av dessa åklagare i situationer där det är möjligt. Åklagarmyndigheterna bör därför organisera sin verksamhet utifrån den utgångspunkten. Regeringen anför vidare att Riksåklagaren bör verka för att åklagardistrikten organiseras på ett sätt som tillgodoser kraven på specialisering.

När det gäller åklagarnas organisation för att handlägga ungdomsmål har de flesta åklagarmyndigheter angett att ungdomsmålen lottas på särskilda åklagare och att det är på detta sätt som 1995 års reform har haft betydelse för organisation och arbetsformer. Det förekommer dock enligt enkätsvaren att åklagarmyndigheterna inte har utsett några särskilda ungdomsåklagare eller att myndigheterna har haft ett sådant system men av olika skäl återgått till att lotta målen på samtliga åklagare.

Utredningen anser att åklagarna har en nyckelposition vad gäller handläggningen av ungdomsmål. De är i många fall förundersökningsledare och de har kontakter med samtliga övriga berörda myndigheter, dvs. polis, domstol och socialtjänst. Det är därför av stor betydelse att åklagarnas organisation är anpassad till detta. Enligt utredningens mening är det en fördel om handläggningen av ungdomsmålen är koncentrerad till vissa åklagare. Det kan i detta sammanhang påpekas att det i 2 § första stycket LUL anges att förundersökning mot den som inte har fyllt 18 år skall, om det inte möter hinder, ledas av en åklagare eller polisman som, med avseende på intresse och fallenhet för arbete med unga lagöverträdare, är särskilt

lämpad för uppgiften. Denna bestämmelse måste givetvis enligt utredningen påverka åklagarnas organisation. Detta framgår också av förarbetena (se ovan). Utredningen återkommer till frågan om specialisering i avsnitt 5.4.

Domstolarna

Enligt enkätsvaren från de flesta tingsrätter handläggs ungdomsmålen på särskilda rotlar. Det är dock relativt många tingsrätter som har angett att man inte har någon särskild organisation för handläggning av ungdomsmål. Utredningen anser att det är en fördel om handläggningen av ungdomsmål koncentreras till en viss eller vissa rotlar.

Frågan om domstolarnas organisation i ungdomsmål är nära sammanhängande med frågan om specialisering, dvs. bestämmelsen i 25 § LUL om att särskilt lämpade domare skall handlägga ungdomsmålen. Utredningen behandlar som tidigare nämnts denna fråga i avsnitt 5.4.

I 4 § förordningen (1994:1763) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare föreskrivs att de mål som enligt 25 § LUL skall handläggas av särskilt lämpade domare skall i tingsrätt och hovrätt fördelas på en eller flera särskilda ungdomsrotlar. Detta gäller dock inte vid de hovrätter och de mindre tingsrätter där det skulle vara olägenheter med att inrätta sådana rotlar.

I förarbetena (prop. 1994/95:12 s. 85) sägs att det är önskvärt att mål där den tilltalade eller misstänkte är under 21 år lottas och handläggs på särskilda ungdomsrotlar. Det är enligt regeringen inte nödvändigt att alla mål på en rotel är ungdomsmål utan det viktiga är att ungdomsmålen inte sprids på alltför många domare. Regeringen uttalar vidare att den föreslagna ordningen torde få mindre praktisk betydelse vid mindre domstolar än vid stora och medelstora, men att det ändå ligger ett visst värde i att en av domarna på domstolen tar ett särskilt ansvar för dessa mål och står för kontakterna med andra myndigheter i frågor som berör ungdomsmålen. Vad gäller bestämmelsen att det skall inrättas särskilda ungdomsrotlar sägs i propositionen att förutsättningarna för att klara en såväl snabb som kvalificerad hantering torde öka om målen samlas på en eller flera ungdomsrotlar.

De flesta tingsrätterna lottar enligt enkätsvaren ungdomsmålen på särskilda rotlar. Det är dock relativt många tingsrätter som uppgett att de inte har någon särskild organisation för handläggning av ungdoms-

mål. Flertalet tingsrätter anser inte att 1995 års ungdomsmålsreform har påverkat domstolens arbete med ungdomsmålen. Resultaten stämmer i stort överens med resultatet av den uppföljning av 1995 års ungdomsmålsreform som Domstolsverket genomförde när lagstiftningen tillämpats under drygt sex månader (se avsnitt 3.8).

Utredningen anser att det är en fördel om handläggningen av ungdomsmål koncentreras till en viss eller vissa rotlar. Eftersom domstolarnas organisation så nära hänger samman med frågan om det skall vara särskilt lämpade domare som handlägger ungdomsmål gör utredningen sina vidare överväganden om domstolarnas organisation i avsnitt 5.4.

Socialtjänsten

Svaren på utredningens enkät visar att socialtjänstens organisation för handläggning av ungdomsmål skiljer sig mycket över landet. Det synes dock vara vanligt med särskilda ungdomshandläggare antingen organiserade i en särskild enhet eller spridda i organisationen. Utredningen anser inte att det är lämpligt att författningsvis reglera hur socialtjänsten skall vara organiserad utan organisationen bör anpassas efter de lokala förhållandena.

Ungdomsbrottskommittén föreslog i sitt betänkande Reaktion mot ungdomsbrott (SOU 1993:35 s. 255) att särskilda handläggare inom socialtjänsten skulle avdelas för arbetet med de unga lagöverträdarna och att dessa om möjligt borde ingå i en central ungdomsgrupp. Dessa handläggare borde enligt kommittén vara beredda att snabbt infinna sig hos polisen när ett ungdomsärende aktualiseras och de kunde även vara placerade i anslutning till polisens lokaler.

I förarbetena (prop. 1994/95:12 s. 56) uttalar regeringen att man delar kommitténs syn på hur arbetet med ungdomsärenden bör organiseras för att uppnå bästa möjliga resultat. Regeringen påpekar dock att både de personella och de ekonomiska resurserna på många håll kan vara begränsade. Vidare uttalar regeringen den uppfattningen att samtliga inblandade kommer att tjäna på ett utvecklat samarbete mellan de myndigheter som handlägger mål och ärenden om ungdomsbrott. Regeringen ansåg det inte lämpligt med någon författningsreglering inom området för socialtjänsten i det här avseendet. Det angavs också att organisationen av socialtjänstens arbete när det gäller ungdomsmål redan torde ha den beskrivna inriktningen.

På vilket sätt socialtjänsten har organiserat handläggningen av ungdomsmål skiljer sig mycket åt enligt enkätsvaren. Svaren tyder dock på att det är vanligt med särskilda ungdomshandläggare antingen organiserade i en särskild enhet eller spridda i organisationen. Enligt flertalet enkätsvar har 1995 års ungdomsmålsreform haft betydelse för arbetet med ungdomsmålen.

Utredningen anser att det är betydelsefullt för att handläggningen av ungdomsmål skall fungera ändamålsenligt att socialtjänsten har en organisation som gör det möjligt att snabbt kunna komma igång med utredningen och eventuella åtgärder avseende den unge. Enkätsvaren tyder på att det är vanligt förekommande med särskilda handläggare för ungdomsmål antingen inom en särskild enhet eller spridda i organisationen. Utredningen menar att det kan finnas fördelar med båda organisationsformerna. Med en central ungdomsgrupp eller liknande torde samarbetet med övriga berörda myndigheter underlättas, eftersom dessa då vet vart de skall vända sig. Om handläggarna finns ute i organisationen torde de finnas närmare den unge och den sociala kontrollen kan bli större. Med en sådan organisationsform är det dock viktigt att det finns kanaler för samarbete med främst polis och åklagare (se vidare nedan). Polis och åklagare måste veta vart och till vem de skall vända sig när en ungdom misstänks för brott om handläggningen skall kunna ske rationellt. Utredningen anser inte att det är lämpligt att författningsvis reglera hur socialtjänsten skall vara organiserad. I stället bör organisationen anpassas efter de lokala förhållandena så att handläggningen av ungdomsmål får så hög kvalitet som möjligt.

5.2.3 Förundersökningsledningen

Utredningens enkätundersökning tyder på att det är ovanligt att åklagaren är förundersökningsledare i andra ungdomsmål än de mål där det föreskrivs enligt lag. Även om det kan finnas fördelar med att åklagaren leder förundersökningen, finner utredningen inte skäl att föreslå någon utvidgning eller annan ändring av regleringen rörande i vilken omfattning åklagaren skall vara förundersökningsledare.

En fråga som rör polisens och åklagarnas organisation är den om vem som skall leda en förundersökning. De allmänna reglerna om förundersökningsledning finns i 23 kap. 3 § rättegångsbalken. Där föreskrivs att beslut om att inleda en förundersökning skall fattas av polismyndighet eller åklagaren. Vidare anges att om förundersökningen har inletts av

polismyndighet och saken inte är av enkel beskaffenhet förundersökningsledningen skall övertas av åklagaren så snart någon skäligen kan misstänkas för brottet. Åklagaren skall även i annat fall överta ledningen om det är påkallat av särskilda skäl. Närmare reglering om ledning av förundersökning återfinns i Riksåklagarens och Rikspolisstyrelsens allmänna råd om ledningen av förundersökningen i brottmål (RÅFS 1997:12 respektive FAP 403-5) samt i olika lokala överenskommelser mellan åklagare och polis.

Enligt 3 § LUL skall emellertid en förundersökning mot den som inte har fyllt 18 år alltid ledas av åklagaren, om den unge är skäligen misstänkt för ett brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader. Av enkätsvaren från polisen och åklagarna framgår att det är ovanligt att åklagaren är förundersökningsledare i andra ungdomsmål än de som anges i bestämmelsen.

Frågan om förundersökningsledningen i ungdomsmål har behandlats bl.a. i departementspromemorian Ändrade regler om åtalsunderlåtelse för unga lagöverträdare, m.m. (Ds Ju 1987:11 s. 43). I promemorian föreslogs att åklagaren alltid skulle vara förundersökningsledare i brottsutredningar mot en person under 18 år om utredningen inte var slutförd två veckor efter delgivningen av misstanken. Förslaget ledde inte till lagstiftning.

Ungdomsbrottskommittén föreslog i sitt betänkande Reaktion mot ungdomsbrott (SOU 1993:35 s. 260 ff.) att åklagaren skulle vara förundersökningsledare i brottmål när den misstänkte är under 18 år om det kan följa fängelse på brottet.

I förarbetena till den nuvarande lagstiftningen (prop. 1994/95:12 s. 59 f.) räknas upp flera fördelar med att åklagaren leder förundersökningen i ungdomsmål. Det anges att processrättsliga kunskaper och erfarenhet av bevisvärdering, liksom av brottmålsprocessen i övrigt, är av stor betydelse för utredningens inriktning och uppläggning. Vidare anförs att, genom att åklagaren kontinuerligt följer utredningen och får kännedom om vad som kommit fram, han snabbt kan fatta beslut i åtalsfrågan. Det uttalas också att åklagarens utbildning och erfarenhet gör honom mera lämpad att avgöra i vilken utsträckning det krävs ytterligare utredning för att säkra bevisning för en fällande dom och att fatta beslut om att avgränsa förundersökningen. Regeringen ansåg att åklagaren i ökad omfattning borde vara förundersökningsledare när den misstänkte inte fyllt 18 år, men att det borde göras en avgränsning vid något allvarligare brott. Enligt regeringen var en lämplig avgränsning mål med mer än sex månaders fängelse i straffskalan.

Resultatet från utredningens enkätundersökning tyder på att det är ovanligt att åklagaren är förundersökningsledare i andra ungdomsmål än de mål där det föreskrivs enligt lag. Även om det kan finnas fördelar

med att åklagaren leder förundersökningen, finner utredningen inte skäl att föreslå någon utvidgning eller annan ändring av regleringen rörande i vilken omfattning åklagaren skall vara förundersökningsledare.

5.2.4 Samma polisman och åklagare

Enligt utredningens mening finns det uppenbara fördelar med att den unge får träffa samma polisman och åklagare vid återfall i brott och att det därför är viktigt att polis och åklagare har en organisation som möjliggör detta i så stor utsträckning som möjligt. Eftersom enkätundersökningen visar på brister i detta hänseende hos åklagarna, anser utredningen att åklagarmyndigheterna bör se över sin organisation och sitt lottningssystem för att se om förhållandena kan förbättras.

I 2 § andra stycket LUL anges att, om den unge tidigare har varit föremål för förundersökning eller en utredning enligt 31 § LUL, om möjligt samma polismän och åklagare skall tilldelas den nya förundersökningen.

I propositionen (prop. 1994/95:12 s. 54) uttalar regeringen att det är viktigt att det, i de fall den unge återkommer efter att ha begått nya brott, om möjligt är samma polisman som har hand om den nya förundersökningen.

Av enkätsvaren från polisen framgår att de flesta polismyndigheter beaktar bestämmelsen i möjligaste mån. Flertalet av myndigheterna har också framhållit fördelarna med en sådan ordning. När det gäller enkätsvaren från åklagarna är det dock ungefär lika många kammare som svarat att bestämmelsen tillämpas helt eller delvis som har svarat att den inte tillämpas. Trots detta har åklagarna i flertalet fall pekat på bestämmelsens fördelar.

Utredningen anser att det finns uppenbara fördelar med att den unge får träffa samma polisman och åklagare vid återfall. Detta gäller för polisens del såväl förundersökningsledare som utredningsman. Det är därför viktigt att polisen och åklagarna har en organisation och ett arbetssätt som gör detta möjligt i så stor utsträckning som möjligt. När det gäller polisen tyder enkätresultatet på att bestämmelsen ofta tillämpas. Beträffande åklagarna verkar dock tillämpningen vara mer varierande. Utredningen anser därför att åklagarmyndigheterna bör se över sin organisation i detta avseende för att se om förhållandena kan förbättras. Åklagarmyndigheterna bör vidare undersöka om inte lott-

ningssystemet kan förändras så att det blir möjligt att den unge i större omfattning får träffa samma åklagare vid återfall i brott.

5.2.5 Samarbetsfrågor

Enligt utredningens mening är det mycket viktigt att samarbetet mellan de berörda myndigheterna fungerar för att handläggningen av ungdomsmålen skall vara effektiv. Sammantaget visar enkätresultatet att samarbetet har blivit bättre efter 1995 års ungdomsmålsreform. Det bör dock enligt utredningen kunna förbättras ytterligare. Utredningen menar att frågan om samarbete inte lämpar sig för författningsreglering utan att myndigheterna i stället bör finna lokala lösningar som passar förhållandena på orten. Att tillskapa samverkansgrupper med representanter för de berörda myndigheterna är enligt utredningen ett bra sätt att förbättra samarbetet.

Ett av syftena med 1995 års ungdomsmålsreform var att skapa förutsättningar för ett förbättrat samarbete mellan de myndigheter som berörs när ungdomar misstänks för brott. Det regleras dock inte i någon författning hur samarbetet skall gå till.

Det finns en bestämmelse i 2 § tredje stycket förundersökningskungörelsen (1947:948) enligt vilken åklagarna och polisen regelbundet skall samråda för att motverka dröjsmål i förundersökningar mot dem som inte har fyllt 18 år.

I ett beslut (dnr 1877-1996) har Justitieombudsmannen (JO) uttalat att syftet med denna regel är att få till stånd ett sådant samarbete mellan åklagare och polis att utredningarna i ungdomsmål kan genomföras i enlighet med lagstiftarens intentioner. I det aktuella ärendet hade det förekommit samråd mellan enskilda åklagare och polismän. EnligtJO:s mening var det naturligtvis värdefullt att så sker, men för att samrådet skall få önskad effekt bör det i första hand äga rum mellan personer i chefsställning som har möjlighet att besluta om hur respektive myndighet skall använda sina resurser och meddela erforderliga direktiv till de anställda vid myndigheten.

I samma beslut anförde JO vidare att det enligt hans mening var naturligt att en åklagarmyndighet, även utan stöd i någon uttrycklig regel, samråder med socialnämnden på det sätt och i den utsträckning som behövs för att samverkan mellan myndigheterna i ärenden om unga lagöverträdare skall fungera på det sätt som lagstiftaren har tänkt sig.

Enligt nästan samtliga enkätsvar från polisen har samarbetet förbättrats efter 1995 års ungdomsmålsreform. Enligt nästan samtliga åklagarkammare har vidare samarbetet med berörda myndigheter förbättrats. Detta synes framför allt gälla kontakterna med polis och socialtjänst. Enligt flertalet enkätsvar från socialtjänsten har samarbetet med andra berörda myndigheter liksom med vårdnadshavarna förändrats i positiv riktning efter reformen. Däremot tyder enkätsvaren från tingsrätterna på att deras kontakter med polis, åklagare och socialtjänst inte har förändrats.

Enkätresultatet utvisar sammantaget att samarbetet mellan de berörda myndigheterna har förbättrats efter 1995 års ungdomsmålsreform. Att tingsrätterna anser att kontakterna inte har påverkats kan troligen förklaras med att domstolen har en mer fristående roll i förhållande till de övriga. Enligt utredningens mening är det mycket viktigt att samarbetet fungerar för att handläggningen skall kunna fungera effektivt. Även om enkätresultatet är positivt menar utredningen att samarbetet bör kunna förbättras ytterligare.

Ungdomsbrottskommittén övervägde i sitt betänkande Reaktion mot ungdomsbrott (SOU 1993:35 s. 256 ff.) att skapa en fast organisation för samarbete genom att i författning föreskriva att det i varje kommun skall inrättas ett samarbetsorgan där företrädare för polis, åklagare, socialtjänst, frivårdsmyndighet m.fl. myndigheter skulle ingå. Ett sådant samarbetsorgan skulle sammanträda regelbundet och ha till uppgift att genom olika åtgärder verka för att samarbetet mellan myndigheterna utvecklades. Kommittén ansåg att det var viktigt att försöka finna fasta former för myndighetssamarbete på det brottsbeivrande planet och att det lämpligen kunde ske i form av samarbetsorgan. Kommittén menade att det på så sätt sannolikt skulle bli lättare att ordna gemensamma överläggningar mellan handläggare, gemensam fortbildning, lokala samarbetskonferenser, praktiktjänstgöring m.m., eftersom det då fanns ett forum för dessa frågor. Vidare uttalade kommitén att de diskussioner som skulle föras i samarbetsorganen inte borde avse enskilda ärenden, eftersom detta skulle kunna komma i konflikt med sekretessbestämmelser, utan mer ta sikte på riktlinjer för verksamheten och arbetet med unga lagöverträdare i stort. Kommittén ansåg också att denna verksamhet, hur väsentlig den än var, inte genom författningsbestämmelser borde låsas fast i vissa former och till vissa från början inkopplade myndigheter och organisationer. Vidare anförde kommitén att verksamheten kunde läggas upp på mycket skiftande sätt beroende på kommunens storlek och behov och att det förmodligen skulle vara mycket svårt att finna en modell som passar varje kommun. Kommittén ville dock särskilt framhålla vikten av att myndigheterna

verkar för att det skall komma till stånd någon form av fast organisation för att tillgodose det stora behov av samverkan som otvivelaktigt finns.

Av förarbetena till 1995 års ungdomsmålsreform (prop. 1994/95:12 s. 57 f.) framgår att regeringen delade kommitténs uppfattning när det gäller frågan om ett författningsreglerat samarbete. Det uttalas att den verksamheten kan och bör läggas upp mycket skiftande beroende på kommunens storlek och behov. Även regeringen framhöll vikten av att myndigheterna verkar för att det kommer till stånd någon form av fast organisation för att tillgodose det behov av samverkan som otvivelaktigt finns.

Som utredningen tidigare i detta avsnitt har anfört är det av största vikt att myndigheterna organiserar sitt arbete med ungdomsmålen på ett sådant sätt att samarbetet fungerar. Genom samarbete kan de olika myndigheterna få bättre kunskaper om varandras arbete och rutiner, vilket bör leda till att handläggningen inte fördröjs i onödan och får högre kvalitet. Den ökade personkännedom som följer av samarbete bör också innebära en snabbare handläggning och underlätta underhandskontakter. Ett fungerande samarbete bör även minska riskerna för att ett ärenden blir liggande eller inte överlämnas till rätt handläggare.

Det är enligt utredningen viktigt att frågan om samarbetsmöjligheter särskilt uppmärksammas vid eventuella organisationsförändringar. Utredningen delar uppfattningen att frågan om samarbete inte lämpar sig för författningsreglering. I stället bör myndigheterna finna lokala lösningar som passar förhållandena på orten. Det är emellertid väsentligt att så också sker för att handläggningen av ungdomsmål skall kunna ske på ett effektivt sätt. Ett sätt kan vara att bilda sådana samverkansorgan som diskuterades av Ungdomsbrottskommittén. Med tanke på att polisens handläggning av ungdomsmål numera sällan är koncentrerad till en enhet framstår behovet av samverkansgrupper som större än tidigare. Dessa samverkansgupper kan vara ett lämpligt forum för att arbeta fram lokala överenskommelser i syfte att förbättra handläggningen av ungdomsmål. Enligt utredningens mening förefaller det naturligt att åklagarna med sin centrala position i handläggningskedjan är de som bör se till att sådana grupper bildas. Detta utesluter givetvis inte att initiativet tas från annat håll. Det väsentliga är attsamverkansgrupper kommer till stånd och kan verka för ett förbättrat samarbete myndigheterna emellan. Samverkansgrupperna bör sammanträffa med viss regelbundenhet. Utredningen anser att det är viktigt att även någon representant för domstolen ingår i samverkansgruppen.

5.2.6 Ungdoms- eller jourdomstolar

Utredningen anser att särskilda ungdomsdomstolar eller jourdomstolar som handlägger ungdomsmål inte bör inrättas.

Det har i en del enkätsvar framförts att det bör inrättas särskilda ungdoms- eller jourdomstolar.

Denna synpunkt har lämnats av polis, åklagare, tingsrätter, socialtjänst och advokater. Det har även framförts att det skulle vara bra med jourdomstolar som handlade även andra typer av mål än ungdomsmål.

Frågan om särskilda ungdomsdomstolar har behandlats i flera sammanhang. Ungdomsbrottskommittén kom i sitt betänkande Reaktion på ungdomsbrott (SOU 1993:35 s. 472 f.) fram till att man borde avstå från att inrätta en från de allmänna domstolarna fristående specialdomstol för att handlägga ungdomsmål. Vidare ansåg kommittén (s. 490 ff.) att övervägande skäl talade mot att för ungdomsmål ha ett system med jourdomstolar, dvs. domstolar som är i tjänst under icke-ordinarie arbetstid och som dömer över ett brott i omedelbart samband med dess förövande eller i mycket nära anslutning till det. Kommittén föreslog i stället att ungdomsmålen skulle handläggas i särskild ordning vid de allmänna domstolarna.

I förarbetena till 1995 års ungdomsmålsreform (prop. 1994/95:12 s. 34 ff.) redovisas bl.a. tidigare överväganden som har gjorts beträffande ungdoms- och jourdomstolar. Regeringen anför sammanfattningsvis (s. 46) att det är viktigt att lagföringen av de unga går snabbt, men att det inte är nödvändigt att den unge tas direkt från brottsplatsen till domstolen. Det bakomliggande kriminalpolitiska syftet med ungdoms- eller jourdomstolar för handläggning av ungdomsmål bör enligt regeringen i stället tillgodoses genom att handläggningen i den vanliga brottsmålsordningen går så fort som möjligt. I detta sammanhang påpekar regeringen att ambitionen att engagera vårdnadshavare och liknande i lagföringen i praktiken försvåras om åtgärder skall vidtas inom mycket korta tidsrymder. Sådana svårigheter kan också befaras när det gäller socialtjänstens medverkan. Slutligen anför regeringen att lagföringen inte får gå så snabbt att den påtagligt försvårar målsägandens möjligheter att få sina skadeståndsanspråk prövade i rättegången.

Utredningen instämmer i de skäl som har framförts i den ovan angivna propositionen och anser således att särskilda ungdomsdomstolar eller jourdomstolar som handlägger ungdomsmål inte bör inrättas.

5.3 Handläggningstiden

Både utredningens enkätundersökning och en undersökning som Brottsförebyggande rådet har genomfört visar att handläggningstiderna har minskat efter 1995 års ungdomsmålsreform. Reformens syfte att minska handläggningstiderna synes således ha uppfyllts. Enkätsvaren tyder även på att tidsfristen för förundersökningen i 4 § LUL i sig har lett till en snabbare handläggning. Det har framförts en del kritik mot denna tidsfrist, men med tanke på att tidsfristen nyligen har utvidgats finner utredningen in skäl att föreslå någon ändring av 4 § LUL.

Enligt 4 § LUL skall en förundersökning mot den som inte har fyllt 18 år och som gäller brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader bedrivas med särskild skyndsamhet. Vidare sägs att förundersökningen skall avslutas och beslut i åtalsfrågan fattas så snart det kan ske och senast sex veckor från det att den unge har delgivits misstanke om brott. Slutligen föreskrivs att tidsfristen får överskridas endast om det är nödvändigt med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller andra särskilda omständigheter.

När 1995 års ungdomsmålsreform trädde i kraft var tidsfristen i 4 § LUL fyra veckor. Från den 1 januari 1999 har tidsfristen utökats till sex veckor. När utredningens enkäter besvarades var dock tidsfristen fyra veckor. Skälet till att tidsfristen förlängdes var att det numera ställs större krav på socialtjänsten i förhållande till vad som gällde tidigare genom att dess yttranden skall vara utförligare och innehålla en vårdplan (se prop. 1997/98:96 s. 145 ff.).

Enligt förarbetena (prop. 1994/95:12 s. 63) är det väsentligt att lagföringen av unga lagöverträdare sker snabbt och mot den bakgrunden infördes en tidsfrist för handläggningen av ungdomsmål hos polis och åklagare. Det uttalas dock även att själva lagföringen och särskilt förundersökningen beträffande ungdomar har ett kriminalpolitiskt egenvärde som till viss del kan gå förlorat om tiden mellan brottet och reaktionen är alltför kort. Av främst praktiska skäl skulle tidsfristen inte gälla i samtliga förundersökningar mot ungdomar under 18 år utan begränsades till att gälla vid brott med fängelse i mer än sex månader i straffskalan. Vidare anges att tidsfristen inte kan vara absolut utan det måste finnas en möjlighet att göra undantag från den. I propositionens specialmotivering (s. 96 f.) sägs att bestämmelsen får överskridas endast om det är absolut nödvändigt, t.ex. om det är fråga om en mycket omfattande brottsutredning, såsom vid ligabrottslighet med många misstänkta och ett stort antal brott som är svårutredda. Som ett

annat exempel anges att man under förundersökningens gång upptäcker nya brott som den unge misstänks för eller att den unge under förundersökningen begår nya brott. Ytterligare exempel är enligt propositionen att det är nödvändigt att genomföra tekniska undersökningar som tar lång tid. Det förhållandet att det för tillfället råder brist på utredningspersonal eller att andra uppgifter anses böra ges företräde innebär inte att fristen får överskridas. Slutligen anges att utredningen skall slutföras så snart det kan ske, vilket innebär att hela tidsfristen får utnyttjas endast om det är nödvändigt och att det i många fall bör vara möjligt att besluta i åtalsfrågan inom kortare tid.

I en departementspromemoria, Ändrade regler för åtalsunderlåtelse för unga lagöverträdare, m.m. (Ds Ju 1987:11 s. 43 f.), föreslogs en tidsfrist som innebar att polisen skulle anmäla till åklagaren om en utredning mot den som inte fyllt 18 år inte kunde avslutas inom en viss, bestämd tid. I dessa fall skulle åklagaren automatiskt ta över förundersökningsledningen.

Förslaget ledde inte till lagstiftning, men det infördes i 2 § andra stycket förundersökningskungörelsen (1947:948) ett krav på att en förundersökningsledare som inte är åklagare skall hålla åklagaren underrättad om förundersökningens gång i fråga om den som är under 18 år. Vidare föreskrevs i paragrafens tredje stycke att polis och åklagare regelbundet skall samråda för att motverka dröjsmål i sådana utredningar.

Ungdomsbrottskommittén föreslog i sitt betänkande Reaktion på ungdomsbrott (SOU 1993:35 s. 266 ff.) att tidsfristen skulle vara tre veckor och omfatta ungdomar under 18 år om fängelse kunde följa på brottet.

Det finns också bestämmelser om handläggningstiden i domstol. I 29 § första stycket LUL föreskrivs att mål mot den som inte har fyllt 21 år skall handläggas skyndsamt. Huvudförhandlingen i mål med en tilltalad under 18 år skall enligt 29 § andra stycket LUL hållas inom två veckor från det att åtal väcks, om åtalet avser ett brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader.

Bestämmelsen ändrades i samband med 1995 års ungdomsmålsreform innebärande en skärpning av tidsfristen till att omfatta mål om åtal för brott för vilket är föreskrivet fängelse i mer än sex månader. Tidigare hade tidsfristen gällt åtal för brott för vilket det var föreskrivet fängelse i mer än ett år (se prop. 1994/95:12 s. 87 f.). I förarbetena anges vidare att det är nödvändigt att ha en tidsfrist för ungdomsmålens handläggning i domstol för att tiden mellan brott och reaktion inte skall bli alltför lång.

Ungdomsbrottskommittén föreslog i sitt betänkande Reaktion mot ungdomsbrott (SOU 1993:35 s. 498 f.) att tidsfristen två veckor för att

hålla huvudförhandling skulle omfatta alla mål där fängelse ingick i straffskalan om den unge var under 18 år.

Justitieombudsmannen har i beslut 1996-10-18 (dnr 4755-1995) och 1997-06-17 (dnr 1877-1996) behandlat frågan om handläggningstiden i ungdomsmål. I det senare beslutet uttalar Justitieombudsmannen bl.a. att en förutsättning för att tidsfristen i 4 § LUL skall kunna iakttas uppenbarligen är att samarbetet mellan polis och åklagare fungerar tillfredsställande samt att yttrande från socialnämnden inte fördröjs.

Handläggningstiden hos polisen är enligt enkätsvaren varierande. Beträffande ärenden som gäller ungdomar under 18 år misstänkta för brott för vilket är föreskrivet fängelse i mer än sex månader är handläggningstiden vanligen två – fyra veckor. Övriga ungdomsmål synes enligt svaren ha en längre handläggningstid. Enligt de flesta enkätsvaren överskrids tidsfristen i 4 § LUL i liten eller mycket liten omfattning och det beror vanligen på att målet är omfattande och avser flera gärningsmän. De flesta polismyndigheter har svarat att handläggningstiden har minskat efter 1995 års ungdomsmålsreform, i vart fall vad gäller mål med ungdomar under 18 år som misstänks för brott som kan leda till mer än sex månaders fängelse. Vidare har polisen i flertalet enkätsvar angett att fyra veckor eller en månad får anses vara en tillräckligt snabb handläggningstid med beaktande av att tiden mellan brott och reaktion inte bör vara alltför lång.

Åklagarna har i de flesta fall när det gäller ungdomsmål som avser ungdomar under 18 år som är misstänkta för brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader svarat ett den dåvarande fyraveckorsfristen i 4 § LUL kan hållas. För övriga ungdomsmål varierar handläggningstiden mycket. Svaren tyder dock på att mål som gäller ungdomar under 18 år handläggs snabbare än mål där ungdomarna är 18–20 år. Samtliga åklagarkammare har svarat att det förekommer att tidsfristen överskrids, men i varierande omfattning. Den vanligaste orsaken är enligt enkätsvaren att målet avser flera misstänkta och omfattande brottslighet. De flesta åklagare har i enkätsvaren angett att handläggningstiden för ungdomsmål har förkortats efter 1995 års ungdomsmålsreform. Det vanligaste svaret när det gäller frågan om vad som är en tillräckligt snabb handläggningstid är cirka två månader när det gäller mål med ungdomar under 18 år som misstänks för brott som kan leda till fängelse i mer än sex månader. För övriga ungdomsmål är det vanligaste svaret två – tre månader.

Vad gäller handläggningstiden vid domstol har de allra flesta tingsrätter uppgett i enkätsvaren att den regelmässigt är 14 dagar när det gäller mål med ungdomar under 18 år som misstänks för brott för vilket är föreskrivet fängelse i mer än sex månader. Vad gäller övriga ungdomsmål uppgår handläggningstiden enligt de flesta svaren till en-

två månader. Enligt de flesta svaren sker det mycket sällan att tidsfristen i 29 § andra stycket LUL överskrids och den vanligaste orsaken till detta är att det är svårt att delge den tilltalade, målsägande eller vittnen kallelse till huvudförhandlingen. De flesta tingsrätter har svarat att domstolens handläggningstid för ungdomsmål inte har förändrats efter reformen år 1995. Däremot har flertalet tingsrätter angett att ungdomsmålens handläggningstid under förundersökningsstadiet har blivit kortare. Detta gäller framför allt de mål som avser ungdomar under 18 år som misstänks för brott som kan leda till fängelse i mer än sex månader. Det vanligaste svaret på frågan vad som kan anses vara en tillräckligt snabb total handläggningstid för ungdomsmål är två månader.

Enligt de flesta enkätsvaren från socialtjänsten har socialtjänstens handläggningstid för ungdomsmål minskat efter 1995 års ungdomsmålsreform. Svaren på frågan om vad som kan anses vara en tillräckligt snabb handläggningstid för ungdomsmål med beaktande av att tiden mellan brott och reaktion inte bör vara alltför lång är mycket varierande.

Flertalet av advokaterna har i enkätsvaren uppgett att handläggningstiden för ungdomsmål där den unge är under 18 år och misstänkt för brott som kan leda till fängelse i mer än sex månader har blivit kortare efter 1995 års ungdomsmålsreform. När det gäller övriga ungdomsmål har de flesta svarat att tiden är oförändrad.

Det är svårt att utläsa av enkätsvaren hur lång handläggningstiden normalt är i ungdomsmålen. Vad som kan utläsas är att den tidsfrist i 4 § LUL som gällde när enkäterna besvarades, dvs. fyra veckor, i de flesta fall kan hållas. Vidare tyder svaren på att handläggningen av de ungdomsmål för vilka tidsfristen inte gäller tar något längre tid. Detta synes särskilt gälla de mål där den misstänkte är över 18 år.

Enkäten visar vidare att det förekommer att tidsfristen i 4 § LUL överskrids. I vilken omfattning det förekommer är dock om man ser till enkätsvaren något oklart, eftersom svaren är varierande. Sammantaget tyder dock svaren från polisen och åklagarna på att det är relativt ovanligt att tidsfristen överskrids. Undersökningen av Brottsförebyggande rådet (se avsnitt 4.4.3) visar dock att tidsfristen i undersökningsområdena överskrids i relativt stor utsträckning. Det bör dock observeras att undersökningen omfattar även brott som inte omfattas av 4 § LUL.

Orsakerna till att tidsfristen i 4 § LUL överskrids synes enligt enkätsvaren i de flesta fall vara de som angavs i förarbetena och då framför allt att målet avser flera misstänkta och omfattande brottslighet.

Både utredningens enkätundersökning och den undersökning som Brottsförebyggande rådet har genomfört visar att handläggningstiderna

för ungdomsmål har minskat efter 1995 års ungdomsmålsreform. Reformens syfte att minska handläggningstiderna synes således ha uppfyllts. Enkätsvaren tyder vidare på att minskningen har varit mest påtaglig beträffande de ungdomsmål som omfattas av tidsfristen i 4 § LUL. Enligt utredningens mening talar detta för att tidsfristen i sig har lett till en snabbare handläggning.

Det har framförts en del kritik mot tidsfristen i 4 § LUL. Från polisen har påpekats att tidsfristen kan påverka kvaliteten negativt; den upplevs som stressande och kan leda till sämre utredningar. Det har också anmärkts att tidsfristen är svår att hålla, att ärenden som rör lindrigare brott blir "liggande" till förmån för dem för vilka tidsfristen gäller och att man avvaktar att delge den unge misstanke för att undvika att tidsfristen börjar löpa. Även åklagarna har lämnat synpunkter som gäller tidsfristen. Det har påpekats att tidsfristen är för kort för att det skall vara möjligt att upprätthålla en hög kvalitet på utredningarna och att den bör ändras till en mer rimlig nivå. Åklagarna har vidare anmärkt bl.a. att det är ett problem att det är tidsfaktorn och inte utredningens behov som styrt lagstiftningen.

Tidsfristen har som tidigare nämnts förlängts till sex veckor från den 1 januari 1999. I förarbetena till lagändringen (prop. 1997/98:96 s. 147) betonas att ungdomsmål alltid bör handläggas skyndsamt och att tiden mellan brottet och reaktionen bör vara så kort som möjligt. Skälet till ändringen angavs vara de ökade krav som ställs på socialtjänsten i och med att yttrandena skall ha ett utförligare innehåll än tidigare.

Med tanke på att tidsfristen i 4 § LUL nyligen har ändrats finner utredningen inte skäl att föreslå någon ändring i 4 § LUL. Den undersökning som Brottsförebyggande rådet har genomfört tyder dessutom på att sex veckor kan vara en rimlig tid att hinna avsluta en utredning. Det bör dock påpekas att det i förarbetena till 1995 års ungdomsmålsreform (prop. 1994/95:12 s. 63) uttalades att tidsfristen inte får innebära att kvaliteten på utredningen sänks eller att man av tidsskäl avstår från att vidta en i och för sig nödvändig åtgärd.

Enkätsvaren från åklagarna tyder på att bevakningen av tidsfristen i 4 § LUL skulle kunna förbättras. Utredningen anser att ett väl fungerande bevakningssystem vid åklagarmyndigheterna skulle kunna underlätta att tidsfristen hålls. Riksåklagaren bör därför undersöka om inte bevakningen av dessa mål t.ex. med teknikens hjälp skulle kunna förbättras.

När det gäller handläggningstiden i domstol ändrades denna genom 1995 års ungdomsmålsreform endast på så sätt att fler mål skall avgöras inom tidsfristen i 29 § andra stycket LUL. Från tingsrätterna har påpekats att det kan vara svårt att få ut de mål där tidsfristen gäller till huvudförhandling inom den föreskrivna tiden och att andra

förhandlingar måste ställas in. Andra anmärkningar är att tingsrätten bör ha större frihet att bestämma när en huvudförhandling skall hållas och att en snabb handläggning hos domstolen medför många extra ting. Enligt utredningens mening är det väsentligt att ungdomsmålen avgörs så snart som möjligt efter att åtal har väckts. Den kritik som har framförts motiverar därför enligt utredningen inte någon ändring av bestämmelsen i 29 § andra stycket LUL.

Enligt direktiven bör utredningen analysera vad som kan anses vara en tillräckligt snabb handläggning utifrån synpunkten att tiden mellan brott och reaktion inte bör vara alltför lång.

Enkätresultatet avseende denna fråga tyder på att två månader från delgivning av misstanke tills målet har avgjorts skulle kunna anses vara en tillräckligt snabb handläggning. En handläggningstid från delgivning av misstanke till dess målet avgörs genom huvudförhandling eller genom beslut om åtalsunderlåtelse eller strafföreläggande om två månader är också resultatet av den nya tidsfristen om sex veckor i 4 § LUL.

Utredningen anser att det är viktigt att ungdomsmålen handläggs med största skyndsamhet. Enligt utredningen är det dock svårt att generellt ange vad som kan vara en tillräckligt snabb handläggningstid, eftersom ungdomsmålen precis som andra brottmål är av mycket varierande art och omfattning. I ett okomplicerat mål med en misstänkt som har erkänt brottet är den "tillräckligt snabba handläggningstiden" givetvis väsentligt kortare än i ett omfattande, komplicerat mål med flera misstänkta. Utredningen vill i detta sammanhang betona vikten av att kvaliteten på utredningen av rättssäkerhetsskäl inte åsidosätts. Sammanfattningsvis anser utredningen att den handläggningstid som har blivit följden av att tidsfristen i 4 § LUL har utökats till sex veckor kan anses vara en tillräckligt snabb handläggning.

5.4 Specialiseringen

Enkätsvaren tyder på att specialiseringen har höjt kvaliteten på handläggningen av ungdomsmål. Utredningen anser att det är en fördel med specialiserade handläggare av ungdomsmål. För att specialiseringen skall få avsedd effekt är det emellertid viktig att personalen vid de olika myndigheterna får adekvat utbildning och även fortbildning. Utredningen föreslår för de lagfarna domarnas del att kravet på särskild lämplighet i 25 § LUL ersätts med en bestämmelse om att de skall vara särskilt förordnade. Enligt utredningen finns det inte tillräckliga skäl att behålla kravet på att de nämndemän som tjänstgör i ungdomsmål skall vara särskilt lämpade. Utredningens förslag innebär att handläggningen av ungdomsmål i domstol alltjämt kommer att vara koncentrerad till vissa domare och speciallottas på särskilda rotlar.

Enligt 2 § första stycket LUL skall en förundersökning mot den som är under 18 år normalt ledas av polis eller åklagare som med avseende på intresse och fallenhet för arbete med unga lagöverträdare är särskilt lämpade för uppgiften.

Bestämmelsen infördes i samband med 1995 års ungdomsmålsreform. I förarbetena (prop. 1994/95:12 s. 53) anges att en specialisering skapar en god grund för ett bra samarbete mellan myndigheterna. Specialiseringen ger en ökad personkännedom som kan underlätta det praktiska samarbetet och bana väg för ett arbete som präglas av initiativrikedom och flexibilitet. Vidare anförs att ökad kunskap om de andra yrkesgruppernas arbete och den lagstiftning som styr de olika verksamheterna kan förbättra samarbetet genom att förståelsen och respekten för deras arbete blir större. En självklar fördel sägs också vara att handläggarna får en erfarenhet som innebär att de blir särskilt kunniga och skickliga på att hantera ungdomsmålen. Vidare anges att en specialisering kan ge positiva effekter även utåt i förhållande till den unge och dennes föräldrar.

När det gäller handläggningen av ungdomsmål i domstol sägs i 25 § LUL att mål som avser den som inte har fyllt 21 år i tingsrätt och hovrätt skall handläggas av domare som med avseende på intresse och fallenhet för arbete med unga lagöverträdare är särskilt lämpade för uppgiften. Detsamma gäller för nämndemän i dessa mål. I mål som rör brott där endast böter kan följa får dock andra domare och nämndemän anlitas.

I förarbetena (prop. 1994/95:12 s. 83) anges att det finns en rad fördelar med att det vid domstolarna finns särskilda domare som

handlägger ungdomsmål. En sådan domare får särskild kunskap och stor erfarenhet av ungdomsmål. Det sägs också att det är särskilt viktigt att ordföranden vinnlägger sig om att vara klar, tydlig och pedagogisk. Vidare är det av stor betydelse att såväl ordföranden som rättens övriga ledamöter är väl insatta i kriminella ungdomars problem för att finna den adekvata påföljden. Ytterligare en fördel med ett begränsat antal domare i ungdomsmål är att det kan vara lättare att låta dessa få särskild utbildning i olika frågor som har med ungdomar att göra. Slutligen anges att fördelarna med personkontinuitet, dvs. att den unge om han återkommer efter att ha begått nya brott möter samma person, gäller också i fråga om domare. Det anges också att de argument som regeringen har gett uttryck för vad gäller specialiseringen av polis och åklagare i stora delar även har bärkraft när det gäller handläggningen i domstol.

Enligt förarbetena (prop. 1994/95:12 s. 56 f.) var det önskvärt att en specialisering genomförs även inom socialtjänsten och frivården. Något författningsförslag lämnades dock inte.

Av enkätsvaren från polisen framgår att det är vanligt att polismännens lämplighet för att handlägga ungdomsmål bedöms i samband med rekrytering och tjänstetillsättning. Det förekommer dock att vissa polismän utpekas som ansvariga för ungdomsmål utan att någon lämplighetsbedömning förefaller ha skett. Enkätresultatet tyder på att handläggningen har blivit snabbare och kvaliteten högre till följd av specialiseringen.

Det vanligaste svaret från åklagarna på frågan hur bestämmelsen att det skall vara särskilt lämpade åklagare som leder förundersökningen i ungdomsmål tillämpas är att särskilda ungdomsåklagare utses. Det framgår inte av dessa svar om det sker någon lämplighetsprövning och hur den prövningen i så fall sker. Flera kammare har vidare angett att bestämmelsen inte tillämpas eller att samtliga åklagare är lika lämpade. Flertalet kammare har dock anfört i enkätsvaren att specialiseringen inneburit en positiv förändring för handläggningen av ungdomsmål. Det har bl.a. påpekats att handläggningstiderna har minskat och kontakterna mellan de berörda myndigheterna förbättrats. Relativt många kammare har dock anmärkt att specialiseringen inte har inneburit någon förändring eller att den inte har genomförts fullt ut.

Enligt enkätsvaren från nästan samtliga tingsrätter har specialiseringen inte inneburit någon förändring för ungdomsmålens handläggning. De flesta tingsrätter har svarat att bestämmelsen i 25 § LUL att särskilt lämpade domare skall handlägga ungdomsmål inte tillämpas, att samtliga domare är lämpliga eller att vissa har utsetts utan att det har angetts några skäl härtill. Vidare har det stora flertalet tingsrätter anfört att det inte väljs ut några särskilda nämndemän eller att alla

nämndemän anses lämpliga eller i vart fall ingen kan anses olämplig. Nästan samtliga tingsrätter har dock uppgett att man anser sig ha tillgång till tillräckligt många lämpliga nämndemän. Från tingsrätterna har framförts relativt omfattande kritik mot specialiseringen inom domstol.

Enkätsvaren från socialtjänsten tyder på att handläggningen av ungdomsmål har underlättats på grund av specialiseringen genom att samarbetet mellan de berörda myndigheterna har förbättrats och kunskapsnivån höjts.

Resultatet av enkäten till advokaterna är inte entydigt; lika många advokater har ansett att specialiseringen har inneburit en förändring som att den inte har gjort det.

Det har från samtliga påpekats att de som handlägger ungdomsmål behöver mer utbildning liksom fortbildning.

Skall man göra en allmän bedömning av resultatet av specialiseringen baserat på enkätsvaren synes specialiseringen ha höjt kvaliteten på handläggningen. Detta har även framförts i flera fall i enkätsvaren på utredningens allmänna frågor om handläggningens kvalitet. Man kan dock konstatera att domstolarna har framfört ganska omfattande kritik mot specialiseringen i domstol.

Utredningen anser för sin del att det många gånger kan vara en fördel med specialiserade handläggare av ungdomsmål. Specialiseringen kan bl.a. innebära att kompetensen hos handläggarna höjs, att samarbetet mellan de berörda myndigheterna underlättas och att kontakterna med den unge och dennes familj förbättras. Det väsentligaste är dock enligt utredningens mening att handläggningen är koncentrerad till vissa handläggare.

För att specialiseringen skall få avsedd effekt är det enligt utredningen viktigt att de som handlägger ungdomsmål får adekvat utbildning och även fortbildning. Detta har också efterfrågats i enkätsvaren. Sådan utbildning kan komma till stånd genom initiativ från de samverkansgrupper som utredningen förordar skall finnas (jfr avsnitt 5.2.5). Utredningen menar dock att det ankommer på Rikspolisstyrelsen, Riksåklagaren och Domstolsverket att anordna utbildning och fortbildning för sina respektive personalkategorier. När det gäller socialtjänstens personal anser utredningen att Socialstyrelsen och Kommunförbundet bör se till att lämplig ut- och fortbildning finns tillgänglig. Utredningen anser också att det kan vara värdefullt och även rationellt om i vart fall vissa utbildningsinsatser samordnas.

Nedan kommer utredningen att närmare gå in på specialiseringen inom de olika myndigheterna.

Ser man till enkätsvaren från polisen synes bestämmelsen om att det skall vara särskilt lämpade polismän som leder förundersökningen ofta

tillämpas genom att lämpligheten bedöms i samband med rekrytering och tjänstetillsättning. Utredningen anser att det är värdefullt att de polismän som handlägger ungdomsmål är lämpade för uppgiften. Polismännen har en mycket direkt kontakt med de unga lagöverträdarna och det är väsentligt inte minst för brottsutredningen att denna kontakt blir så god som möjligt. Det är även väsentligt att handläggningen av ungdomsmål är koncentrerad till vissa polismän bl.a. för att underlätta samarbetet med andra myndigheter.

När det gäller åklagarna framgår det inte av enkätsvaren om det görs någon lämplighetsbedömning när ungdomsåklagarna utses. Flera kammare har också anfört att bestämmelsen inte tillämpas eller att alla åklagare är lika lämpade. Enligt utredningens mening framstår inte behovet av ett lämplighetskrav som lika starkt när det gäller åklagarna som beträffande polismännen. Åklagarna har i många fall inte lika omfattande kontakter med den unge som vad polisen har. Det är emellertid enligt utredningens mening viktigt att handläggningen av ungdomsmål är koncentrerad till vissa åklagare, inte minst för att samarbetet mellan de berörda myndigheterna skall fungera på ett bra sätt. Vidare kan åklagarna i egenskap av förundersökningsledare i vart fall i vissa mål ha en relativt omfattande kontakt med ungdomarna. Detta gäller även i de fall de skall delge beslut om åtalsunderlåtelse eller strafföreläggande. Utredningen menar därför att lämplighetskravet i 2 § första stycket LUL bör kvarstå.

För domstolarnas del har specialiseringen inneburit dels att det skall vara särskilt lämpade domare som handlägger ungdomsmål rörande brott med fängelse i straffskalan, dels att dessa mål skall fördelas på en eller flera särskilda rotlar (se avsnitt 5.2.2). Enligt de flesta enkätsvaren tillämpas inte bestämmelsen om att det skall vara särskilt lämpade domare. Tingsrätterna har vidare lämnat flera synpunkter som gäller specialiseringen. Det har visserligen framförts att specialiseringen har höjt kvaliteten på handläggningen, men främst har synpunkter lämnats om olika problem som anses förknippade med specialiseringen inom domstolen. En anmärkning som har gjorts är att det är en nackdel med specialiseringen att andra domare som skall rycka in i t.ex. semestertider inte har ungdomsmålen aktuella för sig vilket kan ge en kvalitetssänkande effekt. Andra påpekanden som har gjorts är att det är svårt att ordna en särskild ungdomsrotel på de mindre tingsrätterna, att det är svårt att samla en särskild ungdomsnämnd till extra ting, att det är psykiskt påfrestande att döma i enbart ungdomsmål, att det kan vara problem att hitta domare som är särskilt lämpade, att det principiellt kan ifrågasättas varför endast vissa domare skall anses lämpliga samt att det finns en risk att systemet med särskilda ungdomsdomare är svårt att förena med en förändrad domstolsorganisation med t.ex. storrotlar.

Slutligen har framförts att systemet med särskilda ungdomsdomare är orealistiskt och inte fyller någon funktion, varför det bör avskaffas.

Vid Domstolsverkets uppföljning av 1995 års reform (se avsnitt 3.8), som genomfördes när lagstiftningen hade varit i kraft drygt sex månader, framfördes också kritik mot lämplighetskravet. En vanlig kommentar var att det inte fanns något behov av särskilda ungdomsdomare inom den ordinarie tingsrättsorganisationen. Detta gällde särskilt mindre tingsrätter, där rotelinnehavarna ändå måste dela alla arbetsuppgifter mellan sig. Om det fanns brister borde dessa åtgärdas med utbildning. I ett enkätsvar i Domstolsverkets uppföljning anfördes att bestämmelsen närmast har ett löjets skimmer över sig och att det inte går att bestämma kriterier över vilka egenskaper som gör en enskild domare mer lämpad en annan att handlägga ungdomsmål.

Även under remissbehandlingen av Ungdomsbrottskommitténs betänkande framfördes kritik mot förslaget om specialisering. Bl.a. ansåg Domstolsverket att det stred mot tanken på att generalisera dömandet. Flera domstolar var också kritiska och menade att ungdomsmålen inte skilde sig från andra brottmål i någon högre grad.

Det har således framförts ganska omfattande kritik mot lämplighetskravet för domare. Det framgår också av enkätsvaren att bestämmelsen i många fall inte tillämpas. Ett skäl till att den inte tillämpas kan vara att det inte finns några uppställda kriterier för vilka egenskaper en särskilt lämpad domare skall ha. Ungdomsbrottskommittén ansåg (SOU 1993:35 s. 476) att endast ordinarie domare skulle handlägga ungdomsmål. Kommittén menade att dessa regelmässigt var medelålders personer som har förvärvat en viss livserfarenhet som särskilt kunde komma till nytta i dessa fall. Vidare trodde kommittén att en ordinarie domare i normalfallet har större pondus än en yngre domare och därför har bättre förutsättningar att nå fram till den unge och att få denne att ta intryck av vad domaren säger. Förslaget att enbart ordinarie domare skulle handlägga ungdomsmål ledde inte till lagstiftning.

I propositionen (prop. 1994/95:12 s. 83 f.) görs vissa allmänna uttalanden om vilka egenskaper som kan sägas utmärka en domare som särskilt lämpad att handlägga ungdomsmål (se ovan).Vidare sägs att det är viktigt att de särskilda domarna i ungdomsmål har både pondus och auktoritet samt att de har egenskaper som gör att de kan kommunicera med unga människor.

Som utredningen tidigare har framhållit finns det många fördelar med att handläggningen av ungdomsmål är koncentrerad till vissa handläggare när domstolen är av sådan storlek att detta är möjligt. För domstolarnas del har inte vikten av samarbete med berörda myndigheter samma tyngd som för övriga. Det finns dock andra skäl som talar för att ungdomsmålen bör speciallottas. Att handläggningen koncentre-

ras till vissa rotlar bör underlätta en snabb handläggning. Rotelinnehavaren får stor kunskap om de särskilda regler som gäller för just ungdomsmålen. Det torde även underlätta ut- och fortbildningsinsatser. Utredningen anser således att regleringen om speciallottning bör kvarstå.

När det däremot gäller kravet på särskild lämplighet är skälen för ett bibehållande svagare. Utredningen anser att det är mycket svårt, i det närmaste omöjligt, att ange vilka kriterier som skall vara uppfyllda för att en domare skall anses särskilt lämpad att handlägga ungdomsmål. Domaren har vidare inte på samma sätt som främst polisen, men även åklagarna, omedelbar kontakt med den unge. De uttalanden som gjordes i förarbetena är mycket allmänna och tar upp egenskaper som är önskvärda hos alla domare oavsett vilka mål de handlägger. Enligt enkätsvaren är det inte ovanligt att bestämmelsen i 25 § LUL inte tillämpas. Det har även i enkätsvaren framförts relativt omfattande kritik mot lämplighetskravet för domare (se ovan). Enligt utredningens mening torde det också inte sällan vara så att ungdomsdomarna utses av praktiska hänsyn och av organisatoriska skäl och inte genom någon lämplighetsprövning. Mot bakgrund av detta anser utredningen att något lämplighetskrav för domare som handlägger ungdomsmål inte längre bör anges i lagtexten. För att bibehålla specialiseringen föreslår utredningen i stället att det föreskrivs att de lagfarna domare som skall handlägga ungdomsmål särskilt förordnas för den uppgiften.

De överväganden som utredningen har gjort ovan gäller främst lagfarna domare. Av enkätsvaren från tingsrätterna framgår att bestämmelsen om att särskilt lämpade nämndemän skall anlitas för tjänstgöring i ungdomsmål knappast tillämpas. Utredningen anser att det inte finns tillräckliga skäl att behålla lämplighetskravet för nämndemän. Det finns inte heller enligt utredningens mening skäl att föreskriva att vissa nämndemän skall särskilt förordnas för att tjänstgöra i ungdomsmål. Det är dock givetvis inget som hindrar att det vid domstolarna finns särskilda nämndemän som normalt anlitas för att tjänstgöra i ungdomsmål.

Sammanfattningsvis föreslår utredningen således att kravet på att det skall vara särskilt lämpade domare som handlägger ungdomsmål ersätts med en bestämmelse om att de lagfarna domare som handlägger sådana mål skall vara särskilt förordnade för uppgiften. Utredningens förslag innebär att handläggningen fortfarande kommer att vara koncentrerad till vissa domare och speciallottas på särskilda rotlar.

För socialtjänsten finns ingen reglering om särskilt lämpliga handläggare för ungdomsmål. I förarbetena anges dock att det är önskvärt med en specialisering även inom socialtjänsten. Enligt enkätresultatet synes så också ha blivit fallet. Utredningen delar uppfattningen att det

är värdefullt om handläggningen koncentreras till vissa handläggare. Det framstår dock alltjämt som mindre lämpligt att reglera detta i författning.

5.5 Vårdnadshavarnas medverkan

5.5.1 Allmänt

Ett av syftena med 1995 års ungdomsmålsreform var att skapa förutsättningar för bättre kontakter med den unges vårdnadshavare. I och med reformen infördes bestämmelser för att öka deras medverkan under hela rättsprocessen. Ser man till enkätresultaten i stort medverkar vårdnadshavarna i stor utsträckning och enligt de flesta svaren är också denna medverkan tillräcklig. Nedan kommer utredningen att närmare gå in på vårdnadshavarnas medverkan i de olika delarna av rättsprocessen och under socialtjänstens handläggning.

5.5.2 Medverkan vid polisförhör

Enkätundersökningen tyder på att den unges vårdnadshavare i stor utsträckning medverkar vid polisförhör. Enligt utredningens mening är denna medverkan tillräcklig. Utredningen finner således inte skäl att förena vårdnadshavarens kallelse med vite eller någon annan sanktion. För att ytterligare främja närvaron anser utredningen att formerna för hur underrättelser respektive kallelser till vårdnadshavare skall ske stramas upp. Det ankommer på Rikspolisstyrelsen att ge anvisningar om detta.

Enligt 5 § LUL skall vårdnadshavare eller andra fostrare omedelbart underrättas när den som är under 18 år är skäligen misstänkt för ett brott. De skall också kallas till polisförhör med den unge, om det inte är till men för utredningen eller det annars finns särskilda skäl mot det.

I förarbetena (prop. 1994/95:12 s. 64 f.) uttalas att det är viktigt att på ett tidigt stadium i en brottsutredning engagera föräldrar eller andra fostrare och få dem att medverka i arbetet med att komma till rätta med brottsligheten. Regeringen menar att föräldrarnas stöd är betydelsefullt för den unge också genom att han därigenom får större möjligheter att ställa till rätta efter brottet, t.ex. vid kontakter med målsäganden. Avsikten är alltså inte enbart att vårdnadshavarna skall få reda på att deras barn har begått brott. Det viktigaste är enligt regeringen att de kan

förmås att aktivt medverka i lagföringsprocessen. Att de kallas till de polisförhör som hålls med den unge kan vara ett sätt att öka deras medverkan.

I propositionen sägs vidare att, i de fall den unge har gripits och förhör skall hållas omedelbart, det är lämpligt att vårdnadshavarna genast underrättas och uppmanas att inställa sig för att närvara vid förhöret. Det anges också att den unge bör tillfrågas om sin inställning till att vårdnadshavaren är närvarande, men att det bör finnas starka skäl för att gå med på den unges önskan att slippa vårdnadshavares närvaro vid förhöret. Det uttalas vidare att, om den unge inte är särskilt talför vid förhöret, man kan låta vårdnadshavarna lämna rummet eftersom det viktiga är de finns tillgängliga och kan bilda sig en uppfattning om vad som har hänt samt vara till hjälp och stöd för den unge.

När förhör hålls vid ett senare tillfälle bör vårdnadshavarna enligt propositionen få en särskild kallelse där de erinras om att det är av stor vikt att de är närvarande. Regeringen anser dock att det är värdefullt om polisen också tar kontakt med vårdnadshavarna per telefon och avtalar en tid för förhör för att skapa större förutsättningar för deras närvaro.

Enkätsvaren från polisen tyder på att vårdnadshavarna medverkar i stor eller mycket stor omfattning vid polisförhör. Nästan samtliga polismyndigheter tycker att denna medverkan är tillräcklig. När det gäller när och på vilket sätt vårdnadshavarna underrättas om att den unge är skäligen misstänkt för brott varierar detta enligt svaren. Det varierar också när och på vilket sätt vårdnadshavarna bereds tillfälle att närvara vid polisförhören. Det har i svaren framförts att det finns flera fördelar med att vårdnadshavarna är närvarande vid polisförhören. Det vanligaste svaret är att de på detta sätt får veta vad den unge har gjort. Även vissa nackdelar med deras närvaro har angetts i svaren. Den mest vanligt förekommande är att den unge av olika orsaker inte vågar eller vill berätta vad som har hänt.

Enligt den utvärdering som Brottsförebyggande rådet på regeringens uppdrag genomförde avseende 1988 års ändringar i LUL och försöksverksamheten (se avsnitt 2.1) var föräldrarna sällan närvarande vid förhören. I försöksdistrikten var de närvarande i 21 procent av de undersökta ärendena. Motsvarande siffra för undersökningsdistrikten var 14 procent. Medverkan synes således enligt enkätsvaren ha ökat betydligt. Det har också påpekats från polisen att kontakterna och samarbetet med vårdnadshavarna har förbättrats. Det är enligt utredningen troligt att bestämmelsen om att vårdnadshavarna skall kallas till förhören är den främsta anledningen till ökningen. Bestämmelsens syfte att få till stånd en ökad medverkan av vårdnadshavarna vid

polisförhören synes således ha uppfyllts. Enligt utredningens mening får också denna medverkan anses tillräcklig. Det finns således inte skäl att förena kallelsen till förhöret med vite eller någon annan sanktion för att på så sätt möjligen uppnå en ännu högre närvarofrekvens. Utredningen menar dessutom att det finns ett värde i att vårdnadshavarnas medverkan är frivillig. Ett sätt att ytterligare främja närvaron skulle i stället kunna vara att formerna för hur underrättelserna respektive kallelserna skall ske stramas upp. Utredningen menar att det ankommer på Rikspolisstyrelsen att ge anvisningar hur detta bör gå till med utgångspunkt i de ovan redovisade förarbetsuttalandena.

5.5.3 Medverkan vid delgivning av beslut om åtalsunderlåtelse och strafföreläggande

Enligt enkätsvaren medverkar den unges vårdnadshavare i mycket stor utsträckning vid sammanträffanden för delgivning av beslut om åtalsunderlåtelse och strafföreläggande. Det saknas enligt utredningen skäl att förena vårdnadshavarens kallelse med någon sanktion.

Enligt 18 § LUL skall den unge underrättas om ett beslut om åtalsunderlåtelse vid ett personligt sammanträffande med åklagaren inom två veckor från beslutet. Den unges vårdnadshavare eller annan fostrare skall kallas till sammanträdet om det inte möter hinder eller annars finns särskilda skäl mot det.

I propositionen (prop. 1994/95:12 s. 80) anges att det är betydelsefullt att den unges vårdnadshavare är närvarande i så stor utsträckning som möjligt när beslutet meddelas.

Försöksförordningen (se avsnitt 2.1) innehöll en bestämmelse om att åklagaren borde sträva efter att den unges vårdnadshavare var närvarande vid sammanträffandet. Erfarenheterna från försöksverksamheten visade att de ofta var närvarande och att detta uppfattades positivt både av dem och den unge.

Även en underrättelse om ett beslut om strafföreläggande skall som huvudregel lämnas till den som är under 18 år vid ett personligt sammanträffande (15 § LUL och 1 § första stycket förordningen (1994:1763) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare). Om möjligt skall vårdnadshavaren närvara.

De flesta åklagarkammare har i enkätsvaren uppgett att vårdnadshavarna medverkar i mycket stor utsträckning vid delgivning av beslut om åtalsunderlåtelse och strafföreläggande. Av svaren framgår vidare

att åklagarna vanligen kallar vårdnadshavarna till sammanträffandet. Enkätresultaten tyder vidare på att det mest finns fördelar med att vårdnadshavarna medverkar. Vanliga svar är att det är viktigt att vårdnadshavarna får veta vad som har hänt samt att de får kännedom om innebörden av skötsamhetskravet och konsekvenserna om den unge återfaller i brott. Vissa nackdelar med närvaron har dock påpekats, bl.a. att vårdnadshavarna lägger sig i och bagatelliserar brottet.

Enligt utredningen kan man utläsa av enkätsvaren att vårdnadshavarna medverkar i mycket stor omfattning vid delgivningen av beslut om åtalsunderlåtelse och strafföreläggande. Bestämmelsernas syfte att skapa förutsättningar för en ökad föräldramedverkan synes därför vara uppfyllt. Inte heller här anser utredningen att kallelsen till vårdnadshavarna bör vara förenad med någon sanktion.

5.5.4 Medverkan vid huvudförhandlingen m.m.

Enkätresultatet visar att vårdnadshavare medverkar i stor omfattning vid huvudförhandlingen. Utredningen anser att det av underrättelsen och kallelsen till vårdnadshavaren bör framgå att det vid behov finns möjlighet att anlita tolk om behovet anmäls viss tid innan förhandlingen. En liknande upplysning bör också finnas i polisens och åklagarnas underrättelser och kallelser till vårdnadshavare.

Enligt 26 § LUL skall tingsrätten, när åtal väcks mot den som är under 18 år, underrätta vårdnadshavare eller annan som svarar för den unges vård och fostran om åtalet och tidpunkten för huvudförhandlingen om det inte finns särskilda skäl mot det. Avser åtalet ett brott på vilket kan följa fängelse, skall vårdnadshavaren eller annan fostrare höras om det kan ske och det inte finns särskilda skäl mot det. De som hörs har rätt till ersättning enligt samma regler som gäller för vittnen.

Bestämmelsens syfte är enligt förarbetena (prop. 1994/95:12 s. 88 f.) att engagera föräldrarna i arbetet med de unga lagöverträdarna och skapa förutsättningar för att dessa skall inställa sig till huvudförhandlingen. En kallelse kan enligt regeringens mening ha en positiv inverkan på vårdnadshavarnas benägenhet att inställa sig även om den inte är förenad med någon sanktion. När åtalet gäller brott med enbart böter i straffskalan skall vårdnadshavarna inte kallas. Regeringen anför att det i dessa fall oftast är fråga om trafikbrott och mindre allvarliga brott där vårdnadshavarnas närvaro inte är lika betydelsefull. I sådana fall är det därför tillräckligt att de underrättas om åtalet och tidpunkten för huvudförhandlingen. Vidare anges i propositionen att domstolen

skall avstå från att kalla vårdnadshavaren om det, med hänsyn till upplysningar som har lämnats till rätten, kan antas att dennes närvaro kommer att vara till mer skada än nytta. Också om det av någon annan anledning inte är möjligt att höra vårdnadshavaren bör det vara möjligt för domstolen att avstå från kallelse. Vårdnadshavarens utevaro bör inte, annat än om det av speciella skäl är nödvändigt att höra denne, utgöra hinder mot att hålla huvudförhandling.

Enligt enkätsvaren från åklagarna är vårdnadshavarna vanligen närvarande vid huvudförhandlingarna. Svaren tyder dock på att närvaron skulle vara något mindre än vid delgivning av beslut om åtalsunderlåtelse och strafföreläggande. I princip samtliga kammare har anfört att vårdnadshavarnas medverkan är tillräcklig.

Även enkätresultatet från tingsrätterna tyder på att vårdnadshavarna i stor utsträckning närvarar vid huvudförhandlingarna. Av svaren framgår vidare att vårdnadshavarna hörs eller bereds tillfälle att yttra sig, främst i personaliadelen. Nästan samtliga tingsrätter anser att vårdnadshavarnas medverkan är tillräcklig. Enkätresultatet visar också att det endast är i undantagsfall som tingsrätterna inte kallar vårdnadshavarna. Vidare synes det knappast förekomma att en huvudförhandling ställs in för att vårdnadshavarna inte kommer till förhandlingen. Av svaren från tingsrätterna framgår också att det är mest fördelar med att vårdnadshavarna är närvarande under huvudförhandlingen.

Utredningen kan konstatera att enkätresultatet visar att vårdnadshavarna medverkar i stor omfattning vid huvudförhandlingen. Lagstiftarens syfte med bestämmelsen att i fler fall kalla vårdnadshavarna till förhandlingen, nämligen att i större utsträckning involvera vårdnadshavarna i rättsprocessen, synes således ha uppfyllts. Det har påpekats att det vore önskvärt med klara regler för tolk till vårdnadshavarna. Behovet av tolk torde aktualiseras främst när den unge talar svenska men föräldrarna inte gör det. Behöver den unge tolk kan ju samma tolk användas för vårdnadshavarna. Utredningen anser att det är otillfredsställande om vårdnadshavare som inställer sig till huvudförhandlingen inte kan förstå vad som sägs vid rättegången. Att låta den unge fungera som tolk är en lösning som utredningen anser är mindre lämplig och i många fall direkt olämplig.

Enligt 5 kap. 6 § första stycket rättegångsbalken må tolk anlitas att biträda rätten om part, vittne eller annan, som skall höras inför rätten, inte är mäktig svenska språket. 26 § första stycket LUL anger att när åtal väcks mot den som inte har fyllt 18 år tingsrätten skall underrätta vårdnadshavaren eller annan fostrare om åtalet och tidpunkten för huvudförhandlingen, om det inte finns särskilda skäl mot det. I 26 §

andra stycket LUL anges att vårdnadshavare eller annan fostrare skall höras i målet om det kan ske och det inte finns särskilda skäl mot det.

I kommentaren till 5 kap. 6 § rättegångsbalken (Fitger, Rättegångsbalken I) sägs att stadgandets ordalydelse får anses ge utrymme för att anlita tolk även när det är fråga om mera informella kontakter mellan rätten och en person som inte behärskar svenska språket. I prop. 1973:30 s. 71 uttalas i samband med vissa ändringar i 5 kap. 6 § rättegångsbalken att bestämmelsen närmast avser tolkning vid förhandling inför rätten, men att det vid de allmänna domstolarna kan finnas ett visst behov av en möjlighet att anlita tolk även när det inte direkt är fråga om förhandling. Som exempel anges att en icke svenskspråkig person som infinner sig på rättens kansli kan ha upplysningar och synpunkter att lämna på handläggningen av ett mål eller ärende etc. I sådana fall bör rätten också kunna anlita tolk om det erfordras. Enligt propositionen synes någon särskild bestämmelse härom dock knappast nödvändig utan ordalydelsen i 5 kap. 6 § rättegångsbalken bör ge utrymme för anlitande av tolk vid behov också när det är fråga om mera informella kontakter mellan rätten och utlänningen.

Dessa uttalanden om tolkningen av 5 kap. 6 § rättegångsbalken tyder på att det är möjligt att när det finns behov förordna tolk även för vårdnadshavare även om dessa formellt inte skall höras inför rätten. Enligt utredningens mening täcker således dagens regelverk både de fall där vårdnadshavaren skall höras och de fall där de endast underrättas. Utredningen anser att det av underrättelsen och kallelsen till vårdnadshavarna bör framgå att det finns möjlighet att anlita tolk om behovet anmäls till tingsrätten viss tid innan förhandlingen.

När det gäller tolkning vid polis- och åklagarmyndigheter måste enligt doktrinen (Ekelöf, Rättegång I, 7 uppl., s. 151) 5 kap. 6 § rättegångsbalken anses analogt tillämplig under förundersökning i brottmål. Detta torde innebära att det även för vårdnadshavare eller andra fostrare som skall närvara vid polisförhör och personliga sammanträffanden för delgivning av beslut om åtalsunderlåtelse och strafföreläggande är möjligt att vid behov anlita tolk. En upplysning om detta bör därför enligt utredningen framgå även av polisens och åklagarnas underrättelser och kallelser till vårdnadshavarna.

5.5.5 Medverkan vid socialtjänstens utredning

Enligt enkätresultatet medverkar vårdnadshavarna i mycket stor utsträckning vid socialtjänstens utredning. Det finns därför inte skäl att föreslå några ändringar för att ytterligare öka vårdnadshavarnas medverkan.

Det finns inte några regler i LUL om att vårdnadshavarna skall medverka under socialtjänstens utredning. Av socialtjänslagen (1980:620) framgår dock att socialtjänsten skall samarbeta med vårdnadshavarna.

Av socialtjänstens svar på utredningens fråga i vilken omfattning vårdnadshavare medverkar under handläggningen framgår att dessa medverkar i mycket stor utsträckning. I många svar anges att det är mycket viktigt att vårdnadshavarna medverkar och att socialtjänsten strävar efter att de skall medverka i största möjliga utsträckning. Enligt de flesta enkätsvaren är deras medverkan tillräcklig.

Utredningen delar den uppfattning som har kommit till uttryck i enkätsvaren, nämligen att det är mycket viktigt att vårdnadshavarna medverkar under socialtjänstens handläggning. Enkätresultatet visar på en mycket stor medverkan. Det har också framförts att socialtjänstens kontakter med vårdnadshavarna har förbättrats efter 1995 års ungdomsmålsreform. Det finns därför enligt utredningen inte skäl att föreslå några ändringar för att ytterligare öka vårdnadshavarnas medverkan.

5.6 Socialtjänstens medverkan

5.6.1 Allmänt

Generellt tyder enkätsvaren från samtliga svarsgrupper på att socialtjänstens medverkan under rättsprocessen inte är tillräcklig utan bör utökas. Vidare visar enkätresultatet att det stora flertalet inom de olika svarsgrupperna anser att det finns många fördelar med att socialtjänsten medverkar framför allt under huvudförhandlingen, men även vid polisförhör och personliga sammanträffanden för delgivning av beslut om åtalsunderlåtelse. Nedan kommer utredningen att närmare gå in på socialtjänstens medverkan under rättsprocessens olika delar.

5.6.2 Polisförhör

Enligt enkätundersökningen varierar omfattningen av socialtjänstens närvaro vid polisförhören. Det finns enligt utredningen uppenbara fördelar med att företrädare för socialtjänsten är närvarande under förhören med den unge. Med tanke på de skiftande lokala förutsättningarna anser utredningen att de berörda myndigheterna bör träffa lokala överenskommelser i syfte att underlätta socialtjänstens närvaro.

Beträffande socialtjänstens medverkan under handläggningen av ungdomsmål innebar 1995 års ungdomsmålsreform att polisen genast skall underrätta socialnämnden när någon som inte fyllt 18 år skäligen är misstänkt för ett brott på vilket kan följa fängelse. Vidare skall företrädare för socialtjänsten i dessa fall om möjligt vara närvarande vid förhör med den unge, om det kan ske utan men för utredningen. Dessa bestämmelser återfinns i 6 och 7 §§ LUL.

Enligt förarbetena (1994/95:12 s. 66 f.) är det av flera skäl viktigt att socialnämnden blir underrättad i ett tidigt skede när en ung person är misstänkt för brott. Bl.a. ökar möjligheterna för företrädare för socialtjänsten att medverka under brottsutredningarna, förutsättningarna för att snabbt genomföra en utredning om den unges levnadsomständigheter ökar och socialnämnden får möjlighet att på ett tidigt stadium få i gång olika stödåtgärder. I propositionen anges vidare att det är angeläget att också på andra sätt utöka socialnämndens medverkan när en ung människa har begått ett brott. Att en person från socialtjänsten är närvarande vid polisförhöret innebär ett stöd för den unge samtidigt som socialtjänsten får information om brottet och omständigheterna kring detta. Vidare anges i förarbetena att socialtjänsten på ett tidigt stadium kan etablera kontakt med den unge och dennes vårdnadshavare. Företrädare för socialtjänsten bör därför enligt regeringen i normalfallet närvara vid förhör som hålls med den unge.

Enligt enkätsvaren från polisen varierar omfattningen av socialtjänstens medverkan vid polisförhören. Det varierar också när och på vilket sätt polisen underrättar socialtjänsten om att den unge är skäligen misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa. Vidare är det enligt enkätsvaren varierande när och på vilket sätt socialtjänsten bereds tillfälle att närvara vid polisförhören. De polismyndigheter som svarat att socialtjänstens medverkan inte är tillräcklig är något fler än de som anfört att den är det. Enkätresultatet visar vidare att polisen anser att det finns många fördelar med att företrädare för socialtjänsten närvarar vid förhören. De vanligaste fördelarna som har angetts är att socialtjänsten

snabbt blir insatt i ärendet, att den får en bättre bild av den unge och dennes situation samt att den tidigt kan bedöma behovet av insatser och snabbt kan sätta i gång med åtgärder avseende den unge och dennes familj. Det har dock påpekats vissa nackdelar som t.ex. att den unge och dennes vårdnadshavare sedan tidigare kan vara negativt inställda till socialtjänsten, vilket kan påverka förhöret.

Även enkätsvaren från åklagarna varierar mycket, men de tyder på att det är vanligare att någon från socialtjänsten är närvarande vid polisförhören än vid delgivning av beslut om åtalsunderlåtelse och vid huvudförhandlingar.

Enkätresultatet från socialtjänsten om omfattningen av dess medverkan vid polisförhören visar även det på en mycket stor variation. Resultatet tyder vidare på att man anser att denna medverkan bör utökas.

Utredningen anser att det finns uppenbara fördelar med att företrädare från socialtjänsten är närvarande vid polisförhören. Inte minst kan detta innebära en snabbare handläggning och en tidig reaktion på brottet. Det är givetvis så att möjligheterna för socialtjänsten att vara närvarande skiftar på grund av olika lokala förhållanden. Att göra socialtjänstens medverkan obligatorisk eller på annat sätt genom författning utöka dess skyldighet anser utredningen inte vara en framkomlig väg. Det måste dock enligt utredningens mening vara en målsättning att socialtjänsten närvarar så ofta som möjligt. Ett annat sätt att öka närvaron skulle kunna vara att Rikspolisstyrelsen ger tydliga anvisningar för hur socialtjänsten skall beredas tillfälle att vara närvarande vid förhören. Med tanke på de skiftande lokala förutsättningarna anser dock utredningen att de berörda myndigheterna bör träffa lokala överenskommelser i syfte att underlätta socialtjänstens närvaro (jfr vad utredningen har anfört om vikten av samarbete i avsnitt 5.2.5). Enligt utredningens mening kan det på detta sätt bli möjligt att öka omfattningen av socialtjänstens medverkan.

5.6.3 Underrättelse om beslut om åtalsunderlåtelse

Enligt utredningens mening är det angeläget att socialtjänsten medverkar vid delgivningen av beslut om åtalsunderlåtelse om åklagaren vid bedömningen om åtalsunderlåtelse skall meddelas har utgått från att socialtjänsten vidtar åtgärder beträffande den unge. För att främja socialtjänstens medverkan i dessa fall bör Riksåklagaren ge tydligare anvisningar om formerna för kallelserna till socialtjänsten. Vidare bör de berörda myndigheterna genom överenskommelser söka underlätta socialtjänstens medverkan.

Det finns också andra bestämmelser som rör socialtjänstens medverkan i rättsprocessen. I 18 § LUL anges att företrädare för socialnämnden bör ges tillfälle att närvara när den unge underrättas om ett beslut om åtalsunderlåtelse vid ett personligt sammanträffande. Vidare sägs i 21 § LUL att socialnämnden skall underrättas om ett beslut om åtalsunderlåtelse om det förutsätts någon åtgärd från nämndens sida.

I förarbetena (prop. 1994/95:12 s. 80) uttalas att socialtjänstens närvaro vid de personliga sammanträffandena är av särskild betydelse i de fall åklagaren förutsätter någon åtgärd från socialtjänstens sida. Vidare sägs i propositionen (s. 101) att de närmare formerna för kallelsen av socialtjänsten till delgivningen får bestämmas av de enskilda myndigheterna.

Enkätsvaren från åklagarna tyder på att företrädare för socialtjänsten sällan är närvarande vid delgivningen av beslut om åtalsunderlåtelse. Svaren varierar på frågan i vilken omfattning socialtjänsten bereds tillfälle att närvara. De flesta kammare har dock svarat att socialtjänsten alltid kallas eller underrättas, men ett par kammare har angett att det inte sker någon kallelse över huvud taget. I de flesta av åklagarnas enkätsvar framförs att det finns fördelar med att socialtjänsten är närvarande.

Av enkätsvaren från socialtjänsten framgår att någon företrädare ytterst sällan är närvarande vid sammanträffandena och det har påpekats att socialtjänstens medverkan i dessa fall bör öka.

Enligt utredningens mening är det angeläget att socialtjänsten medverkar vid delgivningen av beslut om åtalsunderlåtelse om åklagaren vid bedömningen om åtalsunderlåtelse skall meddelas har utgått från att socialtjänsten vidtar åtgärder beträffande den unge. Enkätresultatet tyder på att det varierar på vilket sätt och i vilken omfattning socialtjänsten bereds tillfälle att medverka. Ett sätt att underlätta för socialtjänstens att närvara kan vara att mer i detalj reglera formerna för kallelsen. Utredningen anser dock att en sådan reglering inte lämpligen bör ske i författningsform. Utredningen menar att det för att främja socialtjänstens medverkan i stället bör ankomma på Riksåklagaren att ge tydligare anvisningar om hur formerna för kallelserna till socialtjänsten bör gå till. På detta sätt skulle man kunna uppnå en större enhetlighet. Även de berörda myndigheterna bör genom överenskommelser se till att socialtjänstens medverkan underlättas. Det kan också påpekas att det ofta kan vara lämpligt att ta kontakter under hand för att socialtjänsten skall närvara i de fall det bedöms angeläget. I vilken utsträckning socialtjänsten har möjlighet att medverka är givetvis beroende av lokala förhållanden och vilka resurser som finns tillgängliga. Åklagarmyndigheterna bör dock söka

underlätta socialtjänstens medverkan (jfr vad utredningen har anfört om vikten av samarbete i avsnitt 5.2.5).

5.6.4 Huvudförhandlingen

Utredningen anser att det finns många fördelar med att en företrädare för socialtjänsten medverkar under huvudförhandlingen i de fall socialtjänsten har avgett yttrande. För att främja denna medverkan föreslår utredningen att domstolen underrättar socialtjänsten om tidpunkten för huvudförhandlingen i de fall socialtjänsten har lämnat eller skall lämna yttrande enligt 11 § LUL.

Det finns inte någon reglering rörande socialtjänstens medverkan under huvudförhandlingen. Av enkätsvaren från främst tingsrätterna och socialtjänsten framgår att det är ovanligt att företrädare för socialtjänsten medverkar vid huvudförhandlingen. Samtidigt har nästan samtliga tingsrätter svarat att det bara finns fördelar med att någon från socialtjänsten är närvarande. Det har framförts att närvaron ger möjlighet att få ett yttrande kompletterat och få fler upplysningar om den unges förhållanden. Annat som har påpekats från tingsrätterna är att domstolen närmare kan få veta vad den föreslagna vården kommer att innebära, att vården snabbt kan komma i gång och att den unge mer inser allvaret i situationen.

Från åklagarna har framförts att socialtjänstens medverkan under huvudförhandlingen bör öka. Även från tingsrätterna efterfrågas en högre närvarofrekvens för socialtjänsten vid rättegångarna. I enkätsvar från socialtjänsten har också påpekats att dess medverkan vid huvudförhandlingar bör utökas. Slutligen har även från advokaterna anmärkts att företrädare för socialtjänsten bör vara närvarande vid huvudförhandlingen.

Utredningen anser att det finns många fördelar med att en företrädare för socialtjänsten medverkar under huvudförhandlingen i de fall socialtjänsten har lämnat yttrande. Framför allt kan det ge domstolen ett bättre underlag i påföljdsfrågan. Även för socialtjänstens eget arbete kan medverkan vid huvudförhandlingen vara värdefull. Socialtjänstens medverkan bör därför utökas i de fall den har lämnat yttrande. Utredningen föreslår att socialtjänstens medverkan vid rättegången skall främjas genom att domstolen underrättar socialtjänsten om tidpunkten för huvudförhandlingen i de fall socialtjänsten har lämnat eller skall lämna yttrande enligt 11 § LUL. Även i dessa fall är socialtjänstens möjligheter att närvara varierande beroende på lokala

förhållanden, men på detta sätt bör socialtjänsten få en bättre möjlighet att vara närvarande. I detta sammanhang kan påpekas att det kan vara lämpligt med underhandskontakter för att få till stånd en medverkan i de fall det anses särskilt angeläget. Socialtjänstens medverkan är framför allt viktig under den del av huvudförhandlingen som behandlar den unges personliga förhållanden. För att på bästa sätt ta tillvara socialtjänstens resurser är det lämpligt att, åtminstone i de fall en huvudförhandling kan förväntas ta lång tid, i underrättelsen till socialtjänsten försöka ange vid vilken tid under förhandlingen den unges personliga förhållanden skall behandlas. Underrättelse bör ske även i de fall socialtjänsten i sitt yttrande har anfört att vård enligt socialtjänsten inte kan komma i fråga. En bestämmelse med nämnda innehåll kan lämpligen införas som ett tillägg till 26 § LUL.

5.7 Muntligt avkunnande och personliga sammanträffanden

5.7.1 Avkunnande av dom

Utfallet av enkäterna visar att det är mycket positivt att domar avkunnas i direkt anslutning till huvudförhandlingen för den unges insikt om sin brottslighet. I de fall domen inte kan avkunnas direkt anser utredningen att domstolen, särskilt vid allvarlig eller omfattande brottslighet, bör överväga att hålla ett särskilt sammanträde för att avkunna domen.

Genom 1995 års ungdomsmålsreform infördes en bestämmelse som innebär att domen i mål mot den som inte har fyllt 21 år skall avkunnas muntligen vid huvudförhandlingen om det inte möter synnerliga hinder. Bestämmelsen återfinns i 30 § LUL. Enligt 30 kap. 7 § andra stycket rättegångsbalken kan rätten även avkunna domen vid ett särskilt sammanträde.

I förarbetena (prop. 1994/95:12 s. 90) anförs att det i mål mot unga är särskilt viktigt att domen avkunnas när den unge är närvarande om den innebär att denne fälls till ansvar. Enligt regeringen kan domen förväntas göra ett starkare intryck på den unge om han får ta del av den muntligt och medan han har rättegången i färskt minne. Vidare uttalas att rättens ordförande då har möjlighet att närmare förklara domens innebörd och även framhålla betydelsen av att den unge iakttar vad som kan vara föreskrivet i domen.

Enkätresultaten från åklagarna, tingsrätterna och advokaterna visar att domstolarna i stor eller mycket stor omfattning avkunnar domarna i anslutning till huvudförhandlingen i ungdomsmål. Av enkätsvaren från åklagarna och advokaterna kan man även utläsa att det inte är riktigt lika vanligt med muntligt avkunnade domar i hovrätt som i tingsrätt, men att skillnaden inte är särskilt stor. Skälen till att en dom inte avkunnas direkt är vanligen enligt enkätsvaren från tingsrätterna att målet är omfattande med många tilltalade och komplicerade frågeställningar.

Enkätresultatet visar att det är ovanligt att domstolarna utnyttjar möjligheten att hålla ett särskilt sammanträde för att avkunna domen.

När det gäller frågan om det muntliga avkunnandet har någon betydelse för den unges insikter om sina brott tyder enkätsvaren från åklagare, tingsrätter, socialtjänst och advokater på att detta på olika sätt har betydelse. Det har bl.a. påpekats att det ger möjlighet att förklara vad domen innebär, att det inskärper allvaret av domen, att den unge på ett tydligt sätt ställs till svars för sina handlingar, att avkunnandet inte bara har betydelse för den unge utan även för t.ex. kamrater som är närvarande vid rättegången och att det är viktigt att den unge snabbt får besked om utgången i målet.

Sammantaget menar utredningen att utfallet av enkäterna visar att det är mycket positivt att domar avkunnas i direkt anslutning till huvudförhandlingen för den unges insikt om sin brottslighet. Bestämmelsen synes vidare tillämpas på det sätt som lagstiftaren har avsett. Möjligheten att inte avkunna domen synes utnyttjas i liten omfattning och då i fall som kan anses falla in under rekvisitet "synnerliga hinder". Det bör dock påpekas att det är angeläget att domstolen sätter ut målet med en sådan tidsmarginal att det i möjligaste mån går att avkunna domen i anslutning till förhandlingen och att kanslidom inte måste meddelas enbart på grund av tidsbrist.

Möjligen skulle man kunna anse att möjligheten att hålla ett särskilt sammanträde för avkunnande i de fall domen inte kan avkunnas direkt utnyttjas i alltför få fall. Ungdomsbrottskommittén föreslog (SOU 1993:35 s. 505 f.) att, om domen inte avkunnades vid huvudförhandlingen i mål där den unge inte fyllt 18 år och åtalet avsåg ett brott för vilket är föreskrivet fängelse, den skulle avkunnas vid ett särskilt sammanträde om inte hinder möter däremot. Till detta sammanträde borde den tilltalade, hans försvarare och åklagaren kallas. Även den tilltalades vårdnadshavare och eventuellt någon ytterligare person, t.ex. från socialtjänsten, borde kallas. Kallelsen borde lämpligen ske muntligen i samband med huvudförhandlingen. Kommittén tar upp olika problem som är förknippade med att avkunna domen vid ett

särskilt sammanträde. Bl.a. tar man upp risken för att den unge uteblir och de kostnader som det särskilda sammanträdet medför.

I propositionen (prop. 1994/95:12 s. 91) anfördes att det inte är praktiskt möjligt att mera regelmässigt hålla särskilda sammanträden för avkunnande av dom mot unga lagöverträdare. Regeringen pekade på att den formella möjligheten att hålla ett sådant sammanträde redan fanns enligt rättegångsbalken.

Genom enkätresultaten har framkommit att ett muntligt avkunnande har stora fördelar framför en skriftlig kanslidom. Domstolarna bör därför enligt utredningen alltid överväga om det inte kan vara lämpligt att hålla ett särskilt sammanträde för att avkunna domen. Detta gäller särskilt när det är fråga om allvarlig eller omfattande brottslighet. Det torde ju också vara i dessa fall som det inte alltid är möjligt att avkunna domen direkt. Med tanke på de problem som är förknippade med att hålla ett särskilt sammanträde för att avkunna en dom finner utredningen dock inte tillräckliga skäl att föreslå någon ändring som innebär en utökad skyldighet att hålla sådana sammanträden.

5.7.2 Personliga sammanträffanden för underrättelse om beslut om åtalsunderlåtelse och strafföreläggande

Det är enligt utredningens mening väsentligt att beslut om åtalsunderlåtelse och strafföreläggande delges den unge vid ett personligt sammanträffande, vilket enligt enkätresultatet också sker. Utredningen anser att bestämmelserna om underrättelse av beslut om åtalsunderlåtelse och strafföreläggande fungerar tillfredsställande och enligt lagstiftarens intentioner.

Genom 1995 års ungdomsmålsreform infördes bestämmelser om sättet att delge den unge ett beslut om åtalsunderlåtelse.

Enligt 18 § LUL skall den unge underrättas om ett beslut om åtalsunderlåtelse vid ett personligt sammanträffande med åklagaren inom två veckor från beslutet. Den unges vårdnadshavare eller annan fostrare skall kallas till sammanträdet om det inte möter hinder eller annars finns särskilda skäl mot det. Även företrädare för socialnämnden bör ges tillfälle att närvara. Om det är uppenbart att ett sammanträffande inte kan ske inom två veckor får det äga rum senare. Kan ett personligt sammanträffande inte genomföras får underrättelsen till de unge ske skriftligen.

I 19 § LUL föreskrivs att åklagaren vid det personliga sammanträffandet särskilt skall förklara innebörden av beslutet om åtalsunderlåtelse och de skötsamhetskrav som beslutet är förenat med och klargöra vilka följderna kan bli av fortsatta lagöverträdelser.

20 § LUL anger att vad som sägs i 18 och 19 §§ LUL i tillämpliga delar gäller även beslut om åtalsunderlåtelse som meddelas med stöd av 20 kap. 7 § rättegångsbalken, om beslutet avser brott som någon har begått innan han har fyllt 18 år.

Regeringen uttalar i propositionen (prop. 1994/95:12 s. 80 f.) att det är viktigt att den unge får del av beslutet om åtalsunderlåtelse på ett sådant sätt att åtalsunderlåtelsen framstår som en allvarligt menad varning från samhällets sida. Som huvudregel skall den unge därför underrättas om beslutet vid ett sammanträffande mellan åklagaren, den unge och dennes vårdnadshavare eller annan fostrare. Även företrädare för socialnämnden bör ges tillfälle att närvara vid det sammanträde där den unge underrättas om beslutet. Detta anses särskilt betydelsefullt i de fall åklagaren förutsätter att någon åtgärd vidtas från socialtjänstens sida. Regeringen anser också att en tidsfrist för meddelande av beslutet är ett värdefullt instrument för att åstadkomma en snabb och effektiv lagföring av unga lagöverträdare.

Även en underrättelse om ett beslut om strafföreläggande skall som huvudregel lämnas till den som är under 18 år vid ett personligt sammanträffande (15 § LUL och 1 § första stycket förordningen (1994:1763) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare). Om möjligt skall vårdnadshavaren närvara. Är det inte möjligt med ett personligt sammanträffande eller om brottet är ringa får underrättelsen ske skriftligt.

I förordningens 1 § andra stycke anges att, om åklagaren utfärdar ett strafföreläggande med stöd av 48 kap. 4 § rättegångsbalken som avser villkorlig dom eller villkorlig dom i förening med böter innan den misstänkte har fyllt 21 år, underrättelsen om beslutet skall ske vid ett personligt sammanträffande.

Enligt enkätsvaren från åklagarna underrättas den unge om beslut om åtalsunderlåtelse i mycket stor omfattning vid personliga sammanträffanden. När det gäller personliga sammanträffanden för att underrätta den unge om ett beslut om strafföreläggande varierar svaren mer, men tyder ändå på att sammanträffanden sker i den omfattning som lagstiftaren har avsett. Det framgår av enkätsvaren att sammanträffandet i båda fallen normalt sker inom två veckor. Svaren tyder vidare på att det personliga sammanträffandet har betydelse för den unges insikter om sin brottslighet, bl.a. genom att brottslighetens konsekvenser blir tydligare.

Även enkätsvaren från socialtjänsten anger att sammanträffandet har betydelse för den unge, bl.a. genom att detta förfarande visar allvaret i det inträffade för den unge.

Utredningen anser att det är väsentligt att beslut om åtalsunderlåtelse och strafföreläggande delges den unge vid ett personligt sammanträffande. Enkätresultatet tyder på att så sker.

Sammanfattningsvis finner utredningen att bestämmelserna om underrättelse av beslut om åtalsunderlåtelse och strafföreläggande fungerar tillfredsställande och enligt lagstiftarens intentioner.

5.8 Socialtjänstens yttranden

I enkätsvaren har riktats en del kritik mot främst innehållet i socialtjänstens yttranden och den korta tid socialtjänsten har på sig att upprätta yttrandena. Utredningen menar att de nya regler som sedan den 1 januari 1999 gäller för socialtjänstens yttranden bör medföra att yttrandenas innehåll förbättras och att socialtjänsten får något längre tid på sig för sin utredning.

Genom 1995 års ungdomsmålsreform infördes bestämmelser som innebär att yttranden från socialtjänsten i normalfallet skall inhämtas redan under förundersökningen för att få till stånd en snabbare handläggning. För att spara tid och arbete infördes också en möjlighet för åklagaren och domstolen att ge socialtjänsten upplysningar om hur yttrandet kan begränsas. I undantagsfall skulle yttrande kunna avges muntligen om det behövdes för att hålla tidsfristerna.

I fråga om den som misstänks för att ha begått brott innan han har fyllt 18 år skall åklagaren enligt 11 § första stycket LUL innan han fattar beslut i åtalsfrågan hämta in yttrande från socialtjänsten om den unge har erkänt gärningen eller det annars finns skälig misstanke för att han har begått brottet. Åklagaren behöver inte inhämta yttrande om brottet är ringa, om det är uppenbart att det finns förutsättningar för åtalsunderlåtelse eller om det annars är uppenbart obehövligt.

Enligt förarbetena (prop. 1994/95:12 s. 70 ff.) är det nödvändigt för att kunna få till stånd den snabba handläggning som reformen eftersträvar att inte bara förundersökningen utan även personutredningen genomförs inom ramen för tidsfristen. Regeringen menar att den sannolikt bästa förutsättningen för att uppnå detta är om förundersökningen och personutredningen bedrivs parallellt. Yttranden från socialtjänsten bör därför som huvudregel inhämtas under förundersökningsstadiet i ungdomsmål. En allmän utgångspunkt bör enligt

regeringen vara att yttrandet begärs in så snart som möjligt. Vad som skall eftersträvas är att förundersökning och personutredning skall vara klara i stort sett samtidigt för att undvika att ärendet skall behöva vila i avvaktan på att personutredningen blir färdig. Regeringen påpekar att domstolens behörighet att besluta om personutredning under pågående förundersökning kvarstår oförändrad.

Bestämmelserna om vad socialtjänstens yttranden skall innehålla har därefter på nytt ändrats (se prop. 1997/98:96 s. 145 ff. och 215). Ändringen trädde i kraft den 1 januari 1999. Enligt den nya bestämmelsen skall yttrandet innehålla en redogörelse för vilka åtgärder nämnden tidigare har vidtagit i fråga om den unge. Vidare skall yttrandet innehålla en plan för de åtgärder som nämnden avser att vidta beträffande den unge. Arten, omfattningen och varaktigheten av de åtgärder som nämnden avser att vidta skall framgå av planen.

Av propositionen (s. 145 ff.) kan man utläsa att syftet med bestämmelsen är att det i rimlig utsträckning skall vara möjligt att förutse vilken vård eller vilka åtgärder den unge skall bli föremål för om han överlämnas för vård inom socialtjänsten. Detta kan enligt regeringen åstadkommas genom att socialtjänstens yttranden i ungdomsmål ges ett utförligare innehåll. Yttrandet bör således utöver en redogörelse för den unges personliga utveckling och hans levnadsomständigheter i övrigt innefatta en redogörelse för huvuddragen i de åtgärder som socialtjänsten planerar att vidta. Det sägs vidare att åtgärdernas art och omfattning särskilt bör framgå samt såvitt möjligt också varaktigheten av dessa. Vidare bör yttrandet innehålla en vårdplan som utvisar vilka åtgärder socialtjänsten avser att vidta. Genom att yttrandena ges ett utförligare innehåll menar regeringen att åklagare och domstol får en bättre uppfattning om dels den unges eventuella vårdbehov, dels omfattningen av de åtgärder socialtjänsten planerar att vidta för den unge. Med hänsyn till ändringarna beträffande yttrandenas utformning ansåg regeringen att det fanns behov att förlänga tidsfristen i 4 § LUL till sex veckor.

Enligt 12 § LUL skall åklagaren i sin begäran om yttrande ange inom vilken tid yttrandet skall lämnas. Om det är lämpligt kan han ge socialnämnden anvisningar om hur yttrandet kan begränsas. Kan nämnden inte lämna yttrandet inom den föreskrivna tiden får åklagaren medge att yttrandet lämnas senare. När åtalsunderlåtelse meddelas kan yttrandet i undantagsfall få lämnas muntligen vid delgivningen av beslutet.

I förarbetena till 1995 års ungdomsmålsreform (prop. 1994/95:12 s. 73) anges att socialtjänsten är skyldig att lämna yttrandena inom den angivna tiden på samma sätt som om det fanns en bestämmelse i författning. Regeringen anför dock att man måste räkna med att det i

vissa fall inte är möjligt att hålla tidsfristen, varför det bör finnas en möjlighet att med åklagarens eller rättens medgivande få lämna yttrandet senare. Vidare anges att yttranden undantagsvis kan få lämnas muntligen om det sker för att hålla tidsfristen. Det anförs också att åklagaren och domstolen för att spara tid och arbete bör kunna ge socialtjänsten upplysning om hur yttrandet kan begränsas, om det är lämpligt.

I flertalet av enkätsvaren från åklagarna har anförts att innehållet i socialtjänstens yttranden ger ett tillräckligt underlag för bedömningen av åtalsfrågan. Nästan lika många kammare har dock angett att de inte gör det. Enkätresultatet visar att åklagarna som regel inhämtar yttranden när den unge har delgetts misstanke om brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader. Vidare tyder resultatet på att yttranden inte inhämtas när det är fråga om brott som skall leda till böter. Enligt svaren ger åklagarna sällan anvisningar om hur yttrandena kan begränsas. Av svaren framgår också att det inte är ovanligt att socialtjänsten inte hinner komma in med yttrandet inom den angivna tiden. Den vanligaste orsaken till detta synes vara att man inte lyckats få till stånd ett sammanträffande med den unge och dennes vårdnadshavare. Enkätresultatet visar att det är mycket ovanligt att yttrandena avges muntligen.

Tingsrätternas svar tyder på att de numera sällan inhämtar yttranden eftersom detta redan har gjorts av åklagaren. När det förekommer synes det för det mesta vara fråga om kompletteringar. Det framgår av enkätresultatet att i de fall yttranden begärs in de inkommer inom den tid som har angetts i tingsrättens begäran. Det framgår också av enkätsvaren att det är mycket sällan som yttrandena avges muntligen. I stort sett lika många tingsrätter har svarat att yttrandena ger ett tillräckligt underlag för påföljdsbestämningen som att de inte gör det.

Både från åklagare och tingsrätter har framförts att yttrandena är bristfälliga och att kvaliteten har sjunkit efter reformen.

Enkätresultatet från socialtjänsten visar bl.a. på att det krävs åtminstone två–tre veckor för socialtjänsten att upprätta ett fullgott yttrande. Resultatet tyder vidare på att socialtjänsten normalt får cirka två veckor på sig och att man normalt kan hålla den tiden. Vanliga orsaker till att man behöver längre tid synes vara att man inte kunnat sammanträffa med den unge och dennes familj samt hög arbetsbelastning. Muntliga yttranden tycks enligt svaren knappast förekomma.

Lika många advokater har svarat att socialtjänstens yttranden håller tillräckligt hög kvalitet som att de inte gör det.

Som framgår ovan har det framförts en del kritik beträffande socialtjänstens yttranden. Kritiken från åklagare, tingsrätter och advokater har främst varit hänförlig till yttrandenas innehåll. Sedan

årsskiftet gäller nya regler beträffande yttrandenas innehåll. Utredningen menar att dessa nya bestämmelser bör komma att förbättra yttrandenas innehåll. Det har också påpekats från både åklagare och tingsrätter att de nya reglerna bör innebära förbättringar i det avseendet. Utredningen finner därför inte skäl att föreslå några ändringar vad gäller yttrandenas innehåll.

Socialtjänsten har i enkätsvaren framfört att socialtjänsten har för kort tid på sig att upprätta fullgoda yttranden. Även i detta hänseende har det skett en lagändring som bör kunna ge socialtjänsten mer tid. Sedan årsskiftet har den tidsfrist inom vilken förundersökningen skall vara avslutad förlängts från fyra till sex veckor (jfr 4 § LUL). Utredningen finner därför inte heller i detta avseende skäl att överväga någon ändring.

Det har från någon tingsrätt anmärkts att skrivningen i 11 § LUL att åklagaren skall inhämta yttrande från socialtjänsten innan han fattar beslut i åtalsfrågan kan tolkas som att yttrande bara behöver inhämtas om åklagaren bedömer att yttrandet verkligen har betydelse för prövningen om åtalsfrågan. En sådan tolkning innebär t.ex. att om åklagaren är övertygad om att åtal skall väckas något yttrande inte behöver begäras in. Från en åklagarkammare har också framförts att man inte begär in yttranden när det står klart att det inte kan bli fråga om åtalsunderlåtelse, eftersom tingsrätten ändå ofta inhämtar yttrande. Detta är givetvis inte vad lagstiftaren har avsett. För att handläggningen skall gå snabbt skall ett yttrande som huvudregel inhämtas under förundersökningen. Eftersom detta klart framgår av lagtexten anser utredningen inte att det finns anledning att föreslå någon ändring av bestämmelsen. I övrigt finner utredningen att regleringen fungerar i enlighet med lagstiftarens intentioner.

5.9 Frågor om åtalsunderlåtelse

Enkätresultatet och statistik från Riksåklagaren tyder på att det är stora skillnader i rättstillämpningen när det gäller att meddela åtalsunderlåtelse. Utredningen anser att Riksåklagaren bör utfärda nya allmänna råd för att åstadkomma en mer enhetlig rättstillämpning.

I samband med 1995 års ungdomsmålsreform gjordes ett tillägg till 17 § tredje stycket LUL. Bestämmelsen innebär att åklagaren vid bedömningen om åtalsunderlåtelse skall meddelas särskilt skall beakta den unges vilja att ersätta målsäganden för skada som har uppkommit

genom brottet, att avhjälpa eller begränsa skadan eller att på annat sätt gottgöra målsäganden.

I förarbetena (prop. 1994/95:12 s. 78) anges att det är av stor vikt att unga lagöverträdare konfronteras med följderna av sina handlingar. Det uttalas vidare att utöver detta även målsägandens intresse av "upprättelse" tillgodoses. För att uppmuntra den unge att ta ansvar för sina handlingar är det enligt propositionen rimligt att åklagaren, när han prövar frågan om åtalsunderlåtelse, får beakta att den unge på olika sätt har försökt gottgöra målsäganden, t.ex. genom att ha deltagit i medling eller bett målsäganden om ursäkt. Dessa omständigheter bör dock enligt propositionen inte vara av avgörande betydelse för om ett beslut om åtalsunderlåtelse skall meddelas. Det anges att arten av det aktuella brottet och omständigheterna när det begicks har stor betydelse. Det skall enligt propositionen inte vara möjligt att enbart genom en enkel gest eller åtgärd slippa åtal för en gärning som har fått allvarliga konsekvenser för brottsoffret.

Åtalsunderlåtelse får enligt 17 § fjärde stycket LUL inte beslutas om något väsentligt allmänt eller enskilt intresse åsidosätts. I och med 1995 års ungdomsmålsreform gjordes tillägget att det vid bedömningen om något allmänt intresse åsidosätts särskilt skall beaktas om den unge tidigare har gjort sig skyldig till brott.

Enligt propositionen (prop. 1994/95:12 s. 76 f.) är det särskilt väsentligt att åtalsunderlåtelse inte beviljas vid fortsatt brottslighet, eftersom det är viktigt att ungdomar som begår brott ställs till ansvar för detta och får ta konsekvenserna av sitt handlande. Det anges vidare (s. 101) att tillägget innebär att möjligheterna att meddela åtalsunderlåtelse vid återfall begränsas, men inte utgör något absolut förbud mot åtalsunderlåtelse i sådana fall. Regeringen anser att en nyanserad bedömning måste göras där hänsyn tas till bl.a. om den nya brottsligheten är allvarligare eller lindrigare än den tidigare och den tid som förflutit mellan brotten, varvid en tidsrymd om sex månader bör vara vägledande. Slutligen anges att endast brott för vilka den unge har lagförts eller för vilka åtalsunderlåtelse har meddelats får beaktas.

Nästan samtliga åklagarkammare har i enkätsvaren uppgett att man har blivit mer restriktiv med att meddela åtalsunderlåtelse efter 1995 års ungdomsmålsreform. Enkätsvaren visar att det övervägande antalet kammare meddelar betydligt fler beslut om åtal eller strafföreläggande än beslut om åtalsunderlåtelse. Det föreligger dock mycket stor variation mellan olika kammare. Flertalet kammare har svarat att antalet meddelade åtalsunderlåtelser har minskat efter reformen.

Enkätresultatet visar alltså stora variationer mellan de olika åklagarkamrarna när det gäller i vilken omfattning beslut om åtalsunderlåtelse meddelas (se även avsnitt 4.10.1). Enligt statistik från Riksåklagaren

avseende perioden oktober 1997–september 1998 varierar andelen beslut om åtalsunderlåtelse vid de olika åklagarmyndigheterna mellan 8,7 och 25,9 procent av samtliga avgjorda ärenden där den misstänkte är 15 – 17 år. Även andelen beslut att väcka åtal eller utfärda strafföreläggande varierar och ligger mellan 40,9 och 56,7 procent. Det kan givetvis finnas olika förklaringar till variationerna, men enligt utredningens mening varierar andelen åtalsunderlåtelser så mycket att det måste vara fråga om relativt stora skillnader i rättstillämpningen. Utredningen menar att det med hänsyn till rättssäkerheten är viktigt att bestämmelserna om åtalsunderlåtelse tillämpas så likartat som möjligt över landet. Riksåklagaren har utfärdat allmänna råd om åtalsunderlåtelse enligt LUL (RÅC I:123). Råden meddelades i juni 1994 och således före 1995 års ungdomsmålsreform. Utredningen anser att Riksåklagaren bör utfärda nya allmänna råd för att åstadkomma en mer enhetlig rättstillämpning.

Enligt enkätresultatet har bestämmelsen i 17 § fjärde stycket LUL som begränsar möjligheterna att meddela åtalsunderlåtelse när det är fråga om återfall i brott minskat åklagarnas benägenhet att besluta om åtalsunderlåtelse. De uppgifter som Brottsförebyggande rådet har tagit fram om åtalsunderlåtelse visar dock att den stora minskningen av andelen åtalsunderlåtelser inte skedde efter 1995 års reform. Dessa uppgifter visar i stället att den kraftigaste minskningen av andelen åtalsunderlåtelser ägde rum under slutet av 1980-talet. Emellertid har det skett en minskning även efter år 1995 och denna torde enligt utredningens mening kunna hänföras till den ovan nämnda begränsningen. Bestämmelsen synes således ha tillämpats på det sätt som lagstiftaren avsett.

Enligt enkätresultatet beaktar åklagarna den unges vilja att göra rätt för sig vid beslut om åtalsunderlåtelse. Den synes dock inte ha någon avgörande betydelse utan utgör en omständighet i helhetsbedömningen, vilket också uttalades i förarbetena. När det gäller frågan om den omständigheten att den unge har deltagit i medling beaktas vid bedömningen om åtalsunderlåtelse skall meddelas tyder enkätresultatet på att förutsättningarna för åtalsunderlåtelse i dessa fall ökar. Flertalet åklagarkammare saknar emellertid erfarenhet av medlingsverksamhet. Då dessa frågor kommer att behandlas av Utredningen om medling vid ungdomsbrott (dir. 1998:30) finner utredningen inte skäl att göra några ytterligare överväganden i denna fråga.

5.10 Offentliga försvarare

Enligt utredningens mening är det inte helt tillfredsställande att det saknas en särreglering om offentliga försvarare i LUL som omfattar förundersökningsstadiet. Utredningen föreslår därför en ändring i 24 § LUL som innebär att offentlig försvarare skall förordnas även under förundersökningen för misstänkta under 18 år om det inte är uppenbart att den unge saknar behov av försvarare.

Enligt 24 § LUL skall en offentlig försvarare förordnas för en tilltalad som inte har fyllt 18 år, om det inte är uppenbart att han saknar behov av försvarare.

Bestämmelsen fick sin lydelse genom 1995 års ungdomsmålsreform. Enligt ordalydelsen gäller den endast den som är tilltalad. I propositionen (prop. 1994/95:12 s. 93) uttalades att behovet av offentlig försvarare under förundersökningen för den som inte har fyllt 18 år och i fall där åtal aldrig väcks tillgodoses genom reglerna i rättegångsbalken.

I 21 kap. 3 a § första stycket rättegångsbalken stadgas att om den misstänkte är anhållen eller häktad offentlig försvarare skall förordnas för honom om han begär det. Vidare anges att en offentlig försvarare på begäran också skall förordnas för den som är misstänkt för ett brott, för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i sex månader.

I paragrafens andra stycke sägs att offentlig försvarare, utöver vad som föreskrivs i första stycket, skall förordnas

1. om den misstänkte är i behov av försvarare med hänsyn till utredningen om brottet,
2. om försvarare behövs med hänsyn till att det är tveksamt vilken påföljd som skall väljas och det finns anledning att döma till annan påföljd än böter eller villkorlig dom eller sådana påföljder i förening, eller
3. om det i övrigt föreligger särskilda skäl med hänsyn till den misstänktes personliga förhållanden eller till vad målet rör.

Slutligen sägs i tredje stycket, att om den misstänkte biträds av försvarare som han själv har utsett, det inte skall förordnas någon offentlig försvarare vid sidan av denne.

I den tidigare nämnda propositionen (s. 94) uttalas att personer som är under 18 år och som misstänks för brott normalt bör få en offentlig försvarare. Vidare anges att det torde vara sällsynt att en person under 18 år som har begärt att få en offentlig försvarare inte får det. Regeringen ansåg dock att det inte fanns något praktiskt behov av att göra rätten till offentlig försvarare för personer under 18 år absolut. Det

anförs att det, i de fall man klart kan säga att den unge inte har något behov av det stöd som en offentlig försvarare kan ge, inte bör förordnas en sådan. Det sägs vidare att den ordning som regeringen föreslår inte torde komma att innebära någon större förändring utan i princip motsvara vad som redan förekommer.

Av enkätsvaren från tingsrätterna framgår att offentliga försvarare utses i stor omfattning i ungdomsmålen. Det har dock enligt de allra flesta tingsrätter inte skett någon förändring i praxis att förordna försvarare.

Flertalet advokater har i enkätsvaren angett att ungdomsmålen innebär vissa svårigheter i förhållande till andra brottmål. Främst har påpekats att kontakterna med vårdnadshavarna kan innebära problem. Från advokaterna har vidare anmärkts att den unge alltför ofta hörs utan offentlig försvarare och att offentliga försvarare bör förordnas tidigare under handläggningen.

Utredningen kan av enkätresultatet konstatera att offentliga försvarare normalt utses i ungdomsmålen. Bestämmelsen i 24 § LUL gäller dock endast när den unge är tilltalad och således inte under förundersökningen. Under förundersökningen gäller i stället de vanliga reglerna om offentliga försvarare. Sverige har år 1990 undertecknat och ratificerat FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen). Enligt konventionens artikel 40 punkten 2 skall särskilt säkerställas att inget barn skall misstänkas eller åtalas för eller befinnas skyldigt att ha begått brott på grund av en handling eller underlåtenhet som inte var förbjuden enligt nationell eller internationell rätt vid den tidpunkt då den begicks. Varje barn som misstänks eller åtalas för att ha begått brott skall vidare ha vissa särskilt uppräknade garantier. Det gäller bl.a. att barnet snarast och direkt skall underrättas om anklagelserna mot sig och få juridiskt biträde eller annan lämplig hjälp vid förberedelse och framläggande av sitt försvar. Vidare skall barnet snarast få saken avgjord utan dröjsmål av en behörig, oberoende och opartisk myndighet eller rättsskipande organ i en opartisk förhandling enligt lag i närvaro av juridiskt eller annat lämpligt biträde och, såvida det inte anses strida mot barnets bästa, barnets föräldrar eller vårdnadshavare.

FN:s kommitté om övervakning av barnets rättigheter enligt barnkonventionen har uttalat att man borde se till att offentlig försvarare alltid förordnas då ett barn misstänks ha begått brott. Kommitténs uttalande skedde före 1995 års ungdomsmålsreform. Bestämmelsen löd då: "Om en tilltalad inte har fyllt arton år och det finns anledning att döma till annan påföljd än böter, skall offentlig försvarare förordnas för honom, om det inte är uppenbart att han saknar behov av offentlig försvarare."

I förarbetena till 1995 års ungdomsmålsreform (prop. 1994/95:12 s. 93) uttalades att behovet av offentlig försvarare under förundersökningen för den som inte har fyllt 18 år tillgodoses genom reglerna i rättegångsbalken. Med tanke på de påpekanden som har gjorts i enkätsvaren är det enligt utredningens mening inte säkert att så är fallet. Utredningen anser därför att det inte är helt tillfredsställande att det saknas en särreglering om offentliga försvarare i LUL som omfattar förundersökningsstadiet. Detta har också påpekats av FN:s kommitté om övervakning av barnets rättigheter enligt barnkonventionen. Utredningen föreslår därför att 24 § LUL ändras så att offentlig försvarare skall förordnas för misstänkta under 18 år om det inte är uppenbart att den unge saknar behov av försvarare. Utredningen återkommer i författningskommentaren till i vilka fall det normalt kan anses uppenbart obehövligt med offentlig försvarare för den unge under förundersökningen.

5.11 Övriga frågor

5.11.1 Yttranden från frivårdsmyndigheten

Utredningen har inte funnit något som tyder på att det finns behov av att yttranden från frivårdsmyndigheten inhämtas i större utsträckning än vad som för närvarande sker.

Enligt 10 § LUL får åklagaren, innan talan har väckts vid domstol, inhämta yttrande från frivårdsmyndigheten enligt 1 § lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m. i fråga om den som inte har fyllt 18 år.

Syftet med bestämmelsen, som infördes i och med 1995 års ungdomsmålsreform, var att få till stånd en snabbare handläggning genom att förundersökning och personutredning kan bedrivas parallellt (prop. 1994/95:12 s. 70 ff).

Av enkätsvaren från i stort sett samtliga åklagarkammare framgår att yttranden från frivårdsmyndigheten begärs in i mycket liten utsträckning. Enligt svaren förekommer det att sådana yttranden inhämtas när den unge tidigare dömts till skyddstillsyn, när vård inom socialtjänsten inte kan anses tillräckligt ingripande och när den unge inom kort skall fylla 18 år.

Det har inte framkommit något som tyder på att det finns behov av att yttranden från frivårdsmyndigheten inhämtas i större utsträckning än vad som för närvarande sker.

5.11.2 Registrering av beslut om åtalsunderlåtelse

Med beaktande av de ändringar avseende registrering av åtalsunderlåtelse som skall träda i kraft vid årsskiftet 1999/2000 finns det inte skäl för utredningen att överväga denna fråga.

Det har från åklagare framförts att beslut om åtalsunderlåtelse bör registreras.

Regeringen har i prop. 1997/98:97 Polisens register föreslagit omfattande ändringar beträffande polisens register. Riksdagen har behandlat propositionen (bet. 1997/98:JuU20). Det är dock ännu inte klart när förslaget i sin helhet skall träda i kraft. Vissa ändringar i sekretesslagstiftningen trädde i kraft den 1 april 1999. De ändringar som gäller polisregistren skall enligt uppgift träda i kraft vid årsskiftet 1999/2000.

För närvarande registreras inte ett beslut om åtalsunderlåtelse i person- och belastningsregistret om åklagaren gör bedömningen att brottet skulle föranleda böter eller överlämnande till vård inom socialtjänsten. Enligt de föreslagna reglerna kommer beslut om åtalsunderlåtelse att registreras i det nya belastningsregistret. Enligt 3 § 4 förslaget till lag om belastningsregister skall registret innehålla uppgifter om den som på grund av åklagares beslut enligt 20 kap. 7 § rättegångsbalken, 9 eller 17 § LUL eller 46 § lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall inte har åtalats för brott.

I den allmänna motiveringen (prop. 1997/98:97 s. 78) anför regeringen bl.a. följande.

> "Ett beslut om åtalsunderlåtelse innefattar i princip ett konstaterande från åklagarens sida att den misstänkte har begått ett visst brott, för vilket åtal emellertid inte skall väckas. Regeringen anser, till skillnad från utredningen, att utgångspunkten vid avgörandet av om åtalsunderlåtelser skall registreras inte bör vara något slags bakvänt rättviseresonemang. Normalt torde erfordras ett erkännande av den tilltalade. Det är i och för sig riktigt att det ofta kan framstå som en slump om ett ärende avslutas genom förundersökningsbegränsning eller genom åtalsunderlåtelse (Utredningens anm. Reglerna om förundersökningsbegränsning i 23 kap. 4 a § rättegångsbalken är inte tillämpliga vid förväntad åtalsunderlåtelse enligt LUL, eftersom det har ansetts att en förundersökning och ett beslut om åtalsunderlåtelse har en särskild betydelse som varning för den unge lagöverträdaren.) Vad avser bedömningen av skuldfrågan är det dock en avgörande skillnad mellan de två beslutsformerna. Vid åtalsunderlåtelse finns en fullständig utred-

ning som enligt åklagarens bedömning visar att den misstänkte är skyldig till ett brott. Att inte registrera sådana beslut innebär att information som kan ha betydelse vid framtida bedömningar i åtals- och påföljdsfrågor går förlorad. Regeringen anser därför att övervägande skäl talar för att åtalsunderlåtelser skall registreras. Regeringen kan inte heller se att det finns någon anledning att, varken på det sätt som för närvarande sker eller på det sätt utredningen föreslagit, endast registrera vissa beslut om åtalsunderlåtelse. Precis som beträffande penningböter kan integritetsaspekterna tillgodoses genom att utlämnandet av uppgifter om beslutade åtalsunderlåtelser begränsas. Regeringen anser således att samtliga beslut om åtalsunderlåtelse bör registreras."

Förslaget innebär alltså en utvidgning av möjligheterna att registrera beslut om åtalsunderlåtelse och medför att även de fall där åklagaren gör bedömningen att brottet skulle föranleda böter eller överlämnande till vård inom socialtjänsten kommer att registreras. Det finns således inte skäl för utredningen att överväga denna fråga.

Beträffande frågan om registrering av brottsmisstänkta barn under 15 år hänvisas till avsnitt 6.3.8.

5.11.3 Vad har 1995 års ungdomsmålsreform inneburit resursmässigt?

Enligt utredningen kan den minskade handläggningstiden och den kvalitetshöjning av handläggningen som har skett tyda på ett något mer effektivt resursutnyttjande.

Enligt direktiven bör utredningen belysa vad de nya reglerna i 1995 års ungdomsmålsreform har inneburit resursmässigt för de olika myndigheterna. Med tanke på den omorganisation som har skett inom polis- och åklagarväsendet sedan reformen genomfördes är det enligt utredningens mening mycket svårt att bedöma hur resurserna för handläggning av ungdomsmål har påverkats. De olika myndigheterna tillfördes inte några extra statliga medel för reformens genomförande. I stället uttalades det i förarbetena (prop. 1994/95:12 s. 94) att den kostnadsökning som reformen kunde innebära skulle rymmas inom ramen för befintliga resurser. Utredningens enkätundersökning har i stort visat att handläggningen av ungdomsmål har förbättrats efter reformen. Bl.a. har handläggningstiderna minskat och samarbetet mellan myndigheterna förbättrats. Enligt utredningen kan denna kvalitetshöjning av

handläggningen tyda på ett något mer effektivt resursutnyttjande eftersom inflödet av ungdomsmål i stort sett har varit konstant. Det bör dock påpekas att det från samtliga svarsgrupper har framförts att det behövs mer resurser för handläggningen av ungdomsmål.

6 Brottsmisstänkta barn under 15 år

6.1 Inledning

Enligt 1 kap. 6 § brottsbalken får påföljd inte ådömas för brott som någon har begått innan han fyllt 15 år. Barn under 15 år är således inte straffmyndiga och kan i princip inte bli föremål för rättsväsendets åtgärder på grund av brott. Brottslighet kan dock vara ett tecken på att den unges utveckling är i fara. När åtgärder från samhällets sida måste vidtas i sådana fall är detta emellertid i första hand en uppgift för socialtjänsten. Det finns dock situationer då det kan vara väsentligt att få klarlagt hur brottet har gått till, t.ex. för att socialtjänstens insatser skall bli adekvata och kunna sättas in i tid. Polisen får därför i vissa fall utreda brott även om den misstänkte vid brottstillfället är under 15 år.

Det finns ingen statistik över hur många brott som begås av barn under 15 år. Av rättsstatistiken kan man dock utläsa att år 1997 registrerades 12 113 brottsanmälningar som uppklarade på grund av att den misstänkte var under 15 år, vilket utgör cirka 4 procent av det totala antalet uppklarade brott. Det är således relativt många ärenden polisen handlägger i vilka den misstänkte vid brottstillfället var under 15 år.

Enligt direktiven bör utredaren i den omfattning han finner befogad undersöka och analysera hur reglerna för utredning av brott begångna av den som inte har fyllt 15 år förhåller sig till de regler som gäller för straffmyndiga ungdomar.

Under utredningens arbete har det framkommit att det finns ett antal problem vad gäller tillämpningen av de bestämmelser som reglerar handläggningen av ärenden med brottsmisstänkta barn under 15 år. I utredningens enkätundersökning ställdes inte några frågor beträffande denna åldersgrupp. Trots det framfördes en del synpunkter som rör barn under 15 år. Utredningen har vid studiebesök hos två polismyndigheter inhämtat synpunkter. Vidare har utredningen från Rikspolisstyrelsen fått upplysningar om olika problem som kan uppkomma

under handläggningen. Slutligen har Justitieombudsmannen i ett par beslut pekat på svårigheter i tillämpningen.

Följande avsnitt innehåller en redogörelse för de aktuella bestämmelsernas innehåll. I avsnitt 6.3 redovisar utredningen sina överväganden och förslag beträffande handläggningen av ärenden i vilka den misstänkte vid brottstillfället var under 15 år.

6.2 Gällande rätt

6.2.1 Allmänt

Regleringen om utredning av brott i de fall den misstänkte var under 15 år när brottet begicks finns i 31-37 §§ LUL och fick i huvudsak sitt nuvarande innehåll genom lagstiftning som trädde i kraft den 1 januari 1985, då polisens befogenhet att utreda sådana brott vidgades (se prop. 1983/84:187 och bet. 1984/85:JuU6). Rikspolisstyrelsen har utfärdat allmänna råd (FAP 403-1) om utredning av brott av barn under 15 år m.m.

Det finns inte någon föreskriven tidsfrist inom vilken en utredning av brott där den misstänkte vid brottstillfället var under 15 år skall vara avslutad. Det gäller dock ett allmänt skyndsamhetskrav vid behandlingen av brott av ungdomar (prop. 1983/84:187 s. 19).

6.2.2 Förutsättningar för utredning

I 31 § första stycket LUL föreskrivs att om någon kan misstänkas för att före 15 års ålder ha begått ett brott utredning rörande brottet får inledas om

1. en utredning kan antas ha betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser med avseende på den unge,
2. det behövs för att klarlägga om någon som har fyllt 15 år har tagit del i brottet,
3. det behövs för att efterforska gods som har åtkommits genom brottet, eller
4. det annars är av särskild vikt att en utredning äger rum.

Paragrafen trädde som tidigare nämnts i kraft den 1 januari 1985. Tidigare hade polisen viss befogenhet att hålla förhör med barn under 15 år enligt förundersökningskungörelsen. Som skäl för att införa befogenheten för polisen att verkställa utredning åberopade departementschefen (prop. 1983/84:187 s. 13) framför allt att även

förhållandevis allvarlig brottslighet av barn i praktiken inte blev föremål för någon åtgärd från samhällets sida.

Genom punkten 1 markeras att åtgärder från det allmännas sida på grund av brott av barn under 15 år i princip ankommer på de sociala myndigheterna. Bestämmelsen ger möjlighet för polis eller åklagare att inleda utredning på begäran av socialnämnden såväl i enskilda fall som efter mera generella överenskommelser. Primärt är det polisen som skall bedöma om förutsättningar för att påbörja en utredning föreligger. Det krävs inte någon uttrycklig begäran från socialnämnden, utan det räcker att det kan antas att en utredning har betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser med avseende på den unge. Utredning med stöd av denna punkt får emellertid inte genomföras mot nämndens önskan. Innan nämnden har tagit ställning får dock förhör hållas med barnet. Bestämmelsen reglerar inte socialnämndens möjligheter att själv göra en utredning, utan endast frågan i vad mån polis eller åklagare får agera. Vid en utredning är det tillräckligt att det händelseförlopp i vilket barnet har tagit del blir klarlagt (prop. 1983/84:187 s. 32 f. och 34).

Ofta kan en utredning inledas med stöd av såväl punkt 1 som någon av de övriga punkterna. Vilken punkt som åberopas får betydelse om socialnämnden och polisen har olika uppfattningar i frågan om en utredning skall inledas.

De brott som i första hand bör föranleda utredning är enligt departementschefen (prop 1983/84:187 s. 17) överlagda brott mot person eller egendom och brott som vittnar om en hög grad av hänsynslöshet eller grov tanklöshet i fråga om andra människors liv, hälsa eller egendom, liksom över huvud taget brott som med hänsyn till sin karaktär gör det sannolikt att behov av hjälpinsatser föreligger. Narkotikabrottslighet och brott som har samband med sådan brottslighet tillhör mycket ofta den kategorien. Genomgående bör i första hand omsorgen om barnets bästa beaktas vid ställningstagandet.

Är ett brott redan vid anmälan erkänt och klart, t.ex. ett butikssnatteri där den unge ertappats på bar gärning och lämnat tillbaka det tagna, behöver i regel inte någon polisutredning ske annat än om den unges identitet måste klarläggas. Ärendet kan i stället efter ett kort förhör överlämnas direkt till socialnämnden, om det bedöms vara av betydelse för insatser från nämndens sida. Skulle det vid handläggningen visa sig att ärendet behöver utredas närmare, bör polisen biträda med det i den mån det kan ske utan att andra uppgifter eftersätts. Om det finns en misstanke om att andra har varit delaktiga i ett brott som den unge för sin del har erkänt, får behovet av polisutredning bedömas i första hand med utgångspunkt i behovet av utredning om de andras brottslighet. Är de andra som misstänks för

delaktighet över 15 år, kan behovet av utredning vara att bedöma enligt punkten 2 (prop. 1983/84:187 s. 33).

Vad gäller utredning med stöd av punkterna 2 och 3 framgår syftet och därmed omfattningen av den utredning som kan företas direkt av ordalydelsen (prop. 1983/84:187 s. 34).

Punkten 4 behandlas inte särskilt ingående i propositionen. I stället hänvisas till förarbetena till 15 § förundersökningskungörelsen (1947:948). Som exempel nämns där att det, när en minderårig har bragt annan om livet eller vållat brandskada, kan var av stor vikt att få närmare kännedom om hur gärningen har utförts för att kunna fastställa dödsorsaken eller brandens uppkomst eller vidare förlopp, eftersom detta i sin tur kan vara avgörande för bedömandet av vissa försäkringsfrågor. Av detta uttalande torde man kunna dra slutsatsen att punkten 4 är avsedd att användas endast i undantagsfall (jfr prop. 1983/84:187 s. 15). Vidare sägs i propositionen (s. 34) att i fråga om utredningar enligt punkten 4 det ofta kan förutsättas att något utöver händelseförloppet inte behöver klarläggas och att det inte är meningen att ta ställning till frågor om gärningen formellt har varit att betrakta som ett brott om den begåtts av en straffmyndig person och hur den i så fall skulle ha rubricerats.

Gemensamt för de fyra punkterna är att en utredning får inledas, dvs. den är inte obligatorisk. Häri ligger en skillnad i förhållande till vad som i princip gäller om brottsmisstankar mot någon som har uppnått straffbarhetsåldern. Särskilt i fråga om punkten 1 innebär detta att hänsyn kan tas till omständigheterna i det enskilda fallet och till lokala förutsättningar och överenskommelser mellan polismyndighet och socialnämnd samt nämndens möjlighet att själv göra utredning (prop. 1983/84:187 s. 33).

Enligt 31 § andra stycket LUL får en utredning inledas mot ett barn som inte har fyllt 12 år endast om det finns synnerliga skäl. 12-årsgränsen innefattar en avvägning mellan utredningsintresset och hänsynen till barnet. Barnet måste ha uppnått en viss mognad för att en utredning över huvud taget skall framstå som meningsfull. Ju yngre barnet är, desto starkare skäl talar för att socialnämnden sköter den utredning som kan behövas. Detta gäller särskilt om utredningen inte motiveras av något annat skäl än att den kan ha betydelse för socialnämnden (prop. 1983/84:187 s. 33 f.).

I 31 § tredje stycket LUL föreskrivs att den unges vårdnadshavare och socialnämnden omedelbart skall underrättas om att en utredning har inletts. I förarbetena (prop. 1983/84:187 s. 34) betonas att det är föräldrarna som i första hand skall ta ansvar för barnet om det har råkat i svårigheter. Såväl föräldrar som barn kan dock behöva stöd från det allmännas sida och det är därför naturligt att socialnämnden underrättas

oavsett på vilken grund utredningen har inletts. Underrättelsen till vårdnadshavaren får underlåtas, om det finns särskilda skäl mot en underrättelse. Exempel på ett sådant särskilt skäl kan vara att barnet bestämt motsätter sig det och undersökningsledaren bedömer att en underrättelse mer skulle kunna skada än hjälpa barnet.

6.2.3 Förfarandet

Enligt 32 § LUL gäller vissa bestämmelser i rättegångsbalken om förundersökning i tillämpliga delar. I paragrafen hänvisas till följande bestämmelser i 23 kap. rättegångsbalken;
3 § (om beslut att inleda förundersökning, vem som skall leda förundersökningen m.m.),
4 § (objektivitetsprincipen m.m.),
6 § (med vem förhör får hållas),
7 § (om underlåtenhet att inställa sig till förhör m.m.),
8 § (om skyldighet att följa med till förhör),
9 § (om skyldighet att stanna kvar för förhör),
10 § (om närvaro av annan vid förhör),
11 § (om frågerätten vid förhör),
12 § (om otillbörliga förhör),
13 § första och andra stycket andra och tredje meningarna (om vittnesförhör under förundersökningen),
14 § (om yttrande av sakkunnig m.m.),
17 § (om biträde av polis på annan ort),
18 § andra stycket (om utredning på begäran av den misstänkte),
19 § (om en begäran av den misstänkte om ytterligare utredning inte bifalls m.m.),
21 § (om förundersökningsprotokoll) och
24 § (närmare föreskrifter i vissa avseenden får meddelas av regeringen).

I förarbetena (prop. 1983/84:187 s. 35 f.) anförs bl.a. följande om hänvisningarna i 32 § LUL.

Av hänvisningen till 23 kap. 3 § rättegångsbalken framgår bl.a. att såväl polismyndigheten som åklagaren är behörig att inleda utredningen. Normalt bör undersökningsledningen i här avsedda fall ankomma på polisen, men t.ex. i de fall åklagarinträde sker mot straffmyndiga vid gängbrottslighet kan det vara naturligt att åklagaren är förundersökningsledare i fråga om samtliga misstänkta. Ett särskilt skäl för åklagaren att inträda kan vara att frågan om bevistalan (se avsnitt 6.2.8) aktualiseras. Oavsett vem som har ledningen av

utredningen sker utredningsarbetet huvudsakligen genom polisens försorg. (Anm. Justitieombudsmannen har i ett par beslut, se nedan under avsnitt 6.3.6, uttalat att det klart framgår av lagtexten att bestämmelserna om fördelningen mellan polismyndigheten och åklagare enligt 23 kap. 3 § rättegångsbalken skall tillämpas vad gäller behörigheten att leda en utredning enligt 31 § LUL. I Riksåklagarens och Rikspolisstyrelsen allmänna råd om ledningen av förundersökning i brottmål (RÅFS 1997:12 resp. FAP 403-5) anges att vad som i dessa sagts om förundersökningar av brott där misstänkt gärningsman är över 18 år också gäller i tillämpliga delar för utredningar av brott där misstänkt gärningsman inte har fyllt 15 år.)

Allmänt gäller att utredningen skall bedrivas på ett opartiskt sätt och så att inte någon onödigtvis utsätts för misstanke eller drabbas av kostnad eller olägenhet, att den skall bedrivas skyndsamt och att förhör får hållas med alla som kan antas kunna lämna upplysningar av betydelse för utredningen. Detta framgår av hänvisningen till 23 kap. 4 och 6 §§ rättegångsbalken. Eftersom utredning inte är obligatorisk i de aktuella fallen behövs ingen hänvisning till 4 a §, som innehåller bestämmelser om när en förundersökning får läggas ned.

Enligt 33 § första stycket LUL skall, om hinder inte möter, en företrädare för socialtjänsten närvara vid förhör med barnet. Vidare framgår av hänvisningen till 23 kap. 10 § rättegångsbalken att vårdnadshavaren bör närvara om det kan ske utan men för utredningen. Något behov av juridiskt biträde i form av offentlig försvarare torde däremot inte föreligga, eftersom utredningen inte syftar till lagföring. Därför har hänvisning inte skett till 23 kap. 5 § rättegångsbalken. Förs bevistalan mot barnet enligt 37 § LUL ligger saken annorlunda till. Av hänvisningen i den paragrafen till bestämmelserna om allmänt åtal för brott för vilket är stadgat fängelse i mer än ett år följer att offentlig försvarare kan förordnas.

Möjligheter till hämtning och medtagande till förhör föreligger beträffande misstänkta och vittnen m.m. även då brottsmisstankar riktas mot någon som inte har uppnått straffbarhetsåldern. I enlighet härmed har hänvisning skett till 23 kap. 7–9 §§ rättegångsbalken. Den som är under 15 år är som regel inte skyldig att stanna kvar för förhör längre än tre timmar. Om det är av synnerlig vikt för utredningen är den hörde dock skyldig att stanna kvar i ytterligare tre timmar. Synnerlig vikt för utredningen kan det t.ex. vara om flera inblandade skall höras samtidigt och deras utsagor ställas mot varandra. Dessutom kan barnet ibland behöva längre tid på sig att vänja sig vid förhörsledaren och den miljö i vilken förhöret skall äga rum. Detta gäller i synnerhet vid förhör med barn i lägre åldrar eller om förhöret rör känsliga frågor, t.ex. sexuella övergrepp.

I propositionen (s. 22) anförs att möjligheterna till hämtning och medtagande till förhör bör ske med hänsynstagande till barnets ålder och mognad och således med stor restriktivitet. Hämtning till förhör bör så långt möjligt undvikas. Måste en sådan åtgärd vidtas är det viktigt att det sker på ett diskret sätt och med all den hänsyn som förhållandena påkallar. Endast i undantagsfall bör hämtning ske av uniformerad polis eller på något ställe där uppmärksamhet kan väckas. Att varken hämtning eller förhör sker i skolan annat än när mycket speciella skäl föreligger betonas i propositionen. Vidare anges att medtagande till förhör bör, utom för de fall en misstänkt som anträffas på en brottsplats inte omedelbart kan identifieras, komma i fråga främst då det är uppenbar risk att han annars skulle undanröja bevis eller på annat sätt försvåra utredningen.

Vad som sägs i 23 kap. 10–12 §§ rättegångsbalken om förfarandet vid förhör bör i stort sett gälla även vid en utredning som rör barn. Ofta kan det dock vara så att personal vid skolan bättre känner barnet än personal från socialtjänsten. Bl.a. skolkurator, skolsköterska, skolpsykolog eller någon lärare har många gånger kännedom om barnets hemförhållanden och sociala situation och barnet känner ofta trygghet inför dessa personer. Undersökningsledaren kan när förhållandena så medger tillåta närvaro av en sådan person. Detta framgår genom hänvisningen till 23 kap. 10 § andra stycket rättegångsbalken.

6.2.4 Socialtjänstens medverkan

Enligt 33 § första stycket LUL skall, om det inte möter hinder, företrädare för socialtjänsten vara närvarande vid förhör med den unge som sker under utredningen.

Den som företräder socialtjänsten har en särskilt viktig roll när det gäller förhör som är av betydelse för socialtjänsten. Det har därför ansetts lämpligt att socialnämnden genom lämplig beredskap kan närvara vid förhören. Socialtjänstens företrädare kan bestämma att förhöret skall avbrytas om han eller hon anser att vad som kommit fram är tillräckligt för att socialtjänsten skall kunna ta ställning. Företrädaren för socialtjänsten får då också möjlighet att vid behov ställa upp när den unge inte längre behöver stanna kvar för förhör men han eller hon inte har någonstans att ta vägen (prop. 1983/84:187 s. 20).

Av 33 § andra stycket LUL framgår att utredningen inte får omfatta någon annan åtgärd än förhör med den unge innan socialnämnden har uttalat sig, om en utredning kan antas ha betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser med avseende på den unge. Kvarstår

brottsmisstanken efter förhöret skall förhörsprotokollet omgående sändas till socialnämnden.

Denna bestämmelse anses ta över 23 kap. 3 § fjärde stycket rättegångsbalken som säger att åtgärder för utredning om brott som inte kan uppskjutas utan olägenhet får vidtas innan förundersökning har inletts. Detta innebär att provisoriska utredningsåtgärder inte kommer i fråga när en utredning enligt 31 § första stycket punkten 1 LUL kan bli aktuell.

6.2.5 Gripande

I 34 § LUL stadgas att, om någon före 15 års ålder har begått ett brott på vilket fängelse skulle ha kunnat följa, han får gripas av envar om han anträffas på bar gärning eller på flykt från brottsplatsen. Om en enskild person har gripit den unge skall denne skyndsamt överlämnas till närmaste polisman.

I förarbetena (prop. 1983/84:187 s. 26) anges att en polisman har samma möjligheter som enskilda att gripa den som är under 15 år och som anträffas på bar gärning. Det anförs att det skulle te sig i det närmaste stötande om en polisman inte skulle ha samma befogenheter att gripa den unge som en enskild. I propositionen anges vidare (s. 36) att bestämmelsen är uttömmande. Inte heller en polisman får alltså gripa ett barn under 15 år under andra förutsättningar än vad som anges i paragrafens första stycke. En annan sak är att polisen kan ha befogenhet att verkställa tillfälliga omhändertaganden t.ex. med stöd av polislagen (1984:387).

Det har inte angetts någon särskild åldersgräns under vilken det måste vidtas särskild restriktivitet, eftersom det kan föreligga svårigheter att på platsen utröna barnets ålder. Enligt propositionen (s. 37) bör det dock vid tillämpningen av paragrafen eftersträvas större försiktighet ju yngre barnet är.

Enligt 34 § andra stycket LUL skall polismyndigheten eller åklagaren omedelbart besluta om den unge skall friges eller hållas kvar för förhör. Skall barnet inte kvarhållas får det omedelbart avlägsna sig. Genom ett tillägg som trädde i kraft den 1 februari 1998 föreskrivs att den unge inte får tas i förvar.

6.2.6 Övriga tvångsmedel

35 § LUL reglerar vilka av rättegångsbalkens tvångsmedel som får användas mot barn under femton år. Det föreskrivs att om någon är misstänkt för att före 15 års ålder ha begått ett brott får, om det finns särskilda skäl, beslag, husrannsakan och kroppsvisitation (men ej kroppsbesiktning) enligt bestämmelserna i 27 och 28 kap. rättegångsbalken företas mot den unge. Vad som i 27 kap. 7 och 8 §§ rättegångsbalken sägs om åtal och om verkan av att åtal inte väcks skall i stället avse bevistalan och talan om förverkande samt verkan av att sådan talan inte väcks. Tvångsmedel som avses i 24–26 kap. rättegångsbalken (anhållande, häktning, reseförbud och kvarstad) får inte användas.

Att restriktivitet skall iakttas vid användande av tvångsmedel mot barn har markerats genom att det i lagen anges att särskilda skäl skall föreligga för att tvångsmedel skall få användas. Enligt förarbetena (prop. 1983/84:187 s. 29) bör, för att något av tvångsmedlen skall användas, i allmänhet föreligga misstanke om allvarligare brottslighet eller brottslighet av större omfattning.

I förarbetena (prop. 1983/84:187 s. 29) kommenteras vidare särskilt varför tvångsmedlen kroppsbesiktning och kvarstad inte tillåts.

Beträffande kroppsbesiktning anges att det praktiska behovet av att använda det tvångsmedlet framstår som ganska ringa. Vidare kan dessutom lämpligheten av att använda kroppsbesiktning i fråga om barn som befinner sig i förpuberteten och i en känslig period av sin utveckling ifrågasättas. Tvärtom är ett särskilt hänsynstagande till den personliga integriteten påkallat. Kroppsbesiktning bör alltså inte få företas beträffande denna ålderskategori.

Vad gäller kvarstad anges att åtgärden synes ha endast marginell betydelse i fråga om lagöverträdare under 15 år och att någon anledning att låta en reglering omfatta detta tvångsmedel därför inte föreligger.

6.2.7 Dokumentation till socialtjänsten

I 36 § LUL anges att, om en utredning har inletts på den grunden att den kan antas ha betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser med avseende på den unge, protokoll över utredningen skall sändas till socialnämnden så snart som möjligt efter att denna avslutats.

Enligt förarbetena (prop. 1983/84:187 s. 37 f.) är någon mer ingående utredning om händelseförloppet ofta inte nödvändig för att socialtjänsten skall kunna avgöra vilka åtgärder som kan bli aktuella. En noggrannare utredning kan däremot behövas för att det skall kunna

bedömas om barnets uppgifter är sanna. Även om barnet tar på sig skulden för vad som inträffat måste barnets uppgifter i princip stödjas av andra omständigheter. Inte minst för den unges egen skull kan t.ex. ansvarsfördelningen inom ett kamratgäng behöva klarläggas. Liksom vid andra utredningar måste de omständigheter som talar för att den misstänkte inte är delaktig noggrant uppmärksammas. Om det bedöms lämpligt i det enskilda fallet kan socialtjänsten i ett uppföljande samtal ta upp frågan om vad den unge kan göra för att ställa till rätta vad han har gjort.

6.2.8 Bevistalan

37 § LUL handlar om bevistalan. Misstänks någon för att före 15 års ålder ha begått ett brott får åklagare enligt första stycket, om det krävs ur allmän synpunkt, efter framställning av socialnämnd, länsstyrelse eller vårdnadshavare för den unge, begära prövning hos domstol om den unge har begått brottet (bevistalan). Institutet är närmast avsett för fall i vilket den unge är misstänkt för en gärning av mycket allvarlig beskaffenhet (prop. 1983/84:187 s. 11)

Bevistalan kan inte komma i fråga om åtalspreskription har inträtt. Har åklagaren väckt bevistalan kan domstolen inte avvisa talan under åberopande av att den inte är påkallad från allmän synpunkt. I förarbetena (NJA II 1964 s.183) uttalar departementschefen att bevistalan torde komma i fråga endast då den unge misstänks för en gärning av allvarligare beskaffenhet.

Rättens avgörande sker genom dom i vilken skall anges om rätten funnit att den unge har begått gärningen eller att så icke har blivit utrett.

Enligt andra stycket tillämpas vid bevistalan bestämmelserna beträffande allmänt åtal för brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än ett år. I fråga om tvångsmedel gäller 35 § LUL.

Bevistalan är inte åtal men för förfarandet gäller således i huvudsak reglerna om allmänt åtal för brott för vilket är föreskrivet fängelse i mer än ett år. Departementschefen anförde (NJA II 1964 s.183 f.) att förhandlingens offentlighet normalt får anses vara till uppenbar olägenhet för den unge och att handläggningen bör ske inom stängda dörrar. Vidare anfördes att offentlig försvarare i praktiken alltid bör förordnas.

Enligt 16 § åklagarförordningen (1996:205) får endast överåklagare, biträdande överåklagare, statsåklagare, chefsåklagare och biträdande chefsåklagare utföra åklagarens uppgifter i fråga om bevistalan.

Det kan anmärkas att institutet bevistalan knappast kommit att tillämpas i praktiken.

6.3 Utredningens överväganden och förslag

Det är viktigt att handläggningen av ärenden som gäller brott begångna av barn under 15 år kan ske snabbt och med tillbörlig hänsyn till barnet. Det måste också ställas stora krav på rättssäkerhet under handläggningen. Det har framförts till utredningen att lagstiftningen rörande dessa ärenden inte är tillräckligt tydlig och att tillämpningen skiljer sig åt mellan olika polismyndigheter. Utredningen menar att det ankommer på Rikspolisstyrelsen att söka åstadkomma en mer enhetlig rättstillämpning. Rikspolisstyrelsen bör därför i samråd med Riksåklagaren utfärda nya allmänna råd för främjande av en mer enhetlig rättstillämpning. Utredningen anser vidare att lagstiftningen skulle behöva en större översyn än vad utredningen har haft möjlighet att göra.

6.3.1 Allmänt

Som nämnts i inledningen har utredningen på olika sätt fått kännedom om att tillämpningen av bestämmelserna om utredning av brott som begåtts av barn under 15 år inte är helt problemfri. Det har också framförts att brottsligheten i denna åldersgrupp har ökat och blivit allt grövre. Även om det inte finns någon egentlig statistik på hur omfattande brottsligheten är när det gäller barn under 15 år, kan man dock se att antalet brottsanmälningar med beslut om att brottet är uppklarat på grund av att den misstänkte är under 15 år har ökat. År 1987 var antalet 10 317, år 1993 11 165 och år 1997 12 113, dvs. under en tioårsperiod har antalet ökat med drygt 17 procent. Det skall dock påpekas att man inte kan dra några helt säkra slutsatser av dessa siffror, eftersom antalet brott som polisen registrerar som uppklarade är beroende av en mängd omständigheter.

Det kan emellertid konstateras att det är relativt många ärenden som polisen hanterar som avser misstänkta under 15 år. Som tidigare nämnts utgjorde år 1997 de uppklarade brott som avsåg en gärningsman under 15 år cirka 4 procent av det totala antalet uppklarade brott. Utredningen anser att det är viktigt att de bestämmelser som reglerar handläggningen av dessa ärenden är sådan att handläggningen kan ske snabbt och med tillbörlig hänsyn till barnet. Även om dessa ärenden inte leder till några åtgärder inom rättsväsendet, måste det ställas stora krav på rättssäkerhet under handläggningen.

Det har framförts till utredningen att lagstiftningen beträffande utredningar av brott av ungdomar inte är tillräckligt tydlig och att tillämpningen skiljer sig åt mellan olika polismyndigheter. Som

exempel har bl.a. angetts att det är oklart vem som skall leda en utredning enligt 31 § LUL samt på vilket sätt en sådan utredning skall avslutas och hur den skall redovisas. Andra oklarheter som har påpekats är om regleringen om kvarhållande i 14 § LUL även omfattar misstänkta under 15 år liksom vilka uppgifter som får lämnas ut till en målsägande när den misstänkte är under 15 år. Utredning av dessa brott är inte obligatorisk (se avsnitt 6.2.2) och det kan därför anses vara naturligt, även om lämpligheten kan ifrågasättas, att det föreligger skillnader när det gäller i vilken utsträckning dessa brott blir föremål för utredning. Främst torde detta bero på att polisen har olika överenskommelser med socialtjänsten om i vilka fall utredning skall ske. Det är emellertid viktigt av rättssäkerhetsskäl att i de fall en utredning genomförs denna sker på ett likartat sätt vid alla polismyndigheter.

Utredningen anser att det ankommer på Rikspolisstyrelsen att söka åstadkomma en mer enhetlig rättstillämpning. Styrelsen har utfärdat allmänna råd (FAP 403-1) om utredning av brott av barn under 15 år m.m. där det ges vägledning för handläggningen. Dessa råd beslutades dock år 1987 och är därför inte helt aktuella. Bl.a. innehåller de gamla paragrafhänvisningar. Enligt uppgift genomförs en översyn av de allmänna råden. Utredningen menar att det är angeläget att det finns riktlinjer för hur polisen skall tillämpa lagstiftningen. Rikspolisstyrelsen bör därför i samråd med Riksåklagaren utfärda nya allmänna råd för främjande av en mer enhetlig rättstillämpning.

Utredningen anser vidare att det finns frågor kring lagstiftningen om utredningar av brott som begåtts av barn under 15 år som inte torde kunna lösas genom bättre riktlinjer för handläggningen och en mer enhetlig rättstillämpning. Enligt utredningens mening skulle lagstiftningen behöva en större översyn än vad utredningen haft möjlighet att göra. En sådan översyn skulle dessutom, i vart fall delvis, falla utanför utredningens uppdrag. Utredningen anser att det är särskilt väsentligt att det utreds närmare i vilken omfattning polisen skall utreda brott som har begåtts av barn under 15 år. En annan viktig fråga som närmare bör utredas är i vilken utsträckning tvångsmedel skall få användas mot brottsmisstänkta barn som inte har fyllt 15 år.

Vid den jämförelse som utredningen har gjort mellan de bestämmelser som gäller för handläggningen av ungdomsmål och reglerna som gäller brottsmisstänkta barn under 15 år har dock uppmärksammats vissa frågor där utredningen anser sig kunna lämna förslag. Dessa förslag redovisas nedan. Vidare behandlar utredningen frågor om ledningen av utredningen, tvångsmedel, registrering och sekretess.

6.3.2 Krav på skyndsamhet

För att understryka vikten av att ärenden som rör brottsmisstänkta barn handläggs snabbt, föreslår utredningen att det införs en särskild regel om att en utredning i vilken någon misstänks för att ha begått ett brott före 15 års ålder skall bedrivas med särskild skyndsamhet.

Det kan konstateras att det inte finns någon bestämmelse om inom vilken tid en utredning av ett brott där den misstänkte är under 15 år skall vara avslutad. Som tidigare nämnts gäller dock ett allmänt skyndsamhetskrav vid behandling av brott av ungdomar (jfr prop. 1983/84:187 s. 19). I Rikspolisstyrelsens tidigare nämnda allmänna råd (FAP 403-1) anges att det är viktigt att utredningen bedrivs med särskild skyndsamhet.

Utredningen anser att det är väsentligt att utredningar som gäller barn under 15 år handläggs med största skyndsamhet. Det finns dock enligt utredningens mening inte skäl att införa tidsfrister för dessa utredningar, bl.a. eftersom deras omfattning är så varierande. För att understryka vikten av skyndsamhet föreslår utredningen i stället att det i LUL införs en särskild regel om att en utredning i vilken någon misstänks för att ha begått ett brott före 15 års ålder skall bedrivas med särskild skyndsamhet. Denna reglering kan lämpligen ske genom att ett andra stycke med detta innehåll läggs till 32 § LUL.

6.3.3 Polisens möjligheter att vidta inledande utredningsåtgärder

Eftersom det kan förekomma situationer där det är viktigt att polisen skyndsamt kan vidta vissa inledande utredningsåtgärder, föreslår utredningen en ändring i den bestämmelse som anger att polisen i vissa fall endast får hålla förhör med den unge innan socialnämnden har yttrat sig om betydelsen av en utredning. Den föreslagna ändringen innebär att polisen, om det finns särskilda skäl, vid behov får vidta även andra inledande utredningsåtgärder innan socialtjänsten har avgett sitt yttrande.

En fråga som har uppmärksammats är vilka möjligheter polisen har att vidta inledande utredningsåtgärder. Som redovisats i avsnitt 6.2.4 får enligt 33 § andra stycket LUL polisen i de fall utredningen inleds med stöd av 31 § första stycket 1 LUL, dvs. när den kan antas ha betydelse

för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser med avseende på den unge, inte vidta några andra åtgärder än att hålla förhör med den unge innan socialnämnden har yttrat sig om betydelsen av en utredning.

Frågan har behandlats av Justitieombudsmannen (JO 1997/98 s. 140 och beslut 1996-10-09, dnr 2389-1994).

I sina beslut anför Justitieombudsmannen att det nuvarande förbudet i 33 § andra stycket LUL kan leda till att vissa utredningsåtgärder inte kan äga rum med tillräcklig skyndsamhet och att det därför kan ifrågasättas om inte regeln bör ändras så att det blir möjligt att i större utsträckning ta hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet.

Enligt utredningens uppfattning kan det förekomma situationer där det är viktigt att polisen skyndsamt kan genomföra vissa inledande utredningsåtgärder. Det kan gälla t.ex. förhör med målsägande och vittnen. Det kan också vara så att det kan vara svårt att tillräckligt snabbt få ett yttrande från socialnämnden, vilket särskilt gäller under kvällar och helger. Att helt upphäva förbudet anser dock utredningen inte vara en lämplig lösning, eftersom 31 § första stycket 1 LUL markerar de sociala myndigheternas ansvar.

Utredningen delar således Justitieombudsmannens bedömning och menar att bestämmelsen bör ändras så att det i större utsträckning blir möjligt att beakta omständigheterna i det enskilda fallet. Vad som enligt utredningen bör vara avgörande är behovet av att en annan åtgärd än förhör med den misstänkte vidtas innan socialnämnden har avgett sitt yttrande. Tanken är dock att socialnämnden även i fortsättningen som huvudregel skall yttra sig innan polisen vidtar ytterligare åtgärder. Utredningen föreslår därför att polisen får möjlighet att vidta andra åtgärder än förhör med den unge innan socialnämnden har yttrat sig om det finns särskilda skäl. Den föreslagna regleringen är tänkt att utgöra endast en undantagsregel. Förslaget föranleder en ändring av 33 § andra stycket LUL.

I detta sammanhang kan det vara lämpligt att påpeka att beslut att inleda en förundersökning skall sättas upp särskilt i akten enligt 1 a § förundersökningskungörelsen (1947:948). Denna bestämmelse får anses vara analogt tillämplig vid beslut om att inleda en utredning enligt 31 § LUL. Utredningsledaren bör emellertid även ta ställning till enligt vilken av punkterna 1–4 i 31 § LUL som utredningen skall inledas, eftersom det kan få betydelse om polisen och socialtjänsten har olika uppfattning om en utredning skall ske.

6.3.4 Åklagares och polismäns lämplighet m.m.

Utredningen föreslår att en utredning som gäller brott begångna av barn under 15 år skall ledas av särskilt lämpade åklagare eller polismän. Vidare föreslår utredningen att det skall införas regler om att ett barn under 15 år som misstänks för brott vid återfall om möjligt skall få träffa samma polisman och åklagare.

I 2 § första stycket LUL anges att en förundersökning mot den som inte har fyllt 18 år skall, om det inte möter hinder, ledas av en åklagare eller polisman som, med avseende på intresse och fallenhet för arbete med unga lagöverträdare, är särskilt lämpad för uppgiften. I andra stycket föreskrivs att om den unge tidigare har varit föremål för förundersökning eller utredning enligt 31 § LUL, om möjligt samma åklagare och polismän skall anlitas för den nya förundersökningen.

Dessa bestämmelser gäller inte för barn under 15 år som misstänks för brott. Enligt 18 § förundersökningskungörelsen (1947:948) skall dock förhör med barn hållas av en person med särskild fallenhet för uppgiften. Denna bestämmelse kan anses gälla analogt för en utredning av brott där den misstänkte inte har fyllt 15 år. Någon reglering om att det skall vara samma polisman och åklagare vid återfall finns inte för dem under 15 år.

Utredningen anser att de överväganden som gjordes i samband med att regleringen att den unge vid återfall skall träffa samma åklagare och polisman gör sig gällande i minst lika hög grad när det gäller dem som inte har fyllt 15 år. En liknande reglering bör därför införas även beträffande denna grupp. Även om det finns en bestämmelse som analogt kan anses tillämplig när det gäller lämplighet vid förhör med barn, anser utredningen att det även bör införas en bestämmelse om särskild lämplighet för den som skall leda utredningen enligt 31 § LUL. Också denna bestämmelse bör vara i stort sett likalydande med regleringen i 2 § LUL.

De föreslagna bestämmelserna kan läggas till 32 § LUL.

6.3.5 Vårdnadshavares medverkan

För att tydliggöra vikten av vårdnadshavarnas medverkan föreslår utredningen att dessa skall kallas till förhör med den som är under 15 år, om detta inte är till skada för utredningen eller det av annan anledning finns särskilda skäl mot det.

Utredningen har konstaterat att vårdnadshavarens rätt till närvaro vid förhör med den som är under 15 år inte är lika självklar som beträffande dem mellan 15 och 17 år. För dem mellan 15 och 17 år gäller enligt 5 § LUL att vårdnadshavare skall kallas till förhör som hålls med den unge, om det inte är till men för utredningen eller annars finns särskilda skäl mot det. För dem som är under 15 år gäller att vårdnadshavaren omedelbart skall underrättas om att en utredning enligt 31 § LUL har inletts om det inte finns särskilda skäl mot det. Inget sägs i LUL om vårdnadshavarens rätt till närvaro vid förhör med misstänkta under 15 år. Enligt 23 kap. 10 § fjärde stycket rättegångsbalken bör dock en sådan vårdnadshavare vara närvarande om det kan ske utan men för utredningen.

Utredningen har tidigare i avsnitt 5.5 betonat vikten av att vårdnadshavarna medverkar under utredningen och engageras för att komma till rätta med den unges brottslighet. Detta gäller i kanske än högre grad beträffande brottsmisstänkta barn under 15 år. För att tydliggöra vikten av deras närvaro och medverkan bör regleringen enligt utredningen ändras så att den överensstämmer med vad som gäller för åldersgruppen 15–17 år. Förslaget innebär en ändring i 31 § tredje stycket LUL.

Det har framförts till utredningen att vårdnadshavarna tillsammans med den unge bör delges utredningen av polismyndigheten när den är avslutad. Detta förfarande skulle dock innebära ett ytterligare moment för polisen som kräver personella resurser. Utredningen anser att detta mer är en fråga för socialtjänsten. Det förefaller naturligt att socialtjänsten i sitt arbete i de fall det kan vara aktuellt med någon åtgärd från socialtjänstens sida till följd av brottet diskuterar det inträffade med den unge och vårdnadshavarna. Detta utesluter dock inte att polisen när så bedöms lämpligt informerar vårdnadshavarna och den unge om utredningsresultatet. Att polisen ger informationen torde främst vara aktuellt när det är fråga om omfattande eller allvarlig brottslighet. Det kan i sådana fall också vara lämpligt att informationen ges vid ett möte med vårdnadshavare och den unge där polis, åklagare och socialtjänst deltar. Normalt torde det dock vara tillräckligt att informationen ges av socialtjänsten.

6.3.6 Ledningen av utredning enligt 31 § LUL

Utredningen finner, efter att ha konstaterat att de "vanliga" bestämmelserna om förundersökningsledning i rättegångsbalken gäller för utredningar om brott begångna av barn under 15 år, inte skäl att ytterligare behandla den frågan.

Det har framkommit att det råder viss oklarhet om vem som skall leda en utredning enligt 31 § LUL. Det har också framförts till utredningen att det är svårförståeligt varför åklagaren skall leda dessa utredningar annat än i undantagsfall och när det finns medmisstänkta som är över 15 år.

32 § LUL hänvisar till reglerna om förundersökningsledning i 23 kap. 3 § rättegångsbalken. Där föreskrivs att beslut om att inleda en förundersökning skall fattas av polismyndighet eller åklagaren. Vidare anges att om förundersökningen har inletts av polismyndighet och saken inte är av enkel beskaffenhet förundersökningsledningen skall övertas av åklagaren så snart någon skäligen kan misstänkas för brottet. Åklagaren skall även i annat fall överta ledningen om det är påkallat av särskilda skäl. Närmare reglering om ledning av förundersökning återfinns i Riksåklagarens och Rikspolisstyrelsens allmänna råd om ledningen av förundersökning i brottmål (RÅFS 1997:12 resp. FAP 403-5). Där anges att vad som sägs i råden beträffande förundersökningar där misstänkt gärningsman är över 18 år i tillämpliga delar gäller också utredningar av brott där den misstänkte gärningsmannen inte har fyllt 15 år.

Enligt förarbetena till 32 § LUL (prop. 1983/84:187 s. 35) bör, som redovisats i avsnitt 6.2.3, normalt utredningsledningen ankomma på polisen. Som exempel på fall där åklagaren bör vara undersökningsledare anges fall där åklagarinträde sker mot straffmyndiga vid gängbrottslighet och när bevistalan aktualiseras.

Frågan har behandlats av Justitieombudsmannen i de under avsnitt 6.3.3 nämnda besluten. I dessa beslut uttalas att det klart framgår av lagtexten att bestämmelserna i 23 kap. 3 § rättegångsbalken skall tillämpas vad gäller behörigheten att leda en utredning enligt 31 § LUL. Justitieombudsmannen uttalar vidare att det ovan redovisade förarbetsuttalandet inte står i strid med detta synsätt, men att det lätt kan föra vilse genom att det ger ett intryck av att det har överlämnats åt polismyndigheten och åklagaren att efter fritt skön avgöra vem av dem som skall vara utredningsledare. Han anför även att ett skäl till att propositionstexten har utformats på sätt som skett kan vara att de brott som begås av barn under 15 år i de allra flesta fall får antas vara av

enkel beskaffenhet i den mening som åsyftas i 23 kap. 3 § rättegångsbalken samt i Riksåklagarens och Rikspolisstyrelsens allmänna råd om ledningen av förundersökningen i brottmål (RÅFS 1997:12 och FAP 403-5).

I besluten anförde vidare Justitieombudsmannen bl.a. följande.

> "Enligt min mening finns det också goda skäl för att reglera behörighetsfrågan på sätt som jag nu har nämnt. Visserligen kan, som remissinstanserna har framhållit, en utredning enligt 31 § LUL inte leda fram till åtal eller lagföring i annan form. Åklagaren har emellertid till följd av särskilda kvalifikationer också andra viktiga uppgifter i samhällets brottsutredande verksamhet (jfr SOU 1992:61 s. 283). Allmänt kan sägas att det i en komplicerad och för den enskilde ingripande brottsutredning avseende ett allvarligt brott ställs särskilt stora krav på den som i egenskap av förundersökningsledare har till uppgift att bl.a. bevaka den enskildes rättssäkerhet. Det föreligger i detta hänseende inte någon skillnad mellan en förundersökning och en utredning enligt 31 § LUL. När det är fråga om ett allvarligt brott kan redan ett ställningstagande i frågan vad en utredning enligt LUL skall inriktas på vara av den arten att det bör ankomma på en befattningshavare med särskild kompetens."

Det kan också i detta sammanhang påpekas att åklagaren enligt 3 § LUL alltid skall leda förundersökningen mot den som inte har fyllt 18 år om den unge är skäligen misstänkt för ett brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader.

Enligt utredningens mening står det klart vilka regler som gäller för ledningen av utredningen enligt 31 § LUL, nämligen de "vanliga" bestämmelserna om förundersökningsledning i 23 kap. 3 § rättegångsbalken. Det torde också vara vanligast att de brott som begås av ungdomar under 15 år är av enkel beskaffenhet och således normalt leds av polismyndigheten. Utredningen har inte funnit skäl att ytterligare behandla denna fråga.

6.3.7 Tvångsmedel

Utredningen anser att frågorna om en utökad tvångsmedelsanvändning ligger vid sidan av utredningens uppdrag och att de överväganden om bl.a. integritetsaspekter som behövs för att närmare gå in på dessa frågor bör göras i ett annat sammanhang.

Det har framförts till utredningen att möjligheterna att använda tvångsmedel beträffande barn under 15 år som misstänks för brott bör utvidgas. Främst har framställts önskemål om att det skall vara möjligt att genomföra kroppsbesiktning på misstänkta under 15 år. Vidare har det uttryckts önskemål om att det skall vara möjligt att ta fingeravtryck och fotografier. Slutligen har också möjligheten till kvarstad på den unges egendom aktualiserats.

I avsnitt 6.2.5 och 6.2.6 har redovisats vilka tvångsmedel som får vidtas mot barn under 15 år som misstänks för brott. De tvångsmedel som enligt vissa förutsättningar får användas är gripande, kvarhållande för förhör, beslag, husrannsakan och kroppsvisitation.

Utredningen anser att de bestämmelser som reglerar tvångsmedelsanvändningen mot barn skall präglas av mycket stor restriktivitet. Vidare menar utredningen att frågorna om en utökad tvångsmedelsanvändning ligger vid sidan av utredningens uppdrag. De överväganden om bl.a. integritetsaspekter som behövs för att närmare gå in på dessa frågor bör göras i ett annat sammanhang. Det kan nämnas att Narkotikakommissionen hanterar frågan om möjligheterna till kroppsbesiktning för att vid misstanke om missbruk genomföra drogtester på barn under 15 år.

6.3.8 Registrering

Utredningen, som anser att bestämmelser om registrering av minderåriga för närvarande inte bör införas, finner inte skäl att göra ytterligare överväganden i frågan.

Ett önskemål som framställts till utredningen är att brottsmisstankar beträffande barn under 15 år skall få registeras. Barn som har begått brott registreras inte i person- och belastningsregistret om brottet har begåtts innan barnet fyllt 15 år. Barnet registeras inte heller i det lokala polisregistret som förs med stöd av 13 § polisregisterkungörelsen (1969:38). Inte heller enligt den nya registerlagstiftningen (lag

[1998:620] om belastningsregister och lag [1998:621] om misstankeregister), som ännu inte har trätt i kraft, finns det möjligheter att registrera barn under 15 år. Brottsmisstänkta barn registreras dock i polisens RAR-system. RAR står för Rationell Anmälnings Rutin och är ett datasystem för brottsanmälningar på lokal nivå. Detta innebär att det är möjligt att på varje polismyndighet, dvs. i princip varje län, registrera barn under 15 år som misstänks för brott.

Frågan har behandlats i flera sammanhang. I förarbetena till den nuvarande lagstiftningen om utredning av brott begångna av barn under 15 år (prop. 1983/84:187 s. 29 ff.) anförde departementschefen sammanfattningsvis att man för närvarande inte borde öppna någon möjlighet till registrering. Frågan låg inom Ungdomsbrottskommitténs uppdrag, men kommittén uttalade (SOU 1993:35 s. 4) att man med hänsyn till den korta tidsramen saknat möjlighet att behandla denna. Justitieutskottet har vid ett flertal tillfällen behandlat frågan, senast i betänkandet 1998/99:JuU19.

Regeringen behandlade frågan i propositionen Polisens register (prop. 1997/98:97 s. 79 f.). Där uttalades att det inte finns några hinder mot att registrera barnet i de arbetsregister som kan finnas hos polisen medan en utredning pågår och att det inte heller finns något som hindrar att i sökbar form spara de sista utredningshandlingarna om barnet. Vidare anfördes följande. "Enligt 3 § polislagen (1984:387) åligger det allmänt sett polisen att fortlöpande samarbeta med myndigheterna inom socialtjänsten och snarast underrätta dessa om förhållanden som bör föranleda någon åtgärd av dem. Socialtjänsten skall alltså underrättas om en polisutredning rörande ett barn. Den brottslighet som ett enskilt barn misstänks för kommer därför som regel att registreras i barnets akt hos socialtjänsten. Med anledning härav anser regeringen att det är tveksamt om det finns något behov av att registrera minderåriga. Det bör i sammanhanget också beaktas att polisutredningen inte heller leder fram till något slutligt avgörande i skuldfrågan. Dessutom väger integritetsaspekterna tungt – i synnerhet när det gäller barn under 15 år som inte är straffmyndiga. Regeringen anser därför att några regler om registrering av minderåriga – i vart fall för närvarande – inte bör införas."

Utredningen delar den uppfattning som kommit till uttryck i propositionen. Med tanke på att brottsmisstänkta barn registeras i polisens RAR-system kan det enligt utredningens mening sättas i fråga om det finns behov av ytterligare registrering, annat än för forskningsändamål. Utredningen, som menar att frågan om registrering ligger vid sidan av utredningens uppdrag, finner inte skäl att göra några ytterligare överväganden i frågan.

6.3.9 Sekretessfrågor

Eftersom uppdraget till den kommitté som bl.a. skall göra en översyn av sekretesslagen (dir. 1998:32) omfattar frågor om bl.a. sekretessreglerna kan hindra samarbetet mellan polis och socialtjänst, finner utredningen inte skäl att göra några överväganden.

Det har framförts till utredningen att sekretessreglerna kan utgöra ett hinder i samarbetet mellan polisen och socialtjänsten.

Ungdomsbrottskommittén föreslog i sitt betänkande Reaktion mot ungdomsbrott (SOU 1993:35) att frågan skulle bli föremål för en allmän översyn. Mot bakgrund av detta utarbetades inom Justitiedepartementet promemorian Sekretess vid samarbetet mot ungdomsbrott och ekobrott (Ju 1994:E). Promemorian har remissbehandlats men har inte lett till något lagförslag. Under år 1998 gav Barn- och ungdomsdelegationen ut skriften Med respekt för sekretessen – det går att samarbeta. Syftet med skriften anges vara att visa på de möjligheter som finns att samarbeta med nuvarande lagstiftning, men också tydliggöra de gränser för informationsutbyte som sekretesslagstiftningen sätter.

Regeringen beslutade den 16 april 1998 att tillkalla en kommitté med uppdrag att bl.a. göra en översyn av sekretesslagen (dir. 1998:32). I kommitténs direktiv sägs bl.a. följande under rubriken Uppdraget.

"Kommittén skall ta reda på vilka uppgifter som polisen behöver från socialtjänsten och andra myndigheter för att kunna förebygga ungdomsbrott. Kommittén skall vidare redogöra för vilka av dessa uppgifter polisen kan få del av inom ramen för nuvarande bestämmelser, bl.a. genom att ta del av erfarenheterna från samverkansprojekt på lokal nivå. Kommittén skall därefter redovisa vilken effekt återstående uppgifter kan få för polisens brottsförebyggande arbete. Kommittén skall bedöma i vilken utsträckning nyttan av en begränsning av sekretessen i brottsförebyggande syfte uppväger den skada som detta kan innebära om det medför svårigheter i socialtjänstens allmänna klientsamarbete och när det gäller kontakten mellan enskilda och andra myndigheter som kan vara aktuella. Kommitténs slutsatser skall utmynna i en rekommendation om huruvida det bör införas någon lättnad i socialtjänstsekretessen eller andra ändringar av sekretessbestämmelserna och, om det förordas, hur den eller dessa bör utformas."

Utredningen skall, som nämnts i avsnitt 1.2, enligt direktiven beakta det arbete som utförs av denna kommittén. Kommittén har dock ännu inte behandlat några frågor som rör sekretessen vid handläggning av

ungdomsmål. De sekretessfrågor som utredningen blivit uppmärksammad på får anses omfattas av kommitténs uppdrag. Det finns därför inte skäl för utredningen att överväga dessa frågor.

7 Ekonomiska konsekvenser m.m.

Utredningens förslag torde inte innebära några nämnvärda kostnadsökningar. Förslagen kan komma att ha en viss brottsförebyggande effekt.

Utredningens förslag syftar till att ytterligare förbättra handläggningen av ungdomsmål.

Utredningens förslag att i LUL reglera förutsättningarna för misstänkta under 18 år att få offentlig försvarare under förundersökningen kan komma att innebära något ökade kostnader. Det är emellertid utredningens uppfattning att bestämmelsen i viss mån endast innebär en kodifiering av rådande praxis.

Ett annat förslag som eventuellt kan komma att innebära ökade kostnader är förslaget att vårdnadshavare som underrättas eller kallas till huvudförhandling m.m. skall upplysas om att de vid behov kan få tolk förordnad för sig. Detta kan komma att leda till att tolkar anlitas i större utsträckning. Utredningen anser dock att det inte kan bli fråga om några större kostnader och att detta uppvägs genom den brottsförebyggande effekt som en ökad föräldramedverkan innebär.

Genom att utredningens förslag som ovan nämnts syftar till en bättre handläggning av ungdomsmålen kan förslagen ha en viss brottsförebyggande effekt.

Utredningen har även beaktat de övriga samhällsfrågor om bl.a. jämställdhet som anges i 15 § kommittéförordningen, men har inte funnit att förslagen har betydelse i dessa avseenden.

8 Författningskommentar

8.1 Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

24 §

För en *misstänkt* som inte har fyllt arton år skall offentlig försvarare förordnas, om det inte är uppenbart att *den misstänkte* saknar behov av försvarare.

I paragrafen görs en ändring som reglerar förutsättningarna för en misstänkt under 18 år att få offentlig försvarare under förundersökningen. Bestämmelsen har behandlats i avsnitt 5.10.

Den nya bestämmelsen innebär att det under förundersökningen för en misstänkt som inte har fyllt 18 år skall förordnas en offentlig försvarare om det inte är uppenbart att den misstänkte saknar behov av försvarare. Behovet av en offentlig försvarare är dock normalt inte lika starkt som vid rättegången. Normalt är det obehövligt att förordna försvarare vid bagatellartade brott. Andra situationer då det i normalfallet är obehövligt att förordna en offentlig försvarare för den unge är mål där åtalsunderlåtelse eller strafföreläggande torde komma att meddelas. I dessa fall är det många gånger fråga om erkända brott av inte alltför allvarlig beskaffenhet.

För att ansluta till terminologin i 21 kap. rättegångsbalken används begreppet misstänkt. Detta begrepp avser även en tilltalad och förutsättningarna för en tilltalad att få offentlig försvarare är givetvis de samma som tidigare.

25 §

Mål i tingsrätt och hovrätt mot den som inte har fyllt tjugoett år skall, om det inte möter hinder, handläggas av lagfarna domare som *är särskilt förordnade för det.*

I mål som rör brott på vilket endast böter kan följa får andra än dem som avses i första stycket anlitas.

Paragrafens första stycke ändras på så sätt att kravet i lagtexten att det skall vara särskilt lämpade lagfarna domare som handlägger ungdomsmål ersätts med en bestämmelse att dessa domare skall vara särskilt förordnade. Ändringen innebär att handläggningen även fortsättningsvis kommer att vara koncentrerad till vissa domare och speciallottas på vissa rotlar. Vidare utgår kravet på att särskilt lämpade nämndemän skall anlitas för tjänstgöring i sådana mål.

De föreslagna ändringarna behandlas i avsnitt 5.4.

26 §

När åtal väcks mot den som inte har fyllt arton år, skall tingsrätten underrätta vårdnadshavaren eller annan som svarar för den unges vård och fostran om åtalet och tidpunkten för huvudförhandlingen, om det inte finns särskilda skäl mot det. *Om yttrande som avses i 11 § skall lämnas eller har lämnats, skall tingsrätten underrätta socialnämnden om tidpunkten för huvudförhandlingen*

Om åtalet avser ett brott på vilket fängelse kan följa, skall vårdnadshavaren eller annan som avses i första stycket, höras i målet, om det kan ske och det inte finns särskilda skäl mot det.

Vårdnadshavare eller annan som hörs enligt andra stycket har rätt till ersättning och förskott enligt vad som är föreskrivet om vittne. Ersättningen skall betalas av staten.

För att främja socialtjänstens medverkan vid huvudförhandlingen har i paragrafens första stycke gjorts ett tillägg som innebär att socialtjänsten skall underrättas om tidpunkten för huvudförhandlingen när den skall lämna eller har lämnat yttrande som avses i 11 §. En underrättelse bör ske också i de fall det anges i yttrandet att vård inom socialtjänsten inte kan komma i fråga. Domstolen bör om möjligt i underrättelsen ange vid vilken tidpunkt den unges personliga förhållanden kan beräknas komma att behandlas för att undvika att socialtjänstens resurser utnyttjas i onödan.

Frågan har behandlats i avsnitt 5.6.4.

31 §

Kan någon misstänkas för att före femton års ålder ha begått ett brott får utredning rörande brottet inledas

1. om en utredning kan antas ha betydelse för att avgöra behovet av socialtjänstens insatser med avseende på den unge,

2. om det behövs för att klarlägga om någon som har fyllt femton år har tagit del i brottet,

3. om det behövs för att efterforska gods som har åtkommits genom brottet, eller

4. om det annars är av särskild vikt att en utredning äger rum.

Har den unge inte fyllt tolv år får utredning inledas endast om det finns synnerliga skäl.

Den unges vårdnadshavare *eller annan som svarar för den unges vård och fostran* skall omedelbart underrättas om att en utredning har inletts. Underrättelse *behöver dock inte lämnas*, om det finns särskilda skäl mot en underrättelse. *Även socialnämnden skall omedelbart underrättas. Vårdnadshavaren eller annan som svarar för den unges vård och fostran skall vidare kallas till förhör som hålls med den unge, om detta inte är till skada för utredningen eller det av annan anledning finns särskilda skäl mot det.*

För att tydliggöra vikten av vårdnadshavarnas medverkan görs i paragrafens tredje stycke ett tillägg om att dessa eller annan fostrare skall kallas till polisförhör med den som är under 15 år. En kallelse får dock underlåtas om det är till skada för utredningen eller det av annan anledning finns särskilda skäl mot det. En situation då polisen på grund av att det skulle innebära skada för utredningen kan underlåta att kalla vårdnadshavaren är om det befaras att den unge inte vågar berätta vad som har hänt om vårdnadshavaren är närvarande. Om kallelsen uppenbarligen inte skulle ha någon funktion, t.ex. då det rör sig om en förseelse av mycket bagatellartat slag eller om det kan antas att en kallelse skulle vara till större skada än nytta för den unge, kan kallelsen underlåtas på grund av att det finns särskilda skäl mot det. Ett annat exempel på fall där kallelsen kan underlåtas är om förhör med den unge av utredningsskäl måste hållas omedelbart och hans vårdnadshavare inte kan nås. Ändringen innebär en anpassning till de regler som gäller för åldersgruppen 15 - 18 år (jfr 5 § LUL och prop. 1994/95:12 s. 97 f.). Frågan behandlas i avsnitt 6.3.5.

Övriga ändringar är endast av redaktionell art och innebär en anpassning till begreppet "vårdnadshavare eller annan som svarar för den unges vård och fostran" som i övrigt används i lagen.

32 §

Bestämmelserna om förundersökning i 23 kap. 3 §, 4 §, 6–12 §§, 13 § första stycket och andra stycket andra och tredje meningarna, 14 §, 17 §, 18 § andra stycket, 19 §, 21 § och 24 § rättegångsbalken skall i tillämpliga delar gälla beträffande sådan utredning som avses i 31 §.

En utredning som avses i 31 § skall bedrivas med särskild skyndsamhet.

Utredningen skall, om det inte möter hinder, ledas av en åklagare eller polisman, som med avseende på intresse och fallenhet för arbete med unga lagöverträdare, är särskilt lämpad för uppgiften.

Har den unge tidigare varit föremål för utredning enligt 31 §, skall om möjligt samma åklagare och polismän anlitas för den nya utredningen

Andra stycket är nytt och innehåller en bestämmelse om att utredningar om brott som misstänks ha begåtts av någon före 15 års ålder skall bedrivas med särskild skyndsamhet. Bestämmelsen behandlas i avsnitt 6.3.2.

Bestämmelserna i tredje och fjärde styckena är nya och behandlas i avsnitt 6.3.4. De innebär en anpassning till de regler som gäller för misstänkta gärningsmän i åldersgruppen 15 - 17 år (jfr 2 § LUL och prop. 1994/95:12 s. 52 ff. och 95 f.).

33 §

Under utredning som avses i 31 § skall, om det inte möter hinder, företrädare för socialtjänsten närvara vid förhör med den unge.

Innan socialnämnden har yttrat sig om betydelsen av en utredning enligt 31 § första stycket 1, får utredningen inte omfatta annan åtgärd än förhör med den unge. *Om det finns särskilda skäl får dock även andra åtgärder vidtas.* Om brottsmisstanken kvarstår efter förhöret *med den unge och efter andra vidtagna åtgärder,* skall protokoll över *dessa* omgående sändas till socialnämnden

Ändringen behandlas i avsnitt 6.3.3 och innebär en utvidgning av polisens möjligheter att företa andra inledande utredningsåtgärder än förhör med den unge innan socialnämnden har uttalat sig om behovet av en utredning. Bestämmelsen utgör endast en undantagsregel och är tillämplig endast om det föreligger särskilda skäl för att vidta åtgärden, t.ex. om det är väsentligt för utredningen att höra vittnen eller företa husrannsakan omedelbart.

8.2 Författningsändringarnas ikraftträdande

Utredningens förslag bör kunna träda i kraft den 1 januari 2001.

Bilaga 1

Kommittédirektiv

Handläggningen av ungdomsmål

Dir. 1998:29

Beslut vid regeringssammanträde den 16 april 1998.

Sammanfattning av uppdraget

En särskild utredare skall undersöka hur de nya regler om handläggning av ungdomsmål som trädde i kraft den 1 mars 1995 har tillämpats, om de syften som avsågs med de nya reglerna har uppnåtts och vilka effekter i övrigt de nya reglerna har haft på förfarandet hos polis, åklagare och domstol och inom socialtjänsten.

Utredaren skall samråda med Brottsförebyggande rådet, Domstolsverket, Rikspolisstyrelsen, Riksåklagaren, Socialstyrelsen och Sveriges advokatsamfund.

Ungdomsmålsreformen

Den 1 mars 1995 trädde nya regler i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL) i kraft (prop. 1994/95:12, bet. 1994/95:JuU1, rskr. 1994/95:39, bet. 1994/95:JuU5, rskr. 1994/95:165). De nya reglerna grundar sig på de förslag om handläggningen av ungdomsmål som Ungdomsbrottskommittén lade fram i sitt betänkande Reaktion mot ungdomsbrott (SOU 1993:35).

Nyheterna rörde i första hand arbetet hos polis, åklagare och i domstol men också hos socialtjänsten. Reformen syftade till att åstadkomma en snabbare och bättre handläggning av mål och ärenden där personer under arton år misstänks för brott. Reformen omfattade dock inte förfarandet vid utredning av

2

brott som har begåtts av den som inte har fyllt femton år och som regleras i 31–37 §§ LUL.

De grundläggande avsikterna med de nya bestämmelser som infördes år 1995 är att förkorta tiden mellan brott och reaktion och att skapa förutsättningar för ett förbättrat samarbete mellan de myndigheter som berörs när ungdomar misstänks för brott. Ytterligare en viktig ambition är att skapa förutsättningar för bättre kontakter med den unge och dennes föräldrar eller andra fostrare. Det yttersta syftet är givetvis att den nya ordningen skall ha en viss brottsförebyggande effekt.

De angivna målen skall uppnås bl.a. genom att det hos polis, åklagare och i domstol, så långt det är möjligt, skall finnas personer som är speciellt avdelade för att handlägga ungdomsmål och därmed är eller så småningom blir särskilt erfarna och kunniga. Denna specialisering ansågs vara en förutsättning för en snabb handläggning och är vidare avsedd att underlätta kontakterna myndigheterna emellan, liksom kontakterna med den unge och dennes föräldrar. För att ytterligare se till att tiden mellan brottet och reaktionen är kort infördes en tidsfrist för förundersökningen i vissa fall.

De nya reglerna rör i huvudsak förundersökningen, personutredningen, handläggningen vid domstol och förfarandet vid beslut om åtalsunderlåtelse. Flera av de nya bestämmelserna bygger på en försöksverksamhet som under tiden 1988–1995 bedrevs i åtta åklagardistrikt (Handen, Norrköping, Värnamo, Malmö, Köping, Västerås, Borlänge och Luleå). Samtidigt som försöksverksamheten startade trädde vissa lagändringar om åtgärder mot unga lagöverträdare i kraft (se prop. 1987/88:135).

Förundersökningen

I 2 § första stycket LUL anges att förundersökningar där den som är under arton år misstänks för brott skall ledas av en åklagare eller polisman som med avseende på intresse och fallenhet för arbete med unga lagöverträdare är särskild lämpad att handlägga ungdomsmål. När det gäller polisen bör också övriga inblandade i en förundersökning vara personer som

speciellt har avdelats för att handlägga ungdomsmål (se prop. 1994/95:12 s. 54). Hur detta närmare skall organiseras har lämnats till de enskilda polismyndigheterna. Om det möter hinder att de speciellt avdelade poliserna eller åklagarna handlägger ärendet, får det göras av annan.

För att kontinuitet i kontakterna skall upprätthållas i de fall en person under arton år återkommer som misstänkt för brott skall, om möjligt, samma åklagare och polismän anlitas för den nya förundersökningen (2 § andra stycket LUL).

Förundersökningar som rör personer under arton år och som avser brott för vilka det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader skall alltid ledas av åklagaren (3 § LUL). Det s.k. fördelningscirkuläret (se Föreskrifter och allmänna råd för polisväsendet [FAP 403-5] och Riksåklagarens allmänna råd om ledningen av förundersökning i brottmål [RÅFS 1997:12]), om när polismyndigheten respektive åklagare bör vara förundersökningsledare, gäller alltså inte i dessa fall. Skälet för den särskilda regeln i 3 § LUL är att den anses ge de bästa förutsättningarna att klara en snabb handläggning.

För förundersökningar i de allvarligare ungdomsmålen gäller en tidsfrist på fyra veckor (4 § LUL). Den börjar löpa när den formella delgivningen av brottsmisstanken enligt 23 kap. 18 § första stycket rättegångsbalken görs. Inom de fyra veckorna skall förundersökningen ha avslutats och ett beslut i åtalsfrågan ha fattats av åklagaren. Fristen kan överskridas om det är nödvändigt med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller andra särskilda omständigheter. Det kan t.ex. gälla fall där utredningen är mycket omfattande eller där misstankar om nya brott uppkommer (se prop. 1994/95:12 s. 96 f.). Mot bakgrund av de ändringar som har föreslagits när det gäller påföljder för unga lagöverträdare och innehållet i socialnämndens yttranden har regeringen nyligen föreslagit att fristen förlängs till sex veckor (prop. 1997/98:96).

Vid sidan av reglerna i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare finns vissa bestämmelser i förundersökningskungörelsen (1947:948) som tar sikte på

4

unga lagöverträdare. I 2 § finns bestämmelser om att förundersökningsledaren, när denne inte är en åklagare, skall hålla åklagaren underrättad om förundersökningens gång. I samma paragraf anges också att åklagaren och polisen skall samråda regelbundet för att motverka dröjsmål i förundersökningar mot dem som inte har fyllt 18 år. I 16 och 17 §§ finns vidare bestämmelser om förhör med dem som inte har fyllt 20 respektive 18 år.

Personutredningen

Med ungdomsmålsreformen infördes en befogenhet för åklagaren att – innan åtal har väckts – inhämta yttrande från socialtjänsten och, när det är aktuellt, yttrande från frivårdsmyndigheten (10 och 11 §§ LUL). Genom att sådan personutredning kan inhämtas redan på förundersökningsstadiet ansågs förfarandet kunna bli snabbare.

Åklagaren skall i sin begäran om yttrande ange inom vilken tid yttrandet skall lämnas och kan, om det är lämpligt, ge anvisningar om hur yttrandet kan begränsas. Yttrandet kan lämnas muntligt vid ett sammanträffande för underrättelse om ett beslut om åtalsunderlåtelse, om det är nödvändigt för att tidsfristen skall kunna hållas.

Handläggningen i domstol

För handläggningen i domstol av mål som rör personer som inte har fyllt arton år har det sedan länge funnits vissa särbestämmelser, bl.a. om en tidsfrist för huvudförhandlingen. Den nuvarande regeln finns i 29 § andra stycket LUL och innebär att huvudförhandling i mål med tilltalade under arton år skall hållas inom två veckor från det att åtal väcks, om åtalet avser ett brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader.

Med 1995 års reform infördes ytterligare några särskilda regler i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare för domstolsförfarandet när det gäller mål mot unga. Enligt 25 § skall mål som avser dem som inte har fyllt 21

5

år handläggas av domare som med avseende på intresse och fallenhet för arbete med unga lagöverträdare är särskilt lämpade för uppgiften. Bestämmelsen gäller både lagfarna domare och nämndemän. Skälen för bestämmelsen finns redovisade i prop 1994/95:12 (s. 83 f.). Enligt 4 § förordningen (1994:1763) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare skall särskilda ungdomsrotlar inrättas för mål som skall handläggas enligt 25 § LUL. Det gäller dock inte för hovrätter eller mindre tingsrätter, om det där skulle vara olägenheter med att inrätta ungdomsrotlar.

Domar i mål mot dem som inte har fyllt tjugoett år skall enligt 30 § LUL avkunnas muntligen vid huvudförhandlingen. Om det möter synnerliga hinder får avkunnande ske senare. Skälet till bestämmelsen är att domen förväntas göra starkare intryck på den unge om han eller hon får del av den muntligt och när han eller hon har rättegången i färskt minne. Bestämmelsen tar sikte på fall där den unge döms för de brott han har åtalats för.

Åtalsunderlåtelse och strafföreläggande

Genom 1995 års reform gjordes också några förändringar som rör bestämmelserna om åtalsunderlåtelse. I lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare infördes bestämmelser (18–20 §§) om att beslut om åtalsunderlåtelse skall meddelas den unge muntligen vid ett personligt sammanträffande med åklagaren inom två veckor efter det att beslutet har fattats.

Liknande bestämmelser gäller när strafföreläggande utfärdas för brott som har begåtts av den som inte har fyllt arton år, se 15 § LUL och 1 § första stycket förordningen (1994:1763) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. Detsamma gäller enligt andra stycket i 1 § i förordningen för strafföreläggande som utfärdas för misstänkta som inte har fyllt 21 år enligt 48 kap. 4 § rättegångsbalken, och som avser villkorlig dom eller villkorlig dom i förening med böter.

6

Några förändringar har gjordes också när det gäller prövningen av om åtalsunderlåtelse skall meddelas. Enligt 17 § andra stycket LUL skall åklagaren särskilt beakta den unges vilja att gottgöra målsäganden, t.ex. genom att delta i s.k. medling eller genom att utföra arbete åt målsäganden. Vid sidan av den förändringen infördes år 1995 en begränsning av möjligheten att meddela åtalsunderlåtelse vid återfall i brott (17 § tredje stycket LUL).

Medlingsverksamhet i form av möten mellan gärningsman och offer för brott pågår i dag på flera orter i landet. Verksamheten, som har vuxit fram spontant och utan styrning, drivs inom olika organisationer och med delvis olika mål. Regeringen har i dag dels uppdragit åt Brottsförebyggande rådet att tillsammans med Kommittén för brottsförebyggande arbete (Ju1997/1394 och dir. 1998:31) starta en försöksverksamhet med medling, dels uppdragit åt en särskild utredare att utreda och analysera medlingens roll i rättssystemet (dir. 1998:30).

Föräldrars medverkan

Ett ytterligare syfte med ungdomsmålsreformen var att få de ungas föräldrar eller andra personer som svarar för den unges vård och fostran att i ökad utsträckning medverka under lagföringen. Enligt 5 § LUL skall föräldrar eller andra fostrare omedelbart underrättas om och kallas till förhör som hålls med den unge. Undantag får göras om underrättelsen eller kallelsen skulle vara till men för utredningen eller om det annars skulle finnas särskilda skäl. Föräldrars eller andra fostrares medverkan avsågs öka också i förfarandet inför domstol. Enligt 26 § LUL skall tingsrätten underrätta vårdnadshavare eller annan som svarar för den unges vård eller fostran om åtal och tiden för huvudförhandling, när åtal väcks mot den som inte har fyllt arton år. Om åtalet avser ett brott på vilket kan följa fängelse skall föräldrarna eller andra fostrare höras i målet, om det kan ske och det inte finns särskilda skäl mot det.

Om det inte möter hinder eller annars finns särskilda skäl mot det skall föräldrar eller andra fostrare, liksom företrädare

för socialtjänsten kallas till ett sammanträffande där en ung lagöverträdare skall meddelas ett beslut om åtalsunderlåtelse (18 § LUL). Vårdnadshavaren skall om möjligt vara närvarande också vid ett sammanträffande för meddelande av ett beslut om strafföreläggande enligt 1 § första stycket förordningen (1994:1763) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.

Socialtjänstens medverkan

Även socialtjänstens medverkan ökades genom 1995 års reform. Socialnämnden skall enligt 6 § LUL alltid underrättas när ungdomar misstänks för brott på vilket fängelse kan följa. Underrättelsen skall ske genast, dvs. så snart misstanken har uppkommit. När förhör hålls med personer som inte har fyllt arton år skall vidare företrädare för socialtjänsten närvara, om det är möjligt och kan ske utan men för utredningen (7 § LUL). Bestämmelsen är begränsad till brott på vilka fängelse kan följa.

Sekretessfrågor

I samband med genomförandet av 1995 års ungdomsmålsreform diskuterades frågan om reglerna i sekretesslagen (1980:100), särskilt den sekretess som gäller inom socialtjänsten, kunde försvåra ett sådant samarbete mellan aktuella myndigheter som eftersträvades (se SOU 1993:35 s. 258 f.). Mot denna bakgrund utarbetades promemorian Sekretess vid samarbetet mot ungdomsbrott och ekobrott (Ju 1994:E). I promemorian föreslogs bl.a. att, när det finns en påtaglig risk för att en ung person under 18 år kommer att begå brott, uppgifter om den unge eller närstående till denne skall få lämnas från socialtjänsten till polismyndighet, om uppgiftslämnandet kan antas bidra till att förhindra brott. Förslaget har remissbehandlats men har inte lett till lagstiftning. En remissammanställning finns tillgänglig i Justitiedepartementet (dnr Ju 94/4575).

8

Frågan har nu åter aktualiserats i direktiven (dir. 1998:32) till den kommitté som bl.a. skall göra en allmän översyn av sekretesslagen. Kommittén skall i denna del ta reda på vilka uppgifter polisen behöver från socialtjänsten och andra myndigheter för att kunna förebygga ungdomsbrott och vilka uppgifter polisen kan få del av inom ramen för nuvarande bestämmelser. Kommittén skall redovisa vilka effekter återstående uppgifter kan få för polisens brottsförebyggande arbete, i vilken utsträckning nyttan av en begränsning av sekretessen uppväger den skada det kan innebära, t.ex. i socialtjänstens allmänna klientsamarbete. Kommittén skall ta ställning till om någon lättnad i socialtjänstsekretessen bör göras och, om det förordas, föreslå de ändringar som behövs. Kommittén skall redovisa sitt arbete i denna del den 1 maj 2001.

Tidigare utvärderingar – erfarenheter av den nya lagstiftningen

Brottsförebyggande rådet har utvärderat de lagändringar som gjordes år 1988 och den försöksverksamhet som startade samma år. Utvärderingen, som redovisades den 2 juli 1990, visade bland annat att försöksverksamheten i sig innebar att handläggningstiderna för ärenden hos polis och åklagarmyndigheterna förkortades väsentligt. Handläggningstiderna hos socialtjänsten och i domstolarna påverkades dock inte. Utvärderingen visade också att samarbetet mellan de myndigheter som är involverade i handläggningen av ungdomsmål inte alltid fungerar.

Ungdomsbrottskommittén gjorde ett par enkätundersökningar om socialtjänstens inställning till arbetet med unga lagöverträdare och om polisens inställning till samarbetet med socialtjänsten. Resultatet finns redovisat i betänkandet (s. 244 f.).

Domstolsverket har gjort en första uppföljning av de ändringar som trädde i kraft den 1 mars 1995. Uppföljningen redovisas i Domstolsverket informerar 3/1996 och tar sikte på

domstolarnas handläggning av ungdomsmål. Resultatet visar på vissa svårigheter i tillämpningen av de nya reglerna och på viss kritik av reglerna, särskilt när det gäller lottningen av ungdomsmål och inrättandet av ungdomsrotlar.

Justitieombudsmannen (JO) har vid en inspektion av Göteborgs tingsrätt bl.a. granskat handläggningstiderna i ungdomsmål. JO beslöt att i ett särskilt ärende (dnr 1877–1996) utreda orsakerna till de dröjsmål som observerades. Vid en genomgång av fem ärenden vid Åklagarmyndigheten i Göteborg framkom att handläggningstiden från delgivning av misstanke om brott enligt 23 kap. 18 § första stycket rättegångsbalken till dess att beslut fattades i åtalsfrågan var mellan 8 och 15 veckor. Enligt JO:s mening var ärendena inte av den karaktären att det hade funnits en sådan undantagssituation som åsyftas i 4 § LUL.

JO gjorde bedömningen att det för att fyraveckorsfristen skall kunna hållas är nödvändigt att samarbetet fungerar tillfredsställande mellan de två organ – åklagaren och polisen – som har ansvaret för förundersökningen. Vidare krävs att socialnämnden avger ett yttrande enligt 11 § LUL i sådan tid att beslutet i åtalsfrågan inte fördröjs. JO pekade på att åklagaren inte råder över alla moment i det förfarande som i tiden ligger mellan misstankedelgivningen och beslutet i åtalsfrågan och att det är naturligt att en åklagarmyndighet, även utan en uttrycklig regel i ämnet, samråder med socialnämnden på det sätt och i den utsträckning som behövs för att lagstiftningen skall fungera på det sätt lagstiftaren har tänkt sig.

JO gjorde vidare bedömningen att samrådet mellan åklagare och polisen, för att det skall få önskad effekt, i första hand bör äga rum mellan personer i chefsställning som kan besluta om hur respektive myndighet skall använda sina resurser och ge de direktiv till sina anställda som behövs.

Tidsfristen i 4 § LUL och inhämtande av yttrande från socialnämnden var aktuella i ett annat beslut av JO (Dnr 4755-1995). JO uttalade i ärendet förståelse för åklagarens beslut att väcka åtal mot en femtonåring trots att det yttrande från socialnämnden han hade begärt, inte hade lämnats. Beslutet

10

fattades mot bakgrund av en uppgift från socialnämnden att dess utredning skulle slutföras inom tre månader.

Behovet av en utvärdering

Avsikten med 1995 års reform var främst att förkorta tiden mellan brottet och reaktionen på detta för unga lagöverträdare och att förbättra kvaliteten på utredning och lagföring när ungdomar misstänks för brott.

Mot bakgrund av reformens väl definierade syften, men också med hänsyn till den kritik som har riktats mot vissa delar av reformen, är det viktigt att ta reda på hur den nya ordningen har fungerat och om de mål som eftersträvats har uppnåtts. Reformen bör därför utvärderas och tillämpningen av de nya reglerna undersökas.

Uppdraget

Utredaren skall utvärdera förfaranderegleрna vid handläggningen av ungdomsmål hos polis och åklagare, vid domstol samt inom socialtjänsten. Utvärderingen skall ta sikte på vilken betydelse reformen har haft för arbetet med unga lagöverträdare vid dessa myndigheter. Utredaren skall undersöka och analysera om de åsyftade resultaten har uppnåtts när det gäller handläggningstid och kvalitet på arbetet, hur de nya reglerna har tillämpats och vilka svårigheter som finns vid tillämpningen. Utvärderingen skall också innefatta en undersökning och analys av hur reformen har påverkat de berörda myndigheternas arbete i övrigt. Uppdraget bör genomföras i huvudsak genom enkätundersökningar hos polis, åklagare, socialtjänst och vid domstol. Undersökningarna kan, om det bedöms lämpligt, kompletteras med uppföljande besök på myndigheterna. Enkätundersökningarna bör också omfatta advokater som har erfarenhet som offentlig försvarare av unga.

Utredaren skall särskilt undersöka hur långa handläggningstiderna av ungdomsmål regelmässigt är, om tidsfristen i

4 § LUL överskrids och i så fall hur ofta och varför. Undersökningen bör omfatta frågan om handläggningen av ungdomsmål är snabbare än tidigare. Utredaren bör också analysera vad som kan anses vara en tillräckligt snabb handläggning utifrån synpunkten att tiden mellan brott och reaktion inte bör vara alltför lång (se prop. 1994/95:12 s. 46).

Undersökningen skall vidare omfatta frågan om kvaliteten på handläggningen av ungdomsmål är tillräckligt hög och om den har förändrats sedan reformen trädde i kraft. Undersökningen bör visa hur bestämmelserna om specialiserade handläggare, åklagare och domare enligt 2 och 25 §§ LUL tillämpas, och i vilken omfattning en sådan specialisering förekommer. Tillämpningen av bestämmelsen om ungdomsrotlar i 4 § förordningen (1994:1763) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare skall också undersökas. Undersökningen bör vidare belysa tillämpningen av bestämmelsen i 2 § andra stycket LUL, som föreskriver att samma polis eller åklagare bör anlitas när den unge har varit föremål för förundersökning eller utredning tidigare. Det bör analyseras hur de nu angivna bestämmelserna och deras tillämpning påverkar kontakterna mellan de aktuella myndigheterna å ena sidan och de unga och deras föräldrar eller andra fostrare å andra sidan, liksom förhållandet mellan de inblandade myndigheterna.

Utredaren skall undersöka i vilken utsträckning personliga sammanträffanden för att meddela beslut om åtalsunderlåtelse och strafföreläggande förekommer, tidpunkten för sådana sammanträffanden och i vilka situationer möjligheten att meddela sådana beslut utan ett sammanträffande används.

Omfattningen av avkunnande av domar och tillämpningen av bestämmelsen i 30 § LUL i övrigt skall undersökas. Utredaren bör, i den utsträckning det är möjligt, t.ex. genom uppgifter från advokater och företrädare för socialtjänsten, undersöka om avkunnandet av fällande domar har betydelse för de ungas insikter om sina brott. På samma sätt bör utredaren, om det är möjligt, undersöka om det personliga sammanträffandet vid meddelande av beslut om åtalsunderlåtelse och

12

strafföreläggande innebär något för de ungas insikter om sina brott. Det bör också undersökas i vilken utsträckning den unges vilja att gottgöra målsäganden har beaktats vid beslut om åtalsunderlåtelse.

Utredaren bör i den omfattning han finner lämplig och möjlig undersöka hur antalet beslut om åtalsunderlåtelse förhåller sig till antalet beslut att väcka åtal. Det bör särskilt undersökas hur den nya bestämmelsen i 17 § LUL om begränsningen av möjligheten att besluta om åtalsunderlåtelse vid återfall i brott har tillämpats och om den har påverkat andelen beslut om åtalsunderlåtelse. I det sammanhanget bör också – i den utsträckning som är möjlig – undersökas hur förekomsten av medling har påverkat beslut om åtalsunderlåtelse.

Utredaren skall undersöka i vilken utsträckning socialtjänsten medverkar under lagföringen liksom omfattningen av föräldrars eller andra fostrares medverkan, och göra en bedömning av om den kan anses tillräcklig.

Utredaren skall dessutom undersöka vilka effekter i övrigt de nya reglerna har haft på förfarandet vid polis- och åklagarmyndigheterna, vid domstolarna och inom socialtjänsten, vilka andra problem som har förekommit och vad som kan förbättras eller ändras. En särskild fråga som bör belysas är vilken betydelse lagreglernas innehåll har i förhållande till myndigheternas organisation och arbetssätt, t.ex. i fråga om närpolisorganisationen, liksom till åklagarnas och domstolarnas rotelindelning. Det bör också belysas vad de nya reglerna har inneburit resursmässigt för dessa myndigheter.

Utredaren bör i den omfattning han finner befogad undersöka och analysera hur reglerna för utredning av brott begångna av den som inte har fyllt femton år (31–37 §§ LUL) förhåller sig till de regler som gäller för straffmyndiga ungdomar. Utredaren kan även i övrigt ta upp frågor som han bedömer har ett samband med handläggningen av ungdomsmål.

Vid enkäternas utformning och utvärderingens uppläggning i övrigt samt under det fortlöpande arbetet skall utredaren samråda med Brottsförebyggande rådet, Domstolsverket,

Rikspolisstyrelsen, Riksåklagaren, Socialstyrelsen och Sveriges advokatsamfund. Utredaren skall beakta det arbete som utförs av kommittén med uppdrag att bl.a. göra en översyn av sekretesslagen (1980:100), i den del som rör frågor om sekretess vid samarbete mot ungdomsbrott (dir. 1998:32). Utredaren skall också beakta utredningen om medling m.m. (dir. 1998:31).

Utredaren skall analysera resultatet av undersökningen och redovisa sina slutsatser. Han skall föreslå de författningsändringar och ändringar av de berörda myndigheternas arbetssätt som analysen ger anledning till.

Utredaren skall avsluta sitt arbete före den 1 oktober 1999.

Övrigt

För utredningsarbetet gäller regeringens direktiv till samtliga kommittéer och särskilda utredare om att redovisa regionalpolitiska konsekvenser (dir. 1992:50), om att pröva offentliga åtaganden (dir. 1994:23), om att redovisa jämställdhetspolitiska konsekvenser (dir. 1994:124) samt om att redovisa konsekvenser för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet (dir. 1996:49).

(Justitiedepartementet)

Bilaga 2

Enkäten till polisen

Enkäten har skickats till 18 polismyndigheter runt om i landet. Utredningen har i enkätens följebrev angett att man främst är intresserad av förhållandet i vissa kommuner eller stadsdelar. Samtliga myndigheter har inkommit med svar. Nedan följer en sammanställning av dessa svar.

1. Beskriv myndighetens organisation för att handlägga ungdomsmål, dvs. ärenden där den misstänkte är över 15 år men inte har fyllt 21 år.

Det klart vanligaste svaret är att ungdomsmålen handläggs inom närpolisorganisationen. Några myndigheter har angett att huvuddelen av ungdomsmålen handläggs av närpolisen men att komplicerade utredningar eller ungdomsmål som avser grövre brott handläggs av kriminalavdelningen eller liknande. En myndighet har uppgett att närpolisen handlägger de ungdomsmål där det för brottet inte är föreskrivet mer än sex månaders fängelse medan en särskild ungdomsgrupp tar hand om övriga ungdomsmål

Flera myndigheter har svarat att ungdomsmålen handläggs av en särskild ungdomsgrupp eller liknande. En myndighet har anfört att många ungdomsärenden handläggs i samverkan mellan en erfaren utredare från ungdomsgruppen och någon eller några polismän från aktuellt närpolisområde. Ett par myndigheter har påpekat att ungdomsmålen tidigare handlades av en särskild ungdomsgrupp men att denna har upphört och att målen nu handläggs av närpolisen.

Några myndigheter har uppgett att man har särskilda ungdomsutredare men inte närmare angett var i organisationen dessa arbetar.

Det kan också nämnas att flera myndigheter har anmärkt att mål som gäller åldergruppen 18–20 år inte betraktas som ungdomsmål utan handläggs i vanlig ordning.

2. Har 1995 års reform haft någon betydelse för myndighetens organisation och/eller arbetsformer? Om ja – på vilket sätt?

De flesta myndigheterna har svarat att 1995 års reform har haft betydelse för organisationen och/eller arbetsformerna. De vanligaste svaren är att särskilda ungdomsutredare har utsetts och att närpolisen har tagit över handläggningen av ungdomsmål. Andra svar är bl.a. att det har inrättats en ungdomsgrupp, att ungdomsmålen har fått högre prioritet, att kontakterna med socialtjänsten har förbättrats, att socialsekreterare har placerats hos polisen, att arbetssituationen har blivit stressigare, att polisens yttre verksamhet har blivit lidande, att kontroll och styrning har förbättrats och att alla ungdomsbrott utreds.

Relativt många myndigheter har dock svarat att reformen inte har haft någon betydelse.

3. Har myndigheten tagit fram gällande dokument som anger förhållningssätt (policyfrågor), arbetsformer m.m. på området? I förekommande fall, ange även antal och typ av dokument. Observera att eventuella dokument inte skall skickas in.

Flertalet myndigheter har svarat att några sådana dokument inte förekommer. Några myndigheter har dock hänvisat till att ungdomsmålen behandlas i verksamhetsplanen. Ett par myndigheter har angett att det upprättats områdesföreskrifter. Vidare har det från ett par myndigheter anförts att frågorna regleras i lokala överenskommelser med åklagarkammaren.

Någon myndighet har uppgett att man har upprättat en arbetspromemoria i samråd med socialtjänsten och en annan att det finns en tjänsteföreskrift om bl.a. fördelningen av ärenden. En myndighet har svarat att man upprättat särskilda blanketter i samråd med socialtjänsten för underrättelse till vårdnadshavare och socialtjänst. Slutligen har en myndighet anfört att man har upprättat ett särskilt åtgärdsblad för ungdomsmål.

4. Hur många ungdomsmål handläggs vid myndigheten per år? (om statistik saknas, ange ett ungefärligt antal)
a) mål med ungdomar under 18 år som misstänks för brott för vilket är föreskrivet fängelse i mer än sex månader
b) övriga ungdomsmål (18–20 år samt de under 18 år som misstänks för lindrigare brott än vad som anges ovan)

Svaren på denna fråga har varit mycket varierande och relativt många myndigheter har endast angett att man saknar statistik. Vidare har flera av svaren inte skilt mellan de båda kategorierna av ungdomsmål. Sammantaget är det inte meningsfullt att närmare bearbeta de svar som har lämnats.

5. Hur lång är regelmässigt polisens handläggningstid för ungdomsmål?
a) för ungdomar under 18 år som misstänks för brott för vilket är föreskrivet fängelse i mer än sex månader
b) övriga ungdomsmål (18–20 år samt de under 18 år som misstänks för lindrigare brott än vad som anges ovan)

Beträffande ungdomsmålen enligt kategori a) varierar svaren mellan en vecka och tre månader. De vanligaste svaret är att handläggningstiden ligger mellan två och fyra veckor.

Vad gäller gruppen ungdomsmålen under b) är de angivna tiderna än mer varierande och ligger mellan tre dagar och ett år. Någon myndighet har angett att handläggningstiden beträffande dessa mål är längre än för dem enligt kategori a). Flertalet myndigheter har skilt mellan de mål som avser ungdomar under 18 år och de som gäller åldersgruppen 18–20. Flera av dessa har valt att uttala sig endast om målen som gäller dem under 18 år. Det vanligaste svaret här är att handläggningstiden normalt uppgår till cirka en månad. Av dem som uttalat sig om åldersgruppen 18–20 år har någon svarat cirka två månader och en annan skyndsamt.

Några myndigheter har besvarat frågan allmänt utan att skilja mellan de två kategorierna. Det vanligaste svaret bland dessa är att målen handläggs skyndsamt.

6. Förekommer det att tidsfristen i 4 § LUL överskrids? Om ja – i vilken utsträckning och varför?

Det bör inledningsvis anmärkas att tidsfristen enligt 4 § LUL var fyra veckor när enkäten besvarades.

De allra flesta polismyndigheter har svarat att tidsfristen överskrids i liten eller mycket liten omfattning. En myndighet har angett att tiden överskrids i cirka 20 procent av de aktuella målen.

En del myndigheter har anfört att det förekommer att tidsfristen överskrids, men inte angett i vilken omfattning. En av myndigheterna

har svarat att i omkring 50 procent av ärendena överskrids tiden. En annan har uppgett att det är självklart att tidsfristen överskrids.

Vad gäller orsakerna har flertalet av myndigheterna svarat att tidsfristen överskrids i omfattande mål och i mål med flera gärningsmän. Ett annat vanligt svar är att man väntar på rättsintyg eller analysbevis eller resultatet av teknisk utredning. Vidare har som orsaker till att tiden överskrids angetts bl.a. att den misstänkte eller andra som skall höras är bortresta, att utredningen är komplicerad, att den misstänkte begår nya brott, att personer som skall höras inte inställer sig, att det är svårt att nå målsägande och vittnen samt att målsägandens ersättningsanspråk dröjer.

Ett par myndigheter har uppgett att åklagares beslut inhämtas om tidsfristen överskrids och ett par andra att förundersökningsledaren hålls underrättad om utredningen drar ut på tiden.

7. Har polisens handläggningstid för ungdomsmål förändrats efter reformen år 1995? Om ja – på vilket sätt?
a) för ungdomar under 18 år som misstänks för brott för vilket är föreskrivet fängelse i mer än sex månader
b) övriga ungdomsmål (18–20 år samt de under 18 år som misstänks för lindrigare brott än vad som anges ovan)

Vad gäller kategori a) har de flesta svarat att handläggningstiden har förkortats efter reformen. Nästan lika många har angett att minskningen är väsentlig. Ett par har anfört att den förkortats något. Ett mindre antal myndigheter har besvarat frågan nekande. Någon myndighet har påpekat att tidsfristen medfört att dessa mål prioriteras på bekostnad av övriga ungdomsmål.

Beträffande ungdomsmålen enligt b) varierar svaren. Lika många myndigheter som har svarat att handläggningstiden har blivit kortare har svarat att det inte skett någon förändring. Några myndigheter har anfört att handläggningstiden har blivit längre efter reformen medan ett par angett att den har förkortats i väsentlig grad. Någon myndighet har uppgett att tiden har förkortats beträffande mål med dem som är under 18 år och att den troligen är kortare även för dem mellan 18–20 år. En annan har slutligen svarat att det inte har skett någon förändring beträffande åldersgruppen 18–20 år.

Några av myndigheterna har besvarat frågan allmänt utan att särskilja de båda kategorierna och av dessa har i princip lika många svarat att handläggningstiden har blivit kortare som att den inte har blivit det.

8. Vad kan anses vara en tillräckligt snabb handläggning hos polisen med beaktande av att tiden mellan brott och reaktion inte bör vara alltför lång?
a) för ungdomar under 18 år som misstänks för brott för vilket är föreskrivet fängelse i mer än sex månader
b) övriga ungdomsmål (18–20 år samt de under 18 år som misstänks för lindrigare brott än vad som anges ovan)

När det gäller ungdomsmål enligt kategori a) varierar svaren på vad som kan anses vara en tillräckligt snabb handläggning mellan en vecka och två månader. Det vanligast svaret är dock fyra veckor eller en månad. Det har påpekats att för utredningar av brott där den misstänkte är under 15 år bör tiden vara den samma som för ungdomsmålen enligt kategori a).

Även beträffande gruppen ungdomsmål under b) är det vanligaste svaret fyra veckor. Några myndigheter har anfört att beträffande dem under 18 år i denna kategori bör samma handläggningstid som under a) gälla. En myndighet har angett att dessa mål bör omfattas av den lagreglerade tidsfristen i 4 § LUL. En annan kommentar är att åldersgruppen 18–20 år behandlas som vuxna och således inte handläggs med förtur. Slutligen har en myndighet anfört att tiderna för dessa ungdomsmål går att minska men att det är en resursfråga.

9. Har samarbetet med åklagare, domstol och socialtjänst förändrats efter 1995 års reform?
Om ja – på vilket sätt?

Beträffande samarbetet med åklagarna har nästan samtliga svarat att det har skett en förbättring eller att samarbetet har utökats. Endast ett par myndigheter har anfört att det inte skett någon förändring.

Vad gäller domstolen har nästan samtliga svarat att samarbetet inte har förändrats. Det har påpekats att det inte förekommer något egentligt samarbete med domstolen. En myndighet har dock uppgett att samarbetet med domstolen har förbättrats.

När det gäller socialtjänsten har flertalet polismyndigheter angett att det skett en förbättring. Enligt en del myndigheter är emellertid samarbetet med socialtjänsten oförändrat.

Av de polismyndigheter som har besvarat frågan allmänt har de flesta svarat att samarbetet fungerade bra även före reformen och att denna inte medfört någon förändring. Nästan lika många myndigheter har dock anfört att samarbetet har utökats eller förbättrats. Ett par av dessa menar att det skett en markant förbättring.

10. Hur tillämpas bestämmelsen i 2 § första stycket LUL om att det skall vara särskilt lämpade polismän som leder förundersökningen i ungdomsmål?

Svaren på denna fråga är varierande. De vanligaste svaret är att de polismän som leder förundersökningen i ungdomsmål har bedömts som lämpliga i samband med rekryteringen eller tjänstetillsättningen. Andra svar är att intresse och fallenhet liksom polismannens erfarenhet har betydelse. Det har också angetts att vissa poliser har tillfrågats om de vill handlägga ungdomsmål. I något fall har slutligen anförts att vissa polismän har utpekats som ansvariga för ungdomsmålen.

11. Har specialiseringen inom polis-, åklagar- och domstolsväsendet, dvs. att särskilt lämpade polismän, åklagare och domare skall handlägga ungdomsmålen, inneburit någon förändring beträffandet ungdomsmålens handläggning? Om ja – på vilket sätt?

De flesta polismyndigheter har svarat att specialiseringen har haft betydelse för handläggningen. Många har anfört att handläggningen har blivit snabbare. Andra vanliga svar är att handläggningens kvalitet har höjts, att man har fått en bättre kunskap om hela handläggningen samt att samarbetet och kontakterna med andra berörde myndigheter har förbättrats. Det har också påpekats att man har fått bättre rutiner, att uppklarningsprocenten har ökat, att det sker en mer enhetlig bedömning och att man bättre lär känna ungdomarna.

Relativt många myndigheter har dock besvarat frågan nekande.

12. Hur tillämpas bestämmelsen i 2 § andra stycket LUL om att samma polisman om möjligt skall tilldelas den nya förundersökningen om den unge återkommer efter att ha begått nya brott? Har det betydelse för hur bestämmelsen tillämpas om t.ex. den unge återfallit i lindrigare resp. allvarligare brott?

De stora flertalet av polismyndigheterna har svarat att bestämmelsen beaktas i möjligaste mån.

Det har anmärkts att ledigheter och arbetsbelastning kan medföra att den unge som återfallit i brott får träffa en annan polisman än tidigare. Vidare har det påpekats att när brottet utreds i det närpolisområde där den unge bor det i det närmaste automatiskt blir så att den unge får träffa samma polisman.

Nästan samtliga myndigheter har anfört att man tillämpar bestämmelsen på samma sätt oavsett vilken typ av brott som återfallet avser. En myndighet har svarat att om det är fråga om ett allvarligt brott skall det vara samma förhörsledare.

13. Vilka fördelar/nackdelar finns det med att den unge får träffa samma polisman?

Vad gäller fördelar har de flesta myndigheterna uppgett att det är en fördel att man lär känna den unge och kan bygga upp ett förtroende. Flera myndigheter har också anmärkt att det är en fördel att man lär känna föräldrarna och kan den unges bakgrund. Andra fördelar som har påpekats är att utredningsarbetet underlättas, att det blir en enhetlig bedömning, att man känner till den unges umgänge, att man känner till tidigare och pågående åtgärder beträffande den unge samt att man får en bra helhetsbild av den unge och dennes situation.

Flera myndigheter har anfört att det endast finns fördelar med att den unge får träffa samma polisman vid återfall. Några har svarat att om det bara är en god relation mellan den unge och polismannen finns det bara fördelar med bestämmelsen.

Det är färre myndigheter som har svarat att det finns nackdelar än som angett att det finns fördelar. Det vanligaste svaret vad gäller nackdelar är att det kan ha skurit sig mellan den unge och polismannen. Några myndigheter har anfört att förhållandet kan bli alltför personligt. Att polismannen kan ha kommit på kant med den unges vårdnadshavare är också en nackdel som ett par myndigheter har påpekat. Slutligen har en myndighet angett att det kan vara svårt för den unge att erkänna nya brott om han eller hon träffar samma polisman vid återfall.

14. I vilken utsträckning är åklagaren förundersökningsledare bortsett från de ungdomsmål där det föreskrivs i 3 § LUL att åklagaren alltid skall leda förundersökningen?

De flesta polismyndigheter har svarat att det sällan eller mycket sällan förekommer att åklagaren leder förundersökningar utöver de fall som föreskrivs enligt lag. Några myndigheter har angett att så aldrig sker.

De fall där det enligt svaren förekommer är främst när det är fråga om allvarligare brott eller om det följer av fördelningsöverenskommelsen. Enligt andra svar kan det förekomma när åtalsprövning behövs, när tvångsåtgärder har vidtagits, när ett pågående ärende

avseende samma ungdom redan är lottat på åklagaren samt när den unge är under 15 år och misstänkt för ett grovt brott.

15. I vilken omfattning medverkar vårdnadshavare eller andra fostrare under förundersökningen?

Det stora flertalet av myndigheterna har svarat att den unges vårdnadshavare medverkar i stor eller mycket stor omfattning vid polisförhör. Några myndigheter har uppgett att de alltid är närvarande vid förhören. I ett par fall har kommenterats att om vårdnadshavare inte kan eller vill närvara så medverkar företrädare för socialtjänsten.

Endast en myndighet har anfört att vårdnadshavare eller andra fostrare inte medverkar särskilt ofta.

16. Är vårdnadshavares eller andra fostrares medverkan under förundersökningen tillräcklig? Om nej – på vilket sätt bör den utvidgas?

Nästan samtliga polismyndigheter har svarat att vårdnadshavarnas medverkan under förundersökningen är tillräcklig. Några myndigheter har dock besvarat frågan nekande. Ett par myndigheter har anfört att vårdnadshavarna borde vara närvarande vid polisförhör i större utsträckning. En myndighet har anmärkt att de s.k. vaneförbrytarna alltför sällan har någon vårdnadshavare med sig till förhören.

17. När och på vilket sätt underrättas vårdnadshavare eller andra fostrare om att den unge är skäligen misstänkt för ett brott?

Svaren på denna fråga varierar. Av de flesta svaren framgår att vårdnadshavarna får underrättelsen i samband med att den unge skriftligen kallas till förhör. Har det skett ett gripande sker underrättelsen dock snarast möjligt, ofta genom ett telefonsamtal eller personligt besök. Enligt en del svar sker underrättelsen som regel på telefon så snart som möjligt. En del myndigheter har svarat att vårdnadshavarna underrättas skriftligen när anmälan har inkommit eller när förundersökningen har inletts. Några myndigheter har anfört att underrättelsen alltid sker per telefon eller genom ett personligt besök. Ett par myndigheter har hänvisat direkt till bestämmelsen i 5 § LUL som säger att underrättelse skall ske omedelbart när någon som inte har

fyllt 18 år är skäligen misstänkt för brott, om det inte är till men för utredningen eller annars finns särskilda skäl mot det.

18. När och på vilket sätt bereds vårdnadshavare eller andra fostrare tillfälle att närvara vid polisförhören?

De allra flesta polismyndigheterna har svarat att vårdnadshavaren kallas till förhören tillsammans med den unge. Vanligast synes vara att kallelsen sker skriftligen, men ett par myndigheter har angett att man alltid kallar vårdnadshavaren per telefon. Ett par myndigheter har anfört att man kallar till förhöret i samband med att man underrättar vårdnadshavaren om att den unge är skäligen misstänkt för brott. Vidare har en myndighet svarat att kallelsen till förhör sker genom personlig kontakt så snart som möjligt. Slutligen har någon myndighet uppgett att utredaren och vårdnadshavarna kommer överens om en tid för förhör.

19. Vilka fördelar/nackdelar finns det med att vårdnadshavare eller andra fostrare är närvarande vid polisförhör med den unge?

Beträffande fördelar är det vanligaste svaret att vårdnadshavarna får veta vad den unge har gjort. Ett annat vanligt svar är att vårdnadshavarna utgör ett stöd åt den unge som känner sig tryggare i förhörssituationen. Andra fördelar som har anförts är att vårdnadshavaren får kontakt med polisen, vilket kan vara värdefullt i framtiden, att vårdnadshavaren blir positivt inställd till polisen, att vårdnadshavarnas närvaro bidrar till att den unge talar sanning och att vårdnadshavarna behöver vara med för sin fortsatta föräldraroll.

Vad gäller nackdelar är det vanligaste svaret att den unge av olika orsaker inte vågar berätta vad som har hänt. Att vårdnadshavarna lägger sig i förhöret är också ett vanligt svar. Några myndigheter har angett att vårdnadshavaren kan ha en allmänt negativ påverkan på den unge. Ett par myndigheter har anfört att i de fall det bedöms som olämpligt att vårdnadshavarna är närvarande finns företrädare för socialtjänsten med vid förhöret.

20. I vilken omfattning medverkar företrädare för socialtjänsten under förundersökningen?

De flesta myndigheter har angett i vilken omfattning som företrädare för socialtjänsten är närvarande vid polisförhören med den unge och svaren varierar mellan alltid och i mycket liten omfattning. De har anmärkts från flera myndigheter att socialtjänsten alltid bereds tillfälle att närvara vid förhören. Flera myndigheter har påpekat att graden av medverkan från socialtjänsten skiftar mellan olika kommuner, socialdistrikt eller liknande och närpolisområden. Ett par myndigheter har svarat att socialtjänstens företrädare medverkar i större omfatning när det är fråga om allvarligare brott men nästan aldrig i t.ex. snatteriärenden.

De myndigheter som har anfört att det finns en socialsekreterare stationerad hos polisen har samtliga angett att socialtjänsten medverkar i stor omfattning, i vart fall beträffande de ungdomar som omfattas av socialsekreterarens ansvarsområde.

21. Är socialtjänstens medverkan under förundersökningen tillräcklig? Om nej – på vilket sätt bör den utvidgas?

Nästan lika många myndigheter har svarat att socialtjänstens medverkan under förundersökningen är tillräckligt som att den inte är det. Något fler myndigheter har dock anfört att medverkan inte är tillräcklig. Dessa myndigheter har främst angett att socialtjänsten bör vara närvarande vid förhören i större utsträckning. Ett par myndigheter har påpekat att det vore önskvärt att den unges ordinarie handläggare hos socialtjänsten var närvarande under förhör. Ett annat påpekande är att det kvällstid och vid gripande kan vara svårt att få tag på någon socialsekreterare. Vidare har anmärkts att ett närmare samarbete mellan polis och socialtjänst skulle kunna leda till tidsvinster. Slutligen har anförts att det vore bra med socialsekreterare som är knutna till polisen.

22. När och på vilket sätt sker underrättelsen till socialnämnden om att den unge är skäligen misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa?

Det vanligaste svaret är att en kopia av anmälan skickas till socialtjänsten. Alla myndigheter har inte besvarat frågan när underrättelsen sker, men det mest förekommande svaret här synes vara att så sker så snart som möjligt. Flera myndigheter har svarat att man skickar över en kopia av den kallelse till förhör som går till

vårdnadshavarna. Ett annat vanligt svar är att utredaren kontaktar socialtjänsten när denne eller närpolisområdet har fått ärendet. Ett par myndigheter har angett att den socialsekreterare som finns placerad hos polisen tar del av anmälningarna och vidarebefordrar dem till resp. socialkontor. Från ett par myndigheter har uppgetts att underrättelsen skickas så snart förundersökningen har inletts. Någon myndighet har svarat att man genast underrättar socialtjänsten när det är fråga om grövre brott. En annan myndighet har anfört att man vid enklare brott underrättar socialtjänsten när utredningen är klar. Ett par myndigheter har uppgett att man har en särskild blankett för underrättelsen till socialtjänsten. Slutligen har från något håll anförts att man underrättar socialtjänsten i samband med särskilda veckomöten.

23. När och på vilket sätt bereds företrädare för socialtjänsten tillfälle att närvara vid polisförhör med den unge?

Svaren på frågan varierar. Flera polismyndigheter har svarat att socialtjänsten på något sätt alltid bereds tillfälle att medverka vid polisförhören. Vanliga svar är att socialtjänsten kallas i samband med att den unge och vårdnadshavarna kallas till förhöret, att kallelsen till socialtjänsten är en kopia av den kallelse som går ut till vårdnadshavarna samt att socialtjänsten underrättas skriftligen eller per telefon. En myndighet har anfört att polisen har kontakter med företrädare för socialtjänsten under utredningens gång och en annan har svarat att det ofta förs en dialog mellan polis och socialtjänst om när förhör kan hållas. Vidare har en myndighet uppgett att socialtjänsten i förväg meddelar vilka tider under veckan som de inte kan medverka och förhör på dessa tider undviks.

Några myndigheter har angett att man har överenskommelser med socialtjänsten. Enligt en sådan överenskommelse kallas socialtjänsten inte om inte polisen bedömt det som absolut nödvändigt att de är med vid förhöret. Enligt en annan hör socialtjänsten av sig i de fall som de vill medverka.

24. Vilka fördelar/nackdelar finns det med att företrädare för socialtjänsten är närvarande vid polisförhör med den unge?

De vanligaste fördelarna med att företrädare för socialtjänsten närvarar vid polisförhören som myndigheterna har framfört är att socialtjänsten snabbt blir insatta i ärendet, att de får en bättre bild av den unge och dennes situation samt att de tidigt kan bedöma behovet av insatser och

snabbt kan sätta i gång med åtgärder avseende den unge och dennes familj. Andra svar är att socialtjänsten snabbt kan komma i gång med sin egen utredning, att den tidigt får kontakt med den unge och dennes vårdnadshavare samt att dess närvaro utgör ett stöd för den unge. Annat som har påpekats som fördelar är att socialtjänstens företrädare är bra förhörsvittnen samt att deras närvaro markerar samhällets reaktion och visar socialtjänstens intresse.

Många polismyndigheter har svarat att det bara finns fördelar med socialtjänstens närvaro vid polisförhören. Vissa nackdelar har dock påpekats. Några myndigheter har anfört att den unge får svårt att berätta när många vuxna är närvarande och att socialtjänstens närvaro verkar hämmande på den unge. Det har också anmärkts från ett par myndigheter att den unge och dennes vårdnadshavare sedan tidigare kan vara negativt inställda till socialtjänsten vilket kan påverka förhöret.

25. Är kvaliteten på handläggningen (hos polis, åklagare, domstol och socialtjänst) av ungdomsmål tillräckligt hög? Om inte – vilka är bristerna?

De allra flesta polismyndigheterna har svarat att kvaliteten på ungdomsmålens handläggning är tillräckligt hög. En del av dessa har dock haft vissa anmärkningar mot socialtjänstens handläggning. Det har bl.a. anförts att kvaliteten på dess handläggning är ojämn och skiftar för mycket, att den inte sätter in tillräckliga insatser, att det tar för lång tid innan några åtgärder beträffande den unge vidtas samt att den medverkar i för liten utsträckning.

En del polismyndigheter har svarat att de inte tycker att kvaliteten är tillräckligt hög. Det har påpekats att tidsfristen i vissa fall kan påverka kvaliteten negativt, att det behövs ytterligare utbildning, att resurserna inte räcker till, att olika rutiner behöver utvecklas och att det skulle vara bra om handläggningen av ungdomsmål kunde koncentreras till en ungdomsrotel eller liknande med samlad kompetens.

26. Har kvaliteten på handläggningen (hos polis, åklagare, domstol och socialtjänst) förändrats efter 1995 års reform? Om ja – på vilket sätt?

Flertalet av polismyndigheterna har svarat att kvaliteten på handläggningen har förändrats på ett positivt sätt efter reformen. Flera har anfört att specialiseringen inom polis- och åklagarväsendet har höjt

kvaliteten. Annat som har påpekats är bl.a. att kunskapen om hela handläggningen har förbättrats, att kontakterna och samarbetet med berörda myndigheter och vårdnadshavarna har blivit bättre, att det ges en snabb reaktion på ungdomarnas brott vilket ger tydliga signaler om hur samhället ser på brottslighet, att det har skapats bättre rutiner, att ungdomsmålen numera prioriteras samt att domstolen dömer ut kännbara straff.

Det bör dock nämnas att några av dessa myndigheter som anser att kvaliteten förbättrats har framfört att det finns risk att kvaliteten blir lidande på grund av den tidsfrist inom vilken en utredning skall vara slutförd.

En del myndigheter har angett att reformen inte har inneburit någon förändring vad gäller handläggningens kvalitet.

Slutligen har ett par myndigheter anfört att kvaliteten har försämrats sedan reformen genomfördes. En av dessa har uppgett att handläggningens kvalitet var högre när det fanns en särskild ungdomsrotel. Den andra myndigheten har framfört att om man har många ärenden för vilka den lagstadgade tidsfristen gäller hinner man inte lägga ned så mycket tid på varje ärende som man skulle vilja.

27. Har reformen inneburit några förändringar i övrigt beträffande handläggningen av ungdomsmålen och i så fall vilka?

Ungefär lika många polismyndigheter har besvarat frågan jakande som nekande. Flera myndigheter har valt att inte besvara frågan. De myndigheter som svarat att reformen inneburit förändringar har anfört bl.a. att statusen på ungdomsmålen har höjts, att ungdomsmål prioriteras, att det finns en större medvetenhet om ungdomsbrott och ungdomsbrottslingar i alla led, att handläggningstiden har blivit kortare, att rutiner och samordning har förbättrats samt att styrningen är tydligare. Ett par myndigheter har anfört att reformen inneburit att ärenden som avser lindrigare brott blir "liggande" till förmån för de ärenden där tidsfristen gäller.

28. Har det uppstått några problem i anledning av de nya bestämmelserna och i så fall vilka?

De flesta myndigheter som har besvarat frågan har anfört att det inte har uppkommit några problem. De polismyndigheter som besvarat frågan jakande har nästan samtliga tagit upp frågor som är hänförliga till tidsfristen. Flera myndigheter har påpekat att det är svårt att hålla

tidsfristen. Andra har framfört att den är stressande och kan leda till sämre utredningar. Ett par myndigheter har anmärkt att det förekommer att man avvaktar med att delge den unge misstanke för att undvika att tidsfristen börjar löpa. Det har också påpekats att den korta handläggningstiden gör att de övriga brottsförebyggande och uppsökande insatserna får litet utrymme.

En myndighet har påpekat att underrättelseskyldigheten gentemot socialtjänsten och även vårdnadshavarna kan medföra att andra "kommer före" polisen med förhör eller samtal, vilket den unge kan utnyttja på olika sätt för att försvåra utredningen.

29. Synpunkter på hur handläggningen av ungdomsmål kan förbättras.

Flertalet av polismyndigheterna har lämnat synpunkter på hur handläggningen av ungdomsmål kan förbättras. En av de vanligaste synpunkterna är att det skulle vara bra med ytterligare utbildning och kontinuerlig fortbildning för dem som skall handlägga ungdomsmål. En annan vanlig synpunkt som har framförts är att det bör vara en central ungdomsrotel eller liknande som handlägger ungdomsmålen i stället för eller i samverkan med närpolisen. Det har också anförts att specialiseringen bör utökas ytterligare. Några myndigheter har föreslagit att det skall inrättas särskilda ungdomsjourdomstolar eller liknande för att på detta sätta minska handläggningstiden. Fler ungdomsutredare, mer resurser till ungdomsmålen och fler poliser som arbetar i yttre tjänst är andra synpunkter som har lämnats.

Andra vanliga synpunkter gäller socialtjänsten. Flera myndigheter har anfört att det bör ställas högre krav på socialtjänstens medverkan liksom på de åtgärder de vidtar beträffande den unge.

Ett par myndigheter har föreslagit att det alltid skall finnas socialsekreterare placerade hos eller direkt knutna till polisen. Någon myndighet har angett att ett omedelbart samarbete mellan polisen och socialtjänsten ger ett mycket bra resultat. Samma myndighet har också anfört att kostnaderna för åtgärder som omhändertagande av den unge inte bör belasta kommunerna då detta kan innebära ett hinder för åtgärden. Från en myndighet har påpekats att de nya reglerna i LUL som trädde i kraft den 1 januari 1999 förhoppningsvis kommer innebära en tydligare bild av vad vård inom socialtjänsten skall innehålla.

Slutligen har bl.a. följande synpunkter lämnats. Samverkansformerna mellan polis och åklagare måste utvecklas i de fall åklagaren är förundersökningsledare. Straffbarhetsåldern bör sänkas till 13 år så att det blir möjligt att stoppa ungdomarna tidigt i brottskarriären. Möjligheterna att anhålla och även häkta ungdomar bör öka. Polisen

bör vara skyldig att utreda brott som är begångna av ungdomar mellan 12 och 15 år. Tidsfristen för handläggningen bör räknas från den tidpunkt då brottet kommer till polisens kännedom.

Bilaga 3

Enkäten till åklagarna

Enkäten har skickats till 24 åklagarkammare runt om i landet. 23 åklagarkammare har inkommit med svar. Nedan följer en sammanställning av åklagarnas svar.

1. Beskriv hur verksamheten är organiserad för att handlägga ungdomsmål, dvs. mål där den misstänkte är över 15 år men inte har fyllt 21 år.

Vid de flesta åklagarkammare lottas ungdomsmålen på särskilda åklagare. I vissa fall vid de större myndigheterna är det en särskild kammare som handlägger ungdomsmålen. Flera kammare har anfört att denna särskilda lottning endast gäller ungdomar som inte har fyllt 18 år och att de mål som gäller åldersgruppen 18–20 år lottas som vanligt.

Några kammare har svarat att samtliga åklagare vid kammaren handlägger ungdomsmålen och att man således inte har utsett några särskilda ungdomsåklagare. Ett par kammare har anfört att man har försökt med ett system med särskilda ungdomsåklagare men återgått till att lotta ungdomsmålen på samtliga åklagare. Vid några kammare är det olika om det är särskilda åklagare eller inte beroende på vilket forum man stämmer in vid.

2. Har 1995 års reform haft någon betydelse för myndighetens organisation och/eller arbetsformer? Om ja – på vilket sätt?

Flertalet kammare har svarat att reformen har haft betydelse på det sättet att man utsett särskilda ungdomsåklagare. Några har framfört att man numera har ökade kontakter och en större samordning med polis och socialtjänst. Det har också påpekats att handläggningsrutinerna för ungdomsmål har stramats upp. Slutligen har ett antal kammare svarat att det inte skett någon förändring.

3. Hur många ungdomsmål handläggs vid myndigheten per år? (om statistik saknas, ange ett ungefärligt antal)
a) för ungdomar under 18 år som misstänks för brott för vilket är föreskrivet fängelse i mer än sex månader
b) övriga ungdomsmål (18–20 år samt de under 18 år som misstänks för lindrigare brott än vad som anges ovan)

Då ett relativt stort antal kammare förklarat att de inte kan besvara frågan är det inte meningsfullt att redovisa ett genomsnittligt antal ungdomsmål för någon av kategorierna.

Beträffande de åklagarkammare som har svarat varierar antalet för kategori a) mellan 60 och 900 mål och mellan 180 och 1 100 för kategori b).

4. Hur lång är regelmässigt handläggningstiden hos polis- (från delgivning av misstanke till slutredovisning till åklagaren) resp. åklagarmyndigheten (från slutredovisning av utredningen av polisen till beslut i åtalsfrågan) för ungdomsmål? Om handläggningstiden varierar för t.ex. olika brottstyper – ge exempel på den normala handläggningstiden för olika brottstyper.
a) för ungdomar under 18 år som misstänks för brott för vilket är föreskrivet fängelse i mer än sex månader
b) övriga ungdomsmål (18–20 år samt de under 18 år som misstänks för lindrigare brott än vad som anges ovan)

Beträffande gruppen ungdomsmål under a) är svaren varierande. Det vanligaste svaret är dock att fyraveckorsfristen kan hållas, i vart fall i inte alltför komplicerade ärenden. Variationerna i tidsangivelserna ligger mellan en vecka och drygt tre månader. Det har också påpekats från flera kammare att tiderna varierar mycket beroende på målets karaktär. Enligt svaren åtgår den största delen av tiden hos polisen medan handläggningen hos åklagaren normalt synes uppgå till cirka en vecka.

Vad gäller kategori b) är svaren än mer varierande, tidsangivelserna ligger mellan en vecka och ett år. Handläggningstiden förefaller generellt vara längre än vad som gäller för de mål som faller inom kategori a). Gemensamt synes vidare vara att de mål som avser ungdomar under 18 år handläggs snabbare än de mål där ungdomarna är 18–20 år. Även här har påpekats att tiderna varierar mycket.

5. Förekommer det att tidsfristen i 4 § LUL överskrids? Om ja – i vilken utsträckning och varför? Beskrivs även ev. förekommande rutiner för bevakning av tidsfristen.

Inledningsvis skall anmärkas att enkätsvaren inkom före den 1 januari 1999 och att tidsfristen enligt 4 § LUL då var att beslut i åtalsfrågan skulle vara fattat senast inom fyra veckor från att den unge delgivits misstanke.

Samtliga åklagarkammare har svarat att det förekommer att tidsfristen överskrids. Det är dock stora variationer beträffande i vilken omfattning som det förekommer. Svaren varierar mellan "mycket sällan" och "nästan regelmässigt".

Vad gäller orsakerna till att tidsfristen överskrids synes de vanligaste skälen vara att målet avser flera misstänkta och omfattande brottslighet. En annan vanlig orsak som angetts är att yttrandena från socialtjänsten dröjer. Vidare har flera kammare som orsaker till att tidsfristen överskrids anfört att den unge misstänks för nya brott, att polisen inte redovisar utredningen i tid, att det är hög arbetsbelastning och resursbrist hos både polis och åklagare samt att målet är särskilt komplicerat. Andra omständigheter som gör det svårt att hålla tidsfristen är enligt svaren att det kan vara svårt att få tag på den misstänkte, målsägande eller vittnen, att det i målet förekommer flera målsägande och vittnen samt att det behövs viss bevisning som t.ex. utlåtande från Statens Kriminaltekniska Laboratorium eller rättsintyg.

Beträffande bevakningsrutiner anges det i de flesta svaren att de enskilda åklagarna själva sköter bevakningen av tidsfristen.

6. Har handläggningstiden för ungdomsmål förändrats efter reformen år 1995?
a) för ungdomar under 18 år som misstänks för brott för vilket är föreskrivet fängelse i mer än sex månader
b) övriga ungdomsmål (18–20 år samt de under 18 år som misstänks för lindrigare brott än vad som anges ovan)

Det klart vanligaste svaret beträffande kategori a) är att handläggningstiden har förkortats. Några åklagarkammare har angett att det är fråga om en väsentlig förkortning. Endast en kammare har anfört att handläggningstiden totalt sett inte genomgått någon större förändring.

Vad gäller ungdomsmål enligt kategori b) har de flesta åklagarkammare svarat att handläggningstiden även här har förkortats. Flera har dock angett att det endast är fråga om en mindre förkortning.

Vidare har flera åklagarkammare uppgett att det för denna grupp av ungdomsmål inte har skett någon förändring av handläggningstiden. Från ett par kammare har det också påpekats att minskningen av handläggningstiden inte gäller mål som avser åldersgruppen 18–20 år.

7. Vad kan anses vara en tillräckligt snabb handläggning (både förundersöknings- och domstolsstadiet) med beaktande av att tiden mellan brott och reaktion inte bör vara alltför lång?
a) för ungdomar under 18 år som misstänks för brott för vilket är föreskrivet fängelse i mer än sex månader
b) övriga ungdomsmål (18–20 år samt de under 18 år som misstänks för lindrigare brott än vad som anges ovan)

Beträffande kategori a) varierar svaren mellan en vecka och tre månader. De flesta svaren har angett cirka två månader som en tillräckligt snabb handläggningstid. Relativt många har dock anfört att handläggningstiden bör vara fyra veckor.

När det gäller gruppen ungdomsmål under b) varierar svaren än mer. De uppgivna tiderna ligger mellan en vecka och sex månader. Det vanligaste svaret är dock två – tre månader. Från några håll har påpekats att handläggningstiden för dem under 18 år bör vara kortare än för åldergruppen 18–20 år. Det har också anmärkts att det bör införas en yttre tidsgräns även för denna kategori ungdomsmål. En annan kommentar är att intresset av en snabb reaktion gör sig gällande på samma sätt oberoende av brottets svårhetsgrad.

En åklagarkammare har påpekat att handläggningstiden på grund av arbetsbelastningen hos polisen förlängs genom att polisen avvaktar med att delge den unge misstanke om brott. På så vis börjar inte tidsfristen löpa och tiden mellan brott och reaktion förlängs.

8. Har samarbetet med polis, domstol och socialtjänst förändrats efter 1995 års reform? Om ja – på vilket sätt?

Nästan samtliga åklagarkammare har svarat att samarbetet förändrats på ett positivt sätt.

Framför allt synes kontakterna med polisen och socialtjänsten ha utökats och förbättrats. Det har framförts att man har fått större förståelse för varandras arbete och bättre personkännedom. Några åklagarkammare har angett att man har samverkansträffar eller liknande möten med de berörda myndigheterna.

Någon kammare har påpekat att en nackdel med det utökade samarbetet med polisen är att utredarna upplevs som osjälvständiga och att förundersökningsledarskapet övergår i arbetsledning.

Endast ett fåtal åklagarkammare har anfört att det inte skett någon förändring i samarbetet.

9. Hur tillämpas bestämmelsen i 2 § första stycket LUL om att det skall vara särskilt lämpade åklagare som leder förundersökningen i ungdomsmål?

Det vanligaste svaret är att särskilda ungdomsåklagare utses. De flesta kammare har inte angett vilka kriterier eller liknande som ligger till grund för att utse vissa åklagare. Några kammare har anfört att åklagarnas intresse av att handlägga denna typ av mål är av betydelse.

Ett par kammare har påpekat att ungdomsåklagarna med tiden får särskild erfarenhet av ungdomsmål. Från någon kammare har framförts att det är bra om det är en rutinerad åklagare.

Slutligen har flera kammare svarat att bestämmelsen inte tillämpas eller att samtliga åklagare anses lika lämpade.

10. Har specialiseringen inom polis-, åklagar- och domstolsväsendet, dvs. att särskilt lämpade polismän, åklagare och domare skall handlägga ungdomsmålen, inneburit någon förändring beträffandet ungdomsmålens handläggning? Om ja – på vilket sätt?

Flertalet åklagarkammare har svarat att specialiseringen inneburit en positiv förändring för handläggningen av ungdomsmål. Flera har angett att handläggningstiden har minskat och att kontakterna mellan de olika myndigheterna har ökat och förbättrats. Andra förändringar som har påpekats är att alla inblandade har fått större kunskap, att man har fått ökad personkännedom och bättre personkontakter, att målen handläggs med ett större engagemang, att handläggningen sker effektivare, att enhetligheten i rättstillämpningen har ökat, att kvaliteten i handläggningen ökat samt att man har fått bättre rutiner.

Ett relativt stort antal åklagarkammare har svarat att specialiseringen inte inneburit någon förändring eller att den inte har genomförts, i vart fall inte inom alla de berörda myndigheterna.

11. Hur tillämpas bestämmelsen i 2 § andra stycket LUL om att samma åklagare om möjligt skall tilldelas den nya förundersökningen om den unge återkommer efter att ha begått nya brott?

Flertalet kammare har uppgett att bestämmelsen tillämpas helt eller delvis, dvs. att återkommande ärenden om möjligt lottas på samma åklagare. Ett par kammare har angett att man har geografisk lottning vilket i praktiken innebär att det blir samma åklagare som handlägger det nya ärendet. En kammare har påpekat att bestämmelsen ibland frångås för att undvika en sned arbetsbelastning mellan åklagarna.

Ungefär lika många kammare som svarat att bestämmelsen tillämpas helt eller delvis har dock svarat att den inte tillämpas.

12. Vilka fördelar/nackdelar finns det med att den unge får träffa samma åklagare?

I princip samtliga åklagarkammare har svarat att det finns fördelar med att den unge får träffa samma åklagare vid återfall i brott. Det vanligaste svaret är att det är en fördel att känna till den unge och dennes bakgrund och att detta ger en bättre grund för beslut i åtalsfrågorna. Andra fördelar som har påpekats är att det ger ett ökat tryck på den unge att sköta sig, att handläggningen går snabbare och att det leder till ökad rättssäkerhet.

Vad gäller eventuella nackdelar har flera kammare svarat att det inte finns några sådana. Av dem som angett att det kan föreligga nackdelar har några anfört att det kan uppfattas som om åklagaren förföljer den unge eller att den unge uppfattar åklagarens uppgifter och åtgärder som personliga i stället för ett tjänsteåliggande. Andra nackdelar med att träffa samma åklagare vid återfall som har framförts är att den unge kan komma på kant med åklagaren, att det kan leda till en sned arbetsfördelning, att åklagaren kan ha en förutfattad mening om den unge samt att den unge kan vara hotfull.

13. I vilken utsträckning är åklagaren förundersökningsledare bortsett från de mål där det enligt 3 § LUL föreskrivs att åklagaren alltid skall leda förundersökningen?

Enligt de flesta svaren är åklagaren förundersökningsledare endast undantagsvis i mål där det inte föreskrivs enligt lag. Flera kammare har svarat att åklagaren är förundersökningsledare om denne redan är inlottad på personen i fråga. Det har också uppgetts att åklagaren har

förundersökningsledarskapet vid gängbrottslighet. Endast en kammare har angett att åklagaren alltid leder förundersökningen i mål där den misstänkte är under 18 år.

14. I vilken utsträckning avkunnas domarna muntligen i anslutning till huvudförhandlingen? Är det i detta avseende någon skillnad mellan tingsrätt och hovrätt?

Samtliga åklagarkammare har svarat att tingsrätterna i stor eller mycket stor utsträckning avkunnar domarna i anslutning till huvudförhandlingen. Vad gäller hovrätterna har flertalet angett att det där inte är lika vanligt att domarna avkunnas direkt. Relativt många har dock uppgett att det inte föreligger någon skillnad mellan instanserna. Flera kammare har påpekat att det inte är särskilt vanligt att ungdomsmålen överklagas till hovrätten.

15. Betyder domstolarnas muntliga avkunnandet av fällande domar något för de ungas insikter om sina brott? Om ja – på vilket sätt?

De allra flesta åklagarkammare har svarat att det muntliga avkunnandet har betydelse. Flera har anfört att det är viktigt att den unge får ett snabbt besked och får domen förklarad för sig. Det har påpekats att avkunnandet och det som ordföranden säger i samband med detta kan få den unge att inse allvaret i det inträffade. Just de allmänna ord som sägs till den unge vid avkunnandet har av flera kammare angetts vara av stor vikt, om det sker på ett bra och pedagogiskt sätt.

Några kammare har förklarat att de inte kan besvara frågan, men ingen kammare har besvarat frågan nekande.

16. I vilken utsträckning underrättas den unge om beslut om åtalsunderlåtelse vid ett personligt sammanträffande?

Samtliga åklagarkammare har svarat att beslut om åtalsunderlåtelse alltid eller nästan alltid meddelas vid ett personligt sammanträffande. Flera kammare har anmärkt att om den unge är intagen i ett s.k. §12-hem kan personalen vid hemmet sköta delgivningen. En kammare har angett att underrättelsen alltid sker vid ett personligt möte när det för brottet är föreskrivet fängelse i mer än sex månader. En annan kammare har uppgett att vid bagatellförseelser och i fall som avser ett

brott som ligger före en tidigare personlig delgivning kan delgivningen ske per post.

17. I vilken utsträckning underrättas den unge om beslut om strafföreläggande vid ett personligt sammanträffande?

Svaren på frågan varierar. Flertalet åklagarkammare har svarat att den unge delges beslut om strafföreläggande vid ett personligt sammanträffande i de fall det utfärdas med stöd av 15 § LUL, dvs. när man har tillämpat de särskilda straffnedsättningsregler som gäller vid strafföreläggande för ungdomar under 18 år. Flera kammare har hänvisat till 1 § förordningen (1994:1763) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare som anger i vilka fall personlig delgivning skall ske. Vidare har flera kammare angett att det sker ett personligt sammanträffande i de fall det för brottet är föreskrivet fängelse i mer än sex månader. Någon kammare har anfört att personlig delgivning av beslutet sker i samtliga åklagarledda förundersökningar. En annan kammare har uppgett att personlig delgivning inte sker vid trafikbrott, snatteri eller liknande. Slutligen kan nämnas att en kammare har angett att det är sällan det sker ett personligt sammanträffande för att underrätta den unge om beslutet om strafföreläggande medan en annan kammare svarat att det sker så gott som alltid.

18. Hur snart efter beslutet sker sådana sammanträffanden beträffande åtalsunderlåtelse resp. strafföreläggande?

Samtliga åklagarkammare har svarat att man sammanträffar med den unge för att delge beslutet inom två veckor efter det att beslutet har fattats. Flera kammare har angett att beslutet vanligen delges inom en vecka. Några kammare har anfört att det undantagsvis kan förekomma att det går längre tid innan sammanträffandet. I dessa fall beror det på att den unge eller dennes vårdnadshavare har förhinder, att det är skollov och liknande eller att den unge bor långt från kansliorten och delgivningen därför i stället sker i samband med en tingsdag på eller närmare den unges bostadsort.

19. Innebär det personliga sammanträffandet vid meddelande av beslut om åtalsunderlåtelse och strafföreläggande något för de ungas insikter om sina brott? Om ja – på vilket sätt?

Det stora flertalet åklagarkammare har besvarat frågan jakande och menar att det personliga sammanträffandet har betydelse för de ungas insikter om sin brott. Det har framförts att sammanträffandet gör att brottslighetens konsekvenser tydliggörs. Flera har svarat att man brukar förklara vilka konsekvenser fortsatt brottslighet kan få för t.ex. möjligheten att få körkort. Vidare har flera angett att sammanträffandet gör att allvaret av att ha begått ett brott betonas och att det ger tillfälle att förklara hur samhället ser på brottsligheten.

Ett par kammare har anfört att det är svårt att svara på frågan och en av dem har påpekat att det i allmänhet är problemfria ungdomar som erhåller åtalsunderlåtelse och att dessa sällan återfaller i ny brottslighet. Det har också anmärkts att mottagligheten för åklagarens budskap förefaller vara minst hos dem som löper störst risk att återfalla i brott och att det beträffande den icke återfallsbenägna gruppen är överflödigt att inskärpa konsekvenserna av fortsatt brottslighet, men att man i vart fall kan nå marginalgruppen på ett positivt sätt.

20. I vilken omfattning medverkar vårdnadshavare eller andra fostrare vid
a) sammanträffande där den unge underrättas om beslut om åtalsunderlåtelse
b) sammanträffande där den unge underrättas om beslut om strafföreläggande
c) huvudförhandlingen?
Är denna medverkan tillräcklig? Om nej – hur bör den utvidgas?

Sammanfattningsvis kan sägas att vårdnadshavare eller andra fostrare medverkar i stor utsträckning under lagföringen. Vad gäller sammanträffanden för delgiving av beslut om åtalsunderlåtelse och strafföreläggande har de flesta åklagarkammare svarat att vårdnadshavarna medverkar så gott som alltid eller i stor utsträckning. Några kammare har angett att de alltid medverkar. Även beträffande medverkan vid huvudförhandlingen har anförts att vårdnadshavarna oftast eller så gott som alltid medverkar. Svaren är dock här något mer varierande och kan tyda på att medverkan vid huvudförhandlingen sker i något mindre utsträckning.

I princip samtliga åklagarkammare har svarat att de anser att vårdnadshavarnas medverkan är tillräcklig. Det har dock påpekats att

det ofta är de vårdnadshavare som man önskat skulle medverka som inte gör det.

21. På vilket sätt bereds vårdnadshavare eller andra fostrare tillfälle att närvara vid
a) sammanträffande där den unge underrättas om beslut om åtalsunderlåtelse
b) sammanträffande där den unge underrättas om beslut om strafföreläggande

Beträffande sammanträffande för delgivning av beslut om både åtalsunderlåtelse och strafföreläggande har flertalet åklagarkammare svarat att de kallar vårdnadshavaren. Övriga kammare har anfört att vårdnadshavare eller andra fostrare underrättas särskilt i samband med att den unge kallas till sammanträffandet.

22. Vilka fördelar/nackdelar finns med vårdnadshavares eller andra fostrares närvaro?

Vad gäller fördelar har de flesta åklagarkammare angett att det är viktigt att vårdnadshavarna får veta vad som har hänt. Flera har också uppgett att det är en fördel att vårdnadshavarna får reda på innebörden av skötsamhetskravet och vilka konsekvenser som återfall i brott kan få. Andra fördelar som har anförts är att vårdnadshavaren får allmän information och tillfälle att ställa frågor, att vårdnadshavarnas närvaro betonar allvaret i det inträffade, att närvaron stärker vårdnadshavarnas roll som normgivare, att de visar sitt engagemang samt att familjen får tillfälle att tala om det som hänt. En kammare har påpekat att vårdnadshavarna också har ett självständigt intresse att få ta del av de åtgärder som vidtas med den unge.

Flera åklagarkammare har svarat att det bara finns fördelar med vårdnadshavares medverkan. Emellertid har flera kammare svarat att det även finns vissa nackdelar med att vårdnadshavare medverkar. De nackdelar som har framförts är att vårdnadshavarna lägger sig i och tar den unges parti på ett olämpligt sätt, att de bagatelliserar brottet, att den unge kan ha svårt att berätta om brottet och sina alkohol- och drogvanor när vårdnadshavarna är närvarande samt att den unge kan riskera kroppslig bestraffning i hemmet genom att vårdnadshavarna får veta vad som hänt.

23. I vilken omfattning medverkar företrädare för socialtjänsten under handläggningen av ett ungdomsmål? Är denna medverkan tillräcklig? Om nej – hur bör den utvidgas?

Av svaren framgår att socialtjänstens medverkan under handläggningen varierar mycket. Vissa kammare har t.ex. angett att representanter regelmässigt är närvarande vid polisförhör med den unge medan andra har svarat att de i princip aldrig medverkar. Det klart vanligaste svaret är att socialtjänsten medverkar genom att skriva yttranden. Ser man till svaren i övrigt verkar det som socialtjänstens företrädare oftare är närvarande vid polisförhören än vid sammanträffanden för delgivning av beslut om åtalsunderlåtelse och strafföreläggande samt huvudförhandlingar.

I princip lika många åklagarkammare har svarat att socialtjänstens medverkan är tillräcklig som att den bör utvidgas. När det gäller frågan om hur den skall utvidgas har de flesta kammare anfört att medverkan generellt bör öka. Det har också påpekats att företrädare för socialtjänsten i större utsträckning bör vara närvarande vid huvudförhandlingen. En kammare har anfört att socialtjänsten inte skall medverka i fråga om brottsutredningar och att man bör hålla isär de delar av handläggningen av ett ungdomsmål som utgör brottsutredningen från andra delar som mer kan sorteras in under begreppet personutredning.

24. I vilken omfattning bereds socialtjänsten tillfälle att närvara vid de sammanträffanden där den unge underrättas om ett beslut om åtalsunderlåtelse?

Svaren på frågan varierar. De flesta åklagarkammare har svarat att socialtjänsten alltid kallas till eller underrättas om de sammanträffanden där den unge delges beslut om åtalsunderlåtelse.

Ett par kammare har anfört att man kallar socialtjänsten endast i vissa fall. Vidare har någon kammare uppgett att socialtjänsten kallas i liten omfattning. Slutligen har ett par kammare angett att de inte kallas över huvud taget.

25. Vilka fördelar/nackdelar finns med socialtjänstens närvaro?

De flesta åklagarkammare har svarat att det finns fördelar med socialtjänstens närvaro. Flera har generellt angett att det inte finns några nackdelar eller enbart fördelar. I svaren anges bl.a. att

socialtjänstens närvaro främjar samarbetet mellan socialtjänsten och åklagarna, att det tydliggörs att socialtjänstens åtgärder och åklagarens beslut kan vara beroende av varandra, att socialtjänsten tidigt får kontakt med den unge, att den snabbt kan komma igång med åtgärder för den unge, att den snabbt blir insatt i ärendet och därför snabbt kan skriva ett yttrande samt att det blir tydligare att socialtjänstens åtgärder är en följd av brottet. Flera kammare har också mer allmänt angett att det är betydelsefullt för socialtjänstens arbete att den är närvarande.

De nackdelar som har framförts är att socialtjänstens företrädare kan ta upp för stor del av delgivningstiden vid sammanträffandena och att det kan ifrågasättas om deras närvaro är väl använda resurser. Ett par kammare har också anfört att man inte kan se några fördelar med att socialtjänsten är närvarande.

26. Är innehållet i socialtjänstens yttrande tillräckligt för bedömningen av åtalsfrågan? Om inte – hur bör yttrandena förbättras?

Flertalet åklagarkammare har svarat att innehållet i socialtjänstens yttrande oftast är tillräckligt för bedömningen av åtalsfrågan. Ett par kammare har anmärkt att kompletteringar kan inhämtas på telefon.

Nästan lika många kammare har dock anfört att yttrandena många gånger inte ger ett tillräckligt underlag. Det har angetts att yttrandena saknar konkreta förslag på åtgärder som socialtjänsten avser att vidta och att yttrandena är väl kortfattade.

Det kan nämnas att flera kammare har påpekat att man tror att socialtjänstens yttranden kommer att förbättras genom de regler i LUL som trädde i kraft den 1 januari 1999.

27. I vilket skede av förundersökningen inhämtas yttranden från socialtjänsten?

De flesta åklagarkammare har anfört att yttrande som regel inhämtas när den unge har delgetts misstanke om brott. Några kammare har svarat att man oftast inte inhämtar yttrande förrän förundersökningen är slutförd. Enligt andra svar inhämtas yttrande bl.a. när skälig misstanke föreligger, så snart den unge är hörd, när en preliminär bevisprövning skett, när förundersökningen kommit en bit på väg samt i samband med beslut i åtalsfrågan.

28. I vilken utsträckning inhämtas yttranden från socialtjänsten?

Flertalet åklagarkammare har svarat att yttrande från socialtjänsten som regel inhämtas när det för brottet är föreskrivet mer än sex månaders fängelse. Några kammare har anfört att man inhämtar yttrande när det står klart att åtal skall väckas. En kammare har angett att man begär in yttrande om den unge är aktuell hos socialtjänsten eller om det är fråga om ett allvarligt brott. Någon kammare har uppgett att yttrande inhämtas i alla åklagarledda förundersökningar och en annan att det inhämtas när den unge har återfallit i brott. Slutligen har ett par kammare hänvisat direkt till reglerna i 11 § LUL.

29. Vilka överväganden görs när yttranden från socialtjänsten inte inhämtas?

Det vanligaste svaret är att yttranden inte inhämtas när det är fråga om brott som skall leda till böter. Ett par kammare har tillagt att yttranden i dessa fall dock inhämtas om det är fråga om narkotikabrott eller återfall. Många kammare har också angett att man inte inhämtar yttrande om brottet skett av okynne eller förhastande. Vidare har flera svarat att man inte begär in yttrande om åtalsunderlåtelse skall meddelas eller om strafföreläggande skall utfärdas. Några kammare har anfört att man underlåter att inhämta yttrande vid återfall om det finns ett färskt yttrande. Vidare har några kammare uppgett att man inte begär in yttrande om det är uppenbart obehövligt. Om den unge nyligen har dömts till skyddstillsyn inhämtas inte yttrande från socialtjänsten enligt en kammare. Slutligen har en kammare svarat att man inte begär in yttrande när det står klar att det inte kan bli fråga om åtalsunderlåtelse eftersom tingsrätten ändå ofta inhämtar yttrande.

30. I vilken utsträckning ges anvisningar om hur socialtjänstens yttrande kan begränsas?

Det övervägande antalet åklagarkammare har svarat att anvisningar om begränsningar aldrig ges eller ges i liten utsträckning. Flera kammare har dock påpekat att om det finns ett tidigare yttrande begärs endast en komplettering. Ett par kammare har hänvisat till att man ger anvisningar enligt Riksåklagarens mall i datasystemet.

31. Inkommer socialtjänstens yttranden normalt inom den angivna tiden? Om inte – när inkommer yttrandena och vad anges vara orsaken till förseningen? Begär socialtjänsten i förekommande fall anstånd med att avge yttrandet? Anges därvid skälen till dröjsmålet?

Flertalet åklagarkammare har svarat att socialtjänstens yttranden normalt kommer in inom den angivna tiden. Nästan lika många har dock angett att så inte är fallet. Den fördröjning det blir fråga om varierar enligt svaren mellan en och fyra veckor. Den vanligaste orsaken till förseningen är att socialtjänsten inte har lyckats sammanträffa med den unge och dennes familj. Andra vanliga orsaker som uppgetts är stor arbetsbelastning, resurs- och tidsbrist, semester samt sjukdom. Ett par åklagarkammare i två storstadsområden har anfört att det tar tid innan rätt handläggare får ärendet på sitt bord. Som orsaker till förseningar har också angetts att socialnämndens sammanträde avvaktas och att socialtjänsten inte är klar över vilka åtgärder som man skall föreslå.

När socialtjänsten inte hinner få klart yttrandet i tid begärs enligt nästan samtliga svar alltid anstånd, ofta på telefon. Skälen för begäran om anstånd anges regelmässigt och normalt beviljar åklagarna socialtjänstens begäran.

32. Förekommer det att socialtjänsten avger sina yttranden muntligt? Om ja – i vilken utsträckning och av vilken anledning?

De allra flesta åklagarkammare har anfört att det inte förekommer muntliga yttranden. Av de kammare som svarat att det förekommer har nästan samtliga uppgett att detta sker endast undantagsvis i brådskande fall.

33. I vilken utsträckning inhämtas yttranden från frivårdsmyndigheten enligt 10 § LUL?

I stort sett samtliga åklagarkammare har svarat att yttranden från frivårdsmyndigheten aldrig begärs in eller att det sker i mycket liten utsträckning. Enligt svaren förekommer det att sådana yttranden inhämtas när den unge tidigare dömts till skyddstillsyn, när vård inom socialtjänsten inte anses tillräckligt ingripande och när den unge inom kort skall fylla 18 år.

34. I vilken utsträckning beaktar åklagaren den unges vilja att göra rätt för sig vid beslut om åtalsunderlåtelse?

Svaren på denna fråga är varierande. Några kammare har svarat att den unges vilja att göra rätt för sig har mycket stor betydelse och då framför allt om den unges vilja också visat sig i handling. Andra kammare har anfört att detta beaktas endast i ringa utsträckning. En kammare har angett att vid butikstillgrepp och våldsbrott väcks åtal eller utfärdas strafföreläggande i princip alltid. Det mest förekommande svaret synes vara att den unges vilja att göra rätt för sig beaktas, men att den inte har någon avgörande betydelse utan utgör en omständighet i helhetsbedömningen.

35. Har den omständigheten att den unge deltagit i medling påverkat bedömningen vid beslut om åtalsunderlåtelse? Om ja – på vilket sätt?

Flertalet åklagarkammare har svarat att medlingsverksamhet inte förekommer eller att de saknar erfarenhet av medling. De kammare som besvarat frågan jakande har anfört att den omständigheten att den unge har deltagit i medling ökar förutsättningarna för åtalsunderlåtelse. Ett par kammare har påpekat att brottslighetens art kan medföra att åtal ändå sker.

36. Har bestämmelsen i 17 § fjärde stycket LUL som begränsar möjligheterna att besluta om åtalsunderlåtelse vid återfall i brott påverkat bedömningen vid beslut om åtalsunderlåtelse? Om ja – i vilken utsträckning?

Nästan samtliga åklagarkammare har svarat att man har blivit mer restriktiv med att meddela åtalsunderlåtelse efter lagändringen. Flera har uttryckt att numera ges åtalsunderlåtelse bara en gång och att återfall generellt leder till åtal.

Endast två åklagarkammare har anfört att bestämmelsen inte påverkat bedömningen vid beslut om åtalsunderlåtelse.

37. Hur förhåller sig antalet beslut om åtalsunderlåtelse till antalet beslut att väcka åtal/utfärda strafföreläggande i ungdomsmål under perioden den 1 juli 1997–30 juni 1998?

De flesta åklagarkammare har angett i antal hur många beslut om åtalsunderlåtelse resp. beslut om åtal eller strafföreläggande som kammaren har meddelat. Siffrorna varierar mellan 4,4 procent och 49 procent beträffande åtalsunderlåtelser och mellan 51 procent och 95,6 procent vad gäller beslut om åtal eller strafföreläggande Svaren visar att det övervägande antalet kammare meddelar betydligt fler beslut om åtal eller strafföreläggande än beslut om åtalsunderlåtelse.

Av de kammare som mer allmänt beskrivit förhållandet har nästan samtliga anfört att antalet beslut att väcka åtal eller utfärda strafföreläggande betydligt överstiger antalet beslut om åtalsunderlåtelse.

Två kammare har anfört att förhållandet mellan de olika besluten är relativt jämt.

Slutligen har några kammare angett att frågan inte kan besvaras eller att statistik saknas.

38. Har förhållandet mellan antalet beslut om åtalsunderlåtelse och beslut att väcka åtal/utfärda strafföreläggande förändrats efter 1995 års reform? Om ja – på vilket sätt?

Flertalet åklagarkammare har svarat att antalet åtalsunderlåtelser har minskat efter reformen. Några har angett att det är fråga om en kraftig minskning. Det har påpekats att det tidigare inte var ovanligt med åtalsunderlåtelse vid återfall. En kammare har uppgett att antalet hot- och våldsbrott har ökat vilket har betydelse för åtalsfrekvensen.

Några kammare har angett att reformen inte inneburit någon skillnad. Vidare har ett antal kammare inte besvarat frågan med hänvisning till att statistik saknas.

Endast en kammare har anfört att det numera meddelas något fler beslut om åtalsunderlåtelse än innan reformen.

39. Är kvaliteten på handläggningen (hos polis, åklagare, domstol och socialtjänst) av ungdomsmål tillräckligt hög? Om inte – vilka är bristerna?

Flertalet kammare har allmänt svarat att kvaliteten är tillräckligt hög. Några har anfört att kvaliteten är så hög den kan bli med befintliga resurser. Flera åklagarkammare har angett att kvaliteten är varierande.

Vidare har några kammare uppgett att den lagstadgade handläggningstiden är för kort för att kunna upprätthålla en hög kvalitet. En kammare har anmärkt att kvalitet endast kan uppnås under förutsättning att man vidtar de åtgärder som behövs i utredningen och att det upplevs som ett problem att det primärt inte är utredningens behov utan tidsfaktorn som styrt regleringen. Samma kammare har vidare anfört att det förhållandet att utredningarna håller en nöjaktig standard beror på att polis och åklagare ser till att behövliga utredningsåtgärder vidtas även i de fall det sker på bekostnad av fyra-veckorsregeln. Annat som har framförts i svaren är att det är resursbrist hos samtliga inblandade myndigheter och att samarbetet mellan myndigheterna behöver utvecklas.

De kammare som särskilt kommenterat kvaliteten hos åklagarmyndigheterna har anfört att kvaliteten på handläggningen där är hög. Samma kommentarer har gjorts vad gäller domstolarnas handläggning. Någon kammare har angett att det skulle behövas ut- och fortbildning för ungdomåklagarna liksom för ungdomsdomarna.

Flera kammare har påpekat att det finns vissa brister i polisens handläggning av ungdomsmål.

Det har framförts att polisens utredningar inte är av tillräckligt hög kvalitet och att det behövs en kompetenshöjning bland de poliser som handlägger ungdomsmål. Vidare har några kammare anfört att kvaliteten på handläggningen varierar mellan olika närpolisområden. Ett par kammare har angett att kvaliteten har blivit sämre efter att ungdomsmålen kommit att handläggas inom närpolisorganisationen i stället för på en särskild ungdomsrotel eller liknande.

Slutligen har flera kammare anfört att kvaliteten hos socialtjänsten inte är tillräckligt hög. Flera har påpekat att socialtjänstens yttranden ofta inte är av tillräckligt hög kvalitet. Det har också framförts av flera kammare att kvaliteten på socialtjänsten handläggning är mycket varierande. En kammare har anmärkt att de större kommunerna har bättre möjligheter att erbjuda vård med god kvalitet medan de små kommunerna i stor utsträckning saknar resurser till detta, vilket kan leda till att domstolarnas påföljdsval blir helt olika för jämförbara gärningar. En annan kammare har framfört att fyra-veckorsregeln kan ha ett direkt menligt inflytande på möjligheten för åklagare, domare och socialnämnden att tillvarata vad som är bäst för den unges utveckling eftersom tiden inte räcker till för att socialtjänsten skall kunna göra en fullständig utredning och komma med förslag om verksamma åtgärder.

40. Har kvaliteten på handläggningen (hos polis, åklagare, domstol och socialtjänst) förändrats efter 1995 års reform och i så fall på vilket sätt?

Flertalet åklagarkammare som besvarat frågan har svarat att reformen har påverkat handläggningens kvalitet i positiv riktning. Det har angetts att handläggningen är snabbare, att samarbetet mellan berörda myndigheter har förbättrats och att specialiseringen lett till en kompetenshöjning.

Nästan lika många kammare har dock anfört att reformen inte inneburit någon förändring av handläggningens kvalitet eller att denna i vart fall i vissa avseenden har försämrats. Några kammare har uppgett att socialtjänstens yttranden har blivit sämre efter reformen. En kammare har anfört att kvaliteten på förundersökningarna har sjunkit sedan reformen. Vidare har en kammare angett att den kvalitetshöjning som specialiseringen inneburit motverkas av tidsbristen. En annan omständighet som har påpekats är att åklagarnas arbetssituation har blivit mycket stressigare efter reformen.

41. Har reformen inneburit några förändringar i övrigt beträffande handläggningen av ungdomsmålen och i så fall vilka?

Flertalet åklagarkammare har besvarat frågan nekande eller avstått från att svara. Av de kammare som svarat att reformen i övrigt inneburit förändringar har de flesta svarat att handläggningstiden har minskat. Andra positiva omständigheter som påpekats är att man har en närmare kontakt med socialtjänsten, att målen har koncenterats till vissa åklagare och att polisen har inrättat en ungdomsrotel.

De negativa omständigheter som har framförts är att intensiteten och stressen har ökat.

42. Har det uppstått några problem i anledning av de nya bestämmelserna och i så fall vilka?

Det stora flertalet åklagarkammare har svarat att det problem som har uppstått är att kunna hålla tidsfristerna, vilket i sin tur leder till en stressig arbetssituation. Ett par kammare har påpekat att tidsfristen dock har förlängts till sex veckor. En av dessa kammare har dock anfört att det endast kommer att innebära att gränsen mellan antalet utredningar som hålls inom resp. utom lagstadgad tid förskjuts. Denna kammare har också poängterat att brottsutredningar i ungdomsmål har

precis samma, om inte högre, krav i fråga om utredningens beskaffenhet, beviskrav och allmän rättssäkerhet som övriga brottsutredningar och därför måste få ta den tid som behövs för att de skall uppnå sitt syfte. Ett annat påpekande som gjorts är att det har blivit svårare att informera polisen efter den omorganisation som inneburit att ungdomsmålen handläggs inom närpolisorganisationen.

43. Synpunkter på hur handläggningen av ungdomsmål kan förbättras.

Den vanligaste synpunkten som har lämnats är att det bör finnas särskilda ungdomsrotlar eller liknande inom polisen som handlägger samtliga ungdomsmål. Synpunkter som har anknytning till detta är att särskilda resurser bör avdelas till handläggningen av ungdomsmål hos polis och åklagare, att det skall finnas särskilda utredare hos polisen som enbart sysslar med ungdomsmål, att åklagare skall arbeta ännu närmare utredarna samt att ungdomsmålen bör få högre prioritet hos polisen.

Andra vanliga synpunkter gäller handläggningstiden. Det har anmärkts att den bör ändras till en mer rimlig nivå, t.ex. tre månader från delgivning av misstanke till huvudförhandling. Vidare har anförts att ordet "skall" bör bytas ut mot "bör" i 4 § LUL när det gäller inom vilken tid beslut skall ha fattats i åtalsfrågan. En annan kommentar är att det klart bör framgå att snabbheten i sig inte är ett självändamål eftersom den snabba handläggningstiden ibland kan ske på bekostnad av kvaliteten. Vidare har anmärkts att utredningstiden bör räknas från det att det finns en känd misstänkt. Det har också påpekats att den förlängning av tidsfristen till sex veckor som trädde i kraft den 1 januari 1999 är bra.

Vad gäller socialtjänsten har det efterfrågats att det skall finnas socialsekreterare på alla enheter inom polisen som utreder ungdomsmål. Det har även anmärkts att socialtjänstens organisation bör förbättras för att underlätta samverkan mellan myndigheterna.

Beträffande domstolarna har anförts att även de mindre tingsrätterna bör ha särskilda ungdomsdomare. Vidare har framförts att domstolarna bör ha samma beredskap för ungdomsmål som man har för häktningsfrågor. En annan synpunkt är att det bör tillskapas särskilda ungdomsdomstolar med tillgång till medling där målen kan tas upp snabbt med i huvudsak muntligt redovisad utredning eller att man bygger upp ett system med jourdomstolar som även kan hantera andra mål än ungdomsmål.

Rent allmänt har efterlysts bättre samverkan mellan alla inblandade och ytterligare ut- och fortbildningsinsatser för samtliga personalkategorier.

Bland övriga synpunkter kan följande nämnas. Det bör införas bevakningsrutiner för ungdomsmålens tidsfrister. Åklagarna bör vara specialiserade på ungdomsmål i högre utsträckning. Straffbarhetsåldern bör sänkas. Registreringen av ungdomsbrott bör utvidgas till att avse fler påföljder och även omfatta icke straffmyndiga. De särskilda reglerna om åtalsunderlåtelse i LUL utnyttjas i så ringa utsträckning att de bör tas bort.

Bilaga 4

Enkäten till tingsrätterna

Enkäten har skickats till 28 tingsrätter av olika storlek runt om i landet. 27 tingsrätter har besvarat enkäten. Nedan följer en sammanställning av svaren.

1. Beskriv domstolens organisation för att handlägga ungdomsmål.

Det flesta tingsrätter har svarat att ungdomsmålen lottas på särskilda rotlar. Relativt många tingsrätter har dock anfört att de inte har någon särskild organisation för handläggning av ungdomsmål eller att dessa mål lottas på samtliga rotlar, i ett par fall med undantag av fiskalsrotlen. De tre största tingsrätterna har uppgett att ungdomsmålen handläggs på en viss eller vissa avdelningar.

2. Har 1995 års reform haft någon betydelse för myndighetens organisation och/eller arbetsformer? Om ja – på vilket sätt?

De tingsrätter som har svarat att reformen inte har haft någon betydelse är i princip lika många som besvarat frågan jakande. De som svarat att den har haft betydelse anför i de flesta fall att förändringen är att ungdomsmålen numera speciallottas. Någon tingsrätt har uppgett att antalet fasta tingsdagar har ökats för att undvika alltför många extra ting.

3. Hur många ungdomsmål handläggs vid domstolen per år? (om statistik saknas, ange ett ungefärligt antal)
a) för ungdomar under 18 år som misstänks för brott för vilket är föreskrivet fängelse i mer än sex månader
b) övriga ungdomsmål

Flera tingsrätter har valt att helt eller delvis inte besvara frågan eftersom det saknas statistik. Några tingsrätter har också besvarat frågan allmänt utan att göra skillnad på kategori a) och b). De flesta tingsrätter har dock besvarat frågan men angett att det är fråga om ungefärliga siffror.

Av de som svarat ligger genomsnittet på antalet mål enligt kategori a) på drygt 75 mål per tingsrätt och beträffande b) på drygt 80 mål. Det bör dock uppmärksammas att det är mycket stora skillnader i det uppskattade antalet mål mellan de olika tingsrätterna. Beträffande kategori a) varierar svaren mellan 0 och 400 och vad gäller ungdomsmålen under b) mellan 10 och 400.

4. Hur lång är regelmässigt domstolens handläggningstid för ungdomsmål?
a) för ungdomar under 18 år som misstänks för brott för vilket är föreskrivet fängelse i mer än sex månader
b) övriga ungdomsmål

Det helt övervägande antalet tingsrätter har svarat att handläggningstiden för kategori a) regelmässigt är 14 dagar. Ett par tingsrätter har angett att en något längre handläggningstid kan förekomma. Vidare har några anfört att handläggningstiden är mindre än 14 dagar.

Vad gäller gruppen ungdomsmål under b) är svaren mycket skiftande. Svaren varierar mellan en handläggningstid på 10 och 14 dagar till något under sex månader. Enligt de flesta svaren uppgår handläggningstiden till en – två månader.

5. Förekommer det att tidsfristen i 29 § andra stycket LUL överskrids? Om ja – i vilken utsträckning och varför?

De allra flesta tingsrätterna har svarat att det är mycket sällan som tidsfristen överskrids. Ett par tingsrätter har anfört att det inte förekommer över huvud taget. En del har angett att det förekommer att tidsfristen överskrids. Endast en tingsrätt har uppgett att det förekommer i stor utsträckning.

Vad gäller orsakerna till att tiden överskrids anges som den vanligaste att det är svårt att delge den tilltalade, målsägande eller vittnen kallelse till huvudförhandlingen, främst under sommaren då många är bortresta. En annan vanlig orsak är att socialtjänstens yttranden eller annan personutredning inte är färdig. Vidare är ett vanligt skäl till att huvudförhandling inte kan hållas inom tidsfristen att den offentlige försvararen har förhinder. Andra orsaker som har angetts

är bl.a. att den tilltalade är misstänkt för ny brottslighet, att det av arbetsmässiga skäl är svårt att sätta ut målet, att kallade personer inte inställer sig vid förhandlingen samt att det föreligger hinder för en målskamrat och det inte går att döma separat.

6. Har utvidgningen av de ungdomsmål som omfattas av tidsfristen påverkat domstolens arbete? Om ja – i vilken utsträckning?

Flertalet av tingsrätterna har besvarat frågan nekande. Av de domstolar som menar att utvidgningen påverkat arbetet har de flesta angett att det gör arbetet svårare att planera. I övrigt har de tingsrätter som anser att arbetet påverkats anfört att pliktmålen har blivit fler, att det är en större tidspress, att andra förhandlingar måste ställas in, att det uppstått problem för kanslierna, att fler extra ting måste hållas och att det måste hållas ett visst beredskapsutrymme för att kunna sätta ut ungdomsmål.

7. Har domstolens handläggningstid för ungdomsmål förändrats efter reformen år 1995?
a) för ungdomar under 18 år som misstänks för brott för vilket är föreskrivet fängelse i mer än sex månader
b) övriga ungdomsmål

Beträffande gruppen ungdomsmål under a) har de flesta tingsrätterna angett att domstolens handläggningstid inte har förändrats. En del tingsrätter har dock svarat att dessa ungdomsmål nu handläggs snabbare. Ett par av tingsrätterna har anfört att handläggningstiden möjligen är något kortare.

Vad gäller kategori b) har ännu fler tingsrätter svarat att det inte skett någon förändring av handläggningstiden. Några tingsrätter har dock angett att dessa ungdomsmål handläggs snabbare.

8. Har handläggningstiden för förundersökningsstadiet förändrats efter reformen år 1995?
a) för ungdomar under 18 år som misstänks för brott för vilket är föreskrivet fängelse i mer än sex månader
b) övriga ungdomsmål

Flertalet tingsrätter har vad gäller kategori a) anfört att handläggningstiden under förundersökningsstadiet har blivit kortare efter reformen. Ett fåtal tingsrätter har angett att ingen förändring har skett.

Endast en tingsrätt har uppgett att handläggningstiden har blivit längre, vilket enligt den tingsrätten kan bero på polisens och åklagarnas omorganisation. En del tingsrätter har anfört att de ej kan besvara frågan.

Även beträffande ungdomsmålen under b) har de flesta tingsrätterna svarat att handläggningstiden har minskat. Här är det dock ingen större skillnad i förhållande till dem som angett att det inte har skett någon förändring. Också beträffande denna kategori är det en tingsrätt som anfört att handläggningstiden har blivit längre. Slutligen har en del tingsrätter uppgett att de inte kan besvara frågan.

9. Vad kan anses vara en tillräckligt snabb handläggning (även förundersökningsstadiet) med beaktande av att tiden mellan brott och reaktion inte bör vara alltför lång?
a) för ungdomar under 18 år som misstänks för brott för vilket är föreskrivet fängelse i mer än sex månader
b) övriga ungdomsmål

Vad gäller ungdomsmål enligt a) spänner svaren vad som kan anses vara en tillräckligt snabb handläggning från en till fyra månader. Det vanligaste svaret är två månader. Därefter följer sex veckor, en månad resp. tre månader. Endast en tingsrätt har angett fyra månader som en tillräckligt snabb handläggningstid.

Beträffande kategori b) ligger spännvidden mellan en och sex månader. Också här har de flesta tingsrätter angett att två månader kan anses vara en tillräcklig snabb handläggning. De vanligaste svaren därefter är tre, fyra resp. sex månader. Två tingsrätter har anfört att en månad kan anses vara en tillräckligt snabb handläggningstid.

10. Har kontakterna med polis, åklagare och socialtjänst förändrats efter 1995 års reform? Om ja – på vilket sätt?

Den klart övervägande delen av tingsrätterna har svarat att kontakterna inte har förändrats efter reformen. Några tingsrätter har anfört att man numera har färre kontakter med socialtjänsten medan ett par menar att denna kontakt har utökats. Vidare har några tingsrätter framhållit att kontakterna med åklagarna har förbättrats eller i vart fall blivit tätare. Endast en tingsrätt har angett att kontakterna med samtliga, dvs. polis, åklagare och socialtjänst, har förbättrats. Någon tingsrätt har påpekat att det har bildats en samrådsgrupp som består av samtliga berörda intressenter.

11. Har specialiseringen inom polis-, åklagar- och domstolsväsendet, dvs. att särskilt lämpade polismän, åklagare och domare skall handlägga ungdomsmålen, inneburit någon förändring beträffandet ungdomsmålens handläggning? Om ja – på vilket sätt?

Nästan samtliga tingsrätter har svarat att specialiseringen inte har inneburit någon förändring för ungdomsmålens handläggning. De få tingsrätter som svarat att någon förändring skett har anfört bl.a. att det inneburit en viss effektivisering och att målen numera handläggs med betydligt större engagemang.

12. I vilken omfattning utses offentliga försvarare i ungdomsmål?

Av svaren framgår att offentlig försvarare utses i stor omfattning. De flesta tingsrätter har svarat att offentlig försvarare utses regelmässigt eller i mycket stor utsträckning. Vissa av tingsrätterna har angett att man är mer benägen att utse offentlig försvarare om den tilltalade är under 18 år liksom om det för brottet är föreskrivet fängelse i mer än sex månader. Att brottet är erkänt eller förnekat och att det är åberopat muntlig bevisning är också omständigheter som några tingsrätter har uppgett att de väger in i bedömningen. Vidare har en del tingsrätter anfört att offentlig försvarare normalt inte utses i erkända bötesmål.

13. Har det skett någon förändring i domstolens praxis med att utse offentliga försvarare i ungdomsmål efter 1995 års reform?

Det helt övervägande antalet tingsrätter har svarat att det inte skett någon förändring i deras praxis att utse offentliga försvarare efter reformen. Ett mindre antal tingsrätter har anfört att offentlig försvarare numera utses i större omfattning än tidigare.

14. Hur tillämpas bestämmelsen i 25 § LUL om att särskilt lämpade domare skall handlägga ungdomsmål?

Svaren på frågan hur bestämmelsen om att särskilt lämpade domare skall handlägga ungdomsmålen varierar. De flesta tingsrätterna har svarat att bestämmelsen inte tillämpas, att samtliga domare är lämpliga eller att vissa har utsetts utan att det har angetts några skäl varför. Övriga tingsrätter har i flertalet fall anfört att de domare som har förklarat sig vara intresserade och villiga att handlägga ungdomsmål har

utsetts till ungdomsdomare. Några tingsrätter har uppgett att endast ordinarie domare kommer i fråga som ungdomsdomare. En av dessa tingsrätter har framhållit att det rent principiellt bör vara så att samtliga ordinarie domare anses lämpliga att handlägga ungdomsmål. Några tingsrätter har angett att domarens erfarenhet har betydelse vid utseendet av ungdomsdomare. Någon tingsrätt har svarat att praktiska hänsyn styr valet. Slutligen har en tingsrätt anfört att ungdomsdomarna tillhör de yngsta domarna vid domstolen.

15. Hur väljs de nämndemän ut som skall tjänstgöra i ungdomsmål?

De allra flesta tingsrätterna har svarat att inga speciella nämndemän har valts ut eller att alla anses lämpliga eller i vart fall ingen anses olämplig. Vid de tingsrätter där särskilda ungdomsnämnder tillskapats har i de flesta fall nämndemännen fått anmäla sitt intresse för att tjänstgöra i denna typ av mål. I något fall har angetts att lagmannen väljer ut lämpliga nämndemän efter samråd med övriga domare och företrädare för nämndemännen och i ett annat fall har nämndemannaföreningen föreslagit dem.

16. Anser sig domstolen ha tillgång till tillräckligt många nämndemän som är lämpliga att tjänstgöra i ungdomsmål?

Nästan samtliga tingsrätter har svarat att de har tillgång till tillräckligt många lämpliga nämndemän. Det fåtal som besvarat frågan nekande har bl.a. anfört att nämndemannakårens ålderssammansättning är sådan att det inte går att sätta samman någon ungdomsnämnd. En tingsrätt har påpekat att kommunfullmäktige och de politiska partierna inte väljer nämndemän med utgångspunkt i de särskilda kriterier som anges i 4 kap. 7 § fjärde stycket rättegångsbalken och i behovet av nämndemän med särskilda förutsättningar för ungdomsmål.

17. I vilken utsträckning avkunnas domarna muntligen i anslutning till huvudförhandlingen?

På denna fråga har samtliga tingsrätter svarat att domen avkunnas i anslutning till huvudförhandlingen i mycket stor utsträckning eller liknande.

18. Vad är de vanligaste orsakerna till att domarna inte avkunnas i anslutning till huvudförhandlingen?

Skälen till att domar inte avkunnas i anslutning till huvudförhandlingen är enligt de flesta tingsrätterna att målen är omfattande med många tilltalade och komplicerade frågeställningar. Några tingsrätter har vidare angett att domen inte avkunnas direkt när förhandlingen dragit ut på tiden och det därför blir alltför knapp tidsmarginal för överläggning. Ett par tingsrätter har anfört att det är behovet av ytterligare övervägaden som styr om domen kan avkunnas i anslutning till huvudförhandlingen.

19. Utnyttjas möjligheten att hålla ett särskilt sammanträde för avkunnande av dom? Om ja – i vilken omfattning och i vilka fall?

Det helt övervägande flertalet av tingsrätterna har svarat de inte utnyttjar möjligheten att hålla ett särskilt sammanträde för att avkunna dom. De som besvarat frågan jakande har anfört att detta sker sällan i omfattande mål.

20. Verkar det muntliga avkunnandet av fällande domar betyda något för de ungas insikter om sina brott? Om ja – på vilket sätt?

Nästan samtliga tingsrätter har svarat att det muntliga avkunnandet har betydelse i olika omfattning. Flera påpekar att det inskärper allvaret av domen och att det ger tillfälle att förklara vad domen innebär. Från flera håll anmärks också att de mer allmänna förmaningar som rättens ordförande uttalar har betydelse för de ungas insikter om sina brott. Någon tingsrätt har anfört att det har betydelse inte minst för åhörarna som ofta är kamrater till den tilltalade. Endast två tingsrätter har angett att det är tveksamt resp. sällan som det muntliga avkunnandet har någon särskild betydelse.

21. I vilken omfattning är vårdnadshavare eller andra fostrare närvarande vid huvudförhandlingen?

De flesta tingsrätterna har svarat att vårdnadshavare eller andra fostrare närvarar vid huvudförhandlingen i stor utsträckning och liknande. En del tingsrätter har angett att vårdnadshavare är närvarande relativt ofta. Slutligen har några tingsrätter anfört att vårdnadshavarnas närvaro ligger omkring 50 procent.

22. I vilken omfattning hörs vårdnadshavare eller andra fostrare vid huvudförhandlingen?

Flertalet av tingsrätterna har svarat att vårdnadshavare eller andra fostrare alltid bereds tillfälle att yttra sig och då främst i personaliadelen. Nästan lika många tingsrätter har angett att de alltid hörs. Vidare har några tingsrätter uppgett att de hörs relativt ofta. Endast en tingsrätt har anfört att det sker sporadiskt.

23. Är vårdnadshavares eller andra fostrares medverkan tillräcklig? Om nej – vari består bristerna?

Nästan samtliga tingsrätter har svarat att vårdnadshavares och andra fostrares medverkan är tillräcklig. Någon tingsrätt har påpekat att det nog i vissa fall vore lämpligt att göra deras närvaro mer obligatorisk. En annan tingsrätt har påtalat att det vore önskvärt med klara regler om ersättning till tolk för de vårdnadshavare som inte talar svenska.

24. Förekommer det att domstolen underlåter att kalla vårdnadshavare eller andra fostrare till huvudförhandlingen? Om ja – av vilken anledning?

De allra flesta tingsrätterna har svarat att de alltid kallar vårdnadshavare eller andra fostrare. En del tingsrätter har anfört att de i rena bötesmål endast skickar en underrättelse. Vissa tingsrätter har vidare angett att de kan underlåta kallelse om vårdnadshavaren bor utomlands eller liknande med dyra inställelsekostnader som följd. Slutligen har en tingsrätt svarat att det har förekommit att man kallat endast ena vårdnadshavaren.

25. Förekommer det att domstolen ställer in en huvudförhandling på grund av vårdnadshavarens eller fostrarens utevaro? Om ja – i vilken utsträckning?

I stort sett samtliga tingsrätter har svarat att det inte förekommit att de ställt in en huvudförhandling på grund av att vårdnadshavare eller andra fostrare inte är närvarande. Av svaren från de tre domstolar som angett att det förekommer framgår att det är fråga om mycket få tillfällen.

26. Vilka fördelar/nackdelar finns det med vårdnadshavares eller andra fostrares närvaro?

Av tingsrätternas svar framgår att de anser att det är mest fördelar med att vårdnadshavare eller andra fostrare är närvarande vid huvudförhandlingen. Det vanligaste svaret är att det är bra att vårdnadshavarna får veta vad det är den unge har gjort. Flera tingsrätter har anfört att den unges och familjens situation blir bättre belyst, vilket underlättar påföljdsvalet. Att det är en fördel att vårdnadshavarna visar sitt engagemang och utgör ett stöd för den unge har flera tingsrätter angett liksom att det är viktigt att få veta vårdnadshavarnas inställning till eventuell vård. Någon tingsrätt har uppgett att vårdnadshavarnas närvaro kan påverka den unge och bidra till att denne avhåller sig från fortsatt brottslighet.

De tingsrätter som har anfört att det finns nackdelar med vårdnadshavarnas närvaro har nästan samtliga anfört att deras närvaro kan verka hämmande på den unge och att denne inte vågar berätta vad som egentligen har hänt. En tingsrätt har påpekat att en sedan tidigare dålig relation mellan barn och vårdnadshavare kan försämras och en annan att vårdnadshavarna kan tycka att åtalet och domen är orättvisa.

27. I vilken omfattning medverkar företrädare för socialtjänsten vid huvudförhandlingen?

Enligt det stora flertalet av tingsrätternas svar förekommer det sällan eller mycket sällan att företrädare för socialtjänsten är närvarande vid huvudförhandlingen. Det har av några tingsrätter anförts att socialtjänsten finns representerad då och då. Några tingsrätter har påpekat att närvaron skiljer sig mycket från kommun till kommun. Från något håll har anmärkts att socialtjänsten brukar finnas representerad om det sedan tidigare finns en kontakt mellan den unge och socialtjänsten eller om den unge har särskilt allvarliga problem. Det har också påpekats att det är vanligare att företrädare för socialtjänsten är närvarande om det är fråga om allvarlig brottslighet. Endast två tingsrätter har angett att någon från socialtjänsten generellt är närvarande relativt ofta.

28. Vilka fördelar/nackdelar finns med socialtjänstens närvaro?

Nästan samtliga tingsrätter har svarat att det bara finns fördelar med att företrädare för socialtjänsten är närvarande. De fördelar som har framhållits är att närvaron ger möjlighet att få yttrandet kompletterat

och få fler upplysningar om den unges förhållanden samt att kunna ställa frågor. Vidare har påpekats att domstolen närmare kan få veta vad vården kommer att innebära, att vården kan sättas igång genast efter domen och att den unge mer inser allvaret i situationen. Från ett par tingsrätter har anmärkts att socialtjänstens närvaro också är till fördel för socialtjänstens arbete.

Vad gäller nackdelar så har en tingsrätt anfört att socialtjänstens närvaro är resurskrävande utan att vara till nytta i flertalet fall. Slutligen har ett par domstolar svarat att socialtjänstens närvaro saknar betydelse.

29. Är socialtjänstens medverkan tillräcklig? Om nej – hur bör den utvidgas?

De flesta tingsrätter har svarat att socialtjänstens medverkan inte är tillräcklig. Det efterfrågas både bättre och mer utförliga yttranden och högre närvarofrekvens vid huvudförhandlingarna. Dock har nästan lika många domstolar angett att de tycker att dagens medverkan är tillräcklig.

30. I vilken utsträckning hämtar domstolen in yttranden från socialtjänsten? Hur lång tid ges normalt socialtjänsten för att inkomma med ett yttrande och kan denna tidsfrist normalt hållas? Om inte – vad anges vara de vanligaste orsakerna till att tidsfristen överskrids?

Flertalet av tingsrätterna har svarat att yttranden sällan inhämtas eftersom det oftast finns med ett yttrande som åklagaren inhämtat när målet kommer in till tingsrätten. I de fall tingsrätten inhämtar yttrande är det för det mesta fråga om att det behövs en komplettering. Några tingsrätter har anfört att de inhämtar yttrande om den unge är under 18 år och åtalet gäller ett brott för vilket är föreskrivet fängelse i mer än sex månader. Någon tingsrätt har uppgett att yttrande inhämtas om det kan bli aktuellt med vård inom socialtjänsten. En annan har svarat att man inhämtar yttrande om den tilltalade är över 18 år och redan föremål för socialtjänstens åtgärder. Slutligen har en tingsrätt angett att när det gäller tilltalade över 18 år avgörs det från fall till fall om yttrande skall inhämtas och att det i dessa fall ofta i stället inhämtas personutredning från kriminalvården.

De flesta tingsrätter har anfört att man begär in yttrandet inom en tidsram som gör att tingsrättens 14-dagars frist kan hållas. Enligt flertalet tingsrätter inkommer socialtjänstens yttrande inom denna tid.

31. Förekommer det att socialtjänsten avger sina yttranden muntligt? Om ja – i vilken utsträckning och av vilken anledning?

Enligt de flesta tingsrätter förekommer det inte att socialtjänsten avger sina yttranden muntligen. I de fall som så sker är det mest fråga om att muntligen komplettera ett skriftligt yttrande.

32. Ger innehållet i socialtjänstens yttranden ett tillräckligt bra underlag för påföljdsbedömningen? Om inte – hur bör yttrandena förbättras?

I stort sett lika många tingsrätter har svarat att socialtjänstens yttranden ger ett tillräckligt underlag för påföljdsbedömningen som att de inte gör det. De flesta som anser att det föreligger brister anför att det behövs tydligare påföljdsförslag och bättre beskrivningar av vad den planerade vården kommer att innebära. Några tingsrätter har påpekat att man förväntar sig en förbättring genom de nya regler i LUL som trätt i kraft den 1 januari 1999.

33. Är kvaliteten på handläggningen (hos polis, åklagare, domstol och socialtjänst) av ungdomsmål tillräckligt hög? Om inte – vilka är bristerna?

De flesta tingsrätter har besvarat frågan allmänt och anfört att kvaliteten på handläggningen är tillräckligt hög. De brister som påpekats i svaren, och detta gäller även svar som anser att kvaliteten i allmänhet är hög, är främst att socialtjänstens yttranden ofta är bristfälliga. Någon tingsrätt har angett att det är för långa handläggningstider. En annan domstol har anfört att tidsbrist och resursbrist hos alla inblandade gör att utredningarna inte alltid är så fullständiga som man skulle önska. Från några tingsrätter har också påpekats att det föreligger vissa brister hos polisen. Ett par av tingsrätterna har anmärkt att kvaliteten hos åklagarmyndigheterna är god.

34. Har kvaliteten på handläggningen (hos polis, åklagare, domstol och socialtjänst) förändrats efter 1995 års reform? Om ja – på vilket sätt?

Flertalet av tingsrätterna har svarat att kvaliteten har förändrats i positiv riktning. Det vanligaste svaret är att handläggningen av ungdomsmålen numera går snabbare. Några tingsrätter har anmärkt att specialiseringen

har inneburit att målen koncentreras och avgörs av domare med särskilda kunskaper om ungdomsmål, vilket höjt kvaliteten. Annat som påpekats är att handläggningen har bli mer enhetlig, att målen handläggs med större engagemang och att medvetenheten om de särskilda krav som ungdomsmålen ställer har höjts.

Nästan lika många tingsrätter som svarat att kvaliteten har förändrats har besvarat frågan nekande. Någon tingsrätt har också påpekat att kvaliteten på socialtjänstens yttranden har sjunkit. En domstol har anmärkt att det finns vissa nackdelar med systemet med särskilda ungdomsdomare och anfört att det på medelstora eller mindre tingsrätter är oundvikligt att även andra domare än ungdomsdomare måste döma i ungdomsmål t.ex. i semestertider. Dessa domare har då inte den särskilda problematik som gäller för ungdomsmålen aktuell, vilket har en kvalitetssänkande effekt.

35. Har reformen i övrigt inneburit några förändringar av handläggningen av ungdomsmålen och i så fall vilka?

Det stora flertalet av tingsrätterna har besvarat frågan nekande. Av de domstolar som har angett att det skett förändringar har två påtalat att tingsrätten numera i stor utsträckning slipper begära in yttranden från socialtjänsten eftersom detta redan har gjorts av åklagaren. Annat som har påpekats är att antalet pliktmål har blivit fler, att det skapats organiserade kontakter mellan myndigheter, att vårdnadshavare oftare kallas till huvudförhandlingar och att antalet åtalsunderlåtelser minskat vilket medfört att tingsrätten får in fler ungdomsmål.

36. Har det uppstått några problem i anledning av de nya bestämmelserna och i så fall vilka?

De flesta tingsrätterna har svarat att det inte uppstått några problem i anledning av de nya bestämmelserna. Relativt många domstolar har dock anfört att de nya bestämmelserna har medfört vissa problem.

De problem som har påpekats är i huvudsak att det har blivit svårare att planera arbetet, att det blir många extra ting, att det är svårt att få ut 14-dagars målen inom den föreskrivna tiden, att andra förhandlingar måste ställas in för att 14-dagars målen skall kunna sättas ut, att det är svårt att ordna en särskild ungdomsrotel på mindre tingsrätter, att det kan vara problem att samla en "ungdomsnämnd" till extra ting samt att det är psykiskt påfrestande att enbart döma i ungdomsmål.

Det har också anmärkts att det kan bli problem med att hitta domare som är särskilt lämpade för ungdomsmål, att det principiellt kan ifrågasättas varför endast vissa domare skall anses lämpliga och att det är risk att systemet med särskilda ungdomsdomare är svårt att förena med en förändrad och mer effektiv organisation med t.ex. s.k. storrotlar.

37. Synpunkter på hur handläggningen av ungdomsmål kan förbättras.

Flertalet av tingsrätterna har lämnat synpunkter på handläggningen. Den vanligaste synpunkten är att handläggningstiderna hos främst polis och åklagare, men även inom socialtjänsten, bör minskas. En av de större tingsrätterna har dock framfört att handläggningstiden hos polis och åklagare bör vara längre och mer realistisk. En annan tingsrätt har påpekat att en nackdel med snabbare handläggning vid domstolen är att det blir många extra ting med ökade kostnader som följd.

Flera tingsrätter har anmärkt att de tror att de nya regler i LUL som trätt i kraft den 1 januari 1999 kommer att leda till förbättringar i handläggningen av ungdomsmål. Några tingsrätter har föreslagit att det skall införas jourdomstolar för att få till stånd en snabbare handläggning. Från ett par tingsrätter har framförts att kvaliteten hos socialtjänsten måste höjas. Ett par domstolar har anfört att systemet med särskilda ungdomsdomare är orealistiskt och inte fyller någon funktion och därför bör avskaffas.

Andra synpunkter som framförts är att tingsrätten bör ha tillgång till registerutdrag eller liknande för att kunna se om den unge tidigare har gjort sig skyldig till brott som inte framgår av kriminalregistret, att det bör åligga socialtjänsten att rapportera till tingsrätten hur det går för den unge, att polisens handläggning av ungdomsmål skall koncentreras till särskilda enheter och att tingsrätten skall ha en större frihet att bestämma när huvudförhandlingen skall hållas.

Bilaga 5

Enkäten till socialtjänsten

Enkäten har skickats till 29 kommuner av olika storlek runt om i landet. I de tre största kommunerna har enkäten gått ut till sammantaget sju stadsdelar. 29 kommuner resp. stadsdelar har inkommit med svar. Vissa kommuner som har socialförvaltningen uppdelad i olika geografiska områden har inkommit med svar från flera olika områden. Nedan följer en sammanställning av de inkomna svaren.

1. Beskriv hur verksamheten och arbetet för att handlägga ungdomsmål, dvs. ärenden där den unge som är misstänkt för brott är över 15 år men inte har fyllt 21 år, är organiserat.

Svaren skiljer sig mycket åt såväl vad gäller beskrivningen av verksamheten och arbetet med handläggningen som beträffande omfånget av svaren. Vissa har lämnat mycket kortfattade uppgifter om handläggningen medan andra ingående beskrivit både verksamhetens organisation och hur ungdomsärendena handläggs. Av svaren framgår att det är relativt vanligt med särskilda ungdomsgrupper eller liknande som handlägger samtliga ärenden som rör ungdomar, vanligen i åldergruppen 13–20 år.

Det synes vidare av svaren vara vanligt att man inom socialtjänsten har särskilda handläggare för ungdomsmål utan att dessa är organiserade i en särskild ungdomsgrupp. I stället finns dessa handläggare mer spridda i organisationen. I något fall har angetts att man tidigare har haft en ungdomsgrupp men att de handläggare som arbetade där placerats ut på olika områden.

Enligt ett par svar har man särskilda socialsekreterare knutna till polisens ungdomsfunktion, vilka brukar vara med vid polisförhören med den unge.

2. Har 1995 års reform haft någon betydelse för hur ni arbetar med ungdomsmålen?

Flertalet av svaren från socialtjänsten anger att reformen har haft betydelse för arbetet med ungdomsmålen. Det vanligaste svaret är att handläggningstiden har blivit snabbare. Andra vanliga svar är att socialtjänsten får kännedom om att den unge är misstänkt för brott tidigare, att samverkan mellan de berörda myndigheterna har blivit bättre och att socialtjänsten har skapat fler åtgärder för unga lagöverträdare. Annat som har påpekats är att rutinerna kring handläggningen har stramats upp, att ungdomsärendena prioriteras, att företrädare för socialtjänsten i större utsträckning medverkar vid polisförhör med den unge, att vårdnadshavarna involveras bättre i processen, att man tillsatt särskilda tjänster som ungdomshandläggare samt att en ungdomsgrupp har inrättats.

Relativt många har besvarat frågan nekande. Flera av dessa har emellertid angett att deras organisation och arbetssätt redan var anpassade till reformen.

I ett svar har anförts att reformens intentioner om en skyndsam handläggning inte har uppfyllts vilket försvårar socialtjänstens arbete och gör det omöjligt att leva upp till ambitionen att ge snabba och entydiga reaktioner från samhällets sida.

3. Hur många ungdomsmål handläggs vid myndigheten per år? (om statistik saknas, ange ett ungefärligt antal)
a) för ungdomar under 18 år som misstänks för brott för vilket är föreskrivet mer än sex månaders fängelse
b) övriga ungdomsmål

Beträffande kategori a) varierar svaren på antalet ungdomsmål som handläggs per år mellan 0 och 450. Vad gäller gruppen ungdomsmål under b) spänner svaren mellan 5 och 500. I flera fall har frågan besvarats allmänt utan att göra någon skillnad mellan de både kategorierna. I en del svar har endast angetts att statistik saknas. Sammantaget framstår det inte som meningsfullt att närmare bearbeta svaren på denna fråga.

4. Är socialtjänstens handläggningstid (från polisens underrättelse om misstanke till yttrande enligt 11 § LUL har lämnats) för ungdomsmål kortare nu än före reformen år 1995?

a) för ungdomar under 18 år som misstänks för brott för vilket är föreskrivet mer än sex månaders fängelse
b) övriga ungdomsmål

När det gäller ungdomsmålen enligt kategori a) har socialtjänsten på de flesta orter svarat att handläggningstiden har förkortats efter reformen. I några fall har anförts att det inte skett någon förändring.

Även beträffande kategori b) har det i de flesta svaren angetts att handläggningstiden har minskat. Socialtjänsten på ett par orter har svarat att det inte är någon skillnad jämfört med före reformen.

Det har också avgetts flera allmänna svar. Den övervägande delen av dessa anser att handläggningstiden för alla ungdomsmål har minskat. Även här har det i ett par svar anförts att det inte skett någon förändring av handläggningstiden.

I ett svar har påpekats att det inte är socialtjänstens handläggningstid som är det huvudsakliga problemet utan att det är polisutredningen och rättegången som tar lång tid, vilket gör att socialtjänstens insatser kopplade till det aktuella brottet kan vara avslutade innan domen avkunnas.

5. Vad kan anses vara en tillräckligt snabb handläggning med beaktande av att tiden mellan brott och reaktion inte bör vara alltför lång?
a) för ungdomar under 18 år som misstänks för brott för vilket är föreskrivet mer än sex månaders fängelse
b) övriga ungdomsmål

Svaren vad gäller ungdomsmålen enligt a) varierar mellan en vecka och två månader. De flesta svaren ligger i ett tidsintervall om två till sex veckor. Från ett par håll har framhållits att det är viktigt att en socialutredning görs grundligt för att den skall ha något värde och att det är innehållet i yttrandet som är det viktiga. Socialtjänsten på en ort har svarat att socialtjänsten bör ta första kontakten med den unge och dennes familj inom en vecka.

Även beträffande kategori b) varierar svaren och ligger i ett tidsintervall om två veckor till tre månader. De flesta svaren har angett omkring en månad som en rimlig handläggningstid.

Det har också avgetts en del allmänna svar som inte skiljer på de två kategorierna. I de fall som tider har angetts i svaren ligger dessa mellan fyra veckor och två månader. I de allmänna svaren har bl.a. framhållits att handläggningstiden beror på om ärendet är nytt eller om den unge redan är aktuell hos socialtjänsten samt att det är viktigt att

den unge och dennes familj snabbt får veta att socialtjänsten har fått kännedom om brottet.

6. Har samarbetet med polis, åklagare och domstol i ungdomsmålen förändrats efter 1995 års reform? Om ja – på vilket sätt?

I flertalet svar har angetts att samarbetet har förändrats i positiv riktning efter reformen. Det har nämnts bl.a. att specialiseringen har förbättrat samarbetet mellan de inblandade myndigheterna och att personkännedomen har blivit större. De flesta har ansett att samarbetet med främst polisen har blivit bättre men att samarbetet har ökat även med åklagarna har nämnts i flera svar. I något svar har dock uttalats att samarbetet med polisen har försämrats sedan deras ungdomsrotel upphörde. Vidare har påpekats att vårdnadshavarna efter reformen har blivit mer involverade i handläggningen. Samarbetet med domstolen synes enligt svaren inte ha förändrats i någon större utsträckning.

Vidare har i flera svar angetts att det inte är någon skillnad beträffande samarbetet före och efter reformen. I flera fall har frågan också lämnats obesvarad.

Slutligen har i ett svar anförts att samarbetet med polisen har försämrats på grund av polisens omorganisation, som innebar att ungdomsroteln försvann, dels genom personalbyten och dels genom extremt långsam handläggning.

7. Har specialiseringen inom polis-, åklagar- och domstolsväsendet, dvs. att särskilt lämpade polismän, åklagare och domare skall handlägga ungdomsmålen, inneburit någon förändring beträffande ungdomsmålens handläggning och i så fall vilken?

I de flesta fall har socialtjänsten i de olika kommunerna svarat att specialiseringen har förändrat ungdomsmålens handläggning på så sätt att samarbetet har underlättats. I många svar har också angetts att kunskapsnivån bland dem som hanterar ungdomsmål har höjts. I flera fall har vidare framhållits att personkännedomen har ökat samt att respekten och förståelsen för resp. myndighets anvarsområde och arbetssätt har blivit större. Annat som har påpekats är att handläggningen har blivit mer konsekvent och att rutinerna följs, att handläggningstiden har minskat samt att ungdomsmålen numera tas mer på allvar.

Enligt några svar har samarbetet med polisen och kvaliteten på polisens arbete försämrats på grund av omorganisation inom polisen

som inneburit att ungdomsrotlar och liknande upphört och handläggningen av ungdomsmålen i stället har flyttats ut i närpolisorganisationen.

Enligt ett mindre antal svar har specialiseringen dock inte inneburit någon förändring och enligt ett svar har den specialisering som fanns upphört i och med att ungdomsroteln upphörde.

8. Betyder domstolarnas muntliga avkunnande av fällande domar något för de ungas insikter om sina brott? Om ja – på vilket sätt?

Enligt de allra flesta svaren har det muntliga avkunnandet betydelse för de ungas insikter om sina brott. Många har svarat att det muntliga avkunnandet innebär att det blir allvarligare för den unge och att denne på ett tydligt sätt ställs till svars för sina handlingar. Andra svar är att det tydligare visar samhällets reaktion på brottet, att domen och påföljden blir mer tydlig och påtaglig, att processen blir mer personlig, att den unge bättre förstår domens innehåll samt att det stärker den unges rättsmedvetande. I några fall har det allmänt påpekats att förfarandet med muntligt avkunnande är positivt och att det ger större effekt än om den unge får domen skriftligen. En annan synpunkt som har lämnats är att domarens pedagogiska förmåga har stor betydelse.

Endast i två fall har frågan besvarats nekande.

9. Innebär det personliga sammanträffandet vid meddelande av beslut om åtalsunderlåtelse och strafföreläggande något för de ungas insikter om sina brott? Om ja – på vilket sätt?

Av dem som har besvarat frågan har nästan samtliga anfört att det personliga sammanträffandet har betydelse för ungdomarnas insikter om sina brott. Även beträffande denna fråga har många svarat att detta förfarande innebär att det blir allvarligare för den unge och att konsekvenserna av brottet blir mer tydliga. Vidare har i svaren angetts att det visar samhällets reaktion, att den unge får veta vad som kan hända vid återfall i brott, att den unge och vårdnadshavarna får tillfälle att ställa frågor, att det förhindrar att den unge återfaller i brott samt att åklagaren kan förklara innebörden av beslutet. I några svar har allmänt framhållits att förfarandet är bra och ger en större effekt än enbart ett skriftligt beslut. Även här har vikten av att beslutet delges på ett pedagogiskt sätt framförts.

Det är endast i ett svar som det har angetts att det personliga sammanträffandet saknar betydelse.

10. I vilken omfattning medverkar vårdnadshavare eller andra fostrare under ungdomsmålens handläggning? Är denna medverkan tillräcklig? Om inte – hur bör den utvidgas?

Av svaren framgår att vårdnadshavarna medverkar i mycket stor utsträckning under handläggningen och i de flesta fall anses denna medverkan tillräcklig. Enligt många svar medverkar vårdnadshavarna alltid eller regelmässigt. I något fall har medverkan uppskattats till 95 procent. Av vissa svar framgår inte i vilken utsträckning vårdnadshavarna medverkar men det har angetts att socialtjänstens strävan är att de skall medverka i största möjliga utsträckning. I ett fall har anmärkts att vårdnadshavaren alltid bör vara med men att tidsfaktorn kan vara ett hinder för detta. Det har i ett svar anförts att vårdnadshavare skulle kunna delta mer aktivt och med ett större ansvar.

Gemensamt för flertalet av svaren är att vårdnadshavarnas medverkan under handläggningen anses som mycket viktig.

11. I vilken omfattning medverkar företrädare för socialtjänsten vid
a) polisförhör
b) sammanträde för meddelande av åtalsunderlåtelse
c) huvudförhandling?
Är denna medverkan tillräcklig? Om inte – hur bör den utvidgas?

Svaren beträffande graden av medverkan vid polisförhör är mycket varierande. Enligt flera svar medverkar företrädare för socialtjänsten så gott som alltid vid polisförhören, men enligt i princip lika många svar sker medverkan i liten omfattning eller nästan inte alls. Många har svarat att de medverkar ganska ofta eller så ofta som möjligt. Andra har uppgett att medverkan sker vid behov och i mån av tid. Vissa har angett graden av medverkan i procent och enligt dessa medverkar socialtjänsten i mellan 10 och 95 procent av fallen.

Vad gäller omfattningen av socialtjänstens medverkan vid sammanträde för meddelande av åtalsunderlåtelse är svaren mer entydiga. Det stora flertalet har svarat att företrädare för socialtjänsten medverkar aldrig, nästan aldrig eller sällan. Av dem som har angett en högre medverkansgrad har ett par anfört att de medverkar när den unge är aktuell hos socialtjänsten. I ett svar har påpekats att det är viktigt att närvara när socialtjänsten har bedömt att en viss insats kommer att behövas och påtryckning är av betydelse för att den unge skall genomföra åtgärder.

När det gäller graden av socialtjänstens medverkan vid huvudförhandlingen har socialtjänsten i de flesta fall svarat att de medverkar i

liten omfattning. Vanliga svar är de medverkar sällan eller mycket sällan. Vidare har flera svarat att de aldrig eller nästan aldrig är närvarande vid huvudförhandlingen. I ett par svar har anförts att företrädare för socialtjänsten medverkar ofta eller ganska ofta. Flera har uppgett att man medverkar i de fall yttrande har avgetts eller när medverkan är relevant. Enligt ett par svar har familjernas önskemål om att någon från socialtjänsten skall vara närvarande betydelse. Andra omständigheter som har angetts vara av betydelse är om ärendet är aktuellt hos socialtjänsten och om socialtjänstens insatser är beroende av domslutet. I något fall har uppgetts att man brukar vara i kontakt med rättens ordförande för att kontrollera om socialtjänstens närvaro behövs och i ett annat fall att man tar kontakt med åklagaren innan huvudförhandlingen.

Beträffande frågan om socialtjänstens medverkan kan anses tillräckligt är det många som valt att inte besvara frågan. De som besvarat frågan har i flertalet fall ansett att medverkan bör utvidgas och då främst i samband med polisförhöret. Det har även påpekats att socialtjänstens medverkan vid huvudförhandlingen bör utökas och i ett fall har anförts att det bör lagstiftas att företrädare för socialtjänsten skall vara närvarande. I många fall har angetts att det saknas personella resurser för att medverka i vidare mån än vad man för närvarande gör.

Nästan lika många som anser att socialtjänstens medverkan bör utvidgas anser dock att den är tillräcklig som den är.

12. Vilka arbetsinsatser krävs normalt för att upprätta ett yttrande?

Det varierar hur ingående frågan har besvarats. I princip samtliga har angett att man har åtminstone ett sammanträffande med den unge och dennes vårdnadshavare. Många har svarat att man kontaktar skola och liknande för referenser. Genomgång av befintligt aktmaterial och inhämtande av uppgifter från andra myndigheter är också vanliga svar. Vidare har många uppgett att det görs en bedömning och analys av den unges vårdbehov innan yttrandet färdigställs. Flera har också påpekat att det krävs olika administrativa åtgärder i samband med yttrandet liksom att detta kommuniceras med de berörda.

Det har i flera fall påpekats att vilka arbetsinsatser som krävs för att upprätta ett yttrande beror på om den unge är känd hos socialtjänsten sedan tidigare eller ej.

13. Hur lång tid behövs normalt för att upprätta ett yttrande?

Frågan har besvarats något olika. I vissa svar har angetts i timmar vilken arbetsinsats som behövs. De flesta svaren har dock angett den tidsperiod som socialtjänsten behöver för att kunna färdigställa yttrandet. Svaren varierar här mellan en och fem veckor. Det vanligaste svaret är att det normalt behövs två–tre veckor. Det har påpekats att tidsåtgången beror på om den unge är känd för socialtjänsten sedan tidigare eller inte.

14. Hur lång tid har socialtjänsten normalt på sig för att inkomma med yttrande? Brukar socialtjänsten kunna hålla den tiden? Om inte – hur ofta överskrids tiden och vad beror det på?

Svaren på vilken tid socialtjänsten normalt har på sig för att inkomma med yttrande varierar mellan fyra dagar och fyra veckor. Det vanligaste svaret är cirka två veckor. I ett par svar har påpekats att socialtjänsten får kortare tid på sig om det är tingsrätten som begär in yttrandet än när åklagaren gör det.

Nästan samtliga har svarat att man oftast kan hålla den tidsfrist som anges. I ett par fall har det dock angetts att det är vanligt att man måste begära förlängd tid och i ett fall att så sker i cirka hälften av ärendena.

Vad gäller orsaker till att man måste begära förlängning har de flesta angett att man inte har kunnat få till stånd ett sammanträffande med den unge och dennes familj samt hög arbetsbelastning. Andra orsaker som har angetts är att utredningen är komplicerad, att man avvaktar utlåtande från barn- och ungdomspsykiatrin, att det är fråga om grövre brott eller gängbrottslighet samt att handläggare blir sjuka eller har semester. I något fall har påpekats att det förekommer att ett ärende kommer till fel stadsdelsnämnd och att kan ta tid innan ärendet hamnar hos rätt handläggare.

15. Förekommer det att yttrandena avges muntligen? Om ja – i vilken omfattning och av vilken anledning?

Av de allra flesta svar framgår att muntliga yttranden inte förekommer. Två av dem som har svarat att det inte förekommer har dock uppgett att det skriftliga yttrandet kan kompletteras muntligen vid huvudförhandlingen.

Ett fåtal har angett att det vid enstaka tillfällen kan förekomma att ett yttrande avges muntligen. De orsaker som har uppgetts är att

yttrande beträffande den unge har avgetts tidigare, att åklagaren behöver mindre omfattande uppgifter, att det utgör ett komplement vid huvudförhandlingen samt att handläggaren av tidsbrist, sjukdom eller glömska inte kunnat upprätta ett skriftligt yttrande.

16. Är kvaliteten på handläggningen (hos polis, åklagare, domstol och socialtjänst) av ungdomsmål tillräckligt hög? Om inte – vilka är bristerna?

Flertalet har svarat att man anser att kvaliteten på handläggningen av ungdomsmål är tillräckligt hög. Nästan lika många har dock anfört att det finns brister och kvaliteten borde vara högre. Främst har framhållits att socialtjänsten bör ha längre tid på sig för att upprätta fullgoda yttranden. Annat som påpekats är att samarbetet mellan de berörda myndigheterna behöver utvecklas ytterligare, att det behövs mer specialisering inom socialtjänsten, polisen och domstolarna, att den totala handläggningstiden för ungdomsmålen är för lång, att socialtjänsten och polisen behöver mer resurser samt att det behövs ytterligare utbildning.

17. Har kvaliteten på handläggningen (hos polis, åklagare, domstol och socialtjänst) förändrats efter 1995 års reform? Om ja – på vilket sätt?

Ungefär hälften har besvarat frågan nekande eller valt att inte besvara frågan. Övriga har i svaren uttalat att kvaliteten har förändrats på ett positiv sätt efter reformen. Vanliga svar är att kvaliteten allmänt har höjts, att handläggningstiden har minskat, att samarbetet mellan berörda myndigheter fungerar bättre och att specialiseringen har inneburit en kvalitetshöjning. Andra svar är att rutinerna har utvecklats och att ungdomsmålen har blivit mer lättarbetade.

I ett svar har anförts att kvaliteten har försämrats och att detta kan bero på omorganisation och resursbrist.

18. Har reformen inneburit några förändringar i övrigt beträffande handläggningen av ungdomsmålen? Om ja – på vilket sätt?

Denna fråga har mer än hälften valt att inte besvara eller besvarat den nekande.

De som besvarat frågan har i de flesta fall anfört att de förändringar som har skett har varit positiva. I svaren har anförts att samarbetet mellan de inblandade myndigheterna har förbättrats, att myndigheterna har blivit mer medvetna om resp. myndighets ansvarsområde, att handläggningstiden har förkortats, att ungdomsmålen har blivit ett prioriterat område, att de som handlägger ungdomsmål har fått specialkompetens, att vårdnadshavarna har blivit mer aktiva under hela handläggningen, att kontakterna med den unge och dennes vårdnadshavare har förbättrats samt att den unge tidigare blir aktuell hos socialtjänsten som på grund av att tiden från brottet inte är för lång kan använda sig av t.ex. medling.

I ett par svar har angetts att det skett en försämring av handläggningen. Ett påpekande som har gjorts är att åklagaren och tingsrätten får ett sämre underlag för sina beslut eftersom tiden som socialtjänsten har på sig för att upprätta yttrande är så kort. En annan anmärkning är att kvaliteten på polisens arbete har sjunkit sedan ungdomsroteln upphörde och handläggningen av ungdomsmålen lades ut på närpolisen. Slutligen har anförts att vissa brottsanmälningar kan bli liggande orimligt länge eftersom polisen kringgår skyndsamhetskravet genom att räkna tiden från sin egen delgivning och inte från anmälningstillfället.

19. Har 1995 års reform medfört några förändringar vad gäller möjligheterna till insatser med anledning av brottet för de berörda ungdomarna?

Mer än hälften har inte besvarat frågan eller besvarat den nekande. De som angett att reformen har inneburit förändringar beträffande möjligheterna till insatser med anledning av brottet har bl.a. anfört att reaktionerna på kriminalitet nu är snabbare och tydligare, att man har infört eller skall införa möjlighet till medling för unga brottslingar, att man nu har tillgång till mer varierade åtgärder, att det är lättare att motivera den unge och dennes familj till åtgärder när brottet inte ligger så långt tillbaka i tiden samt att man tydligt anger när socialtjänsten inte kan göra mer för den unge.

20. Har det uppstått några problem i anledning av de nya bestämmelserna och i så fall vilka?

De flesta har svarat att det inte har uppstått några problem. Vidare har ett stort antal inte besvarat frågan. De som har anfört att reformen

medfört vissa problem har anmärkt att tiden för att avge yttrande är för kort och leder till hög arbetsbelastning och tidsbrist. Vidare har påpekats att polisens omorganisation i samband med närpolisreformen har inneburit vissa problem. En annan sak som anförts är att polisen har haft svårigheter med att upprätthålla sin specialisering. Det har även ifrågasatts om domstolarna har genomfört någon specialisering.

Slutligen har också anmärkts att vissa allvarliga brott blir liggande hos polisen eftersom tidsfristen inte räknas från anmälningstillfället.

21. Synpunkter på hur handläggningen av ungdomsmål kan förbättras.

Flertalet har lämnat synpunkter på hur handläggningen av ungdomsmålen kan bli bättre. Den vanligaste synpunkten är att samarbetet mellan de berörda myndigheterna bör utvecklas och förbättras. Som exempel har nämnts att man bör ha regelbundna möten om och en gemensam strategi för handläggningen av ungdomsmål. I något fall har nämnts att man bör samverka även med frivården och missbruksvården. Det har också efterlysts mer samråd mellan socialtjänst, länsrätt, åklagare och tingsrätt i de fall parallella förfaranden är aktuella om vilken åtgärd som kan vara mest verkningsfull för den unge. Behovet av större kunskaper om resp. myndighets arbetssätt och ansvarsområde har också framhållits.

En annan ofta förekommande synpunkt är att specialiseringen bör öka inom samtliga myndigheter men kanske främst inom socialtjänsten. Det har också framförts att ungdomsmålen bör handläggas på särskilda enheter. Vidare har framhållits att särskilda handläggare för ungdomsmål inom socialtjänsten skulle främja en enhetlig behandling av ärendena. Det har även anförts att med specialiserade "ungdomspoliser" skulle polisens och socialtjänstens utredning kunna ske parallellt.

Flera har påpekat att det skulle vara värdefullt med uppföljning och utvärdering av de åtgärder som genomförs. I ett par fall har anmärkts att polisen snabbare bör rapportera unga lagöverträdare till socialtjänsten så att reaktionen på brottet kan komma snabbare. Vidare har i ett par fall framförts att socialtjänsten borde ha längre tid på sig för att upprätta yttranden. Det har också angetts att det behövs fler ungdomshandläggare inom socialtjänsten för att kunna sänka handläggningstiden utan att göra avkall på yttrandenas kvalitet.

Slutligen har bl.a. följande synpunkter lämnats. Det bör inrättas speciella jourdomstolar för att minska tiden mellan brott och reaktion. Det bör vara möjligt för socialtjänsten att i större utsträckning medverka vid t.ex. delgivning av beslut om åtalsunderlåtelse.

Socialtjänsten bör få möjlighet att återföra ärenden till åklagare eller domstol om den unge inte fullföljer vården. Eventuellt bör familjerådslag där åklagaren medverkar införas.

Bilaga 6

Enkäten till advokaterna

Enkäten skickades till Sveriges Advokatsamfund som i sin tur distribuerade enkäten till 75 advokater med brottmål/straffrätt som inriktning. 28 advokater besvarade enkäten. I genomsnitt hade advokaterna som besvarade enkäten cirka 20 ungdomsmål per år. Nedan följer en sammanställning av deras svar.

1. Har handläggningstiden (från delgivning av misstanke till tingsrätten meddelar dom) för ungdomsmål förändrats efter reformen år 1995?
a) för ungdomar under 18 år som misstänks för brott för vilket är föreskrivet mer än sex månaders fängelse
b) övriga ungdomsmål (18–20 år samt de under 18 år som misstänks för lindrigare brott än ovan)
Om ja – på vilket sätt?

Vad gäller kategori a) har det övervägande antalet advokater svarat att handläggningstiden för dessa ungdomsmål har förkortats. Några har påpekat att förkortningen är avsevärd. Lika många har anfört att det endast är fråga om någon förkortning.

Beträffande gruppen ungdomsmål under b) har de flesta svarat att handläggningstiden är oförändrad. Ett mindre antal har anfört att handläggningstiden förkortats även för denna grupp av ungdomsmål.

Ett antal advokater har besvarat frågan utan att särskilja de två grupperna av ungdomsmål. I stort sätt samtliga av dessa har anfört att handläggningstiden har blivit kortare.

2. Har specialiseringen som eftersträvades med 1995 års reform, dvs. att särskilt lämpade polismän, åklagare och domare skall handlägga ungdomsmålen, uppnåtts? Om ja – har detta inneburit någon

förändring i handläggningen av ungdomsmål och i så fall i vilka avseenden?

Tolv advokater har svarat att de inte märkt någon förändring till följd av specialiseringen. Lika många har angett att de i vart fall i vissa avseenden märkt en sådan förändring. Bland de kommentarer som lämnats kan nämnas att ungdomsmålen numera tas mer på allvar och att hanteringen av dessa mål är mer effektiv och likformig. Övriga har inte besvarat frågan.

3. Innebär arbetet med ungdomsmål några särskilda svårigheter i förhållande till andra brottmål?

Flertalet har svarat att arbetet med ungdomsmål innebär vissa svårigheter jämfört med andra brottmål. Ett vanligt påpekande är att kontakterna med vårdnadshavare kan innebära problem. Flera har framhållit att det krävs mer arbete i ett ungdomsmål bl.a. eftersom genomgången av målet måste ske mer grundligt och pedagogiskt. Det har också anmärkts att tidsfristen kan göra det svårt att skaffa fram egen utredning och bevisning.

Nästan lika många advokater anser dock att arbetet med ungdomsmålen inte innebär några särskilda svårigheter.

4. I vilken omfattning avkunnas domarna muntligen efter huvudförhandlingen i ungdomsmål?
Är det i detta avseende någon skillnad mellan tingsrätt och hovrätt?

De allra flesta av advokaterna har svarat att domar i ungdomsmål regelmässigt avkunnas i anslutning till huvudförhandlingen. Flertalet av dessa har anfört att det inte är någon större skillnad i detta hänseende mellan tingsrätt och hovrätt. De advokater som påpekat att det föreligger en skillnad har uppgett att det är vanligare att domen avkunnas direkt i tingsrätten än i hovrätten. Flera advokater har dock framfört att det är sällan som ungdomsmål överklagas till hovrätten.

5. Verkar det muntliga avkunnandet av fällande domar ha någon betydelse för de ungas insikter om sina brott?

Det helt övervägande antalet advokater har svarat att det muntliga avkunnandet har betydelse för de ungas insikter om sina brott. Det har

påpekats att det muntliga avkunnandet har betydelse inte bara för den unge utan även för kamrater, släktingar och andra som är närvarande vid rättegången.

6. I vilken omfattning medverkar vårdnadshavare eller andra fostrare under lagföringen? Är denna medverkan tillräcklig? Om inte – hur bör deras medverkan utvidgas?

De flesta av advokaterna har angett att vårdnadshavare eller andra fostrare ofta medverkar under lagföringen. Flertalet anser också att denna medverkan är tillräcklig. En del advokater har dock svarat att vårdnadshavarna medverkar i för liten utsträckning eller att medverkan är varierande. Dessa tycker att medverkan borde utvidgas. Några har anfört att det borde vara obligatorisk närvaro. Någon har påpekat att vårdnadshavarna borde få mer information om sina rättigheter och om vikten av att de medverkar.

7. I vilken omfattning medverkar företrädare för socialtjänsten under lagföringen? Är denna medverkan tillräcklig? Om inte – hur bör dess medverkan utvidgas?

Vad gäller socialtjänstens medverkan har flertalet av advokaterna uppgett att det är sällan som företrädare för socialtjänsten medverkar och att det ofta sker enbart genom att de avger yttrande. De flesta anser också att socialtjänstens medverkan är otillräcklig och bör utvidgas. Flera påpekar att företrädare för socialtjänsten bör vara närvarande vid huvudförhandlingen. En del advokater anför att denna närvaro bör vara obligatorisk.

8. Håller socialtjänstens yttranden tillräckligt hög kvalitet? Om inte – på vilket sätt bör yttrandena förbättras?

Lika många advokater har svarat att kvaliteten är tillräckligt hög som att den inte är det. Ett par har angett att kvaliteten varierar. De som har anfört att kvaliteten inte är tillräckligt hög har påpekat bl.a. att yttrandena är för schabloniserade, att det ofta saknas konkreta påföljdsförslag och att föreslagna vårdåtgärder behöver specificeras.

9. Är kvaliteten på handläggningen (hos polis, åklagare, domstol och socialtjänst) av ungdomsmål tillräckligt hög? Om inte – vilka är bristerna?

De flesta advokaterna anser att kvaliteten på handläggningen är tillräckligt hög. Ett relativt stort antal menar dock att så inte är fallet. Det påpekas bl.a. att handläggningen fortfarande tar för lång tid, att informationen till den unge och dennes vårdnadshavare är för dålig, att det saknas engagemang från domstolens sida, att polisen borde anpassa sina förhörsmetoder till förhörsobjektet, att den unge alltför ofta hörs utan att offentlig försvarare eller vårdnadshavare är närvarande och att socialtjänstens handläggning brister.

10. Har kvaliteten på handläggningen (hos polis, åklagare, domstol och socialtjänst) förändrats efter 1995 års reform? Om ja – på vilket sätt?

Flertalet advokater har anfört att kvaliteten på handläggningen har förändrats till det bättre efter reformen och därvid har de flesta framhållit att handläggningen numera är snabbare.

Ett relativt stort antal advokater har dock svarat att det inte skett någon förändring. Slutligen menar någon advokat att handläggningens kvalitet har blivit sämre på grund av minskade resurser.

11. Har reformen inneburit några förändringar i övrigt beträffande handläggningen av ungdomsmålen och i så fall vilka?

De allra flesta advokater har besvarat frågan nekande. Av de advokater som svarat att det skett förändringar har någon anfört att det skapats bättre rutiner.

12. Har det uppstått några problem i anledning av de nya bestämmelserna och i så fall vilka?

Även denna fråga har flertalet av advokaterna besvarat nekande. De som har anfört att det uppstått problem har bl.a. anfört att kravet på snabbhet kan medföra en risk för rättsosäkerhet.

13. Synpunkter på hur handläggningen av ungdomsmål kan förbättras.

De vanligaste synpunkterna som framförts är att offentliga försvarare bör förordnas tidigare i handläggningen samt att handläggningen bör gå ännu snabbare. En del advokater har påpekat att det skulle vara bra med jourdomstolar eller särskilda ungdomsdomstolar. Annat som framhållits är att socialtjänstens medverkan bör utökas, att det skall vara obligatoriskt för vårdnadshavare att medverka och att det behövs bättre utbildning för de domare som handlägger ungdomsmål.

Bilaga 7

BROTTSFÖREBYGGANDE RÅDET

Handläggningstider i ungdomsmål – före och efter reformen 1995

Inledning

En av målsättningarna med 1995 års reform av lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL) var att handläggningstiden för förundersökning mot den som inte fyllt arton år skulle kortas väsentligt (prop. 1994/95:12, bet. 1994/95:JuU1, bet. 1994/95:JuU6). I LUL infördes därför en paragraf som stadgade att beslut i åtalsfrågan skulle fattas senast inom fyra veckor från dagen för delgivning av brottsmisstanke (4 §). Denna tidsfrist får enligt lagen överskridas endast om det är nödvändigt med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller andra särskilda omständigheter. Redan inledningsvis bör nämnas att tidsfristen från och med den 1 januari 1999 har förlängts till sex veckor (prop. 1997/98:96).

Bakom beslutet att införa en tidsfrist fanns tankar om att en snabbare reaktion skulle göra större intryck på den unge. Ungdomsbrottskommittén refererar i sitt betänkande *Reaktion mot ungdomsbrott* (SOU 1993:35) forskningsresultat som tyder på att den individuella avskräckningen "[...] fungerar bäst om den är en omedelbar reaktion på den straffbara handlingen." Även i propositionen (1994/95:12 s. 25 f.) till lagändringen framhålls att det är "[...] särskilt viktigt att tiden mellan brottet och reaktionen inte blir alltför lång utan att sambandet mellan brottet och reaktionen står klart för den unge."

Syftet med denna studie är att se om handläggningstiderna i ungdomsmål minskat sedan den nya lagens ikraftträdande och om en eventuell minskning kan tillskrivas reformen. Frågeställningen utgår från den tidsfrist om fyra veckor som trädde i kraft den 1 mars 1995.

Resultaten är preliminära och kommer att ingå i en större undersökning med planerad publicering under senhösten 1999.

Att mäta handläggningstider

Med handläggningstiden avses tiden från det att den unge delges brottsmisstanke till dess att det fattas beslut i åtalsfrågan. För att undersöka handläggningstiden i ett visst ärende, behövs således uppgifter om dels tidpunkten för delgivning av brottsmisstanke (vilket vanligen sker vid det första förhöret), dels tidpunkten för när beslut fattas i åtalsfrågan. Uppgifter om tidpunkten för delgivning av brottsmisstanke finns antecknat i de förundersökningsprotokoll som respektive polismyndighet arkiverar, men finns annars inte i några register. Uppgifter om tidpunkten för beslut i åtalsfrågan vid respektive persons ärende finns lagrat i Brottsförebyggande rådets (BRÅ) och Statistiska centralbyråns (SCB) register över uppklarade brott och över personer lagförda för brott. I det följande redovisas preliminära resultat från en studie där bland annat uppgifter om datum för delgivning av brottsmisstanke hämtats ur förundersökningsprotokoll och sedan på person- och personbladsnivå länkats ihop med de uppgifter om datum för beslut i åtalsfrågan som finns i BRÅ:s och SCB:s register. På så vis har ungdomsmålen kunnat följas från första förhör, via beslut i åtalsfrågan, till eventuell påföljd. Genom att jämföra datum för delgivning med datum för beslut i åtalsfrågan har antalet dagar som förflutit under handläggningen kunnat beräknas för varje enskilt ärende.

I samråd med utredningen om handläggning av ungdomsmål har tre undersökningsområden valts ut – Uppsala, Norrköping och Karlstad. Från dessa har kodats in samtliga förundersökningsprotokoll som gäller år 1993 respektive år 1998 och där den misstänkte vid brottstillfället varit i åldern 15–17 år. Totalt rör det sig om omkring 1 000 ärenden för respektive år. Cirka två tredjedelar av dessa har sedan kunnat "spåras upp" i brotts- och lagföringsregistren. Bortfallet på en tredjedel kan sannolikt förklaras av följande.

- Bakom enheten "avslutad brottsutredning" på personnivå i BRÅ:s och SCB:s register kan ibland finnas mer än en förundersökning. I två eller flera förundersökningar som gäller samma person kan alltså beslut i åtalsfrågan tas vid ett och samma tillfälle. Således kan den beslutande åklagaren ha samlat ihop flera förundersökningar mot samma person när beslut i åtalsfrågan tas. Enheterna på polisutredningsnivå blir därför fler än på lagföringsnivå.

- Vissa personer – främst flyktingar – har när förundersökningen sker ännu inte svenskt personnummer. Dessa har ändock kodats in, men inte på ett sådant sätt att de kunnat återfinnas i brotts- och lagföringsstatistiken.
- "Överlappningseffekten": i vissa fall behöver åtalsbeslutet när det gäller en förundersökning som avslutats ett visst år inte ha tagits förrän långt in på nästkommande år. Uppgifterna ur ett visst års förundersökningsprotokoll har dock inte länkats till beslut tagna senare än mars nästkommande år. Detta för att inte riskera att fel beslut påträffas om det gäller en person som förekommer fler än en gång.

Den förstnämnda av de tre bortfallskategorierna ovan är den största och den andra – personerna utan svenskt personnummer – är den minsta. Vad gäller de tre olika undersökningsområdena ligger bortfallet i samma storleksordning i vart och ett av dem. Bortfallet ligger även i samma storleksordning vid en jämförelse mellan de två åren 1993 och 1998 (felkällorna ovan torde ju också vara tämligen konstanta). Vidare fördelar sig bortfallet tämligen jämnt vad gäller olika brottstyper, förundersökningsledare och ålder på gärningsmännen. Sannolikt torde därför resultaten, trots bortfallet, vara tämligen tillförlitliga.

Brotten och brottslingarna

Innan några slutsatser utifrån resultaten avseende handläggningstiderna dras, bör en viss kontroll göras för att säkerställa att inte inflödet av brott och brottslingar ändrats väsentligt från år 1993 till år 1998. Förändras strukturen i de undersökta områdenas kända ungdomsbrottslighet alltför mycket mellan de två mätpunkterna, kan en jämförelse av handläggningstiderna de två mätpunkterna emellan bli orättvis.

Nedan redovisas de fem brottstyper som är vanligast förekommande i ungdomsärenden för vart och ett av de undersökta områdena år 1993 respektive år 1998.

Tabell 1: De fem vanligaste brottstyperna som ungdomsärendena gäller och den andel av samtliga ungdomsärenden de utgör. Polisområdena Karlstad, Norrköping och Uppsala. 1993 respektive 1998.

	1993	1998
Karlstad:	**(N = 270)**	**(N = 226)**
	1. Snatteri, 22%	1. Snatteri, 50%
	2. Misshandel (ej gr.), 13%	2. Övrig stöld, 8%
	3. Skadegörelse, 11%	3. Skadegörelse,7%
	4. Missbruk av urkund, 11%	4. Bilstöld, 6%
	5. Övrig stöld, 9%	5. Missbruk av urkund, 5%
Norrköping:	**(N = 355)**	**(N = 337)**
	1. Misshandel (ej gr.), 22%	1. Snatteri, 30%
	2. Snatteri, 18%	2. Misshandel (ej gr.), 16%
	3. Inbrottsstöld (ej i bstd.), 11%	3. Övrig stöld, 9%
	4. Skadegörelse, 8%	4. Skadegörelse, 7%
	5. Övrig stöld, 7%	5. Missbruk av urkund, 6%
Uppsala:	**(N = 334)**	**(N = 535)**
	1. Snatteri, 23%	1. Snatteri, 39%
	2. Misshandel (ej gr.), 16%	2. Misshandel (ej gr.), 11%
	3. Övrig stöld, 10%	3. Övrig stöld, 7%
	4. Bilstöld, 9%	4. Skadegörelse, 7%
	5. Inbrottsstöld (ej i bstd.), 9%	5. Bilstöld, 6%

Inga större förändringar sker från 1993 till 1998 när det gäller listorna över de fem vanligaste brotten. Snatteri tycks båda åren vara det vanligaste brottet i inflödet av ungdomsbrott. Näst vanligast förefaller, åtminstone vad gäller två av de tre undersökta områdena, misshandelsbrott vara. Andra vanliga brott i ungdomsärendena är skadegörelse, inbrottsstöld (ej i bostad) och övrig stöld.

De tre områdena emellan ser strukturen i inflödet av brott ungefär likadan ut. Möjligen kan Karlstad sägas skilja sig något från de övriga två områdena; misshandel ligger andelsmässigt lägre här än i de andra två områdena (det finns inte alls med på listan över de fem vanligaste brottstyperna år 1998). Däremot är missbruk av urkund det fjärde respektive femte oftast utredda ungdomsbrottet i Karlstad.

Även om själva rangordningen mellan brotten inom områdena ser ungefär likadan ut år 1993 som år 1998, gäller dock för samtliga tre områden att snatterierna år 1998 stärkt sin ställning som dominerande huvudbrott vad gäller ungdomsärenden. I Karlstad har snatterierna ökat sin andel av förundersökningarna från 22 till 50 procent, i Norrköping från 18 till 30 procent och i Uppsala från 23 till 39 procent. De

genomsnittliga handläggningstiderna skulle möjligen kunna påverkas av detta förhållande. Då snatterier enligt den aktuella undersökningen är en av de brottstyper där erkännande av brott kommer oftast och snabbast, skulle en ökad andel sådana brott i sig kunna medföra i allmänhet kortare handläggningstider. Förutom ökningen av snatteriandelarna, är annars strukturen i inflödet av brott överlag så pass likartad i vart och ett av de tre områdena år 1993 och år 1998, att de studerade polismyndigheterna i detta hänseende får sägas verka under liknande förhållanden före som efter reformen år 1995.

Nästa sak att kontrollera är att det inte skett några avgörande förändringar i inflödet av ungdomsbrottslingar i förståelsen ungdomar som (i det aktuella området) gjort sig kända för brott en gång under året och ungdomar som gjort sig kända för brott fler än en gång under året. För enkelhetens skulle kan den första gruppen kallas "engångsbrottslingar" och den andra "flergångsbrottslingar". Om andelen ungdomar som figurerar i fler än en förundersökning under året ("flergångsbrottslingarna") ökar eller minskar kraftigt från 1993 till 1998, kan detta tänkas kunna påverka handläggningstiderna. Troligt är att en ökad andel flergångsbrottslingar skulle kunna medföra i allmänhet längre handläggningstider, bland annat eftersom dessa enligt den aktuella undersökningen har en större tendens att förneka brott.

Nedan redovisas andelen av samtliga ungdomar mot vilka förundersökning bedrivits och som figurerar i en, två till tre eller fler än tre förundersökningar under det aktuella året.

Tabell 2: Andel ungdomar som figurerar i en förundersökning i aktuellt område, i två till tre förundersökningar i aktuellt område, eller fler än tre förundersökningar i aktuellt område. 1993 respektive 1998.

	Karlstad		Norrköping		Uppsala	
	1993	1998	1993	1998	1993	1998
	(N= 219)	(N = 206)	(N = 278)	(N = 301)	(N = 294)	(N = 472)
Andel ungdomar, av samtliga mot vilka förundersökning bedrivits under året, som figurerar i en FU under året	85 %	90 %	80 %	90 %	89 %	89 %
Andel ungdomar som figurerar i två till tre FU	12 %	10 %	18 %	9 %	10 %	10 %
Andel ungdomar som figurerar i fyra eller fler FU	3 %	0 %	2 %	1 %	1 %	1 %

Fördelningen mellan engångs- och flergångbrottslingar följer i vart och ett av områdena ungefär samma mönster år 1998 som år 1993. För samtliga områden och för båda åren gäller att en majoritet av ungdomarna (85-90%) bara figurerar i en förundersökning under året. Omkring 10-20% av de misstänkta figurerar i avslutad utredning två till tre gånger och endast en handfull (1–3%) dyker upp fler än tre gånger. Vid en jämförelse mellan de två åren framträder ett svagt mönster som innebär att andelen ungdomar förekommande i fler än en förundersökning minskar från 1993 till 1998. I Karlstad och Norrköping har både andelen som figurerar i två till tre förundersökningar och andelen som figurerar i fyra eller fler förundersökningar minskat (i Karlstad fanns 1998 ingen ungdom som hade fler än tre avslutade brottsutredningar på sig under året). En sådan tendens skulle kunna ha ett samband med att snatterierna andelsmässigt ökat. Bland de som misstänks för snatteri kan andelen engångsbrottslingar nämligen tänkas vara relativt hög.

Förändringarna i proportionerna mellan engångs- och flergångsungdomar är dock så små, att dessa i sig inte rimligen kan ha något avgörande inflytande på eventuella förändringar i handläggningstider (i Uppsala är ju dessutom fördelningen mellan ungdomar som figurerar en, två till tre och fler än tre gånger exakt densamma 1998 som 1993). I stället får de tämligen likartade proportionerna i inflödet av olika typer av brottslingar ge stöd åt eventuella resultat som visar att handläggningstiderna kortats i och med ungdomsmålsreformen. Den något minskade allvarlighet i ungdomsbrottsligheten som en ökad andel

engångsbrottslingar – liksom en ökad andel snatteriärenden – kan sägas innebära, skulle dock i någon mån kunna underlätta ett försök att förkorta handläggningstiderna.

Resultat avseende handläggningstider

Mätt i antal dagar från delgivning av brottsmisstanke till beslut i åtalsfrågan fördelar sig handläggningstiderna i Karlstad, Norrköping och Uppsala år **1993** respektive år **1998** enligt nedan.

Tabell 3: Medelvärde, medianvärde och spridning för handläggningstider, samt andel förundersökningar som tagit längre tid än fyra veckor. Polisområdena Karlstad, Norrköping och Uppsala 1993 respektive 1998.

	1993	1998
Karlstad	**(N = 270)**	**(N = 161)**
Medelvärde:	44 dagar	29 dagar
Medianvärde:	29 dagar	17 dagar
Spridning:	1 - 268 dagar	2 - 221 dagar
Andel FU som tagit längre tid än fyra veckor:	62%	34%
Norrköping	**(N = 233)**	**(N = 239)**
Medelvärde:	47 dagar	37 dagar
Medianvärde:	41 dagar	26 dagar
Spridning:	1 - 180 dagar	2 - 236 dagar
Andel FU som tagit längre tid än fyra veckor:	66%	45%
Uppsala	**(N = 212)**	**(N = 384)**
Medelvärde:	70 dagar	35 dagar
Medianvärde:	49 dagar	29 dagar
Spridning:	4 - 324 dagar	1 - 203 dagar
Andel FU som tagit längre tid än fyra veckor:	69%	50%

Tabell 3 ger vid handen att handläggningstiderna minskat i vart och ett av de tre mätområdena. Denna minskning från år 1993 till år 1998 visar sig i såväl medel- och medianvärdena som i andelen förundersökningar som tagit längre tid än fyra veckor. I till exempel Uppsala har medianvärdet för handläggningstiden minskat från 49 till 29 dagar, samtidigt som också andelen förundersökningar som har en längre handläggningstid än fyra veckor minskat från 69% till 50%.

Minskningen av de genomsnittliga handläggningstiderna är i ungefär samma storleksordning i vart och ett av de tre områdena.

Även om handläggningstiderna uppvisar en minskning på 12 till 20 dagar (sett till medianvärdet), kan det dock konstateras att det 1998 fortfarande endast är i Karlstad som majoriteten (66%) av förundersökningarna har en handläggningstid på fyra veckor eller mindre. I Norrköping och Uppsala tar fortfarande år 1998 knappt hälften eller hälften av förundersökningarna mer än fyra veckor. Detta bör förvisso jämföras med år 1993, då handläggningstiden inte i något av distrikten var fyra veckor eller kortare i så mycket mer än en tredjedel av fallen.

Mot bakgrund av att inflödet av brott och brottslingar i vart och ett av undersökningsområdena följde ungefär samma strukturer 1993 som 1998 (se föregående rubrik), är sannolikt minskningen i handläggningstider en effekt av just den nya lagstifningen. Frågan bör dock ställas varför det tre år efter den nya lagstiftningens ikraftträdande fortfarande är så att en majoritet av handläggningstiderna i två av de tre undersökta områdena ligger utanför den föreskrivna tidsfristen. Kanske är det så att vissa typer av vanligt förekommande ungdomsbrott helt enkelt inte är tekniskt möjliga att utreda inom fyra veckor efter delgivning av brottsmisstanke. Otillräckliga resurser eller brister i organisationen är andra tänkbara förklaringar.

För att utveckla diskussionen kring problem med tidsfristen bör handläggningstiderna för respektive typ av brott studeras. Nedan redovisas de genomsnittliga handläggningstiderna (i medelvärde) utifrån olika typer av brott år 1993 respektive år 1998.

Tabell 4: Genomsnittliga handläggningstider i antal dagar (d) 1993 respektive 1998 för förundersökningar rörande olika typer av brott, samt den andel ärenden rörande respektive brott som tagit längre tid än fyra veckor.

	Genomsnittlig handläggningstid i Karlstad		Genomsnittlig handläggningstid i Norrköping		Genomsnittlig handläggningstid i Uppsala		Andel av det totala antalet ärenden som tagit längre tid än 4 v	
	1993	1998	1993	1998	1993	1998	1993	1998
Snatteri:	24 d	18 d	34 d	26 d	47 d	23 d	41 %	27 %
Övrig stöld:	63 d	58 d	45 d	47 d	87 d	53 d	70 %	64 %
Misshandel: (ej grov)	70 d	19 d	43 d	40 d	67 d	54 d	73 %	58 %
Skadegörelse:	34 d	76 d	48 d	42 d	63 d	45 d	57 %	53 %
Bilstöld:	47 d	46 d	74 d	40 d	70 d	53 d	85 %	81 %
Inbrott: (ej i bostad)	61 d	33 d	59 d	43 d	165 d	37 d	76 %	57 %
Missbruk av urkund:	29 d	19 d	31 d	21 d	32 d	31 d	40 %	34 %

Utifrån tabell 4 kan konstateras, att brottstyperna snatteri och missbruk av urkund tycks vara de minst problematiska när det gäller att hålla tidsfristen. Både år 1993 och år 1998 är handläggningstiderna i allmänhet kortast för dessa brott (för snatteriernas del ligger år 1998 närmare tre fjärdedelar av samtliga ärenden inom tidsrymden fyra veckor). Då Karlstad är det område som år 1998 har andelsmässigt flest snatteriärenden, skulle detta till viss del kunna förklara varför handläggningstiderna också generellt är kortast i detta område. Även den allmänna minskningen av handläggningstiderna skulle till viss del kunna förklaras på detta sätt. Detta eftersom de redan från början snabbast utredda snatteriärendena ökat andelsmässigt i vart och ett av områdena, vilket ju i sig torde innebära att de genomsnittliga handläggningstiderna minskat. Snatteriernas ökade andel kan dock ingalunda stå som ensam förklaring till de minskade handläggningstiderna, bland annat eftersom fördelningen mellan olika brottstyper kunde konstateras se ungefär likadan ut år 1993 som år 1998.

När det gäller brottstyperna bilstöld och övrig stöld finns däremot inte några lika entydigt kraftiga minskningar i handläggningstider. Av

ärenden rörande dessa brottstyper tar fortfarande år 1998 en klar majoritet av ärendena mer än fyra veckor. För bilstöldernas del gäller att andelen ärenden som ligger utanför fyraveckorsgränsen i vart och ett av områdena minskat endast marginellt. Detta talar för att det åtminstone i fråga om detta brott av utredningstekniska skäl är svårt att korta handläggningstiderna. I fråga om brottstypen övrig stöld är det svårare att dra någon sådan slutsats, eftersom handläggningstiderna här minskat i olika hög grad i de olika områdena. Kategorin övrig stöld utgörs sannolikt liksom misshandel och skadegörelse också av en tämligen heterogen samling händelser och typer av ärenden. Det är därför svårt att dra några slutsatser om huruvida skillnader i handläggningstider mellan olika myndigheter och år för vissa brottskategorier beror på skillnader i resurser och arbetssätt eller på att brotten inom de olika kategorierna ser väldigt olika ut (till exempel skadegörelseärenden kan ju röra sig om allt från enskilda ungdomar som tas på bar gärning när de krossar fönsterrutor, till komplicerade utredningar kring nätverk av ungdomar som skändat kyrkogårdar).

När det gäller förklaringar till varför inte majoriteten av handläggningstiderna för ärendena i Norrköping och Uppsala år 1998 ligger inom det önskade fyraveckorsintervallet, bör även den relativa medianvärdeminskningen i tabell 3 tas i beaktande. Sett till medianvärdet är den relativa förbättringen i handläggningstider ungefär lika stor för de tre områdena. Då Norrköping och Uppsala redan från början hade högre medianvärden för handläggningstiderna men genomför lika stora relativa förbättringar, är det sannolikt att dessa myndigheter redan från början har haft sämre resurser i förhållande till inflödet av brott. Sammanfattningsvis skulle, utifrån analyserna av tabell 3 och tabell 4, två försiktiga slutsatser kunna dras. För det första tycks långa handläggningstider ligga i vissa typer av ärendens utredningstekniska natur. Till exempel bilstöldsärenden ter sig i vart och ett av undersökningsområdena som svåra att fatta beslut i inom fyra veckor, medan snatterier och urkundsbrott inte i något område tycks utgöra problem. För det andra tycks även otillräckliga resurser och/eller organisatoriska faktorer åtminstone delvis spela in. Trots i stora drag likartad struktur i inflödet av brottslighet finns mellan de undersökta områdena redan från början olikheter i den genomsnittliga handläggningstiden.

Vad gäller den ökande snatteriandelen som förklaring till de generellt minskade handläggningstiderna, bör det slutligen påpekas att handläggningstiderna för ärenden rörande samtliga brottstyper faktiskt har minskat – om än inte i lika hög grad. Detta återigen talar för att den generella minskningen i handläggningstider endast till begränsad del bör tillskrivas en ökande snatteriandel.

Slutsatser

Avslutningsvis får slutsatsen dras att ungdomsmålsreformen lyckats med att korta handläggningstiderna. Dock har den i de undersökta områdena sannolikt också fått en viss "hjälp på traven" av en ökad andel snatteriärenden. Andelen förundersökningar mot ungdomar som tar längre tid än fyra veckor har i undersökningsmaterialet minskat från omkring dryga två tredjedelar till knappt hälften. Andelen förundersökningar som tar längre tid än sex veckor har minskat från drygt hälften till knappt en fjärdedel. Det senare bör betraktas mot bakgrund av att tidsfristen i 4 § LUL den 1 januari förlängdes till sex veckor.

Vidare tycks, enligt undersökningsmaterialet, tidsfristen för handläggningen lättare hållas för vissa brott än för andra. För enklare brott som snatterier och missbruk av urkund gäller att en majoritet av ärendena år 1998 har en handläggningstid som ligger inom fyraveckorsintervallet. För en stor del av ärendena som gäller bilstölder eller skadegörelse kvarstår däremot långa handläggningstider fortfarande tre år efter den nya lagens ikraftträdande. Detta talar för att det till viss del ligger utredningstekniska faktorer bakom att tidsfristerna – trots en avsevärd relativ minskning – i tämligen hög utsträckning inte hållits. Undersökningsresultaten indikerar samtidigt att även allmänt otillräckliga resurser kan vara en förklaring. Trots tämligen likartade strukturer i den utredda ungdomsbrottsligheten hade ett av undersökningsområdena redan från början avsevärt kortare handläggningstider än de övriga två.

Slutligen bör påpekas att undersökningsresultaten i första hand gäller de undersökta områdena.

KUNGL. BIBL.
1999 -10-08
STOCKHOLM

Statens offentliga utredningar 1999

Kronologisk förteckning

1. Nya förmånsrättsregler + Bilagor. Ju.
2. Steriliseringsfrågan i Sverige 1935-1975. Ekonomisk ersättning. S.
3. Yrkesfiskets konkurrenssituation. Jo.
4. God sed i forskningen. U.
5. Effektiva värme- och miljölösningar. N.
6. Effektivare Totalförsvarsstöd i Östersjöområdet. Fö.
7. Märk väl! Fi.
8. Invandrarskap och medborgarskap. Demokratiutredningens skriftserie. Ju.
9. Att slakta ett får i Guds namn. Om religionsfrihet och demokrati. Demokratiutredningens skriftserie. Ju.
10. Rasism, nynazism och främlingskap. Demokratiutredningens skriftserie. Ju.
11. Bör demokratin avnationaliseras? Demokratiutredningens skriftserie. Ju.
12. Elektronisk demokrati. Demokratiutredningens skriftserie. Ju.
13. Etik och demokratisk statskonst. Demokratiutredningens skriftserie. Ju.
14. Den framtida kommersiella lokalradion. Ku.
15. Nytt system för prövning av hyres- och arrendemål. Ju.
16. Ökad rättssäkerhet i asylärenden. UD.
17. Garantipension och Bosättningstillägg för personer födda år 1937 eller tidigare. S.
18. Frågor till det industriella samhället. Ku.
19. Artikel 7 i EG:s varumärkesdirektiv. Ändringar i varumärkeslagen. Ju.
20. Sverige och judarnas tillgångar. UD.
21. Lindqvists nia – nio vägar att utveckla bemötandet av personer med funktionshinder. S.
22. Den skyddade provinsen. En essä om demokratins värde och värdighet. Demokratiutredningens skriftserie. Ju.
23. Utveckling av mänskliga resurser i arbetslivet. Förslag till inriktning av nya mål 3 inom EG:s strukturfonder. N.
24. EG:s strukturstöd. Ny organisation för de geografiskt avgränsade strukturfondsprogrammen. N.
25. Samerna – ett ursprungsfolk i Sverige.
26. Införsel av beskattade varor. Fi.
27. Delta – Utredningen om deltidsarbete, tillfälliga jobb och arbetslöshetsersättningen. N.
28. Kontantmetod för småföretagare. Fi.
29. Internationell konflikthantering – att förbereda sig tillsammans. Fö.
30. Yttrandefriheten och konkurrensen – Förslag till mediekoncentrationslag. m. m. Ku.
31. Tillsyn över advokater m. m. Ju.
32. Utvecklingssamarbete på rättsområdet. Ju.
33. Bo tryggt – Betala rätt. Särskilda boendeformer för äldre samt avgifter för äldre- och handikappomsorg. S.
34. Svenskt medborgarskap. Ku.
35. Fastighetsmäklarnämnden – effektivare tillsyn. Fi.
36. Likvidation av aktiebolag. Ju.
37. Underrättelsetjänsten – en översyn. Fö.
38. Följdleveranser i samband med export av krigsmateriel. UD.
39. Vuxenutbildning för alla? Andra året med Kunskapslyftet. U.
40. Demokratin i den offentliga sektorns förändring. Demokratiutredningens skriftserie. Ju.
41. Bevara dokumentärfilmens kulturarv. Åtgärdsförslag samt förslag till ett centrum för dokumentärfilm och en filmvårdscentral. Ku.
42. Ny luftfartslag. N.
43. Oberoende, ägande och tillsyn i revisionsverksamhet. Ju.
44. Öppen elmarknad. N.
45. Slutförvaring av kärnavfall. Kommunerna och platsvalsprocessen. M.
46. Ökade socialbidrag. En studie om inkomster och socialbidrag åren 1990 till 1996. S.
47. Mervärdesskatt – Frivillig skattskyldighet. Fi.
48. Lära av Estonia. Den andra delrapporten och slutredovisning. N.
49. Invandrare som företagare. Ku.
50. Skyddsjakt på varg. M.
51. Smittskydd, samhälle och individ. Del A+B. S.
52. Inkomstprövning av bostadstillägg till pensionärer. S.
53. Ekonomisk brottslighet och sekretess. Ju.
54. En ny tullag. Fi.
55. Konvergens och förändring. Samordning av lagstiftningen för medie- och telesektorerna. Ku.
56. Globaliseringen och demokratin. Demokratiutredningens skriftserie. Ju.
57. Rikstrafiken – En ny myndighet. N.
58. Löser juridiken demokratins problem? Demokratiutredningens skriftserie. Ju.
59. Begränsad fastighetsskatt. Fi.
60. Kundvänligare taxi. N.
61. Brottsförebyggande arbete i landets kommuner. Ju.
62. Bilen, miljön och säkerheten. Fi.
63. Att lära och leda – En lärarutbildning för samverkan och utveckling. U.
64. Representativ demokrati. Demokratiutredningens skriftserie. Ju.

Statens offentliga utredningar 1999

Kronologisk förteckning

65. Barnombudsmannen – företrädare för barn och ungdomar. S.
66. God vård på lika villkor? – om statens styrning av hälso- och sjukvården + 2 bilagor. S.
67. KÄRNAVFALL – metod – plats – miljökonsekvens. KASAMs yttrande över SKBs FUD-program 98. M.
68. Brandkatastrofen i Göteborg. Drabbade Medier Myndigheter. Ku.
69. Individen och arbetslivet. Perspektiv på det samtida arbetslivet kring sekelskiftet 2000. N.
70. Genteknіknämnden. U.
71. Oseriösa bostadsförmedlare. S.
72. Boendesociala effekter av konkurser och rekonstruktioner – bostadsrättsföreningar och egnahem. S.
73. Handikappombudsmannens framtida förutsättningar och arbetsuppgifter. S.
74. Demokratin och det gemensamma bästa. Demokratiutredningens skriftserie. Ju.
75. Rätt plats för vindkraften. Del 1 och Del 2. M.
76. Maktdelning. Forskarvolym I. Demokratiutredningen. Ju.
77. Demokratiteori och medborgarskap. Forskarvolym II. Demokratiutredningen. Ju.
78. Jordbruk och miljönytta – nytt miljöprogram för jordbruket. Jo.
79. Källskatt på utdelning och royalty till begränsat skattskyldiga. Fi.
80. Demokratiopinioner. Demokratiutredningens skriftserie. Ju.
81. Förhandlingsersättning till hyresgästorganisation. Ju.
82. Vårdslös kreditgivning samt sekretess i banker m.m. Fi.
83. Globaliseing. Forskarvolym IX. Demokratiutredningen. Ju.
84. Civilsamhället. Forskarvolym VIII. Demokratiutredningen. Ju.
85. Bredband för tillväxt i hela landet. Närings-, regional- och välfärdspolitiska aspekter på IT-infrastrukturen. N.
86. PC:n är död – länge leve PC:n! Nya möjligheter för Sverige. En rapport från hearingen "Efter PC:n" anordnad av IT-kommissionen juni 1999. N.
87. Vagnbolag för järnvägen. N.
88. Granskningskommissionens betänkande i anledning av Brottsutredningen efter mordet på statsminister Olof Palme. Ju.
89. Statsbidrag till handikapporganisationer. S.
90. Narkotikastatistik. Om samhällets behov av information om narkotikautveckling. S.
91. En översyn av jämställdhetslagen. N.
92. Premiär för personval. Ju.
93. Det unga folkstyret. Forskarvolym VI. Demokratiutredningen. Ju.
94. Förmåner och ökade levnadskostnader. Fi.
95. Småskalig elproduktion samt mätning och debitering av elförbrukning. N.
96. Statistikreformen. Utvärdering och förslag till utveckling. Bilaga: Uppsatser skrivna för utvärderingen av reformen. Ju.
97. Socialtjänst i utveckling. Del A och B – Bilagor. S.
98. Likvärdiga villkor? U.
99. Översyn av stiftelsen för internationell rapportering av läkemedelsbiverkningar. S.
100. Bibeln – texterna.
    Gamla testamentet I. Volym 1.
    Gamla testamentet II. Volym 2.
    Tillägg till Gamla testamentet. De apokryfa eller deuterokanoniska skrifterna. Volym 3.
    Nya testamentet. Volym 4. Ku.
101. Olydiga medborgare. Om flyktinggömmare och djurrättsaktivister. Demokratiutredningens skriftserie. Ju.
102. Ansvarsfördelning för internationella program på utbildnings- och ungdomsområdet. U.
103. Regionreform på försök – första stegen mot en ny regional samhällsorganisation. Ju.
104. Nya samboregler. Ju.
105. Skatt – Tull – Exekution – Normer för behandling av personuppgifter. Fi.
106. Konsumenterna och IT– en utredning om datorer, handel och marknadsföring. Fi.
107. Nya mål 3 för utveckling av mänskliga resurser i arbetslivet. N.
108. Handläggning av ungdomsmål – en utvärdering av 1995 års ungdomsmålsreform. Ju.

Statens offentliga utredningar 1999

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Nya förmånsrättsregler + Bilagor. [1]
Invandrarskap och medborgarskap. Demokratiutredningens skriftserie. [8]
Att slakta ett får i Guds namn. Om religionsfrihet och demokrati. Demokratiutredningens skriftserie. [9]
Rasism, nynazism och främlingskap.
Demokratiutredningens skriftserie. [10]
Bör demokratin avnationaliseras?
Demokratiutredningens skiftserie. [11]
Elektronisk demokrati. Demokratiutredningens skriftserie. [12]
Etik och demokratisk statskonst.
Demokratiutredningens skriftserie. [13]
Nytt system för prövning av hyres- och arrendemål. [15]
Artikel 7 i EG:s varumärkesdirektiv.
Ändringar i varumärkeslagen. [19]
Den skyddade provinsen. En essä om demokratins värde och värdighet. Demokratiutredningens skriftserie [22]
Tillsyn över advokater m. m. [31]
Utvecklingssamarbete på rättsområdet. [32]
Likvidation av aktiebolag. [36]
Demokratin i den offentliga sektorns förändring.
Demokratiutredningens skriftserie. [40]
Oberoende, ägande och tillsyn i revisionsverksamhet. [43]
Ekonomisk brottslighet och sekretess. [53]
Globaliseringen och demokratin.
Demokratiutredningens skriftserie. [56]
Löser juridiken demokratins problem?
Demokratiutredningens skriftserie. [58]
Brottsförebyggande arbete i landets kommuner. [61]
Representativ demokrati. Demokratiutredningens skriftserie. [64]
Demokratin och det gemensamma bästa. Demokratiutredningens skriftserie. [74]
Maktdelning. Forskarvolym I. Demokratiutredningen. [76]
Demokratiteori och medborgarskap. Forskarvolym II. Demokratiutredningen. [77]
Demokratiopinioner.
Demokratiutredningens skriftserie. [80]
Förhandlingsersättning till hyresgästorganisation. [81]
Globalisering. Forskarvolym IX. Demokratiutredningen. [83]
Civilsamhället. Forskarvolym VIII. Demokratiutredningen. [84]
Granskningskommissionens betänkande i anledning av Brottsutredningen efter mordet på statsminister Olof Palme. [88]
Premiär för personval. [92]
Det unga Folkstyret. Forskarvolym VI.
Demokratiutredningen. [93]
Statistikreformen. – Utvärdering och förslag till utveckling. Bilaga: Uppsatser skrivna för utvärderingen av reformen. [96]
Olydiga medborgare. Om flyktinggömmare och djurrättsaktivister.
Demokratiutredningens skriftserie. [101]
Regionreform på försök – första stegen mot en ny regional samhällsorganisation. [103]
Nya samboregler. [104]
Handläggning av ungdomsmål-en utvärdering av 1995 års ungdomsmålsreform.[108]

Utrikesdepartementet

Ökad rättssäkerhet i asylärenden. [16]
Sverige och judarnas tillgångar. [20]
Följdleveranser i samband med export av krigsmateriel. [38]

Försvarsdepartementet

Effektivare Totalförsvarsstöd i Östersjöområdet. [6]
Internationell konflikthantering – att för bereda sig tillsammans. [29]
Underrättelsetjänsten – en översyn. [37]

Socialdepartementet

Steriliseringsfrågan i Sverige 1935-1975. Ekonomisk ersättning. [2]
Garantipension och Bosättningstillägg för personer födda år 1937 eller tidigare. [17]
Lindqvists nia – nio vägar att utveckla bemötandet av personer med funktionshinder. [21]
Bo tryggt – Betala rätt. Särskilda boendeformer för äldre samt avgifter för äldre- och handikappomsorg. [33]
Ökade socialbidrag. En studie om inkomster och socialbidrag åren 1990 till 1996. [46]
Smittskydd, samhälle och individ. Del A+B. [51]
Inkomstprövning av bostadstillägg till pensionärer. [52]
Barnombudsmannen – företrädare för barn och

Statens offentliga utredningar 1999

Systematisk förteckning

ungdomar.[65]
God vård på lika villkor? – om statens styrning av hälso- och sjukvården + 2 bilagor. [66]
Oseriösa bostadsförmedlare. [71]
Boendesociala effekter av konkurser och rekonstruktioner – bostadsrättsföreningar och egnahem. [72]
Handikappombudsmannens framtida förutsättningar och arbetsuppgifter. [73]
Statsbidrag till handikapporganisationer. [89]
Narkotikastatistik. Om samhällets behov av information om narkotikautveckling. [90]
Socialtjänst i utveckling. Del A. och B – Bilagor. [97]
Översyn av stiftelsen för internationell rapportering av läkemedelsbiverkningar. [99]

Finansdepartementet

Märk väl! [7]
Införsel av beskattade varor. [26]
Kontantmetod för småföretagare. [28]
Fastighetsmäklarnämnden – effektivare tillsyn. [35]
Mervärdesskatt – Frivillig skattskyldighet. [47]
En ny tullag. [54]
Begränsad fastighetsskatt. [59]
Bilen, miljön och säkerheten. [62]
Källskatt på utdelning och royalty till begränsat skattskyldiga. [79]
Vårdslös kreditgivning samt sekretess i banker m.m. [82]
Förmåner och ökade levnadskostnader. [94]
Skatt – Tull – Exekution – Normer för behandling av personuppgifter. [105]
Konsumenterna och IT– en utredning om datorer, handel och marknadsföring. [106]

Utbildningsdepartementet

God sed i forskningen. [4]
Vuxenutbildning för alla? Andra året med Kunskapslyftet. [39]
Att lära och leda – En lärarutbildning för samverkan och utveckling. [63]
Gentekniknämnden. [70]
Likvärdiga villkor. [98]
Ansvarsfördelning för internationella program på utbildnings- och ungdomsområdet. [102]

Jordbruksdepartementet

Yrkesfiskets konkurrenssituation. [3]
Samerna – ett ursprungsfolk i Sverige. [25]
Jordbruk och miljönytta – nytt miljöprogram för jordbruket. [78]

Kulturdepartementet

Den framtida kommersiella lokalradion. [14]
Frågor till det industriella samhället. [18]
Yttrandefriheten och konkurrensen – Förslag till mediekoncentrationslag m. m. [30]
Svenskt medborgarskap. [34]
Bevara dokumentärfilmens kulturarv. Åtgärdsförslag samt förslag till ett centrum för dokumentärfilm och en filmvårdscentral. [41]
Invandrare som företagare. [49]
Konvergens och förändring. Samordning av lagstiftningen för medie- och telesektorerna. [55]
Brandkarastrofen i Göteborg.
Drabbade Medier Myndigheter. [68]
Bibeln – texterna.
Gamla testamentet I. Volym 1.
Gamla testamentet II. Volym 2.
Tillägg till Gamla testamentet. De apokryfa eller deuterokanoniska skrifterna. Volym 3.
Nya testamentet. Volym 4. [100]

Näringsdepartementet

Effektiva värme- och miljölösningar. [5]
Utveckling av mänskliga resurser i arbetslivet. Förslag till inriktning av nya mål 3 inom EG:s strukturfonder. [23]
EG:s strukturstöd. Ny organisation för de geografiskt avgränsade strukturfondsprogrammen. [24]
Delta – Utredningen om deltidsarbete, tillfälliga jobb och arbetslöshetsersättningen. [27]
Ny luftfartslag. [42]
Öppen elmarknad. [44]
Lära av Estonia. Den andra delrapporten och slutredovisning. [48]
Rikstrafiken – En ny myndighet. [57]
Kundvänligare taxi. [60]
Individen och arbetslivet. Perspektiv på det samtida arbetslivet kring sekelskiftet 2000. [69]
Bredband för tillväxt i hela landet. Närings-, regional- och välfärdspolitiska aspekter på IT-infrastrukturen. [85]
PC:n är död – länge leve PC:n! Nya möjligheter för Sverige. En rapport från hearingen "Efter PC:n" anordnad av IT-kommissionen juni 1999.[86]
Vagnbolag för järnvägen. [87]
En översyn av jämställdhetslagen. [91]
Småskalig elproduktion samt mätning och debitering av elförbrukning. [95]

Statens offentliga utredningar 1999

Systematisk förteckning

Nya mål 3 för utveckling av mänskliga resurser i arbetslivet. [107]

Miljödepartementet

Slutförvaring av kärnavfall. Kommunerna och platsvalsprocessen. [45]
Skyddsjakt på varg. [50]
KÄRNAVFALL – metod – plats – miljökonsekvens. KASAMs yttrande över SKBs FUD-program 98. [67]
Rätt plats för vindkraften. Del 1 och Del 2. [75]

fakta info direkt

Tel 08-587 671 00. Fax 08-587 671 71.
Box 6430. 113 82 Stockholm.
order@faktainfo.se www.faktainfo.se

ISBN 91-7610-831-7
ISSN 0375-250X